

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Факультет початкової освіти та філології
Кафедра педагогіки та психології

Матеріали
круглого столу
“Сухомлиністика про виховання
Щасливої Людини”

24 лютого 2014 року

УДК [37.035:17.023.34]:929 – 051 Сухомлинський В.(477)
ББК 74.200.51+74.480.271.2
А-С34

Рекомендовано до друку рішенням кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 10 від 29 січня 2014 року)

Рецензенти:

Яшук І. П. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Казакова Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

А-С34 Сухомлиністика про виховання Щасливої Людини : матеріали круглого столу (Хмельницький, 24 лютого 2014 року) / [укл. Н. А. Сівак, В. А. Філінюк]. – Хмельницький : ФОП “О. М. Казаков”, 2014. – 197 с.

Матеріали круглого столу містять статті присвячені аналізу сучасних філософських та психолого-педагогічних знань про феномен “Щасливого Дитинства” та висвітленню проблеми виховання Щасливої Людини у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Зокрема, актуалізовано погляди педагога на проблему гуманності в освіті; проаналізовано ідеї педагога про роль вчителя у вихованні духовності та моральних цінностей особистості; описано практичні поради взаємодії школи та сім’ї у сучасному вимірі та становленні людини; розкрито сутність сучасної освітньої та виховної проблематики у педагогічних творах В. О. Сухомлинського

Видання адресовано вчителям початкових класів, педагогам-організаторам, батькам, заступникам директоів з навчально-виховної роботи, викладачам та студентам вищих педагогічних навчальних закладів та усім тим, хто здійснює освітню діяльність, відкриваючи нові можливості і перспективи у справі навчання і виховання молодших школярів – майбутнього України.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою, його педагогічні, публіцистичні та літературні праці й учительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками.

В. О. Сухомлинський відомий як педагог-гуманіст, творець педагогічної системи, в центрі якої перебуває дитина як унікальна особистість. В. О. Сухомлинський вбачав мету виховання у розвитку творчих сил і здібностей особистості в умовах колективу й на основі етико-естетичних цінностей, інтересів і потреб, спрямованих на творчу працю і саморозвиток. З позицій гуманізму, загальнолюдських цінностей, витоки яких лежать в українській духовності, її моральних імперативах та культурах, педагог розглянув виховання особистості як пізнання, духовність, працю.

Сухомлинський вважав, що в педагогіці не може існувати дрібних, другорядних справ. Тут усе першорядне, головне, важливе. Адже у високих горах з невеликого камінця, який раптово покотився (звірина зрушила чи дощі вимили), може утворитися обвал, страшна камінна руйнівна сила, що вергає і нищить, усе на своєму шляху. Так і в житті дитини. Певні дрібні факти, випадки, на перший погляд, незначні, мізерні, інколи можуть спричинити негативні у її поведінці зміни. Тож не можна у класі чи за межами школи не звертати увагу на дрібниці, де все, крім прямого впливу, має й опосередковане значення, додаткові параметри виміру, оцінки, де все так чи інакше причетне до становлення “райських рослин”, – так назвав юнь, яка не може рости подібно до лісу, а потребує опікування, Я. А. Коменський.

Завжди проблеми, нестримний потік запитань, на які не можна знайти готової відповіді навіть у працях древніх чи сучасних мудреців-корифеїв педагогічної думки. А вони, ці питання, не хочуть, не можуть чекати. Їх не відкладеш на потім. Вони вимагають, якщо не блискавичного вирішення, то, як правило, мало лишають часу на роздуми. Хто ж їх допоможе розв’язати? Коли?

В. О. Сухомлинський працював невтомно, вкрай виснажливо, до самозабуття, до самозречення, забуваючи про все. Тому й за його точним, влучним висловом, ніколи не належав самому собі, своїм інтересам, забаганкам. Несподівано для себе (бо ніде правди діти, ніколи про те не думав) і, можливо, для багатьох інших став відомим, авторитетним ученим. До його думок уже з повагою прислухаються маститі науковці, як в нашій країні, так і далеко за рубежем.

Тисячі листів. Злива листів. Від різних людей, які звертаються у більш чи менш складних педагогічних випадках за порадою, допомогою. З різних куточків нашої країни приїздили люди у Павлиш, до раніше нікому не відомого

В. О. Сухомлинського. Неодмінно домагалися зустрічі. Хотіли побачити, вічна-віч поговорити, поділитися сокровенним... Надзвичайно багато педагог зробив для популяризації свого передового педагогічного досвіду. Тут насамперед прислужились його численні статті в газетах і журналах, а також видані великими тиражами книжки. Торкаючись, як правило, важливих проблем школи, виховання підростаючого покоління, вони мали публіцистичне спрямування. Яскрава, образна мова, вдало дібрані приклади, композиційна стрункість залучали до осмислення і обговорення творів Сухомлинського, сприяли удосконаленню і розвиткові їх педагогічних знань, умінь. Різноманітний і багатоаспектний творчий доробок В. О. Сухомлинського складає 48 книг, 500 наукових статей, більше як 1500 оповідань і казок для дітей. На початок ХХІ століття вийшло 65 творів В. О. Сухомлинського тиражем близько 15 млн. примірників. Вони перекладені на 59 мов народів світу. Основні праці В. О. Сухомлинського розпорошені по газетних і журнальних публікаціях, немало їх зібрано і упорядковано в численні тематичні збірки та у тритомному і п'ятитомному (українською й російською мовами) виданнях вибраних творів.

Завдяки праці доньки видатного дидакта, академіка Національної академії педагогічних наук України Ольги Сухомлинської, побачила світ книжка “Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы”.

Книга Ольги Василівни висвітлює не тільки життя і боротьбу Василя Сухомлинського за власні принципи, а й певний етап у розвитку педагогічної думки. А оскільки педагоги – це люди, які прагнуть самовдосконалюватися, то нове видання стане в пригоді широкому колу освітян. У книзі можна побачити різні етапи його життя.

У книзі охоплено великий часовий проміжок – від середини 60-х років і до сьогодні. Ця робота побудована на першоджерелах і архівних матеріалах. Розпочинається вона публічною дискусією про сутність і напрям педагогічного процесу. Зокрема, Борис Лихачев виступив із шквальною критикою публікації, навіть звинувачував автора в культивуванні прозахідних буржуазних ідей і відреченні від основ марксистсько-ленінської педагогіки. Варто зауважити, що в ті часи такі слова прирівнювались до політичного доносу. Газета виступила опонентом Сухомлинського – із номера в номер друкувала листи проти опублікованих “етюдів”. Та у презентованих “Этюдах о В. А. Сухомлинском” не знайдемо жодного погляду згори на таку несправедливість. Показано погляд зсередини, враження Сухомлинського від надрукованої педагогічної агресії проти його життєвих принципів. Дискусія розвивалася в листах і статтях, які писали прихильники Василя Олександровича до різних видань, щоб підтримати його позицію. Зазвичай такі листи не друкувались і знаходили прихисток лише в домашньому архіві сім'ї Сухомлинських. Саме через публікації таких неофіційних документів у назві книги бачимо слово “апокриф”.

Апокрифами називають літературні твори релігійного змісту, що не визнаються християнською церквою канонічними. Саме завдяки використанню невідомих фактів Сухомлинський постає перед нами в незвичному амплуа – він

страждає і не розуміє, в чому його звинувачують. Адже важко не погодитися із тезами про те, що дитину потрібно любити і поважати, розуміти і менше карати. Зрештою – підтримувати, а не тільки висувати їй систему вимог, які вона повинна виконувати. Сухомлинський був упевнений, що дисциплінуючи дитину, треба полюбити її. Ця система була таврована як ворожа до доктрини підготовки юних громадян “проповідь”, що не є придатною для виховання молоді, готової до всіляких подвигів в ім’я світової революції.

Академік НАПН Іван Бех нагадав, що в радянській психології і педагогіці того часу дії людини пояснювалися умовними рефлексами. Зрозуміло, що в такому разі основними методами впливу стали заохочення і покарання. А Василь Сухомлинський у своїй роботі звертав увагу зовсім на інше – на свідомість і самосвідомість школяра, людини, дитини. У його парадигмі саме особистість була найвищою цінністю.

Можна впевнено сказати, що книга “Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы” є відкритою для читача – кожен, хто її прочитає, зможе зробити висновки, скласти власне враження про той чи інший педагогічний факт і знайти відповіді на багато власних запитань.

Пам’ять про видатних вітчизняних педагогів, мабуть, є однією з умов успіху освітянської галузі в кожній країні.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – М., 1979. – 335 с.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський. Вибр. твори. : В 5 т. – К. : Рад. шк., 1976
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
4. Сухомлинський В. А. Избранные произведения : В 3-х т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1980.

Бабій Н. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

“ВЧИТЕЛЬСЬКА ПРОФЕСІЯ – ЦЕ, ТЕ, ЩО НІКОЛИ НЕ ПРИПИНЯЄТЬСЯ...”

“Вчительська професія, – це людинознавство, постійне, таке, що ніколи не припиняється, проникнення у складний духовний світ людини. Чудова риса – постійно відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один із тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці” [2, с. 43].

“Учитель – перший і головний світоч в інтелектуальному житті школяра; він пробуджує в дитини жадобу знань, повагу до науки, культури, освіти” [2, с. 59].

“Праця вчителя ні з чим не зрівняна ... Ткач уже через годину бачить плоди своєї праці; сталевар через декілька годин радіє вогненному потоку металу;

орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милуються колоссям і зерном, вирощеним у полі... Учителю потрібно трудитися роки й роки, щоб побачити предмет своєї творчості; буває, що проходять десятиріччя, і ледве починає виділятися те, що замислив; ніхто частіше від учителя не буває незадоволеним; ні в якій праці помилки і невдачі не приводять до таких важких наслідків, як в учительській” [2, с. 67].

Це слова великого діяча освіти Василя Олександровича Сухомлинського.

Його ідеї громадянськості і людяності в педагогіці виявилися співзвучними з нашою сучасністю. Виховання в ім'я щастя дитини – такий гуманістичний сенс педагогічних праць В. О. Сухомлинського, а його практична діяльність – переконливий доказ того, що без віри в дитині, без довіри до неї вся педагогічна мудрість, усі методи і прийоми навчання та виховання неефективні [4, с. 143].

Актуальними в умовах сьогодення є погляди В. О. Сухомлинського на професію вчителя і шляхи піднесення його професійної майстерності. Про це, зокрема, йдеться у таких працях: “Павлівська середня школа”, “Сто порад учителям”, “Розмова з молодим директором школи”, у статтях “Майстерність”, “Високе покликання педагога”, “Учитель і діти”, “Суспільство і вчитель” та інші.

Василь Олександрович висував дуже високі вимоги до особистості педагога як керівника і організатора навчально-виховного процесу: “Ми повинні бути для підлітків прикладом багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати”. Високі особистісні якості вихователя, його знання і життєвий досвід повинні стати для дітей незаперечним авторитетом. Під авторитетом Василь Олександрович розумів не піднесення, відгородження від дітей ерудицією, вимогами беззаперечного послуху, формальне і авторитарне управління дитиною, а доводив, що без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення в світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної [6, с. 22].

В. О. Сухомлинський вважав, що в процесі виховання значущу роль відіграють взаємини вчителя й учня. Тому вони повинні бути уважними, доброзичливими та зацікавленими. Саме виходячи з подібних установок у школі відомого педагога, стали практикуватися спільні походи, твори і читання віршів, слухання “музики” лісу, ріки, полів, повітря. Саме через подібні моменти формується дорогоцінний досвід спілкування учнів і вихователів.

Учитель насамперед, на думку В. О. Сухомлинського, повинен уміти пізнавати духовний світ дитини, розуміти в кожній дитині “особисте”. Як писав учений: “Немає в світі нічого складнішого і багатшого людської особистості”. І саме до особистості звертався педагог у своїй діяльності, тому вчитель – це людина, яка не тільки опанувала теорію педагогіки, вона ще і практик, який відчуває дитину, вона мислитель, який з'єднує теорію та практику воедино [1, с. 355].

Навчання не дає бажаних результатів, якщо вчитель ставить перед учнем на перше місце мету: “Вивчити, запам’ятати!”. Шкода зубріння величезна – воно мимоволі знищує основні ідеї навчального предмета. Учитель повинен точно розмежувати, що треба запам’ятати на все життя, а що треба тільки зрозуміти і засвоїти без зубріння – у вправах.

Одне за одним робить В. Сухомлинський маленькі відкриття: виявляється, кожен вчитель, який би предмет він не викладав, повинен бути викладачем словесності. Слово – перший крок до думки учня. У виховній роботі важливі і зміст матеріалу, і тон розмови, і час цієї розмови, і зовнішній вигляд учителя, і манери його поведінки.

Слово вчителя знаходить відзвук у серцях учнів і стає їхнім особистим надбанням лише тоді, коли мудрість вихователя залучає, одухотворяє вихованців цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, морально-етичних принципів. Діти дуже добре відчують фальш слів, якщо вони не відповідають моральному переконанню вихователя. Вони зневажають того, хто намагається видати темне за світле, прикрити похмуре світлими словами.

Велика біда, вважав В. О. Сухомлинський, якщо вихователь не уміє вибрати зі скарбниці мови необхідні слова, щоб знайти шлях до серця дитини, якщо в процесі виховання норм моралі і моральності ми не викликаємо позитивних емоцій, подібних до тих, які з’являються у людини від зіткнення з чимось близьким і дорогим. Слово має бути ємним, мати глибокий сенс, емоційне забарвлення, воно повинно залишати слід в думках і душі вихованця. Адже якщо слова, нехай навіть найбільш потрібні і красиві, про високу моралі не викликають емоцій, не хвилюють, то вони так і залишаються порожніми звуками, благими побажаннями. У тому полягає майстерність вихователя, щоб розмова з вихованцем викликала в останнього власні думки, переживання, спонукаючи до активної діяльності.

Сухомлинський вчить, що педагог, вихователь покликаний відчувати в кожному своєму вихованцеві активну істоту, читати його душу, вгадувати його складний духовний світ, але при цьому – берегти його недоторканність, вразливість. Він застерігав від нанесення ненавмисних ран і образ, тривог і неспокою і наполягав на повазі особистості вихованця. Але цю здатність наставник повинен передати і своєму учневі. Тільки поважаючи гідність іншого, людина може здобути повагу і до себе. Немає більшого зла у людських стосунках, ніж підвищена увага до своєї персони і байдужість до інших. “Як важливо, щоб діти навчилися відчувати душевний стан товариша, розпізнавати чуже горе, переживати його як власне” [3, с. 235].

Школа, як визначив у свій час видатний педагог В. О. Сухомлинський, – це не тільки місце, де діти здобувають знання і вміння, а й місце формування духовного світу дитини. Над тим, щоб зробити це середовище найбільш сприятливим і досконалим, працюють педагоги з першого дня організації шкільного процесу. На це йдуть роки, десятиліття, століття. Змінюються світ, життя, погляди та звичаї, політичний і економічний устрій. Тим не менш школа як була, так і залишається найважливішим і головним інститутом виховання

людини. І для будь-якої дитини і дорослого школа – це насамперед вчителі і педагоги.

В. О. Сухомлинський залишив багату літературно-педагогічну спадщину, характеризуючи найважливіші вимоги до вчителя, писав: “Що значить хороший вчитель? Це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі й прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам він був дитиною” [5, с. 40].

Новаторські ідеї педагога В.Сухомлинського:

- любов до дітей, віра в творчі сили дитини;
- виховання через розум, серце, руки дитини;
- мудрість педагогічної і батьківської любові, влади колективу;
- всебічний розвиток особистості кожної дитини;
- теорія виховання справжньої людини;

- система навчання грамоті через образно-чуттєве сприймання дітьми 6 років докільця: емоції – почуття – сприймання – уява – образи навколишнього світу – образно-емоційне мислення – логічне мислення – запам’ятовування – застосування різноманітної діяльності (малювання, читання, роздуми, спостереження, творчість, праця);

- система підготовки до сімейного життя;
- традиції, свята, обряди у вихованні;
- система вимог і порад педагогам.

Для сучасного педагога мають велику цінність методичні поради великого педагога щодо шляхів виховання гуманістичної культури дітей, підлітків, напрямів практичної естетичної роботи з учнями, формування духовного світу людини. Ідеалом учителя сучасної школи повинен бути той взірець вихователя, яким був сам В. Сухомлинський і якого він бачив у своїх мріях. Головними рисами такого вихователя-гуманіста є:

Мудрі любов і влада педагога над розумом і душею дитини.

Багатство думки, висока загальна культура.

Спільні з дитиною погляди на життя, людину як найвищу цінність.

Здатність зцілення душевних ран дитини.

Ніжне, ласкаве ставлення до дитини [7].

В. О. Сухомлинський підкреслював, якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, в серці дитини ніколи не з’явиться зло. І якщо в школах є насторожені, найжачені, недовірливі, а іноді й злі діти, то лише тому, що вчителі не розпізнали їх, не знайшли підходу до них, не зуміли стати їх товаришами. Виховання без дружби з дитиною, без духовної спільності з нею можна порівняти з блуканням в темряві. Саме в цьому й укладені, на його думку, основні вимоги до педагога – стати другом своїм учням.

Список використаних джерел та літератури

1. Лушников А. М. История педагогики / А. М. Лушников. – Екатеринбург, 1995.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т.3. – К. : Рад. школа, 1977. – 453с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1980. – Т.2, 5.
4. Сухомлинский В. А. Учитель – методист – наставник / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1988. – 289 с.
5. Сухомлинский В. А. Павлишская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – М., 1969.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1983. – 318 с.
7. <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13799/> <http://ua-referat.com>

Безунова О. О.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Науковий керівник: *Сівак Н. А.*

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Розвиток усіх сфер соціального життя нашої країни, відновлення національних традицій висувають на передній план проблеми соціалізації учнівської молоді, визначення нового функціонального значення завдань соціалізації молоді у педагогічній діяльності. Сьогодні існує потреба методологічного і теоретичного обґрунтування засад, форм і методів вирішення проблем соціально-педагогічного характеру, зокрема, тих, які виникають та вирішуються у взаємодії школи й суспільства. Позитивно зорієнтована соціалізація особистості сприяє соціальному розвитку, самовдосконаленню та самореалізації особистості, що у кінцевому результаті впливає на відродження суспільства.

Соціальна роль і статус учителя, рівень його фахової майстерності – невід'ємні складові особистісної ролі педагога як агента соціалізації.

Вивчення проблем соціалізації в Україні спирається на значний вітчизняний теоретичний і практичний досвід. До такої педагогічної спадщини належить творчий доробок В.О.Сухомлинського, колом наукових інтересів якого були ідеї гармонізації взаємодії особистості та соціального середовища. Ним досліджувалися проблеми, які в сучасних умовах визнані як соціально-педагогічні.

У більшості сучасних концепцій соціалізації і виховання особистості, визначальною рисою яких є гуманістична орієнтація, школа постає як відкрита гуманна система, що має поліфункціональний характер: концепція продуктивної освіти (Данія, США), педагогічна концепція цілісної школи (Німеччина), концепція інтегрованого розвитку компетентності (Швеція,

США), концепція соціального виховання «Школа-мікрорайон» (Росія) та ін. Розробляються численні варіанти відкритої школи, зорієнтованої на діалог у роботі з дітьми, розвиток міжособистісного і міжгрупового спілкування, в якій домінують тенденції до розширення взаємодії з життям, усіма соціальними інститутами (сім'я, підприємства, культурно-просвітні, медичні, правничі установи, суспільні та громадські організації, місцева влада та ін.). Функціонування школи як відкритої системи передбачає розширення її освітніх та соціалізуючих функцій [3, с. 4].

Власною педагогічною діяльністю, унікальним педагогічним експериментом у Павлівській школі В.О.Сухомлинський переконливо довів, що школа як соціальний інститут спроможна повноцінно виконувати всі свої функції за умови тісної співпраці з соціальним оточенням, як відкрита виховна система. “У школі, – зазначав Василь Олександрович, – навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки й мистецтва. У школі учать жити” [4, с.337]. Широкі соціальні зв'язки були спрямовані на особистісний розвиток і виховання кожної дитини, зміцнення її фізичного, морального, психічного здоров'я, педагогічну підтримку та допомогу сім'ї. Павлівська школа сприяла поширенню нових знань, педагогічному просвітництву, підвищенню культурного рівня середовища. До шкільного життя постійно залучалися місцеві жителі, батьки. У педагогічній системі павлівського вченого органічно поєдналися народні звичаї, класична педагогіка та власні новаторські творчі знахідки.

Захист і підтримка дитинства – наскрізна ідея його педагогічної концепції. Педагог доводив, що школа має допомагати входити дитині в доросле життя, повноцінно проживати кожний віковий етап, утверджувати самоцінність кожного періоду дитинства. У творах В.О.Сухомлинського знаходимо блискучі, вичерпні, емоційні та яскраві характеристики кожного вікового періоду. На думку педагога-новатора, “...дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя” [4, с.15].

Ключову роль у творенні школи для дитини учений відводив постаті вчителя, його психолого-педагогічній та фаховій підготовці. У своїй педагогічній спадщині В.О.Сухомлинський неодноразово звертається до сутності й соціальних функцій професійної діяльності вчителя як наставника дітей, посередника між дитиною та соціумом. “Головне, – підкреслює педагог, – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини” [4, т.5, с. 114].

Василь Олександрович відстоював гуманістичну позицію педагога, який повинен сприймати дитину такою, якою вона є. Він окреслив педагогічні норми стосунків учителя й учнів. У практиці роботи Павлівської середньої школи В.О.Сухомлинський великого значення надавав опануванню педагогічними

працівниками способів індивідуальної психокорекції, адже виховний ефект залежить від урахування особливостей внутрішньої позиції вихованця. З цією метою було організовано роботу психолого-педагогічного семінару вчителів.

До функцій педагога В.О.Сухомлинський відносив організацію шкільного життя і позашкільної діяльності, спілкування та партнерства у класі. Василь Олександрович наголошував на важливості виховного значення колективу, в якому потрібно формувати гуманні стосунки. Він радив учителям завжди бачити у колективі окрему дитину, її духовний світ, здобутки й проблеми. Обґрунтовуючи сутність педагогічної професії як творчого процесу, В.О.Сухомлинський неодноразово підкреслював, що у своїй основі педагогічна праця – це творчість, наближена до наукового дослідження. Однак педагогічна творчість неможлива без праці душі вчителя. Тому однією з найголовніших вимог до вчителя, на думку В.О.Сухомлинського, є здатність поєднувати щирість і мудрість. Він вказував на особливу роль умінь учителя щодо професійного самопізнання і самовиховання [2, с. 44-45].

Головною метою системи вищої педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних і конкурентоздатних, гуманістично зорієнтованих висококваліфікованих спеціалістів, тобто формування суб'єктів професійної діяльності, здатних вільно та свідомо самовизначатися у педагогічній дійсності, творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу у спільній діяльності з учнями. У сучасному розумінні педагогічна підготовка студентів постає як цілісний інтегрований процес, який не зводиться лише до вивчення дисциплін педагогічного циклу. Так, відомий педагог О.А.Орлов доводить, що інтегративність педагогічної підготовки виявляється в педагогізації всіх предметів, які вивчаються у педагогічних вузах, що сприяє підвищенню якості педагогічної підготовки та передбачає зміну статусу педагогіки як навчального предмета. У реальній практиці вчитель стикається з єдиною цілісною особистістю учня, включеного у педагогічний процес. Саме тому необхідна інтеграція всіх психолого-педагогічних, а точніше, всіх гуманітарних знань.

У практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів у Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії під час вивчення педагогічних дисциплін у вузі звертаються до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, зокрема, традиційним стало конспектування його творів, написання рефератів, курсових і дипломних робіт; написання творів-міркувань; проведення дискусій на тему “Соціально-педагогічні методи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського”.

Змінюються наукові парадигми, практичні підходи й методи, а ідеї педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського, який продовжив найкращі традиції світової та вітчизняної педагогіки, залишаються актуальними [1, с. 25-27].

Список використаних джерел та літератури

1. Коваленко О. Організація методичної роботи за ідеями В. О. Сухомлинського / О. Коваленко // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С.25-27

2. Новгородська Ю. Ідеї В.О.Сухомлинського живуть і розвиваються / Ю. Новгородська // Рідна школа. – 2002. – листопад. – С. 44-45

3. Савченко Л. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського в системі методичної роботи школи / Л. Савченко // Освітнє слово. – 2000. – жовтень. – С. 4

4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976-1978.

Біницька К. М.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПЕДАГОГІЧНЕ КРЕДО ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

На сучасному етапі стрімкого технічного розвитку суспільства досить актуальною є проблема яскравої, масштабної, творчої особистості Педагога, покликаного опанувати загальнолюдськими цінностями, професійним мисленням, методологічними знаннями як надійним інструментом теоретичної та практично-перетворюючої діяльності. Суспільство вимагає від освіти розвитку багатой, самобутньої особистості. Індивідуальність педагога як суб'єкта професійної діяльності знаходить своє відображення у формі індивідуального стилю школи, спілкування, поведінки та ін.

Практично всі без винятку видатні педагоги минулого й сучасності визначали особливу роль учителя у становленні особистості підростаючої людини.

Яскравим прикладом у вітчизняній педагогіці є життя та педагогічне кредо В. О. Сухомлинського. Розмірковуючи про кредо, на думку спадає одна казка: про те, що кожна людина, що живе на Землі має зв'язок із певною зіркою в небі. І що кожна ця зірка не схожа на іншу, то тільки здалека вони здаються однаковими. Однак, люди, хоч і пов'язані з тими зірками, не бачать їх і не відчують цього зв'язку. Відчути цей зв'язок, знайти свою зірку та йти за нею, бо то є мета нашого життя – це найбільше щастя та найскладніше завдання кожного. З приводу зазначеного варто вказати, що педагогічним кредом В. Сухомлинського було щастя кожної дитини.

Згадується відома притча ще одного педагога Ш. Амонашвілі “Крила”. Основною думкою цієї притчі є: виховуючи дитину, намагайся зробити її крилатою. Саме так, протягом усього свого життя, будуючи свою Гуманну педагогічну систему, дотримуючись свого педагогічного кредо, працював В. Сухомлинський.

У словнику іншомовних мов зазначено, що кредо (від лат. *credo* – вірю) – це символ віри, основи світогляду, особисте переконання, основа світогляду людини. Тому ми робимо висновок про те, що педагогічне кредо – це основна мета педагогічної діяльності, ідея, принципово непорушні переконання вчителя, педагогічний стиль роботи.

Втілюючи ще одну свою ідею в життя: щоб бути гарним педагогом варто зробити досить небагато – “...віддати своє серце дітям...” [1]. У центрі уваги

концепції В. Сухомлинського передусім – дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності.

Проектування людини він вважає найголовнішим у педагогічній роботі. Методика такого проектування передбачає системи розвивального навчання, самостійність і самотність життя дитини, її право на щастя, яке може дати родина, школа, найближче оточення. Учіння має бути радістю, а не тягарем. Виховання дитини Василь Сухомлинський розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності – добро, совість, честь, обов'язок, гідність. Чи не найважливішим засобом виховання Василь Сухомлинський вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми. Людяність, душевність спілкування – ключ, що відкриває дитячі та юнацькі серця. Саме завдяки такому спілкуванню діти довіряються педагогу як старшому доброму пораднику, другу. “Учитель – це передусім жива людина, яка входить до світу пізнання, творчості, людських взаємин” [2].

Чимало праць Василь Сухомлинський присвятив ролі слова та особистості вчителя для дитини і сформулював вимоги до нього. Він радив учителю не робити насильства над душею людини, уважно придивлятися до законів природного розвитку кожної дитини, до її особливостей, нахилів.

Основну увагу педагог приділяв становленню особистості, формуванню громадянських переконань, розвитку індивідуальності в умовах суспільного колективного виховання.

Виховання в ім'я щастя дитини – такий гуманістичний сенс педагогічних праць В. О. Сухомлинського. Зазначимо, практична діяльність педагога – переконливе свідчення того, що віра в дитину, без довіри щодо дитини вся педагогічна премудрість, всі методи, прийоми навчання і виховання неспроможні [4].

В. О. Сухомлинський розвивав теорію і практику формування педагогічного колективу. Будучи багато років керівником школи, він дійшов висновку про визначальну роль педагогічного співробітництва у досягненні тих цілей, які стоять перед школою. Досліджуючи вплив педагогічного колективу на колектив вихованців, В. Сухомлинський встановив таку закономірність: чим більший світ духовних цінностей у педагогічному колективі, тим чіткіше колектив вихованців постає як активна, справжня сила, як учасник виховного процесу, як вихователь. Відповідаючи на запитання, чого ж і завдяки чому створюється педагогічний колектив, В. О. Сухомлинський відповідав однозначно – його творять колективна думка, ідея, творчість [2].

Педагогічна справедливість є своєрідне мірило об'єктивності вчителя, рівня її моральної вихованості. В. О. Сухомлинський писав: “Справедливість – це основа довіри дитини до вихователя... щоб стати справедливим, треба знати духовний світ кожної людини” [3, с. 83].

Питання щодо ролі і значення педагогічного стилю у формуванні колективу та особистості не є новим, протягом років таке питання

неодноразово порушувалося у психологічній та педагогічній літературі і, передусім, основою є педагогічний доробок В. О. Сухомлинського. Особливо серйозній критиці піддавався авторитарний стиль, зловживання вчителів владою.

В. О. Сухомлинський писав: “Володарювання над дітьми – одне із найважчих випробувань педагога, одне із показників педагогічної культури... Дорожити довірою, отже, і беззахисністю дитини – ця педагогічна мудрість має переповнювати всю нашу роботу” [3, с. 112].

В. Сухомлинський вважав, що у кожній дитини, навіть у найпосереднішої і важковиховуваної, вчитель має відкрити ті сфери, де вона зможе досягти своєї вершини, сформувати свою людську гідність, свою душу. Варто зазначити, що з цією метою було створено “Азбуку моралі”, котра вчила осягати суть добра і зла, честі і безчестя, справедливості і несправедливості. Ця абетка стала засобом подолання емоційної нерозвиненості. У дитині необхідно відкривати здатність відчувати стан інших, вміння ставити себе на місце іншої людини.

Досить серйозної уваги заслуговують рекомендації В. О. Сухомлинського про засоби спілкування під час занять. Він безкомпромісно виступав проти зайвого порушення психіки учнів підвищеним тоном, напругою, проти перевантаження промови вчителя інформацією, проти непотрібних повторень і питань. Учитель, на думку В. Сухомлинського, повинен зробити з учням “те, що підказали йому мудрі роздуми” [2].

Василь Олександрович пред’являв досить високі вимоги до постаті педагога як керівника і організатора навчально-виховного процесу: “Ми повинні прагнути бути для підлітків прикладом багатства духовного життя; лише за цієї умови маємо моральне право виховувати” [1, с. 22]. Високі особисті якості вихователя, його знання і життєвий досвід мають стати для дітей незаперечний авторитетом. Під авторитетом Василь Олександрович розумів не піднесення, над ерудицією дітей, не вимоги беззаперечної слухняності, не формальне й авторитарне управління дитиною, а доводив, що авторитет – це постійне духовне спілкування вчителя і дитини, яке не можливе без взаємного проникнення у світ думок, почуттів, переживань один до одного, який немислимий без емоційної культури, культури педагогічної.

“Найважливішим джерелом виховання почуттів педагога – є багатогранні емоційні відносини з дітьми у дружньому колективі, де вчитель не лише наставник, а й друг” [1, с. 22].

Дотримання етичних принципів, на думку педагога, забезпечить успіх школи та вчителя. Етична культура педагога сприяє встановленню психологічної сумісності вчителя з учнями. І головним умовою тут є педагогічний такт. Учитель, як ніхто інший повинен керувати своїми почуттями, темпераментом, бути прикладом для дітей – адже різними проявами своїх емоцій, ставленням до людей учитель передає школярам справжню науку високоморальної поведінки. Бестактність, образливе ставлення до дітей завдає глибокі душевні травми, шкодить всій справі навчання і виховання.

“Будьте доброзичливі!” – радив В. Сухомлинський вчителям, віднісши цю пораду до азбуки педагогічної культури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухомлинський В. А. Серце віддаю дітям / В. А. Сухомлинський. – М. : Педагогіка, 1983. – 318 с.
2. Сухомлинський В. А. Методика виховання колектива / В. А. Сухомлинський // Избр. призм. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1979. – Т. 1. – С. 427–668.
3. Сухомлинський В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинський. – М., 1979. – 335 с.
4. Сухомлинський В. А. Учитель – методист – наставник / В. А. Сухомлинський. – М. : Просвітництво, 1988. – 289 с.
5. Харламов І. Ф. Педагогіка / І. Ф. Харламов. – Мінськ : Вид-во Мінського Державного Університету, 2000. – 560 с.

Біницька О. П.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

“БАТЬКІВСЬКА ШКОЛА” – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

На сучасному етапі становлення Української держави за умови складного політичного і соціально-економічного її стану особливо відчутний негативний вплив на сучасну школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння та інше, що призводить до знецінення освіти, падіння авторитету учителя, росту агресивності, жорстокості, нігілізму підлітків. Аналіз цих деструктивних процесів у сучасному суспільстві дозволяє зробити висновок, що є небезпека виростити бездуховне покоління, не “обтяжене” інтелігентністю, порядністю, яке зневажливо ставиться до культурних цінностей та не прагне до здорового способу життя.

Розв’язання цієї проблеми, як підтверджує вітчизняний і світовий досвід, можливе за умови оптимізації управління процесом виховання за допомогою гуманізації освіти, що має забезпечити утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей у суспільстві. Гуманізація освіти передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості.

Система гуманістичних поглядів, створена українськими педагогами, філософами та діячами культури є надбанням громадської і педагогічної думки впродовж століть. Проблемам виховання дітей і молоді в дусі гуманізму особливу увагу надавав В. О. Сухомлинський. Він неодноразово підкреслював, що нема і не може бути виховання гуманіста без людської любові і поваги до вихованців, бо саме розумна любов і повага роблять дитину здатною піддаватись впливові педагога і колективу.

В. О. Сухомлинський віддав усе своє невтомне життя і вогонь серця. Його численні педагогічні праці, нариси та оповідання нині відомі не тільки педагогічній громадськості, а й широким колам читачів і в нашій країні, і за її межами. За своє коротке життя Василь Олександрович опублікував близько тридцяти книжок-монографій та багато наукових і популярних статей у журналах і збірниках. Багато з них перекладено на різні мови народів світу. Усі твори видатного педагога пройняті безмежною вірою в людину, щедрість і благородство її душі, невичерпне багатство інтелектуальних і моральних сил і в ті величезні виховні можливості, які створює суспільство.

Педагогічні ідеї і праці В. О. Сухомлинського швидко привернули увагу численних дослідників і всієї педагогічної громадськості.

Наприкінці свого життя В. О. Сухомлинський розпочав роботу над вкрай потрібною книжкою – енциклопедією сімейного виховання “Батьківською педагогікою”, в якій повинні були висвітлюватися найактуальніші сучасні проблеми виховання дітей у сім’ї, педагогічної освіти батьків і дорослих, соціальної педагогіки. Та не встиг Василь Олександрович підготувати до друку задуману ним працю. Вже після його смерті вдалося зібрати рукописні та деякі надруковані статті й підготувати видання “Батьківської педагогіки”.

Педагогічна майстерність В. О. Сухомлинського виявлялася в тому, що звичайні життєві явища, події чи ситуації він умів використовувати як важливі фактори виховного впливу на особистість дитини, перетворювати їх у засоби виховання. Так, у “Батьківській педагогіці” кожний маленький епізод, подія з життя школи чи сім’ї, легенда чи переказ стають канвою, відправним моментом для змістовної розмови, педагогічних роздумів і міркувань, що змушують глибоко вникати в проблеми сімейної педагогіки.

В. О. Сухомлинський був справжнім знавцем і дослідником психології людини, він глибоко розумів душу дитини, її переживання, почуття, прагнення і сподівання, досконало знав психологію взаємин батьків і дітей, молодшого і старшого поколінь, міжособових стосунків у дитячих колективах, психологічний клімат у соціальних групах і ті фактори, що його зумовлюють. Виняткова педагогічна спостережливість, душевна проникливість, палка любов до дітей і доброзичливість, невтомна наполеглива дослідницька робота сприяли всебічному пізнанню й розкриттю найінтимніших відтінків психічного життя дитини, виявленню особливостей її почуттів, намірів, сподівань і мрій.

В. О. Сухомлинський вважав, що Батьківщина починається із сім’ї, що найважливіші риси і якості громадянина-патріота зароджуються в сімейному вихованні, що діти – продовження не тільки нашого роду, а й нашого соціального ладу, наших завоювань і благородних намірів. І від того, які духовні цінності візьме від нас молодь, залежатиме майбутнє нашого народу і суспільства. От чому в світі йде така запекла непримиренна боротьба за оволодіння умами й серцями молодого покоління, за його світоглядну та ідейно-політичну орієнтацію. А тому через усі праці В. О. Сухомлинського проходить головна ідея громадянського виховання, патріотичного та

інтернаціонального обов'язку, формування гармонії морального та інтелектуального, героїчного і естетичного, особистого і соціального.

Проблема виховання молоді на героїчних і трудових традиціях нашого народу посідає провідне місце в творчості В. О. Сухомлинського. Ідея вірності і відданості Батьківщині, пише педагог, стає переконанням лише тоді, коли Батьківщина постає перед дитиною в ореолі героїчного і прекрасного. Вже самі наголовки першої частини “Батьківської педагогіки”, а саме: “Нехай попіл героїв стукає в серця дітей”, “Чи знають діти, якою ціною здобуто їхню радість”, “Загін носить ім'я героя” красномовно говорять про це.

Переживання краси героїчного – це духовна сила, що возвеличує людину в її очах. Це не сліпі почуття, а поєднані із свідомістю і переконанням благородні поривання людської душі, що кличуть на подвиги, героїчні вчинки. Це нова проблема в теорії і практиці виховання, що потребує пильної уваги дослідників. До В. О. Сухомлинського ніхто в теорії педагогіки не підносив на таку висоту проблеми формування особистості через красу героїчного і величного. Василь Олександрович приділяє велику увагу патріотичним ритуалам і традиціям, присвяченим героїчним подіям у житті нашого народу, як засобу ідейно-політичного виховання, джерела моральних та естетичних почуттів.

В. О. Сухомлинський збагатив радянську педагогіку новими формами високоідейних ритуалів і традицій, показав чудові зразки й способи організації естетичного і патріотичного виховання учнів. В. О. Сухомлинський високо цинив роль традицій і звичаїв у вихованні патріотизму, громадянському вихованні, формуванні ідейних переконань і моральних почуттів. В. О. Сухомлинський – неперевершений майстер створення патріотичних ритуалів і традицій, обрядів і звичаїв.

Виховання громадянина-патріота починається із сім'ї. Сім'я – це найменша клітинка нашого суспільства, в якій, як у фокусі, відображається все життя нашої країни. І тим сильніший виховний вплив робить сім'я на особистість дитини, чим активнішу життєву позицію займають батьки в суспільстві, чим вищі їхні моральні достоїнства і культурний рівень.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. /В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976-1977.
2. Ковальчук В. І. Спогади про В. Сухомлинського/ В. І. Ковальчук. – К. : Рад. школа, 1990.
3. Історія педагогіки // За ред. М. С. Гриценка. – К., 1993.
4. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994.
5. Барабаш С. Філософія серця, або гуманізм Василя Сухомлинського / С. Барабаш // Дзеркало тижня. – 2001. – № 39 (363).

ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Педагогічне сьогодення характеризується інтенсивними пошуками нових технологій, що запроваджуються в навчально-виховний процес. Необхідність формування в учнів планетарного світогляду, інтегрованого, екологічного мислення потребує нового філософського усвідомлення мети і завдань виховання та навчання.

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Уся система діяльності педагога перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини. Значний теоретичний і практичний інтерес для сучасної педагогіки становлять праці, ідеї В. О. Сухомлинського, в яких знаходимо глибоке обґрунтування суті педагогічних явищ, закономірностей, глобальних проблем. Щира любов до дітей і справжня педагогічна культура, на думку В. О. Сухомлинського, поняття нерозривні. Він вважав, що вчитель зобов'язаний уміти дорожити дитячою довірою, бути для них втіленням добра і справедливості.

Головна мета виховання – всебічний розвиток особистості. Важливим напрямом всебічного розвитку особистості є розумове виховання, яке потрібне людині не тільки для праці, а й для повноцінного духовного життя. Тому в процесі навчання дітей треба спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, до самоосвіти. Цю роботу слід починати з малих літ, формуючи в дітей допитливість. Педагог вважав, що навчання не повинно бути для дитини тягарем, а повинно бути радісною справою. Його творчі знахідки щодо навчання: “школа під відкритим небом”, уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки та інші, апробовані в практичній діяльності Павлівської школи, стали надбанням учительства.

У центрі гармонійного всебічного розвитку стоїть висока моральність. Життя, праця, навчання, взаємовідносини в колективі – усе це В. О. Сухомлинський прагнув одухотворити високими моральними ідеалами, щоб у житті шкільного колективу якнайповніше розкривався принцип: людина людині друг, товариш і брат [5, с. 86].

Здійснення всебічного розвитку вимагає глибокого переплетення і взаємного проникнення розумового, фізичного, морального, трудового, естетичного виховання, щоб усі ці сторони виховання являли собою єдиний цілісний процес. Усе, що дається вихованцям і що вони дають суспільству, має єдину кінцеву мету: виховати людину з ясним розумом, благородним серцем, золотими руками, яка з повагою ставиться до інших членів суспільства, здатна цінувати працю, моральну гідність, розум, красу інших людей.

Проектування людини він вважає найголовнішим у педагогічній роботі. Методика такого проектування передбачає системи розвивального навчання,

самостійність і самотність життя дитини, її право на щастя, яке може дати родина, школа, найближче оточення. Учіння має бути радістю, а не тягарем. Виховання дитини Василь Сухомлинський розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності – добро, совість, честь, обов’язок, гідність. Чи не найважливішим засобом виховання Василь Олександрович вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми. Людяність, душевність спілкування – ключ, що відкриває дитячі та юнацькі серця. Саме завдяки такому спілкуванню діти довіряються педагогу як старшому доброму порадинику, другу. “Якщо вчитель став другом для дитини, якщо ця дружба осяяна шляхетним потягом, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з’явиться зло” [3, с. 21].

Важливе виховне завдання школи – приділяти максимум уваги фізичному вихованню дітей й насамперед зміцненню захисних сил їхнього організму, які запобігають захворюванню. Турбота школи про те, щоб дитина не хворіла, щоб її організм був несприйнятливий до хвороб, так само важлива, як і турбота про розумовий і моральний розвиток її вихованців.

Сила і можливості виховання невичерпні. Усі без винятку діти, які не мають патологічних відхилень у розумовому розвитку, можуть успішно оволодіти середньою освітою. Неуспішність, другорічництво – це результати поганої навчально-виховної роботи. Завдання школи не тільки в тому, щоб дати кожному знання, потрібні для трудової і повноцінної громадської діяльності, а й у тому, щоб дати кожному щастя особистого духовного життя. Щастя неможливе без повноти внутрішнього духовного світу, без радості праці і творчості, без переживання почуття власної гідності, честі, гордості.

В. О. Сухомлинський – гідний спадкоємець гуманістичної традиції. У Павлівській середній школі виховання без покарань було педагогічним принципом усього педагогічного колективу. У підході до проблеми покарань у школі мала місце визначена еволюція його поглядів. Спочатку він визнавав у принципі доцільність покарань, був переконаний, що вони у визначених випадках можуть бути ефективним методом виховного впливу, а в останні роки своєї діяльності рішуче відстоював тезу: виховання несумісне з покараннями учнів. Він мав на увазі такі види покарань, як грубе відчитування, висміювання, виставлення з класу, залишення винуватця після уроків для виконання якоїсь роботи, спеціальні скарги в щоденнику вчителя. “Лихо багатьох вчителів у тім, що вони вимірюють і оцінюють духовний світ дитини тільки оцінками і балами, поділяють всіх учнів на дві категорії у залежності від того, чи вчать, чи не вчать діти уроки” [4, с. 9].

Говорячи про оцінку як інструмент покарання, Сухомлинський вважав припустимим її застосування тільки для школярів старших класів, тому що в початкових класах покарання незадовільною оцінкою особливо боляче ранить, ображає і принижує гідність дитини. Не можна допускати, щоб дитина на самому початку свого шляху з “допомогою” учителя, що поставив двійку,

зневірився в собі. Усі діти без винятку приходять у перший клас із щирим бажанням добре вчитися.

Оцінка у В. О. Сухомлинського завжди оптимістична, ця винагорода за працю, а не покарання за лень. Він поважав “дитяче незнання”. Свідомість дитини – могутня, але повільна ріка, і в кожного вона має свою швидкість. Сухомлинський наполегливо рекомендував батькам не жадати від дітей обов’язково тільки відмінних оцінок, щоб відмінники “не почували себе щасливчиками, а встигаючих на трійки не гнітило почуття неповноцінності”. Сухомлинський рекомендує педагогам викликати в школу батьків не з приводу поганої успішності чи дисципліни їхньої дитини, а тоді, коли він робить щось гарне. Нехай незначний на перший погляд, але добрий вчинок. У присутності дитини потрібно похвалити, підтримати і неодмінно написати в щоденнику [3, с. 190].

Василь Сухомлинський запропонував чимало оригінальних методів, прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику “уроки мислення” серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Ці уроки він називав подорожами до джерела живої думки. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, пробуджуючи дитячу думку.

Розроблена Сухомлинським система занять передбачала розвиток творчої думки. Чільне місце в ній відводилося самостійному складанню казок, маленьких творів, доповідей, математичних задач, вивченню окремих тем. Домашні завдання педагог вважав необхідними, але часу на них має витрачатися менше, ніж на дозвілля учня.

Своєрідно й творчо Василь Сухомлинський використовував казку у вихованні дошкільнят і молодших школярів. “Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини”, – наголошував він. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. На його уроках діти самі складали казки, в яких їхня буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом.

Звернення до серця і розуму дитини, а не намагання повчати та вказувати їй, є найкращим психологічно довершеним інструментом, котрий завжди спрацьовує, викликає відгук дитячої душі, бажання стати кращим. Таким чином відбувається не лише вплив учителя на вихованця, а й поєднання їхніх прагнень, зусиль у спільну дію, виникає об’єднуючий мотив, який забезпечує гуманні стосунки вихователя і дитини, їх суб’єкт-суб’єктну педагогічну взаємодію.

Гуманізм педагогічної системи Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність як неповторної індивідуальності. Він висунув і розвинув концепцію відносної автономії конкретної особи, її права на вибір на основі власної совісті.

В. О. Сухомлинський не заперечував виховну роль колективу. “Колектив може стати середовищем, що виховує, лише в тому випадку, коли він

створюється в спільній творчій діяльності, у праці, що доставляє кожному радість, що збагачує духовно й інтелектуально, що розвиває інтереси і здібності. І при цьому треба пам'ятати, що справжній колектив формується лише там, де є досвідчений, люблячий дітей педагог. В атмосфері сердечності, доброзичливості в дітей росте прагнення стати краще не на показ, не для того, щоб тебе похвалили, а з внутрішньої потреби почувати повагу навколишніх, не упустити в їхніх очах своєї гідності” [2, с. 15].

Породжена в живому досвіді Павлиської школи методика виховання колективу ґрунтувалася не на “організаційних залежностях”, а на розвитку духовних багатств особистості, потреби в людині, готовності привносити в колектив плоди своєї “індивідуальної духовної діяльності” і збагачуватися в духовному спілкуванні. Як закономірність виховання особистості в колективі сприймається висновок теоретика-експериментатора: “Чим вище інтелектуальний рівень і глибше, чистіше моральні переконання вихованця, тим... багатше повинно бути духовне життя колективу, щоб особистість знайшла в ньому джерело свого подальшого розвитку” [2, с. 17].

Систему В. О. Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення системотворчих феноменів та глибини й переконливості інтерпретації їх причинно-наслідкових зв'язків. Незважаючи на багатоаспектність феноменів, що є предметом аналізу, вони підпорядковані найголовнішому – реалізації у вихованні гуманістичної ідеї, яка пронизує всю теорію й практику В. О. Сухомлинського як педагога.

Список використаних джерел та літератури

1. Семез А. В. В. О. Сухомлинський про роль учителя в вихованні моральних цінностей учнів / А. В. Семез // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С. 18-22.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 640 с.
3. Сухомлинский В. А. О воспитании : [выдержки из работ] / В. А. Сухомлинский. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1988. – 269 с.
4. Сухомлинский В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1988. – 272 с.
5. Цюпа І. Василь Сухомлинський: Добротворець / І. Цюпа – К. : Молодь, 1973. – 216 с.

Блажесва О. Д.,
м. Хмельницький, НВК № 6

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є розвиток освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Педагоги і психологи все помітніше усвідомлюють гостру потребу у створенні

та реалізації особистісного підходу до учнів як одного з принципів організації навчально-виховної роботи, що обґрунтовується сучасною психологією і педагогікою.

Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гармонійному розвитку особистості школяра. Освітній процес будується на навчальному діалозі учня й учителя, який направлений на спільне конструювання програмної діяльності. При цьому обов'язково враховуються індивідуальна вибірковість учня до змісту, вигляду та форми навчального матеріалу, його мотивація, прагнення використовувати отримані знання самостійно, за власною ініціативою, в ситуаціях, не заданих навчанням. Оскільки центром усієї освітньої системи в цій технології є індивідуальність дитини, то її методична основа полягає в індивідуалізації і диференціації навчального процесу.

Особистісно орієнтована система навчання і виховання відносно нова і сьогодні активно розвивається сучасними науковцями. Центральною ідеєю є усвідомлення кожного учня, кожної дитини як окремої особистості з її індивідуальними особливостями, задатками, рисами характеру, врахування її власних бажань, настрою.

Сьогодні над цією проблемою працюють психологи і педагоги, такі, як Г. О. Балл, І. Д. Бех, О. В. Бондаревська, С. В. Кульневич, О. М. Пехота, С. І. Подмазін, В. В. Рибалка, В. В. Сєриков, А. В. Хуторський, І. С. Якиманська та інші. Неоціненний вклад у розвиток ідей щодо означеної проблеми зробили і педагоги минулого, зокрема видатний український педагог, мислитель – Василь Олександрович Сухомлинський. Його ідеї та концепції зробили величезний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Твори В. О. Сухомлинського мають вплив на практичну діяльність сучасної школи, збагачують українську педагогіку цінними думками та положеннями.

Спадщина педагога вивчається в провідних університетах і педагогічних інститутах Європи, окремі статті та уривки з фундаментальних праць друкуються в педагогічних журналах Польщі, Німеччини, Чехії та інших країн. Для сучасних вчителів творчість та досвід роботи майстра педагогіки є невичерпним джерелом пошуку та збагачення.

В. О. Сухомлинський цілком справедливо вважав професію вчителя особливою, яку з іншою не порівняєш. Завдання вчителя нелегке – виховати справжню людину, особистість, гідного громадянина. Вчителям доводиться працювати з дітьми, які постійно змінюються і сьогодні вже не такі, як вчора. Тому для вчителя найважливішою рисою є любов і повага до дітей, знання вікових і психологічних особливостей учнів, терпіння і наполегливість, без яких робота педагога не буде ефективною, плідною, не принесе задоволення і радості.

Вчитель повинен, на думку вченого, пам'ятати, що кожна дитина особлива, має свої почуття, думки, переживання, радості, турботи. Все це потрібно обов'язково враховувати, організовуючи навчально-виховний процес. Будучи директором Павлиської середньої школи, Василь Олександрович організував підготовчий клас “Школи радості”, учнями якої стали п'ятнадцять

дівчаток і шістнадцять хлопчиків, які наступного року пішли в перший клас. Він вирішив бути з цими дітьми протягом десяти років навчання їх в школі. Спочатку педагог познайомився з кожною дитиною, складом сім'ї, умовами проживання, зі станом здоров'я учнів і лише тоді почав організовувати процес навчання і виховання. Учений вважав, що добре взяти дитину можна тоді, коли добре знаєш її сім'ю – батька, матір, братів, сестер, дідусів і бабусь [3, с. 18].

Новаторським за своєю суттю є положення про гармонію суспільних та індивідуальних потреб у структурі особистості. Насамперед потрібно враховувати потреби колективу суспільства, яким мають підпорядковуватись особисті інтереси. У системі В. О. Сухомлинського дитина наділялася значною автономією. Школярі мали рівні можливості для свого гуманістичного зростання у сфері формування моралі та поведінки.

У праці “Серце віддаю дітям” педагог розкриває конкретні методи формування у дітей гуманної поведінки: допомога немічним, створення лікарень для пташок та тварин, участь в естетизації школи та селища. Учений велику увагу надавав вихованню у дітей доброти, людяності, уваги і турботи до інших людей. Учителі, в свою чергу, повинні були поважати гідність дитини, бо без любові і поваги до вихованців будь-якої розмови про гуманність і людяність стають порожнім звуком.

В. О. Сухомлинський був гарним психологом і знав, що велику роль у навчанні і вихованні дітей має спілкування. Тому вважав, що у розмові з учнями не повинно бути недовіри, неприязності: “Щоб стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності – протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє і чим засмучується ваш вихованець” [4, с. 11]. Ця думка педагога проходить червоною ниткою в його працях.

У “Школі радості” Василь Олександрович організовував навчання в природі, з природою, засобами природи, оскільки людина – частина природи і повинна вміти відчувати її, бачити її красу. Саме засобами природи педагог вчив дітей гуманності, милосердя, людяності, розвивав естетичні почуття, творчість, в якій найкраще розкриваються індивідуальні особливості дітей, їх здібності, в якій учні самовиражаються, стають собою. Новатор був переконаний, що серце педагога має зажадати створити в душі дитини моральну чистоту і красу, не допустити, щоб учень став поганим, застерегти його від невірних кроків. Саме так він трактував доброзичливість, яка повинна бути в кожного педагога. Учитель повинен зичити добра в розумовій праці – це означає розуміти всі сильні і слабкі сторони дитини, відчувати тонкощі її розумової праці і пам'ятати, що доброзичливість діє доти, поки вихованцеві хочеться бути хорошим, поки в нього є і повсякчас розвивається почуття власної гідності. Учений це знав і відповідно організовував свою роботу.

Він розглядав це питання на нарадах, спонукав вчителів до глибокого аналізу з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей кожного учня. Педагог звертав увагу вчителів і на те, що вони повинні відчувати душу

дитини, проникнути в її внутрішній світ, вивчити кожен куточок, щоб потім правильно організувати роботу з ними. У кожен урок вчителі повинні вкладати всі свої знання, усю наснагу, проводити його емоційно, іноді пристрасно, але завжди чітко, переконливо. Багато уваги приділяти урізноманітненню форм і подачі матеріалу, щоб процес навчання не був для учнів нудним. Велике значення надавав і включенню дітей у різні учнівські об'єднання: навчальні, дослідницькі, виробничі, за інтересами, суспільно корисного спрямування.

Василь Олександрович вірив, що невинних дітей немає, що є лише певні обставини, які спричиняють ту чи іншу поведінку дитини, її неуспішність у навчанні. Тому радив вчителям не поспішати з висновками, не сварити дитину за неправильно виконане завдання чи повільність думки. Треба бути терплячим, наполегливим, спостережливим і уважним до кожної дитини. Потрібно знайти причину невпевненості, повільності, невідповідальності, усунути їх і тоді учень відкриється, почне мислити, виконувати завдання, спілкуватися з іншими дітьми, з вчителем.

У навчанні, на думку педагога, немає єдиних для всіх учнів передумов успіхів. Потрібно перед кожним вихованцем ставити реальні вимоги, а не домагатись неможливого. Необхідно дати дитині радість успіху в розумовій праці, розкривши її сили і можливості [3].

Учитель повинен переконати дітей, що знання, інтелектуальна культура, освіченість – це необхідні передумови повноцінного, духовного життя кожної людини, що без знання немислиме цікаве життя, неможливий творчий дух.

Василь Олександрович був переконаний, що вчитель має бути не лише наставником, але й другом, одноступенем дітей, духовно спілкуватись з ними. Саме такий учитель буде знати всі найпотаємніші куточки в душах своїх вихованців і слово стане засобом впливу на особистість, яка тільки-но формується [5, с. 134].

Талановитий педагог залишив багату творчу спадщину, цілий світ педагогічних ідей, які мають надзвичайну цінність для кожного вчителя, особливо при організації особистісно орієнтованого навчання і врахування принципу гуманізації освіти. Його методи вивчаються і творчо застосовуються вчителями-практиками у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія педагогіки / За ред. проф. М. В. Левківського, докт. пед. наук О. А. Дубасенюк. – Житомир : Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336 с.
2. Міхелі С. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу / С. Міхелі // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С. 5-12.
3. Сухомлинский В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 272 с.
4. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.

5. Цюпа І. Василь Сухомлинський: Добротворець / І. Цюпа – К. : Молодь, 1973. – 216 с.

Бортюк О. С.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Крентовська А. П.,
Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №32

ЗДОРОВ'ЯЩАДНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І СІМ'Ї

Проблема здоров'я і фізичного виховання дітей особливо гостро постала на початку третього тисячоліття. Гуманізація освіти потребує якісно нового підходу до потреб дитини – навчання свідомого ставлення молодого покоління до збереження та зміцнення здоров'я, пристосування до умов наявного в Україні рівня безпеки, що залежить від стану навколишнього середовища, державної системи підтримки безпеки людини та індивідуальної захищеності. Здоров'я підростаючого покоління є невід'ємним складником загальнолюдських цінностей будь-якої держави. Воно тісно пов'язане з рівнем розвитку держави та її місцем серед когорти провідних країн світу. Незважаючи на ряд заходів щодо покращення стану здоров'я дітей, які пропонуються керівними освітніми та науковими установами, в Україні спостерігаються лише поодинокі випадки успішної їхньої реалізації у діяльності роботи навчально-виховних закладів.

Саме тому в умовах розбудови національної системи освіти важлива роль належить аналізу педагогічної спадщини не тільки діячів сучасності, а й минулого щодо проблеми фізичного виховання дітей та зміцненню їх здоров'я. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробив видатний педагог-гуманіст – В. О. Сухомлинський.

“Зміцнити здоров'я людини в дитинстві, не допустити, щоб дитина вступала в юність кволою і млявою, – це означає дати їй всю повноту життєвих радощів”, – підкреслював В. О. Сухомлинський. Збереження і зміцнення здоров'я дітей видатний педагог сприймав як найважливіший аспект практичної діяльності директора школи і кожного вчителя. Цій проблемі він присвятив чимало наукових праць, а саме: третій розділ книги “Павлиська середня школа”; деякі підрозділи в книгах “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, “Сто порад учителям”; окремі статті.

На особливу увагу заслуговує педагогічна спадщина великого українського педагога, науковця В. О. Сухомлинського. Сутність та особливості його педагогічної спадщини розкрито у працях українських та зарубіжних учених М. Антонця, І. Бега, А. Богуш, О. Сухомлинської, М. Мухіна, В. Риндак, В. Кузя, Т. Челпаченко, В. Шахненко та багатьох інших. Нині практику формування культури здоров'я школярів В. Сухомлинського досліджують В. Горашук, Г. Кривошеєва, О. Савченко, Г. Шевченко,

Н. Безлюдна, В. Бабич, Л. Носенко, Н. Побірченко, О. Іонова та інші. У “Початковій школі” опубліковано статті Ю. Соловйова і О. Чернишова на цю ж тему. У своїх працях вчені одностайно висловлюють думку про величезну цінність і актуальність творчого доробку вчителя-гуманіста про необхідність вивчення, осмислення і впровадження його ідей в масову педагогічну практику.

Метою статті є: проаналізувати педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського, розкрити сутність його поглядів на формування, зміцнення і збереження здоров'я школярів та їх батьків.

В. Сухомлинський набагато раніше, ніж це було визнано офіційною наукою, зробив домінантою виховання, тобто головною метою та мірою внутрішнього та зовнішнього стану особистості, духовний аспект її здоров'я.

В. О. Сухомлинський дбав про здоров'я школярів, вказував, що довготривале перебування в колективі потребує зміни обстановки – перебування на самоті, повного відпочинку від того напруження, якого потребує духовне спілкування. Він застерігав: не слід проводити зборів після напруженої розумової праці на уроках. Це зношує, виснажує нервову систему особливо тоді, коли на зборах колективу вирішуються якісь чутливі сфери духовного життя окремих підлітків. “Якщо вимагалось напруження нервових сил, коли мова велася з хвилюванням і тривогою, я збирав колектив після фізичної праці (особливо коли потрібно було говорити про щось таке, що викликало велику стурбованість підлітків). Емоційна безпосередність, благородний вогник чистих почуттів повинні завжди облагороджуватись мудрою думкою, а ясна голова у людини в такому віці буде тільки тоді, коли до початку розмови серце не схвильовано якимись іншими турботами”.

Педагог підкреслював, що турбота про здоров'я неможлива без постійного зв'язку із сім'єю. Про організацію навчально-виховного процесу В. О. Сухомлинський говорив так: “У школі повинен господарювати культ матері – дух високого, і мудрого ставлення до жінки – джерела людського життя і краси”.

Важливого значення В. О. Сухомлинський надає належним медико-гігієнічним умовам навчальної діяльності дітей, відсутність яких призводить до хворобливих виявів. Зокрема, внаслідок тривалого перебування в приміщенні, “кисневого голодування” можуть виникнути проблеми з очима, порушення обміну речовин, при яких дитина втрачає здатність до зосередження розумової праці. Саме тому діти повинні достатню кількість часу перебувати на свіжому повітрі і це мають бути не лише прогулянки та екскурсії, а й проведення фізичних занять на подвір'ї в будь-яку пору року не залежно від температури повітря.

В. О. Сухомлинським чітко окреслено основні напрямки реалізації оздоровчої функції школи: санітарно-гігієнічні вимоги до зовнішніх умов життя і до режиму праці та відпочинку учнів; особливості організації фізичної праці дітей як важливого засобу зміцнення здоров'я; фізичне виховання на уроках фізичної культури і у процесі позакласної спортивно-масової роботи; організація активного діяльного відпочинку учнів.

Василь Олександрович запропонував ефективні шляхи зміцнення здоров'я дітей, удосконалення фізичного виховання учнів (апробовані в Павлиській школі):

- система бесід про людину і особливості людського організму;
- оптимальне чергування розумової і фізичної праці (“Режим фізичної і розумової праці та відпочинку – дуже важлива умова міцного здоров'я”);
- оздоровча спрямованість системи фізкультурних занять: уроків фізичної культури, ранкової зарядки, фізкультхвилинок, динамічних перерв;
- створення широкої мережі спортивних секцій і залучення школярів до активної участі в них (“спорт – улюблене заняття кожного учня”);
- спортивні ігри, змагання, спартакіади (легка атлетика, гімнастика, плавання, верхова їзда; катання на ковзанах і лижах, велосипеді; зимові розваги, побудова снігової фортеці тощо);
- утвердження у свідомості учнів необхідності уважного і дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших. Активна пропаганда і утвердження здорового способу життя;
- створення позитивного психологічного мікроклімату (“урок повинен викликати позитивні емоції”).

Надійними і найбільш зацікавленими союзниками школи у вирішенні проблем збереження і зміцнення здоров'я дітей є батьки.

У розвитку здорових навичок дітей В. Сухомлинський надає величезного значення постійним бесідам з батьками про здоров'я учнів, оскільки турбота про здоров'я дитини неможлива без зв'язку із сім'єю. У наш час зв'язок із сім'ями учнів повинен бути постійним і плідним. Батьки повинні бути активними учасниками педагогічного процесу.

Провідною ланкою роботи з родиною В. Сухомлинський вважає інформування батьків про доцільний режим занять дітей вдома (виконання розумових та фізичних завдань), щоб домашня розумова праця не була втомливою для дитини. Не менш важливим є усвідомлення батьками необхідності відпочинку дитини, повноцінного сну (обов'язково при відкритій квартирі, а в теплі пори року – на свіжому повітрі; виконання вимог рано лягати спати і рано вставати), ранкової гімнастики, водних процедур (по можливості у природних водоймах).

В. Сухомлинський величезне значення надає турботі про дитяче здоров'я – фізичне та духовне, про гармонію тіла й духу дитини. Найважливішими чинниками, що запобігають виникненню хвороб і сприяють формуванню фізичного та духовного здоров'я дітей, В. Сухомлинський вважає організацію навчально-виховного процесу відповідно до вікових потреб дітей, залучення в процес навчання мистецтва й трудової діяльності, дитячої творчості; опору на культуру розумової праці, належне забезпечення медико-гігієнічних умов (правильне харчування, зміна режиму праці та відпочинку, загартування й ін.).

У роботі з батьками доцільними будуть запровадження спільного навчання дорослих і дітей за програмами: “Бути здоровим”, “Спортивна сім'я”;- організація роботи педагогічної школи для батьків “Школа здоров'я дитини”.

Класні керівники при плануванні роботи з батьками можуть використати таку проблематику: “Сімейне життя і здоров’я”; “Піклування про здоров’я – обов’язок кожного члена сім’ї”; “Шкідливі звички: як допомогти дитині їх позбутися”; “Основи здорового харчування”; “Модель здоров’я дитини” та ін. Варто приділяти більше уваги індивідуальній роботі з батьками, створенню для них міні-бібліотечок та ін.

Матір і батько відіграють важливу роль у моральному становленні дитини, як особистості та вихованні культури здоров’я. Власним прикладом вони показують своє відношення до себе та оточуючих їх людей, до навколишнього світу. Недаремно кажуть: “Дитина – дзеркало сім’ї”. Спілкуючись з дитиною ми можемо сказати якою є її сім’я, стосунки в ній, адже діти наслідують поведінку своїх батьків, які є для них авторитетом.

Педагоги мають прагнути до постійної систематичної пропаганди здорового способу життя, до виховання високого рівня культури здоров’я батьків учнів. Під ідеалом людини з високим рівнем культури здоров’я В. Сухомлинський розумів цілісну, гармонійну особистість, яка має єдність фізичних, психічних, духовних характеристик, спроможна до ефективного виконання соціальних, особистих, професійних функцій, готова до постійного саморозвитку та самовдосконалення протягом усього життя.

Отже, одне з найважливіших завдань педагогічних колективів активно втілювати у практику роботи педагогічного закладу теоретичні та практичні аспекти основ здоров’я і психогігієни навчально-виховного процесу щодо збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров’я дітей, спрямовувати професійну роботу кожного педагога не тільки на навчання та виховання дітей, а й на їх батьків.

Під ідеалом людини з високим рівнем культури здоров’я В. Сухомлинський розумів цілісну, гармонійну особистість, яка має єдність фізичних, психічних, духовних характеристик, спроможна до ефективного виконання соціальних, особистих, професійних функцій, готова до постійного саморозвитку та самовдосконалення протягом усього життя.

Тому, педагоги мають прагнути до постійної систематичної пропаганди здорового способу життя, до виховання високого рівня культури здоров’я батьків учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондаренко С., Крикуненко М. Проблеми розвитку педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського на здоров’я учнівської молоді та перспективи їх реалізації в умовах реформування національної системи / С. Бондаренко, М. Крикуненко // Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох. Матеріали науково-практичної конференції 5-их Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність”. – Київ-Кіровоград, 1999.

2. Горашук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) / В. П. Горашук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 376 с.

3. Родина і школа – обереги здоров'я дитини // Початкова школа. – 2002. – №9. – С. 36-40.

4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : вибр. тв. : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – 279 с.

5. Сухомлинський В. О. Твори в 5 томах. – К., 1976-1977.

6. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / упоряд. О. В. Сухомлинська. – К. : Акта, 2008. – 431 с.

Бучківська Г.В.,

Хмельницької гуманітарно-педагогічна академія

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ КОЛЕКТИВУ НА ОСОБИСТІТЬ В АСПЕКТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

В.О.Сухомлинський зробив вагомий внесок у розуміння механізму, психолого-педагогічної суті впливу шкільного класного колективу на особистість дитини. Як і А.С.Макаренко, він вважав, що колектив у духовному житті, у вихованні школярів відіграє значну роль. Цю думку він конкретизує у такому положенні: “Життя і праця в колективі є школою становлення буквально всіх рис особистості. Від того, які ідеї лежать в основі трудових, духовних, морально-естетичних взаємовідносин між членами колективу як людської спілки, залежить становлення понять і уявлень особистості про добро і зло, про обов'язок і справедливість, честь і гідність” [4, с. 150].

Вирішення цієї складної проблеми значною мірою залежить від теоретичних підвалин і практики виховання в загальноосвітній школі. Проблемам створення і функціонування учнівського колективу присвятили наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені: Ш.О.Амонашвілі, В.М.Бабич, С.У.Гончаренко, Л.К.Грицюк, Н.П.Дичек, Г.В.Жулкевська, Л.І.Новікова, Р.О.Позінкевич.

Вплив колективу на особистість В.О.Сухомлинський розглядав як серйозну проблему виховної роботи: “Вплив через колектив на особистість дуже складний взагалі, а з духовним розвитком особистості він ще більше ускладнюється” [1, с.347]. Складність цієї проблеми він бачив у багатогранності і різноманітності відносин між дітьми, і вперше ввів поняття “доторкання людини до людини”. Саме через ці “доторкання” і відбувається вплив колективу на особистість. Але від їх характеру залежить, яким є цей вплив – збагачує чи збіднює або навіть руйнує особистість. “Життя колективу, – писав В.О.Сухомлинський, – це тисячі й тисячі найнесподіваніших і найтонших доторкань людини до людини: серце до серця, думки до думки, радості до горя, радості до радості, щастя до сум'яття й безнадії...” [1, с. 467]. Тому, так важливо, щоб ці доторкання “творили красу, а не завдавали людям болю” [1, с. 467].

Проте, вирішальною умовою реалізації виховуючої ролі цих “доторкань” є знання прихованого механізму їх впливу в процесі спілкування дітей. Адже саме шкільний класний колектив є важливим елементом соціального

мікросередовища учня, якщо неможливо заперечувати значення саморозвитку і самовизначення особистості, то було б помилковим заперечувати цілком зрозумілий вплив на ці процеси її оточуючого середовища. Також помилковою є звичне уявлення багатьох вчителів, що цей вплив здійснюється лише під час зборів, колективних обговорень, бесід на моральні теми тощо.

Механізмом впливу на особистість організованого дитячого середовища – колективу є складна система взаємодій особистості з ним, елементи якої з великою обережністю визначив В.О.Сухомлинський.

1) Обмін інформацією між учнями в процесі спілкування. В спілкуванні відбувається різносторонній обмін інформацією, думками, переживаннями, цінностями і ідеалами, мотивами й інтересами. Взаємно збагачуються прагнення, потреби, здійснюється передача і засвоєння манер, звичок тощо.

Оскільки значну частину різноманітної інформації учень одержує в процесі спілкування з товаришами, вона справляє величезний вплив на засвоєння тієї інформації, яку він черпає з інших джерел (кіно, радіо, телебачення, книги і т.п.), трансформує її зміст. Ігнорування цього факту педагогами призводить до серйозних прорахунків і помилок. Не можна не враховувати, що учень засвоює більшість моральних норм у процесі спілкування з найближчим оточенням. І, нарешті, у процесі спілкування він отримує різноманітні знання. Це, як стверджують спеціалісти, дуже ефективний шлях пізнання, тому що він пов'язаний з доступністю розуміння, легкістю сприйняття, економією часу.

Виходячи з цього, В.О.Сухомлинський дбав про те, “щоб кожна, особистість здобувала в колективі багатства для свого розвитку і вносила свої багатства в життя колективу” [4, с. 161].

Саме цей складний і багатогранний процес містить великі потенціальні можливості впливу колективу на духовний світ учня. Цей вплив, як вважає В.О.Сухомлинський, здійснюється завдяки інтелектуальному життю учнівського колективу. Чим яскравіше духовне життя, тим глибше духовне збагачення. “Якщо в колективі панує розважальна спрямованість, духовне життя підлітків, особливо юнаків і юнок, стає убогим, обмеженим”, – вважав видатний педагог [1, с. 403].

Суть педагогічного керівництва цим процесом, – примноження інтелектуальних багатств колективу, джерелом яких є інтелектуальна скарбниця всього суспільства і духовне життя кожного члена колективу. “Великий виховний зміст розкоші людського спілкування, – писав В.О.Сухомлинський, – ми вбачаємо в тому, що вже в роки отрочтва і особливо в ранній юності, людина несе до колективу свої думки й сама йде в колектив за думками. Як важливо для формування справжнього людського благородства, щоб вихователь був чутливим диригентом того оркестру, ім'я якому – колективна думка” [1, с. 457]. З цією метою педагог повинен пильно стежити за тим, якими проблемами цікавляться учні, що їх хвилює, організовувати колективне обговорення найважливіших явищ навколишньої дійсності і допомагати учням їх осмислювати, знати, що несе в колектив кожний учень і

що йому дає колектив.

2) Усвідомлення особистістю духовного життя колективу як наслідку власних зусиль, як частини її інтелектуального життя. Саме на це зосереджував увагу В.О.Сухомлинський, коли писав: “Могутня виховна сила колективу народжується тільки за тієї умови, коли людина в школі є не пасивним споживачем знань, а творцем. Вище щастя людини саме й полягає в тому, що вона усвідомлює в собі творчі сили, бачить себе як творця” [2, с. 472].

В.О.Сухомлинський бачив в інтелектуальному і духовному житті дітей в колективі міцний фактор впливу, який діє опосередковано на моральні якості, погляди, інтереси дитини. В практиці є багато прикладів, коли зі зміною колективу, з переходом в колектив з іншою духовною атмосферою багато в чому змінювався і учень. Тому, В.О.Сухомлинський писав: “Інтелектуальне життя особистості не можна уявляти як вузький, замкнутий маленький світ. Збагачуючи інтелектуальне життя колективу, людина повсякчас користується і його духовними багатствами” [6, с. 491].

Проте цей механізм спрацьовує, якщо особистість задовольняє духовне життя колективу. Є діти, які за рівнем свого духовного і інтелектуального розвитку вище за своїх однокласників, їх не задовольняє те, що вони бачать і чують в класі, школі. Ця ситуація в залежності від рівня педагогічного керівництва має одне з двох рішень: або створюються умови для плідного впливу такого учня на інших, або колектив протидіє і вступає в конфлікт з ним. Тому, враховуючи, що “сфера духовного життя людини – це розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів ...” [1, с. 212], педагогічне керівництво дитячим колективом має бути спрямоване на те, щоб в ньому “вирувало б розумове життя” [6, с. 491].

Духовне життя школи має бути настільки багатограним, щоб кожна людина знайшла поле для розкриття, вираження, утвердження своїх сил і творчих здібностей. Мета духовного життя школи полягає в тому, що в кожному вихованцеві пробуджується його індивідуальна людська неповторність.

3) Переживання особистістю піклування колективу про неї, сприймання добра як відповідальності бути кращою. В.О.Сухомлинський у зв'язку з цим писав: “Здатність особистості бути вихованою народжується саме там, де вона, юна людина, яка усвідомлює й виражає себе як частинку колективу, відчуває піклування про себе, знає, що вихователів і всьому колективу боляче за кожний її необережний, невдалий, неправильний крок” [4, с. 198].

У даному випадку механізм впливу діє через емоційне середовище особистості, коли певні вимоги колективу, його моральні цінності спрямовуються не як нав'язування чужої волі, а як прояв піклування і поваги. В цих умовах виникає своєрідний емоційний стан особистості, форма її взаємодії з колективом, яку В.О.Сухомлинський називав “відкритістю серця” наслідок найвищої довіри. “Відкритість серця, – писав він, – дуже делікатна річ, роль якої у вихованні через колектив неможливо переоцінити. Тільки тоді, коли ви, впливаючи на колектив, добиваетесь відкритості серця кожного вихованця,

колектив стає могутнім засобом виховання” [2, с. 598].

Дієвість цього механізму підсилюється тим, що дитина бачить на власні очі приклад гуманізму, турботи людини про людину.

4) Становище (позиція) особистості в системі взаємовідносин. Вплив колективу на особистість залежить не тільки від існуючих в ньому взаємовідносин, але і від того, як “вписується” дитина, підліток, юнак в цю систему, як він сам ставиться до колективу, як колектив ставиться до нього, яке його місце і роль в цій спільності. Відомо, що дитина будь-якого віку не байдужа до свого успіху серед оточуючих її товаришів. Визнання або невизнання колективу істотно впливає на її самопочуття, настрої, характер. Несприятливе становище в колективі є причиною вироблення багатьох негативних якостей – індивідуалізму, агресивності, тяготіння до кримінальних угруповань тощо, і, навпаки, сприйнятливе становище, задоволення своєю роллю в колективі сприяє зародженню інших якостей – любові і поваги до інших, почуття солідарності, вміння співпрацювати тощо.

Використання колективу як умови індивідуального розвитку дитини пов’язано не тільки з корегуванням існуючих відносин. Успіх цього процесу залежить від знання педагогом дитини і колективу, від того, в які взаємини він поставить їх, від становища в колективі, яке буде займати дитина і від “настрою” колективу щодо цієї дитини. Якщо ж учень з тих чи інших причин потрапив у несприятливе становище, колектив перестає бути для нього притягуючою силою.

З цього В.О.Сухомлинський робить висновок, що нормальний розвиток, щастя всіх і кожної особистості можливі лише за умови, якщо дитина переконана: вона комусь дуже, дуже потрібна, для когось безмежно дорога; хтось вбачає в ній сенс свого життя; але і вона кимось дорожить, без когось не може жити, хтось для неї безмежно дорогий. Можливо, це переконання не виступає у вигляді виразної думки, але воно наповнює всю істоту дитини. “Взаємовідносини дітей у колективі – одна з найтонших сфер шкільного життя. Для того, щоб одна дитина не поранила душу іншої, дітей треба вчити відчувати. Перша турбота вихователя – щоб душа дитини була чутливою і сприйнятливою до того, що відбувається в чужому серці” [4, с. 494].

5) Позитивний приклад колективу. Приклад як метод виховання вже давно взятий на озброєння педагогікою. Але в педагогічній літературі здебільшого спираються на приклад дорослих, літературних героїв, історичних діячів тощо. В.О.Сухомлинський у цілковитій згоді із законами соціальної психології вважає найсильнішим фактором впливу на особистість позитивний приклад колективу, в якому відбувається її життєдіяльність. “Виховний ефект різновікового колективу полягає в тому, що під впливом яскравого позитивного прикладу дитина, підліток усвідомлює, якою людиною вона хоче стати, у них з’являється прагнення досягти ідеалу, взірця”, – писав В.О.Сухомлинський [6, с.598].

Але і тут він робить суттєве попередження, що колектив може сприйматися як приклад лише, якщо він знаходиться на високому рівні

духовності. “Поза духовними відносинами, що виникли на основі цікавої, захоплюючої праці, прагнення стати такою людиною взагалі не може виникнути й оволодіти думками й почуттями вихованця” [6, с. 590].

б) Стимулювання самооцінки особистості. Цей елемент механізму впливу В.О.Сухомлинський формулює з вичерпною чіткістю: “Від того, що думає про людину колектив, залежить її думка про себе, рівень вимогливості до себе” [2, с. 502].

Розвиваючи дане положення, В.О.Сухомлинський пояснює психологічну основу цього процесу, а саме співставлення себе з іншими. Чим більше розвинута особистість, тим менше залежить вона від цієї закономірності, але повністю ніхто і ніколи не може її проігнорувати.

“Ми твердо переконані, – писав В.О.Сухомлинський, – джерелом виховної сили колективу є насамперед те, що в процесі колективної праці, у багатому колективному духовному житті людина бачить сьогодні в своєму товаришеві те, чого вона не помічала вчора, – відкриває людину, і саме завдяки цьому вона, образно кажучи, заглядає сама в себе, оцінює сама себе, зіставляє – що в мені було і що є сьогодні” [6, с. 581]. Відомо, що адекватна самооцінка дозволяє особистості побачити себе такою, якою вона є в дійсності, і це сприяє її самовдосконаленню, занижені чи завищені самооцінки спотворюють для дитини розуміння своїх позитивних і негативних рис і, це, веде до зверхності, ігнорування інших або до невпевненості, розгубленості, зупинки розвитку.

Тому В.О.Сухомлинський попереджає вчителів: “Емоційна убогість, невихованість окремих школярів, з якою вони прийшли до школи, – це напівзав’язані очі. Вам, тільки вам, бо ніхто крім вас, цього не зробить, треба зняти цю пов’язку з дитячих очей, відкрити перед маленькою людиною багатогранний світ людських почуттів. Глухий до інших людей – залишиться глухим до самого себе; йому недоступне буде найголовніше у самовихованні – емоційна самооцінка власних вчинків. А без цього не може бути й мови про вплив колективу на особистість” [1, с. 452]. Йдеться про процес взаємодії оцінки колективу і самооцінки особистості, що виступає одним з найважливіших внутрішніх механізмів впливу на неї.

7) Посилення потреби особистості у самовихованні. Цей елемент механізму впливу дитячої спільності на особистість В.О.Сухомлинський розглядав з трьох сторін. По-перше, він підтримує положення про те, що без самовиховання, без власних зусиль дитини не може бути виховання. І, по-друге, самовиховання – не тільки наслідок власного вибору особистості, а значною мірою є наслідок повнокровного життя колективу.

“Коли людина відчуває себе учасником суспільного розвитку, вона творить не лише матеріальні цінності для людей, вона творить і саму себе. З праці, в якій яскраво виражений дух громадянськості, починається справжнє самовиховання. А самовиховання – це не щось допоміжне у вихованні, а міцна підвалина в ньому. Ніхто не зможе виховати людину, якщо вона сама себе не виховує” [1, с. 427].

Розробляючи проблему: колектив – особистість – виховання –

самовиховання, В.О.Сухомлинський поглиблює розуміння взаємозалежності виховного потенціалу колективу від вихованості кожної особистості. Цим він виступає проти фетишизації ролі колективу, який у бататьох роботах розглядався як абстрактна сила, яка стоїть над особистістю і має право на виховну функцію тільки тому, що він колектив, більшість. Йому в абстракції приписувалися виховні можливості. Тому, з позиції гуманізму має велике теоретичне значення така його думка: “Особистість і колектив – це дві сторони однієї медалі. Без виховання особистості не може бути й мови про колектив як про виховну силу, а виховання особистості немислиме без самовиховання. У широкому розумінні поняття виховання я уявляю собі як гармонію виховання колективу й виховання особистості, а у вихованні особистості одна з провідних мелодій належить самовихованню” [7, с. 101].

Підсумовуючи погляди В.О.Сухомлинського про механізм виховного впливу колективу на особистість, ми вважаємо доцільним зробити такі висновки. На відміну від своїх попередників, які у більшій мірі досліджували механізми зовнішнього характеру (спілкування, взаємини, становище особистості в колективі), В.О.Сухомлинський розглядає значною мірою внутрішні механізми, які пов'язані з психічним станом, реакцією особистості, її власними потребами і свідомим вибором.

В.О.Сухомлинський на відмінність від авторитарних прихильників колективізму, виступає за право особистості як суб'єкту виховного процесу критикувати свій колектив, бути незалежною і вільною. Він писав: “Старший школяр глибше усвідомлює свій обов'язок уже не тільки перед певним колективом, а й перед суспільством, це дає йому можливість критично підходити до оцінки не лише особистої діяльності, а й діяльності колективу: в окремих випадках він може бачити, що колектив повинен наполегливіше йти до серйозної мети, до вищих інтересів” [1, с. 291].

В.О.Сухомлинський у певній відповідності з потребами часу і об'єктивними закономірностями розвитку особистості вважає дитячий колектив лише одним з факторів впливу на неї, що зумовлено необхідністю її всебічного розвитку. Отже, визнаючи важливість “мудрої влади” колективу над особистістю, В.О.Сухомлинський проти його абсолютної влади.

“Людина, – писав він, – невичерпне ціле (моральне, інтелектуальне, емоційне, естетичне, творче), і знайти форми розкриття, вираження, розвитку цього цілого тільки в одному колективі, через обмежені можливості організації відносин між членами цього колективу, – завдання нездійсненне” [6, с. 566].

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1. – С.209-400.
2. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т.1. – С. 403-637.
3. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1977. – Т. 4. – С. 7-390.

4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 1. – С. 55-206.

5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1977. – Т. 4. – С. 393-626.

6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1977. – Т. 2. – С. 419-654.

7. Сухомлинський В.О. Формування комуністичних переконань молодого покоління // Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 7-146.

Войтова Л.Д.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЗВ'ЯЗОК СІМЕЙНОГО І ШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Виховання підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань. Успіх його визначається єдністю і погодженістю виховних впливів сімейного і суспільного виховання. Основою цієї єдності є збіг інтересів держави і сім'ї у вихованні нового покоління, що полягає у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Згідно із законом України “Про загальну середню освіту”, відповідальність за здобуття повної загальної середньої освіти дітьми покладається на їх батьків, які за законом є учасниками педагогічного процесу [1].

Друга половина двадцятого століття увійшла в історію педагогіки і психології початком експериментального вивчення сім'ї. За ці роки були написані наукові роботи, в яких міститься характеристика сучасної сім'ї. Значна кількість робіт направлена на вивчення важливих питань сімейного виховання. Наприклад, такі науковці як В. П. Дуброва, Н. А. Стародубова, Х. А. Тагірова вивчали формування морально-вольових якостей у дітей в умовах сім'ї. Предметом вивчення стали також різноманітні види діяльності дітей в умовах сімейного виховання: гра (Г. М. Грішина, В. М. Іванова), праця (Д. О. Дзінтаре). Роботи сучасних вчених присвячені проблемі психології сім'ї, тактиці сімейного виховання (С. В. Ковальов, А. Д. Кошелева, А. В. Петровський, А. С. Співаковська, Г. Г. Філіпова, О. А. Шаграєва та інші) [4].

Сім'я – мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю [2].

Сім'я є первинним осередком суспільства, невеличкою соціальною групою – першою життєвою школою для дитини. Батьки – перші її вихователі і вчителі. Сила їхнього впливу на особистість, що тільки-но формується, особливо велика.

Сучасні умови розвитку суспільства створили підґрунтя для того, щоб розглядати виховання у школі і сім'ї як єдину систему. Із цього виходив видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський, висвітлюючи у своїх

працях нерозривний зв'язок сімейного на шкільного виховання. Він вважав, що ця проблема є однією з найактуальніших, над якою необхідно працювати вчителям і батькам у теоретичному та практичному плані.

Розгляд проблеми зв'язку сімейного та шкільного виховання у творчості В. О. Сухомлинського здійснено авторами сучасних підручників і посібників з історії української педагогіки. Серед них – В. П. Кравець, М. В. Левківський, О. О. Любар, О. М. Микитюк, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко та ін. Дослідження сімейної педагогіки В. О. Сухомлинського стало предметом наукових пошуків Т. Д. Кочубей, О. Б. Петренко, Л. Рапіна, О. В. Сухомлинської, А. Фоменко та ін.

В. О. Сухомлинський зробив значний внесок в розвиток вітчизняної педагогіки та розв'язання проблеми сімейного виховання зокрема. Він дійшов висновку, що “подальший розвиток суспільного виховання не може відбуватися без більш активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих впливів школи і сім'ї на особистість, про те, щоб виховання дітей становило важливий громадській обов'язок сім'ї, було виконанням їх обов'язку перед суспільством” [3].

Слід зазначити, що дослідження проблеми зв'язку сімейного та шкільного виховання в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського є принципово важливим, оскільки дозволяє розкривати особливості виховання дітей і використовувати їх у практиці сьогодення.

В. О. Сухомлинський писав: “Діти, що тільки переступили поріг школи, стали учнями” [3]. Підготовку дитину до школи В. О. Сухомлинський назвав великим щастям. Він радив батькам, особливо молодим, оволодіти елементарними знаннями як про шкільне, так і про дошкільне виховання; всіляко розвивати, стимулювати й задовольняти дитячу цікавість і допитливість; дбати про багатство і багатогранність духовного життя дитини; звертати увагу дитини на явища навколишнього; дбати, щоб дитина ніколи не залишалась самотньою, а найголовніше, щоб вона була щасливою.

В. О. Сухомлинський у Павлиській школі особливого значення надавав роботі з батьківським колективом. Наголошував, що вагомий вплив на взаємозв'язок школи і сім'ї відіграють такі форми роботи з сім'єю: батьківська конференція, “День батьків”, відвідування педагогами учнів вдома.

Актуальною залишається проблема невисокої культури сімейно-шкільного виховання, яка, за словами В. О. Сухомлинського, є “головною причиною дитячої бездоглядності й правопорушень”, батькам і вчителям час усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть упоратися з найтоншим, найскладнішим завданням становлення людини. У школі В. О. Сухомлинського діяв батьківський університет, у якому педагогічний колектив працював з такими групами: молоді подружжя, у яких ще немає дітей; батьки дошкільнят, діти яких мають вступати в перший клас; спеціальні групи для батьків і матерів учнів різного віку. Специфіка батьківського університету В. О. Сухомлинського: відвідують заняття всі без винятку батьки; якщо хтось з

батьків не може відвідати лекцію, просить у директора чи класного керівника дозволу на це; заняття проводяться двічі на місяць по півтори години; лекції ведуть директор школи, завуч, найкращі вчителі; на заняттях педагоги прагнуть конкретно розібрати, що означає правильно виховувати дітей, дають поради батькам. На заняттях з молодими подружжями, майбутніми батьками, розмова ведеться головним чином про культуру взаємовідносин подружжя, про вміння людини керувати своїми бажаннями.

На заняттях із батьками майбутніх першокласників читаються спеціальні лекції, присвячені темам: “Мати і дочка”, “Батько і син”, “Перші норми моральної культури дітей”, “Сім’я як школа людських стосунків” та ін.

Надзвичайно важливою складовою сімейного виховання є трудове виховання дітей. “Праця в сім’ях наших учнів, – писав В.О.Сухомлинський, – стала основою культури людських стосунків”. “Багаторічний досвід переконує в істинності дуже важливої педагогічної закономірності: там, де джерелом радості дитини, підлітка є праця для людей, суспільства, зовсім немає покарань”, “стверджую: учні нашої школи не знають покарань” [3, с. 237].

Отже, В. О. Сухомлинський важливого значення надавав взаємозв’язку сім’ї і школи у вихованні дітей. Його методичні поради щодо вибору методів, форм, необхідних умов можуть успішно використовуватись в теперішній практиці сімейного виховання дітей, спільній роботі сім’ї і школи.

Робота з сім’єю – важлива і складна ланка діяльності вчителя. Вона спрямована на розв’язання таких завдань:

- встановлення єдності у вихованні дітей;
- педагогічна освіта батьків;
- вивчення і поширення передового педагогічного досвіду сімейного виховання;
- ознайомлення батьків з життям і роботою школи.

На виконання цього завдання спрямовано всю роботу, яка проводиться в школі з сім’єю. Єдність у вихованні дітей забезпечує вироблення правильної поведінки дітей, прискорює процес засвоєння навичок, знань і умінь, сприяє зростанню авторитету дорослих – батьків і вчителів – в очах дитини. Основою такої єдності є педагогічні знання батьків, їхня обізнаність з роботою школи.

Від участі батьків в роботі школи виграють всі суб’єкти педагогічного процесу. Насамперед – діти. І не тільки тому, що вони дізнаються щось нове. Важливе інше – вони вчаться з повагою, любов’ю і вдячністю дивитись на своїх батьків, бабусь, дідусів, котрі, виявляється, так багато знають, так цікаво розповідають. Педагоги, в свою чергу, мають можливість краще пізнати сім’ї, зрозуміти слабкі та сильні сторони сімейного виховання, виявити характер і міру свого впливу. Таким чином, можна говорити про реальне доповнення сімейного й суспільного виховання.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України “Про загальну середню освіту” // Початкова школа. – 1999. – № 8. – С. 1-12.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 264 с.

4. Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах : [Наук.-метод. зб.] / Відп. ред. В. Г. Постовий. – К. : ІЗМН, 1998. – 80 с.

Греськова В. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЕВОЛЮЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ А. МАКАРЕНКА НА ДОМІНАНТИ КОЛЕКТИВНОГО ТА ОСОБИСТОГО У ВИХОВАННІ

Основою оновлення суспільства є освіта, зокрема школа. Метою реформування школи, яка продовжується в Україні, є вихід на новий рівень розвитку освіти, створення такої її системи, яка сприятиме найефективнішій самореалізації особистості, розвитку її творчого потенціалу, уміння ефективно взаємодіяти з іншими в процесі діяльності. Умовою реалізації цієї мети є педагогічна парадигма особистісно орієнтованого підходу. Вона розробляється на філософському, теоретико-педагогічному й технологічному рівнях.

Ретроспективний аналіз визначних явищ в історії педагогіки зумовив потребу знову звернутися до педагогічної спадщини А.Макаренка в пошуку механізмів розв'язання сучасних педагогічних завдань. Оптимальне поєднання досліджень класичної спадщини минулого і сучасних досягнень наукової думки дасть змогу відкрити нові перспективи розвитку педагогічної науки.

Проблемам вивчення творчої спадщини А.Макаренка присвячено чимало наукових досліджень в Україні, Росії, Польщі, Болгарії, Чехії, Венгрії, Німеччині, Китаї, Японії, США, Великобританії. Такі вчені, як Л.Бабенко, Н. Дичек, І.Зязюн, Л.Карамущенко, М.Окса, М.Ярмаченко в своїх публікаціях розглядали різні аспекти використання педагогічної спадщини А.Макаренка в парадигмі сучасного виховання. Аналіз творчої спадщини педагога відкриває широкі можливості використання перлин його досвіду у практиці сучасної школи.

Кожна соціальна роль, яку виконує людина, має свої цінності. Механізм руху виховного процесу – це виявлення і оцінка цінностей, формування їх нового рівня.

Система особистісних цінностей виступає найадекватнішим індикатором рівня розвитку особистості... Суб'єкт з розвинутою ціннісною системою є носієм моральних норм, а значить, моральності суспільства в цілому. Саме цим можна пояснити зростання значущості моралі, моральних зразків поведінки для суспільства в критичні періоди” [5, 182].

Існує умовний поділ цінностей на соціальні та індивідуальні. У досвіді А.Макаренка показано, як колективне й особисте можуть “перетікати” одне в одне: інтерес, який сьогодні здається колективним, обов'язковим, через

певний час стає особистісно значущим і навпаки. Педагогічна майстерність полягає в організації такої життєдіяльності колективу й стосунків у ньому, на основі яких відбувається безперервний процес взаємозбагачення особистісних цінностей соціальними і навпаки.

А.Макаренко, який розумів сутність людини як єдність природного і соціального, в своїх колективах ставив основне завдання – розвивати індивідуальність через гармонізацію стосунків особистості і співтовариства.

Вплив будь-якої спільності на людину – це завжди активна взаємодія. Водночас відбувається певна протидія між імпульсами й цінностями самої людини, і впливом співтовариства. Це протиборство може бути очевидним або прихованим, інтенсивним або слабким, але воно завжди є. І діалектичний підхід до цієї проблеми полягає в тому, що єдність і боротьба інтересів особистості і колективу – одна з рушійних сил розвитку колективу й особистості.

Д.Леонтьєв зазначав, що соціальна регуляція поведінки індивіда відіграє конструктивну, організуючу, структуруючу роль у системі його цінностей. А формою взаємодії особистостей, у якій гармонуються соціальні й особисті завдання, є колектив. “В практиці колективу, – писав А.Макаренко, – на кожному кроці виникають питання протиставлення особистих і колективних цілей та питання гармонійного поєднання цих цілей. Коли в колективі чувається ця суперечність між цілями спільними та особистими, значить, колектив не радянський, значить, він організований неправильно. І тільки там, де особисті та спільні цілі збігаються, де немає ніякої дисгармонії, там колектив радянський” [3, 191]. У своїх педагогічних працях А.Макаренко, прикметник “радянський” вживає у значенні гуманний, демократичний, правильний.

Гене́за аксіологічних домінант у педагогіці Антона Макаренка відбувається саме в діапазоні між соціальними й особистісними цінностями. У цьому розвитку можна виділити три етапи. На першому етапі створення своєї системи педагог віддає перевагу вимозі вихователя, цінностям дисципліни, режиму; на другому – зовнішні вимоги вихователя й колективу переходять у внутрішні потреби особистості; на третьому етапі цінність особистості стає найвищою цінністю педагогічного процесу.

Свою систему виховання А.Макаренко починав створювати з десятком асоціальних індивідів, які чекали, що хтось повинен про них потурбуватися, створити для них певні умови життя. В цій ситуації Антон Семенович не мав опори в середині процесу, треба було максимально мобілізувати умови зовнішнього впливу, і такими умовами стали педагогічна вимога й дисципліна. Коли вихованці “поставлені перед необхідністю негайно щось вирішити, вони не спроможні зайнятися аналізом і, можливо, всоте копатися в скрупульозних міркуваннях про свої інтереси, капризи, апетити, про “несправедливість” інших. Підлягаючи в той же час емоційному навіянню колективного руху, вони, нарешті, справді змушують вибухати в собі дуже багато уявлень, і не встигнуть уламки їх злетіти в повітря, як на їх місце вже

стають нові образи, уявлення про могутню правоту і силу колективу, яскраво відчутні факти власної участі в колективі, в його русі, перші елементи гордості і перші солодкі відчуття власної перемоги” [2, 350].

Таким чином, *на початку формування виховної системи переважає вимога вихователя і домінують цінності дисципліни, режиму*. А.Макаренко підкреслював, що форми вимоги можуть бути різноманітними, вони розвиваються. Якщо примушування до певної дії чи вчинку починається з того, що вихователь доводить свою позицію, переконує діяти саме так, то згодом достатньо натяку, усмішки, дотику, щоб підштовхнути вихованця на правильний вчинок. Якщо вихователь з повагою ставиться до вихованця, то його позиція сприймається дитиною позитивно і переосмислюється як власна позиція. Тоді вимога, висловлена вихователем натяком, знаходить опору в новій вчинковій позиції дитини і сприймається позитивно. Те саме говорив Антон Семенович і про інші форми. Якщо на початку розвитку колективу є потреба покарання і погроз покарання, то на високих стадіях його розвитку ця потреба відпадає. Колектив набуває такої сили і значущості для кожного вихованця, що може діяти осудом і заохоченням. Найстрашнішим для його вихованців був розгляд вчинку на загальних зборах, а найвищою нагородою – після подарунка і грошової премії – подяка в наказі перед строем.

Відомий педагог не раз підкреслював, що дисципліна має бути усвідомленою вихованцями, тільки тоді вона може бути і засобом, і результатом виховання. Тому він говорив про логіку дисципліни. Ця логіка полягає в тому, що дисципліна є умовою досягнення мети колективу, умовою розвитку кожної особистості. Антон Семенович у процесі формування педагогічної системи переконався, що дисципліна – це умова свободи особистості, вона ставить її у більш захищене і вільне становище, створює впевненість у своєму праві. Але вже на першому етапі створення педагогічної системи, цінність особистості була понад усе. Діти виховувались так, що більші вимоги ставились до кращих, більш свідомих, до тих, кому довіряли. Новенького могли й зовсім не покарати за провину на тій підставі, що він ще нічого не розуміє. Тому карати його немає сенсу. Хоча це й не було приємним, але й не принижувало гідності. Тут був навіть певний елемент довіри. І це змінювало саму суть покарання.

Наступним етапом у розвитку виховної системи є переведення зовнішніх вимог у внутрішні потреби. Домінуючими цінностями на цьому етапі є відповідальність, активність, взаємовимогливість. На цьому етапі вихователі розв’язують ряд першочергових педагогічних завдань, а саме: *вивчення особистих якостей дитини й динаміки їх розвитку; підтримка позитивних тенденцій у моральному розвитку особистості; допомога в подоланні негативних тенденцій у моральному розвитку дитини; духовне спілкування з учнем*.

Проблема співвідношення виховання і розвитку не є новою в педагогіці і психології. Розв’язання цих завдань привело виховну систему до такого етапу розвитку, коли самоцінність особистості, її щастя є головною цінністю

системи, а для особистостей, що складають колектив, найбільші цінності – це радість успіху, перемоги, відчуття внутрішньої свободи. З цього приводу А.Макаренко зауважував: “Логіка стара – я хочу бути щасливою людиною, мені немає діла до інших. Логіка нова – я хочу бути щасливою людиною, але найпевніший шлях, якщо я так буду діяти, щоб усі інші були щасливі. Тоді і я буду щасливим. ... Кожен вчинок, не розрахований на інтереси колективу, є вчинок самогубний, він шкідливий для суспільства, а, значить, і для мене” [4, 405].

Є багато підтверджень того, що А.Макаренко, будуючи свою педагогічну систему на розумінні колективізму, спрямованості людини на інших людей як якості, сутнісно притаманні природі людської особистості, випередив свій час. Так, Л.Гриценко, досліджуючи проблему ціннісних орієнтацій, зауважує: “Початок 90-х років було ознаменовано пошуком нової системи цінностей, орієнтованої на розв’язання глобальних проблем людства. Суперечності між специфічними капіталістичними й демократичними цінностями призвели до того, що принцип індивідуалізму осмислюється по-новому. У педагогічній діяльності він означає аксіологічну спрямованість на індивідуальний розвиток дитини як на мету і на цінності співтовариства – головні координати освіти” [1, 47].

У світлі змін, що динамічно відбуваються, гармонізація цінності особистості й цінності співтовариства дедалі більше актуалізується. Досліджуючи педагогічну спадщину А.Макаренка, можна встановити три групи цінностей, на яких побудована його педагогічна система (*цінності соціалізації особистості*: відповідальність, працьовитість, обов’язок; *цінності особистісного розвитку*: духовність, свобода, краса, активна діяльність; *цінності-умови, від яких залежить формування цінностей першої та другої груп*, а саме: гармонія особистісного і колективного, гуманна спільність).

Антон Семенович розпочинав побудову своєї виховної системи з групою асоціальних особистостей і прекрасно розумів, що виховати їх громадянами, моральними людьми можна лише змінивши систему їхніх цінностей. Але цієї мети неможливо досягти зовнішніми впливами, треба викликати у вихованців мотиви до змін, до переосмислення власної поведінки й побудови нової системи цінностей. На цьому незвіданому шляху А.Макаренко змінював домінанти педагогічних впливів.

На *першому етапі* побудови системи переважали зовнішні елементи життя вихованців: дисципліна, режим, сумлінна праця, щоб забезпечити власне виживання. Зразки цінностей декларувались і демонструвались вихователями. Але в процесі формування зовнішніх факторів життя і їх розвитку інтенсивно розвиваються міжособистісні стосунки, виявляються лідери, тобто формується колектив.

На *другому етапі* розвитку педагогічної системи колектив стає головним вихователем. Колектив ставить вимоги, контролює їх виконання. Педагогічна система, її цінності формуються дуже інтенсивно, бо колектив щодо особистості є зовнішнім і внутрішнім фактором, а кожна особистість – член

колективу, становить цей колектив. Саме домінанта колективного на другому етапі дає можливість використати додаткові фактори виховання: систему перспективних ліній, заохочення і покарання. Але колектив є жорстким, малогнучким фактором: особистість цінується насамперед як член колективу, як носій його цінностей. Водночас колектив створює умови для саморозвитку: дає можливість побачити себе очима інших, оцінити себе порівняно з іншими, виявити в собі якості, що цінуються іншими. Але в цьому процесі губляться неповторність особистості, її таланти, втрачається перспектива її неповторної долі.

Третій етап розвитку – якнайбільше поваги до особистості і якнайбільше вимог. Вимоги через повагу. Виявлення і плекання особистості. Стосунки відповідальної залежності. Кожен є лідером, кожен помітний і кожен – частинка цілого. Виявлення талантів, створення умов для їх розвитку. Громадська думка – сильніший фактор, ніж органи колективу, вони мають акумулювати і озвучувати громадську думку. Колектив перетворюється на систему, що саморегулюється. А.Макаренко десятками оригінальних, нестандартних прийомів розв’язував сотні неповторних ситуацій виховного процесу, щоб не загубити жодної особистості, щоб кожен був як “зірка перед іншими”.

Вивчення й аналіз процесу створення А.Макаренком своєї педагогічної системи показують, що його аксіологічні домінанти змінювались від домінування вихователя до колективу й до визнання найвищою цінністю системи – особистості. Але цей алгоритм не можна переносити на будь-яку педагогічну систему. Так, у навчальному закладі, куди добираються діти високого рівня розвитку і здібностей, цей процес відбуватиметься інакше.

Список використаних джерел та літератури

1. Гриценко Л.І. Ціннісні орієнтації в педагогіці А.Макаренка: генеза і сутність // Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.45–53.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 399с.
3. Макаренко А.С. Проблеми шкільного радянського виховання // Твори. – К., 1954. – Т.5. – С.97–208.
4. Макаренко А.С. Статті і виступи з загальних питань комуністичного виховання // Твори. – К., 1954. – Т.5. – С.301–412.
5. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование: Соц.-филос. исследование. – Запорожье: Просвита, 2000. – 250с.

Горбань С. В.,
ДНЗ № 33м. Хмельницький

СВІТ, В ЯКОМУ ЗАВЖДИ СВІТЛО

Виховати дитину – гуманіста, навчити її добра, милосердя та інших альтруїстичних моральних якостей є одним із надзвичайно важливих завдань сучасної дошкільної освіти. Основна роль у цьому відводиться вихователю

дошкільного навчального закладу, оскільки лише продумана повсякденна робота з дитиною розвине найкращі паростки, закладені природою, і зробить її щасливою. Ціннісні основи педагогічної діяльності вихователя дітей дошкільного віку є базою для розвитку інтелекту і вихованості дитини, осмислення навколишньої дійсності [1,с.12]. Звідси і констатуємо, що гуманний підхід до виховання кожної особистості є провідним і лежить в основі особистісно орієнтованої технології навчання і виховання.

Основоположником української гуманної педагогіки є педагог-гуманіст, який на власному педагогічному досвіді творив теорію, є Василь Олександрович Сухомлинський. Сутність цієї педагогіки в тому, щоб учити дитину бачити, розуміти, відчувати серцем людей – це, мабуть, квітка в саду, яка найтонше пахне, ім'я цій квітці – виховання почуттів [2]. Він переконливо стверджував, що виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення добра, щоб світ, у якому живе людина, був завжди сонячним.

Досвід роботи вихователем в ДНЗ №33 “Джерельце” м. Хмельницького понад 25 років, все більше переконує у необхідності всебічного пізнання дитини, вивчення її почуттів, визначення особливостей характеру, волі, інтересів, для того, щоб створити дитині розвивальне і виховне середовище. І нам, вихователям, у цьому допомагає вивчення спадщини, основних ідей та поглядів В. О. Сухомлинського.

Привчати дітей жити і працювати за законами краси, бачити красу навколишнього світу треба змалечку, – його основна думка, бо саме такий спосіб життя сприятиме задоволенню від життя. У роботі з дошкільниками використовуємо педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського з “Школи радості”. Намагаюся проводити заняття під блакитним небом, організовуючи мандрівки у природу, яка виступає джерелом розвитку і виховання дітей. Окрім того, за порадами педагога, виховання позитивних почуттів здійснюємо засобами казок, оповідань. Арсенал наших виховних засобів поповнили такі знахідки В. О. Сухомлинського, як подорожі до першоджерел живого слова, кімнати казки і на острів чудес, у світ праці, турбота про живе і прекрасне. Спостереження доводять, що, починаючи освоювати елементарні рухи, малюк тягне руки до гарної іграшки і затихає, почувши звуки музики, дивлячись ілюстрації своїх книжок говорить “Гарна!”, а далі і сам намагається малювати на аркуші олівцем тільки зрозумілу йому красу. Істину сприймає тільки чиста душа – душа малюка.

Ставши на шлях педагогічної праці, ми повинні відкрити здібності, таланти та обдарованості дитини. За трактуванням педагога-гуманіста: “Немає бездарних дітей. Кожна дитина дає в навчанні те, на що вона здатна” [2].

Вважаємо, що важливу роль у пізнанні дитиною світу природи, переживань відіграє образотворче мистецтво. Це введення дітей у світ мистецтва. Емоційно підібрані за своїм змістом спостереження, роздуми, проблемні або пошукові ситуації, переживання, дослідження дають можливість дітям в малюнках, аплікаціях та ліпленні передати свої почуття. Саме на цих заняттях діти вкладають частину своєї душі, свої радощі, бажання, мрії,

почуття. До прикладу, ми провели конструювання за творами В. Сухомлинського на тему “Як діти раділи, а Ялинка плакала”, “Квіти – окраса землі”. На таких заняттях залучаємо дітей до пошукової, практичної діяльності, де у дітей виникають емоції, позитивні почуття. Саме з цих якостей ми, педагоги, можемо робити припущення, що нині радує чи бентежить, цікавить дитину, а також можна побачити її характер, силу та саму особистість, а також, як вона почуває себе у цьому світі. Так, наприклад, граючи в гру на тлі ідей В. О. Сухомлинського “Про що бринить струмочок?”, “День народження калинки”, “Пригоди маленької насінинки” діти стають допитливими, у них працює жива думка, пробуджується інтерес, розвиваються психічні процеси, мова та бажання пізнати якомога більше в виховується любов і бережне ставлення до всього живого.

“Павлиська середня школа” – це науково-практичний трактат, який розкриває систему і принципи трудового навчання і виховання дітей у праці, і нами використовується при залученні дошкільників до трудової діяльності. У свою роботу ми взяли за основу такі ідеї, як-от: розкриття, виявлення і розвиток індивідуальності у праці; висока моральність праці; раннє включення у виробничу працю; різноманітність видів праці; посиленість трудової діяльності; єдність праці і багатогранного духовного життя. Виходячи з цього, долучаємо дошкільників до колективної праці у природі через пошукову діяльність, що дає змогу дітям на практиці, через дослід, пошук зрозуміти таємний світ природи: “Кімнатні рослини – наші друзі”, “Подорож до веселого лісу”, “Доторкнись до осені”.

У роботі ми намагаємося якомога більше використовувати спадщину В. О. Сухомлинського через призму сучасних інноваційних технологій та маємо надію, що краплина добра, любові та милосердя залишаться в дитячій душі.

Подаємо конспект проведення заняття на тему “Кімнатні рослини – наші друзі” (колективна праця в куточку природи з пошуковою діяльністю дітей середньої групи).

Мета:

- створювати сприятливі умови для збагачення життєвих вражень дітей про природу (кімнатні рослини), радіти спілкуванню з природою через принцип синезації “поєднання різних відчуттів”;
- розвивати образне мислення, образну пам’ять за допомогою методу оживлення та трансформації, сприяти розвитку уваги та спостережливості;
- розвивати уявлення про вміння відтворювати побачене, почуте, вчити висловлювати свої думки;
- виховувати естетичний смак, почуття прекрасного, допитливість, привчати до організованості;
- виховувати базові якості особистості: самостійність, працелюбність, людяність, самовладання, спостережливість, відповідальність та креативність;
- активізувати у дітей елементарні трудові уміння у куточку природи з догляду за кімнатними рослинами (поливати, спусувати ґрунт, витирати пил);

- закріпити назви рослин (герань, фікус, фіалка, колеус, сансев'єра – “щучий хвіст”), яку користь вони приносять;

- заохочувати працювати дружно, злагоджено, допомагаючи один одному.

Словник: розпушувати, розрихлювати, вазони, кисень, спеціальний одяг, затишно, тендітні, “сухий полив“, горщик, піддон.

Матеріали: кулька, лист від Хлопчика-Мізинчика, рукавичка зеленого кольору на кожну дитину, горщик, кімнатні рослини, вода, ганчірка, щітки, лійки з водою, палички, аудіозапис.

Хід

Вихователь: *Діти, погляньте, що це? (показує дітям повітряну кульку з листом у середині). Як вона потрапила сюди?*

Діти: *Залетіла через вікно, хтось приніс, коли нас не було в дитячому садочку. Вона чарівна, може з'явитись де завгодно (всюди, кругом).*

Вихователь: *А чому її називають повітряною? Звідки в неї повітря? Як воно туди потрапило? Давайте подивимось що в ній є. Як нам тепер дістати лист (треба сильно натиснути на кульку, щоб вона лопнула, проколоти її, розв'язати нитку). Що ж нам краще зробити? Давайте поміркуємо! (розв'язати нитку). Я згодна з вашим рішенням. Вихователь акуратно розв'язує нитку, дає дітям відчутти повітря. Ви відчуваєте повітря? Якого воно кольору? Воно тепле чи холодне?*

Вихователь: *Зараз ми перевіримо від кого надійшов цей лист. Читає: “Добрий день, мої друзі! Звертається до вас найменший хлопчик у світі. Я маю зріст всього з мізинчик. Діти, ви здогадалися хто до вас звертається? Так, мене називають Хлопчик-Мізинчик, я хочу вам розповісти про своє улюблене заняття й попросити вас поради. Мені дуже подобаються кімнатні рослини, я сам їх вирощую та піклуюся про них. У мене є все необхідне знаряддя для догляду за ними. Та якось я зустрів Сіроманця (вовка), розповів йому про своє захоплення, та він почав з мене глузувати. А потім сказав, що, якщо рослини в лісі поливає дощ, то навіщо мені зайвий клопіт з ними.*

Допоможіть, будь-ласка, визначити, чия ж правда?”

Ось така ситуація, ми можемо допомогти хлопчику-мізинчику.

Вихователь: *Як же потрібно доглядати за кімнатними рослинами (вазонами), розпушувати ґрунт, поливати їх, протирати листя, пересаджувати в новий ґрунт.*

Я хочу сьогодні запропонувати вам уявити та виростити свою улюблену кімнатну рослину.

Творчий етюд “Моя кімнатна рослинка”. Звучить музика.

Вихователь: *Наші кімнатні рослини (підходить до них) прекрасні і чудові. Вони до нас посміхаються, коли ми добре за ними доглядаємо, вони сумують, коли ми не звертаємо на них уваги, вони плачуть, коли ми їх ображаємо. Кімнатні рослини живуть, ростуть і дихають, майже як діти. От тільки розмовляти вони не вміють.*

Давайте уявимо, ніби наші рослини почали розмовляти, щоб вони нам сказали? (відповіді дітей).

Вихователь: *Сьогодні ми дізнаємося, як їм живеться у нашій групі. Давайте підійдемо ближче.*

Привіт, колеусу! Чи добре тобі в нас? Що на це скажуть твої листочки?

Ось зараз я подивлюся. Так, листочки не забруднені пилом, вони пружні. Все це свідчить, що колеусу або кропивці живеться добре.

Запропонувати дітям подивитися, яка земля в горщику.

– Майже висохла (її треба розпушити та підлити).

А це у нас кімнатна рослина (сансев'єра або "щучий хвіст"), ой дивіться, як йому важко дивитись на сонечко. Як ми зможемо йому допомогти? (протерти листя).

Кімнатна фіалка – які у неї ніжні, тендітні листочки покриті ворсинками.

Давно ми вже з неї не струшували пил (як ми тут справлялися з роботою за допомогою щітки з м'яким ворсом).

Кімнатна рослина – фікус – які в нього великі та пружні листочки, ось він просить нас "Я хочу пити!" (підлити водою).

Допоможемо нашим кімнатним рослинам? Ну тоді до роботи, але спочатку давайте закачаємо рукава та одягнемо спеціальний одяг по догляду за рослинами. (Розподіляємо на 3 групи – ланки: 1-ша ланка: зображення "лійки" на фартушку; 2-га ланка: зображення "палички"; 3-тя ланка: зображення "ганчірочки").

А тепер поглянемо, хто що буде робити. Ланки у нас три, я визначу хто в нас буде ланковим (старшим).

Колективна праця.

Повторити вірш "В руки палички візьмемо, Землю розрихлять почнемо, Ми розпушуємо ґрунт, Бо потрібен кисень тут (сухий полив). Які ви молодці, все зробили правильно й охайно. Працювали дружно та злагоджено, гарні всі дітки. То що ж потрібно нашим кімнатним рослинам, щоб вони втішали нас своєю красою та свіжим виглядом (вода, світло, теплота повітря).

Вихователь: А тепер згадаємо, про які рослини говорив сірий вовк? (про рослини які живуть в лісі. Їм теж потрібні вода, світло, тепло. Хто піклується про них? Природа і дощ поливає, сонце дає світло і тепло.

Вихователь: То хто ж мав рацію? (обоє). А давайте Хлопчику-Мізничку надішлемо листа:

"Добрий день, Хлопчику-Мізничку! Ми повідомляємо тебе й Сірого вовка, що за кімнатними рослинами доглядають люди, а про рослини в лісі піклується природа. Тож ви обидва мали рацію. Будьте здорові й бережіть природу!"

Вихователь: Вранці лагідні промінці сонця ніжно торкаються нашого віконця. І хоч надворі холодно, зате в нашій групі тепло і затишно. І цей затишок нам створюють кімнатні рослини (вазони).

За віконцем – вже зима

Навкруги все засинає,

І морозів сиву просінь,

Вже вона нам присилає.

*Ну, а в нас на підвіконні
Розквіта краплинка літа.
Квіти гарні та тендітні
Надсилають нам привіти!* (діти посміхаються привітно).
Діти витирають підлогу та виставляють квіти на підвіконня.

Список використаних джерел та літератури

1. Завгородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Завгородня, С. А. Титаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори [в 5-ти т.] / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1976.

Григор'єва А. А.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – джерело, що поглиблює наше розуміння його педагогічних ідей, роздумів, почуттів. Можливості творчого осмислення спадщини великого педагога в сучасних навчально-виховних закладах України виступають провідними чинниками звернення освітян до його доробку.

Твори В. Сухомлинського друкуються різними мовами народів світу; його спадщина вивчається в провідних університетах і педагогічних інститутах Європи, окремі статті та уривки з фундаментальних праць друкуються в педагогічних журналах Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини, Румунії, Австрії, Іспанії, Фінляндії та інших країн. Тому, творчість та педагогічний досвід роботи видатного майстра педагогіки є невичерпним джерелом пошуку та збагачення для сучасних учителів.

Особливе місце у вивченні життєвого та творчого шляху В. Сухомлинського, його педагогічних поглядів займають праці І. Беха, Г. Бондаренка, М. Вашуленка, І. Зязюна, А. Лук'янця, О. Савченко, Г. Сагач, О. Сухомлинської, Л. Шульги та ін.

Основоположною у педагогічній системі вченого є ідея гуманізму, людяності та добротності. Саме цій проблемі присвячено багато праць педагога. На його думку, ідея людяності насамперед реалізується через розвиток усіх потенціальних, інтелектуальних і фізіологічних можливостей особистості. Усебічно розвинена особистість має поєднувати в собі гармонію сил, здібностей, потреб, які визначають моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість. Особливо важливим у педагогічній спадщині В. Сухомлинського є виховання у кожного вихованця поваги до самого себе. Він вважав, що до того часу, поки є

самоповага, існує й школа. На його думку, повага до людської гідності та виховання самоповаги є сферою педагогічної творчості і великого інтелекту педагога. Педагог наголошував, що дитина не повинна виростати байдужою, нечулою, черствою, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм [5, с. 359]. У своїх працях педагог переконує, що у процесі творення людям добра виховується в юних людяність, сердечність.

Глибоко гуманістична сутність концепції виховання Сухомлинського, як і всієї його педагогічної системи, виявляється вже в самому ставленні до дитини. Найперше – це повага до особистості вихованця – незалежно від віку, наявних можливостей, визнання складності його внутрішнього світу і необхідності відповідального ставлення до його долі.

Обґрунтовуючи практичну необхідність гуманних взаємин між вихователем та дитиною, між самими дітьми і взагалі всіма учасниками виховного процесу, Сухомлинський переконливо довів, що найцінніше у дитини – її індивідуальність, неповторність внутрішнього світу, здібностей, потенційних можливостей. Підтримка і розвиток у дитини її індивідуальності є умовою зростання не тільки кожної конкретної особистості, а й підґрунтям формування дійового, творчого дитячого колективу, оскільки саме через плекання розмаїття індивідуальностей пролягає шлях до справжнього, а не стадного об'єднання дитячих особистостей.

Чільне місце В. Сухомлинський приділяв трудовому вихованню дітей як у сім'ї, так і в школі, вихованню любові до праці, працьовитості, поваги до людей праці, бережливого ставлення до матеріальних і духовних благ людства. У Павлиській школі ним було запроваджено чітко продуману систему виховання дітей, створені належні умови для формування трудових традицій, які переросли в культ праці. Василь Олександрович писав, що не гра в працю, а справжнє трудове життя, – з потом, втомою, мозолями, радістю досягнутої мети – ось щастя людини [1, с. 128].

На думку В. Сухомлинського, в праці розкриваються здібності, моральні та інтелектуальні сили молодшої людини, формується її особистість. Тільки в процесі трудової діяльності виникає потреба в спілкуванні, у становленні соціальних і психологічних відносин, ділових взаємин між людьми, формується почуття взаємодопомоги, взаєморозуміння, дисциплінованості, погодженості дій і вчинків тощо.

Обов'язковою умовою виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості є формування її естетичних смаків та ідеалів. В. Сухомлинський надавав особливого значення в естетичному вихованні учнів казці, музиці, живопису. Він дбав про те, щоб його вихованці отримували враження, які вже самі по собі повинні ставати могутніми засобами виховання людини. Це досягалось за допомогою яскравих полотен, доступних дітям за змістом і формою, виразно прочитаної народної казки, краси рідної природи. У ранньому віці особливо сильний вплив на формування духовного світу дитини справляє пісня, музика. Осягаючи світ музичних ритмів, дитина навчається передавати за

допомогою музики свої враження, розкриває свою емоційну культуру, творчі здібності.

У багатій спадщині вченого окремо слід відзначити педагогічні казки для дітей, які окремими виданнями опубліковані уже після смерті їх автора. Педагогічні казки В. Сухомлинського – це дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч дітлахів, інколи ніби ще й десь за молодшими школярами, радіючи разом з ними кожному новому відкриттю. Вони виховують у дітей найкращі людські почуття щирості, доброти і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями.

Великого значення в естетичному вихованні учнів педагог надавав зовнішньому вигляду і оформленню класів. Кожна картина, кожне унаочнення повинні допомогти учням сприйняти слова вчителя, глибше усвідомити матеріал, який вивчається [4, с. 538].

Багато уроків Василь Олександрович проводив у спеціальній “Кімнаті казок”, щоб якомога глибше поринути з дітьми в атмосферу чарівного світу казок, бо саме казці педагог відводив особливе місце в естетичному вихованні учнів. Адже усвідомлення суті моральних ідей досягається не гучними словами й фразами, а емоційністю, глибиною розкриття істини і показом величі людського розуму.

Педагог наполягав на тому, що головний предмет у викладанні будь-якого вчителя – сенс життя, справжнє людське щастя “у творчій праці, що наближається до мистецтва. Ще наближення – майстерності... Тільки через працю лежить шлях до мудрості, творчості, науки”. У зв’язку з цим в основу моделі особистісних та професійних якостей учителя він пропонував покласти любов до дитини, віру в неї, творчий підхід до педагогічної праці. Особистість вчителя стає реальною виховною силою тільки тоді, коли сам учитель володіє педагогічною майстерністю, тому що без творчої праці неможливо виховувати.

Василь Олександрович вважав, що інтерес до предмета і увага учнів збільшується завдяки майстерному використанню різноманітних засобів унаочнення. Водночас він застерігав, і якщо вбачати в унаочненні тільки засіб збудження уваги учнів, то це загрожує примітивізмом і навчанню, і, як наслідок, розумовому вихованню та розвитку.

У книзі “Сто порад учителям” вчений-педагог зазначав, що мета застосування наочності полягає зовсім не в тому, щоб на весь урок привернути увагу учня – наочність приноситься на урок для того, щоб на якомусь етапі пізнання діти відволікалися від образу, перейшли в думці до узагальнювальної істини, закономірності. Принцип наочності має не тільки урок, а й усі інші сторони навчально-виховного процесу, все пізнання.

Наочність В. Сухомлинський називає світлом, що осяває стежку пізнання, щодо використання унаочнення в молодших класах В. Сухомлинський радить вчителям:

– навчати дітей думати біля першоджерел мислення (природа, праця);

– застосовуючи унаочнення, варто задуматись над тим, як від конкретного перейти до абстрактного, на якому етапі уроку засіб унаочнення перестане бути необхідним: він потрібен лише на певному етапі активізації думки;

– поступово переходити від натуральних до образотворчих засобів унаочнення, а потім до таких, які дають символічне зображення предметів;

– від образотворчого унаочнення поступово переходити до словесно-образного. Словесний образ – це крок на шляху переходу від мислення формами, звуками, фарбами і відчуттями до мислення поняттями;

– засіб унаочнення має бути таким, щоб діти звертали увагу на найголовніше, найсуттєвіше [5, с. 256].

У творчій спадщині В. Сухомлинського значне місце займає система гуманістичних поглядів, в основі якої лежить виховання у молоді людяності, милосердя, співчуття, доброти, взаємоповаги, взаєморозуміння один до одного. Розглядаються проблеми високих моральних цінностей, формування естетичних смаків та ідеалів учнівської молоді, любові до праці, що є прикладом творчого підходу до теорії і практики виховання.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинский В. А. О воспитании : [выдержки из работ] / В. А. Сухомлинский. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1988. – 269 с.

2. Сухомлинский В. А. Серце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1988. – 272 с.

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 640 с.

4. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.2. – К. : Радянська школа. – 1979. – С. 447-701.

5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. – Т. 2. – К. : Радянська школа. – 1979. – С. 159-447.

Дорош Г. О., Туранська В. Л.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ І СТАТУС УЧИТЕЛЯ, РІВЕНЬ ЙОГО ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Зміни, які відбуваються в політичному, соціально-економічному житті сучасного суспільства, відображаються на розвитку системи професійної підготовки педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток школяра як особистості і найвищої цінності суспільства. Зазначимо, саме вчителю належить провідна роль в освіті, адже він допомагає становленню громадянина, зміцненню інтелектуального та духовного потенціалу нації.

Реформування сучасної системи освіти, налагодження зв'язків між усіма її ланками, пошуки досконалих технологій, методик неможливі без урахування історичного досвіду, педагогічних ідей освітніх діячів, надбань минулого.

Досвід педагогів минулого – джерело вивчення, розуміння багатьох проблем сучасного виховання молоді, джерело створення сучасної ефективної системи професійного виховання. До таких постатей належить видатний педагог В. О. Сухомлинський. Саме він посідає гідне місце в історії науки і практики виховання.

Сучасна педагогічна наука володіє необхідними концепціями для постановки і розв'язання питань, пов'язаних забезпеченням гуманізації процесу виховання, враховуючи кращі надбання минулого. Їх сутність розкрита й описана в дослідженнях І. Д. Беха, В. І. Бобрицької, Л. С. Бондар, Т. Г. Будняк, Л. І. Гриценко, В. М. Зоц, М. Ю. Красовицького, Р. О. Позінкевича та ін.

Метою статті є здійснення аналізу виховних аспектів педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського з проблеми ролі і статусу вчителя у підготовці підростаючого покоління.

У своїй педагогічній спадщині В. О. Сухомлинський неодноразово звертається до сутності й соціальних функцій професійної діяльності вчителя як наставника дітей, посередником між дитиною та соціумом. “Головне,” – підкреслює педагог, – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини – дитині” [6].

Василь Олександрович відстоював гуманістичну позицію педагога, який повинен сприймати дитину такою, якою вона є.

У практиці роботи Павльської середньої школи великого значення надавалося опануванню педагогічними працівниками способів індивідуальної психокорекції, адже виховний ефект залежить від урахування особливостей внутрішньої позиції вихованця. Він радив учителям завжди бачити у колективі окрему дитину, її духовний світ, здобутки й проблеми. Обґрунтовуючи сутність педагогічної професії як творчого процесу, В. О. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що у своїй основі педагогічна праця – це творчість, наближена до наукового дослідження.

Справжнім майстром педагогічної праці, на думку Василя Олександровича Сухомлинського, вчитель може стати за тієї умови, “коли протягом усього життя він вивчає психологію, поглиблює свої психологічні знання”. Поєднання практики з елементами наукового дослідження педагог вважав вищим етапом педагогічної творчості: “стає майстром педагогічної праці, звичайно, той, хто відчув себе дослідником” [5].

Звертав велику увагу В. О. Сухомлинський і на етичні принципи вчителя. Етична культура педагога сприяє встановленню тісних взаємозв'язків учителя з учнями. Вчитель, як ніхто інший, повинен розпоряджатися своїми почуттями, темпераментом, бути прикладом для дітей. Адже різним проявом своїх емоцій,

ставленням до людей він передає своїм вихованцям справжню науку високоморальної поведінки.

Логічна єдність, цілісність усіх цих вимог складає, як відзначив В. О. Сухомлинський, педагогічне явище. Тому педагогічна праця лиш тоді стає творчим процесом, а вчитель тоді стає активною силою, яка впливає на особистість вихованця, коли він, учитель, не лише фіксує все, що відбувається, а й сам активно впливає на педагогічне явище, створює його.

Підсумовуюче вищевикладене, можна зробити висновок, що центральною фігурою у модернізації освітнього процесу є вчитель. Справжній педагог повинен працювати на майбутнє, випереджати свій час. За переконаннями вченого, тільки творча особистість учителя зможе виховати творця.

Толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується, комунікативність, професійна проникливість, пильність, інтуїція, емоційна стабільність, креативність, впливовість – це ті педагогічні здібності, які повинен мати кожен, хто виховує підростаюче покоління.

Великий педагог вважав, що успіх у навчанні і вихованні можуть забезпечити лише “увага до кожної індивідуальності, піклування до кожного вихованця, чуйне, вдумливе ставлення до позитивних рис і недоліків кожної дитини” [6].

Отже, узагальнюючи різні підходи В. О. Сухомлинського, щодо формування особистості вчителя, можна зробити висновок, що генетичну основу особистості вчителя становлять: національно-культурні традиції, мовна свідомість і самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні, психологічні характеристики колективу, з яким працює педагог, мовна та комунікативна компетенції.

Список використаних джерел та літератури

1. Коваленко О. Організація медичної роботи за ідеями В. О. Сухомлинського / О. Коваленко // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 25-27
2. Міхелі С. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу / С. Міхелі // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С. 5-12
3. Савченко Л. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського в системі методичної роботи школи / Л. Савченко // Освітнянське слово. – 2000. – Жовтень. – С. 4.
4. Сухомлинський В. О. Особистість учителя. Педагогічний колектив і всебічний розвиток вихованців / В. О. Сухомлинський. – Т.1. – К. : Радянська школа, 1976.
5. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні. – Т. 5. – К., 1997.
6. Сухомлинський В. О. Роль особи вчителя в духовному житті колективу та особистості / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К., 1976.

Закордонець Г. В.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
Булич К. А.,
Хмельницький міський центр туризму, краєзнавства та
екскурсій учнівської молоді

КАЗКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасні дослідники наголошують на величезному впливі творчості на становлення повноцінної особистості, розвитку здібностей дитини, здатності до комунікації іноземною мовою, її потреб та мотивів поведінки.

Аналіз досліджень і публікацій... Молодший шкільний вік визначається вченими як особливо сприятливий для розвитку творчості, у тому числі й мовленнєвої. Великий внесок у розробку даної проблеми зробили: Н. О. Ветлугіна, Л. С. Виготський, О. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін, Н. П. Орланова, О. С. Ушакова, В. О. Сухомлинський.

Метою статті є обґрунтування ефективності використання казки як засобу розвитку мовленнєвих навичок з іноземної мови молодших школярів.

Виклад основного матеріалу... В. Сухомлинський настільки проникливо знав життя дитячих колективів, що його ідеї, думки ще довго слугуватимуть базисом у сфері навчання та виховання. Великий педагог знає, як ввести маленьку людину у світ пізнання оточуючого середовища, «як допомогти їй вчитися полегшити її розумову працю, як пробудити та утвердити в її душі благородні почуття та переживання, як виховати людську гідність, віру в добрий початок в людині, безмежну любов до рідної землі, як посіяти в тонкий розум та чуйне серце дитини перші зерна відданості високим ідеалам» [3, ст.3].

В. Сухомлинський вводив дітей у їх світ – світ дитинства, який є особливим. Діти мають свої уявлення про різні поняття: добра і зла, честі та безчестя, людської гідності. У дітей свої критерії краси, свій відлік часу. Тому, кожному, хто входить до палацу Дитинства, варто бути пильним, уважним, обережним, щоб не порушити тут правила життя. З іншого боку, треба самому трішки перетворитися на дитину, побачити все довкола її допитливими очима. Це правила палацу, і якщо ви хочете, щоб його жителі вам довіряли, щоб жадібно ловили ваші слова, вам слід їх любити і бути з ними відвертими. Кожна дитина по-своєму талановита, але не всім дано цей талант розпізнати, знайти те “щось особливе”, для того щоб маленька людина не замкнулася у собі, а розквітла. В. Сухомлинський вважав, що цьому сприятиме середовище і той вид роботи, в якому дитина почуватиметься комфортно, позитивно і буде знавцем того, що робить з зацікавленістю. Вона впевнена у своєму успіху. На думку Тер-Мінасової успіх сприяє мотивації навчання. Успішна людина впевнена в тому, що вона може подолати труднощі. В. О. Сухомлинський виходив з того, що вчителю не треба чекати природного дозрівання психічних функцій дітей, а прискорювати їх розвиток за допомогою відповідного

розвиваючого середовища. Процес навчання і пізнавальної діяльності є взаємодоповнюючим. У процесі навчання, здобуваючи знання, учні розвивають свої можливості самостійно і творчо працювати, розширюють кругозір, задовольняють свої потреби в пізнанні чогось нового.

Важливим є розуміння дитиною виучуваного, прагнення до активної участі в навчальному процесі. Щоб здійснити ці прагнення потрібно знайти такі форми, заходи роботи, де б дитина могла їх реалізувати. В. О. Сухомлинський виняткову роль відводив казкам, як тим стежинам, які ведуть дітей до усвідомлення життя, сутності людських цінностей. Останнє є надзвичайно важливим в наш високотехнологічний час, при якому відбулися часткові зміни ціннісних пріоритетів та орієнтирів. Казка забезпечує входження в інший соціум (хоч і уявний), в якому потрібно навчитись жити. Казки дозволяють моделювати такі життєві ситуації, де діти вчаться відрізнити добро і зло; толерантності; поваги до старших; ввічливості, моделей поведінки, готовності до спілкування; екологічної культури. Учні вчаться шанувати свої звичаї та традиції, знайомляться з традиціями інших народів, стають ближче до природи. Загалом діти стають духовно розвиненими особистостями. Казка дає змогу розвинути творчі здібності і уміння: виразно і красиво говорити, тренувати пам'ять, логічно формулювати думки, прагнути краси та гармонії у всьому. Недаремно кажуть, що казка – це "... свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови" [1, ст.43].

Щодо використання казок у позакласній роботі з англійської мови, то вона є невичерпним джерелом лексичного матеріалу. Саме казка є психологічним виправданням переходу на нову мову. Виконуючи і вживаючись у роль, дитині легше розкритись. Якщо насправді учень закомплексований, чужа роль у казці допоможе йому розкритись, почуватись впевненіше. Саме з цієї причини В. О. Сухомлинський інтенсифікував у казці свої пошуки і бачив майбутнє школи. Його казки на практиці сприяють, вихованню любові до рідних, природи, довкілля. Вони допомагають сформувати самостійність мислення.

Беручи до уваги все вищезгадане, ми з радістю інсценуємо казки у початковій школі. Впродовж довгого періоду, проходячи практику з додаткової спеціалізації, студенти завершують її постановкою казок, серед яких чільне місце займають казки В. Сухомлинського, перекладені на англійську мову. Творчий процес є багатобічним. Здійснення перекладу – це творчий процес пошуку відповідної лексики, граматичних моделей. Другий етап творчості – це підготовка дітей і третій – це власне сама вистава, яка завжди свято для всіх, хто бере участь у дійстві.

Діти розуміють що казки, перекладені на англійську мову, зближують культури двох народів, двох мов: української та англійської. До інших народів та країн, у молодших дітей, на думку психологів, відсутнє упереджене ставлення [1, ст.44]. Під час роботи з казками діти набувають навичок міжкультурного спілкування: мовної та соціокультурної ввічливості, спостережливості, готовності до спілкування з представниками іншого народу.

Дуже плідним є сам процес підготовки. Діти засвоюють новий лексичний матеріал, мовні кліше, елементи інтонаційної системи. Їм пояснюють, що українська інтонація відрізняється від англійської, і що часом неправильна інтонація в кінці речень може бути образливою для представників народу, мову якого вони вивчають. Казки Сухомлинського унікальні. Їх можна використовувати і під час урочної діяльності для читання з подальшим обговоренням і аудіюванні. У них надзвичайно широкий діапазон для формування виховної мети уроку. Можна знайти будь-яку казку, щоб вона була пов'язана з лексичним, граматичним матеріалом уроку. Окрім того, казки В.О. Сухомлинського надихнули нас на проведення інтегрованого заняття з природи, англійської мови, краєзнавства та малювання. Заняття мало успіх, ми виявили зацікавленість, інтерес і кілька нерозкритих досі маленьких талантів.

Ми не проводили спеціальних досліджень, але з практики знаємо, що діти, які беруть участь в інсценуванні казок, стають активнішими на уроках. Вони прагнуть пошуку, пізнання, у них з'являється інтерес до вивчення мови. І немала заслуга у цьому саме казок В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел та літератури

1. Іванішина Л. Казки Василя Сухомлинського як засіб комунікативної спрямованості уроків англійської мови на початковому етапі навчання /Л. Іванішина // Іноземні мови в навчальних закладах. – Київ : Педагогічна преса, 2011, N N 3. – С.43-45
2. Роман С. В. Методика навчання англ. мови у поч. школі : Навч. посіб. / С. В. Роман – К. : Ленвіт. – 2005. – 208 с.
3. Сухомлинський В. О. Сердце отдаю детям / В. О. Сухомлинський. – К. : Изд-во “Рад. Школа”. – 1974. – 286 с.

*Змійчук Л.С.,
Хмельницький НВК №6*

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Одним із найефективніших підходів до реформування сучасної освіти, відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, міністр освіти і науки України, президент АГІН України, академік НАН України Василь Кремень назвав особистісно-орієнтований підхід [3].

Проте робота щодо розробки теорії і методики особистісно орієнтованої освіти поки ще далека від завершення і в першу чергу це стосується її концептуальної основи. Фундамент уже є, але деякі із принципових положень, запропонованих авторами сучасних розробок, суперечливі, а деякі – другорядні. З огляду на це звертає на себе увагу відсутність глибокого і всебічного аналізу спадщини класиків української педагогіки ХІХ і ХХ століть К. Ушинського, А. Макаренка і В. Сухомлинського, які велику увагу приділяли питанням упровадження індивідуального підходу до навчання і виховання

учнів. Для підтвердження справедливості такої думки проаналізуємо список використаної літератури у монографії С. Подмазіна “Особистісно-орієнтована освіта: Соціально-філософське дослідження”. К. Ушинський і А. Макаренко не згадуються жодного разу, В.О.Сухомлинський згаданий один раз.

В. Сухомлинський у своїй праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” наводить цікаву думку Ф. Енгельса про те, що вже у стародавній Греції були закладені основи майже всіх найважливіших сучасних ідей [3, с. 64]. На підставі цієї думки нами була сформульована наступна гіпотеза: у працях класиків української педагогіки К. Ушинського, А. Макаренка і В. Сухомлинського містяться всі або майже всі положення, що можуть бути покладені в основу сучасної концепції особистісно орієнтованого навчання й виховання. Дане дослідження присвячене аналізу доробку нашого сучасника, видатного українського педагога В. Сухомлинського.

Поняття особистісно-орієнтований підхід у працях В. Сухомлинського відсутнє. Не формулювалися ним ні принципи, ні методи особистісно-орієнтованого підходу. Проте більшість його праць тією чи іншою мірою присвячена питанням особистісного, індивідуального підходу до учнів і по суті вирішує проблеми його розбудови. Метою нашого дослідження є формулювання принципів особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання шляхом аналізу педагогічних ідей Василя Олександровича з позицій сьогодення.

Головною метою навчально-виховного процесу В. Сухомлинський вважав всебічний розвиток особистості.

Одним із основних положень у системі поглядів В.О.Сухомлинського на сутність навчально-виховного процесу є положення про неповторність кожної дитини. “У практиці своєї виховної роботи ми виходимо з того, що людина неповторна – пише Василь Олександрович у праці “Духовний світ школяра” [3, с.284], “Людська індивідуальність дитини неповторна ...”, – повторює він у праці “Розмова з молодим директором” [3, с.449]. Цій темі була присвячена і окрема стаття – “Людина неповторна”, що була надрукована у часописі “Народное образование” у 1961 р. [3, с.80-96]. Мабуть, доречним буде навести тут і слова Г. Гейне, на які посилається В. Сухомлинський у праці “Серце віддаю дітям”: “Кожна людина – це світ, який з нею народжується і з нею вмирає. Під кожною могильною плитою лежить всесвітня історія” [3, с.97]. Положення про неповторність кожної дитини є немовби наріжним каменем, на якому побудована вся система поглядів В. Сухомлинського на проблеми навчання й виховання. Таке ж важливе значення воно має і для концепції особистісно орієнтованого підходу, оскільки саме з нього випливає положення про дитину як найвищу цінність і, відповідно, головного суб’єкта навчально-виховного процесу. Це дає змогу сформулювати перший, фундаментальний принцип особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання – принцип неповторності кожної дитини. Як перший і головний принцип особистісно-орієнтованого навчання розглядає унікальність і неповторність кожної дитини і професор І. Якиманська [6].

З положенням про неповторність кожної дитини безпосередньо пов'язане наступне положення В.О.Сухомлинського – про відсутність нездібних, бездарних і лінивих дітей.

У кожної людини, – пише Василь Олександрович у статті “Людина неповторна”, – є задатки, обдаровання, талант до певного виду або кількох видів (галузей) діяльності” [3, с.88]. Він повертається до цієї думки в різних працях і акцентує увагу на необхідності розвивати здібності і таланти всіх без винятку дітей, що прийшли до школи. “Ми глибоко переконані в тому, – пише В. Сухомлинський в уже згаданій вище статті, – що немає людини, яка в належних умовах, за вмілого виховання не виявила б свого самотнього, неповторного таланту. П'ятсот вихованців, духовне обличчя яких ми повинні сформувавши, – це п'ятсот неповторних талантів і обдаровань. Поважати в кожному учневі людину, виявляти до нього гуманне ставлення – це насамперед розкрити в ньому таку людську неповторність” [3, с.88-89]. Звідси випливає наступний, другий принцип особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання принцип визнання відсутності нездібних дітей. З положенням про відсутність нездібних, бездарних і лінивих дітей у свою чергу пов'язане положення про нерівність розумових здібностей дітей, яке, на перший погляд, йому суперечить. Проте протиріччя тут немає. Наявність такої нерівності обумовлена різними розумовими задатками дітей. “Ми бачимо, – пише В. Сухомлинський у праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, – що дискретність роботи мозку проявляється у дітей по-різному: в одного ця робота дуже швидка, в іншого – повільна, звідси – кмітливість і некмітливість, тямущість і нетямущість, міцність і неміцність пам'яті, сильно і слабо виражена здатність до оволодіння знаннями” [3, с.98]. Без урахування цього не можна уявити сучасний навчально-виховний процес. Отже, третім принципом особистісно орієнтованого підходу є принцип урахування нерівності розумових здібностей дітей.

Навчання й виховання дітей із високими розумовими здібностями не викликає особливих труднощів. А що робити з дітьми, які мають знижену здатність до навчання? Як вчити і виховувати таких дітей? Впоратися з цим завданням можна, на думку В. Сухомлинського, лише за умови використання для навчання і виховання таких дітей особливих заходів, тонкого і делікатного індивідуального підходу. “З учнями, що з трудом опановують знання, – пише В. Сухомлинський у праці “Павлівська середня школа”, – ми проводимо копітку індивідуальну роботу. Розвиваючи індивідуальні нахили цих учнів, ми добиваємося, щоб кожний з них досяг успіху, якщо не в навчанні, то в праці. Цей успіх стає моральною підтримкою, яка надихає учня на подолання труднощів у навчанні” [3, с.28]. Сутність методики такої виховної роботи В. Сухомлинський розкриває у багатьох працях. Згадаємо лише одну – “Духовний світ школяра”, у якій він пише: “Вихованці, що зазнавали труднощів у своїй розумовій діяльності, часто виконували спеціально підібрані для них види роботи. Вправа, необхідні для закріплення й розвитку знань,

давалися їм з таким розрахунком, щоб теоретичний матеріал осмислювався поступово, за складовими частинами і елементами” [3, с.331].

Проте індивідуальний підхід дуже ефективний для навчання й виховання всіх дітей без винятку, і з високими розумовими здібностями, і зі зниженою здатністю до навчання. “Мистецтво й майстерність навчання й виховання полягає в тому, – пише він у праці “Сто порад учителеві”, – щоб розкривши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація (виділене нами – С.М.) – і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі. Досвідчений педагог дає одному учневі дві, , три, а то й чотири задачі на урок, іншому ж – тільки одну. Один одержує складнішу задачу, інший – простішу” [3, с.437-438). Головне, що за такого підходу всі учні просуваються вперед – одні швидше, інші – повільніше. Звідси впливає четвертий принцип особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання – принцип індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Індивідуалізація навчально-виховного процесу – це, по суті, навчання і виховання кожного учня за індивідуальним планом. “Досвід переконує, – пише В. Сухомлинський у статті “Народний учитель”, якщо в школі, скажімо, шістсот учнів, то це означає, треба шукати шістсот індивідуальних стежок” [3, с.24]. Проте справа це дуже складна. Це найтонше і найскладніше з усього, що є у вихованні, оскільки потребує вивчення і розкриття індивідуальних здібностей та нахилів кожного учня. “Своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки здібностей у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання, – пише він у статті “Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів”, – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховної роботи” [3, с.123]. І найголовнішим у розв’язанні цього завдання, – підкреслюється у праці “Павлиська середня школа”, – “помітити в кожній дитині її найсильнішу сторону, знайти в ній ту “золоту жилку”, від якої починається розвиток індивідуальності, добитися того, щоб дитина досягла видатних для свого віку успіхів у тій справі, яка найбільш яскраво виявляє, розкриває її природні задатки” [3, с.19]. Природні задатки, нахили, обдаровання складають зміст індивідуальних особливостей учнів, а їх виявлення – зміст п’ятого принципу особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання – принципу врахування індивідуальних особливостей учнів.

Шостим принципом особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання; впливає педагогічних ідей В. Сухомлинського, є принцип визнання кожного учня особистістю. По суті це принцип гуманізму в контексті освіти, як його розуміє С. Подмазін [4], тобто визнання цінності учня як особистості. Але гуманізм – це ширше поняття, тому використання цього терміна для назви принципу є не дуже вдалим.

Головним завданням щодо реалізації цього принципу є збереження і розвиток у дитини почуття людської гідності. Це завдання В. Сухомлинський вважав одним із найважчих і найтонших завдань педагога і, судячи з того, як

часто зустрічається поняття людська гідність у його працях, надавав йому дуже великого значення. «Жива істота, яка з вашою допомогою пізнає світ, поступово стає особистістю, – пише В. Сухомлинський у праці “Сто порад учителеві”. – У цьому важкому становленні влада педагога має бути особливо обережною: воля старшого легко може перетворитися в сваволю, а інколи і в розправу над людиною. Не придушити й зламати, а підняти й підтримати, не знеособити внутрішні духовні сили дитини, а утвердити почуття власної гідності... [3, с.643].

Сьогоднішні погляди на сутність особистісно-орієнтованого підходу у педагогіці ґрунтуються саме на такому розумінні відносин між вихователем і вихованцем, коли вчитель і учень є рівноправними учасниками навчально-виховного процесу, а не начальником і безсловесним підлеглим [2, с.2-6]. Поважне ставлення до людської гідності, людської особистості учня є, говорячи словами В. Сухомлинського, найважливішим педагогічним інструментом, оскільки дає змогу зберегти всі гарні людські якості, що були закладені у дитини від народження – доброту, людяність, невгамовність, і не дає змоги розвинутися поганим властивостям – безвольній і мовчазній покірності, безсердечності, жорстокості.

Кінцевою метою такого підходу є, за словами В. Сухомлинського “творити дуже ніжну, тонку річ: бажання бути хорошим, ста ти сьогодні кращим, ніж був учора. Це бажання не виникає сама собою, його можна тільки виховати” [3, с.309]. Виховання в учнів бажання бути хорошими В. Сухомлинський вважав головним завданням всього виховного процесу. Але ж як виховується це бажання і що означає поняття бути хорошим? У працях Василя Олександровича можна знайти відповідь на обидві частини запитання. Прямої відповіді, звичайно, не має. Але вона міститься у роздумах видатного педагога з приводу багатьох питань. Ось що він пише праці “Методика виховання колективу”: “У практичній роботі ми добиваємось того, щоб завдяки багатству життя колективу кожний його член пережив найвищу людську радість – радість творення для людей, постійного нагромадження внутрішніх духовних багатств, радість усвідомлення, що, тебе шанують і поважають люди (виділено нами – С.М.)” [3, с.410]. А це означає, що “бути хорошим”, це бути таким, кого шанують і поважають люди. Наступний сьомий принцип особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання принцип отримання позитивних почуттів від навчання.

Як забезпечується реалізація цього принципу? У працях В. Сухомлинського можна знайти два шляхи його виконання. Перший має методичний характер і передбачає відповідний добір навчальних завдань. “Я продумую, що робитиме кожен учень, – пише Василь Олександрович у праці “Сто порад учителеві”, посилаючись на досвід свого друга, вчителя математики. – Для всіх добираю таку роботу, яка принесла б успіх” [3, с.438]. А успіх приносить моральне задоволення і позитивні почуття.

Другий шлях має моральне підґрунтя і передбачає акцентування уваги вчителя не на невдачах, а на успіхах учня. “Справжня педагогічна мудрість

полягає в тому, – пише В.О.Сухомлинський у праці “Розмова з молодим директором”, – щоб постійно одухотворяючи дитину бажанням бути хорошою, ніколи не ставити їй “двійки”. Досвідчені вчителі так і роблять: якщо учень ще не зміг впоратися з роботою, не ставлять йому ніякої оцінки. Перед дитиною ніколи не закривається шлях до успіху” [3, с.462].

Для дитини із зниженими здібностями до навчання кращою допомогою з боку вчителя “буває терпляча, дбайлива, делікатна підтримка маленьких сил дитини”. Тоді у дитини формується «життєрадісне, оптимістичне ставлення до труднощів” [3, с.236-237]. У талановитих дітей успіхи у навчанні можуть породжувати почуття запаморочення від успіхів, зазнайство, що пізніше, під час зустрічі з складнішими завданнями, може призвести до невдачі, зневіри у власні сили, розчарування. “Щоб запобігти цим небажаним явищам, – пише В. Сухомлинський, – слід уміло вести підлітка шляхом подолання труднощів, добиваючись, щоб людина вже в отроцтві завоювала право на радість, знала справжню ціну цьому почуттю” [3, с.329]. Цю вимогу можна сформулювати як восьмий принцип особистісно орієнтованого навчання – принцип навчання через подолання труднощів.

З огляду на це Василь Олександрович згадує у статті “Розумова праця і зв'язок школи з життям” одну вчительку початкових класів, яка вважалася майстром пояснення змісту арифметичних задач. Але коли її вихованці перейшли у п'ятий клас, то з'ясувалося, що вони зовсім не вміють розв'язувати задачі, оскільки звикли до того, що вчителька розв'язувала їх сама, намагаючись зрозуміліше і дохідливіше подати матеріал. Тобто “протягом чотирьох років сучителька дбайливо оберігала дітей від труднощів і вони, по суті, не навчилися активно мислити” [3, с.57]. Навчання – це важка розумова праця, і щоб ця праця була успішною, вона має бути цікавою, бажаною для учнів. Причому, цікавим може бути не тільки предмет, а й спосіб пізнання. Одним із найефективніших способів пізнання, пише В. Сухомлинський у статті “Розумова праця і зв'язок школи з життям”, є дослідницький підхід до предмета вивчення, коли учням не дають готових висновків, не доводять правильність тієї чи іншої істини. Учитель дає змогу учням висунути кілька можливих пояснень, самим шукати підтвердження або спростування кожної з висунутих гіпотез, самим знаходити правильну відповідь. Знання, набуті у процесі такої праці, зберігаються в пам'яті значно міцніше, оскільки вони, за словами В. Сухомлинського, “не пасивно засвоюються, як звикли говорити вчителі, а здобуваються активними зусиллями” [3, с.58]. Зазначимо, що дев'ятим принципом особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання можна вважати принцип дослідницького підходу до предмета вивчення.

Сьогодні цей принцип широко використовується у навчанні під назвою проблемного. Проте поняття В. Сухомлинського про дослідницький підхід до предмета вивчення дещо ширше, ніж сучасне уявлення про проблемний підхід, бо містить не тільки спосіб викладання та вивчення навчального матеріалу, а й пошуково дослідницьку діяльність у наукових гуртках. “Можливо, – пише

В. Сухомлинський у праці “Павліська середня школа”, – у терміні “науковий” є певна частка перебільшення, але сама ця назва відображає рису творчої діяльності старших учнів – дослідження, експеримент. Учнів радує, надихає, що вони певною мірою прилучаються до наукових методів розумової праці” [3, с.244].

Заняття в гуртках важливі і з іншої точки зору – корисного використання вільного часу. В. Сухомлинський надавав цьому великого значення і вважав, що виховати розумних, всебічно розвинених людей можна лише тоді, коли діти використовують щодня не менше п’яти-семи годин вільного часу за своїм бажанням. “Ми не припускаємо, – пише він у праці “Павліська середня школа”, – щоб наш учень сидів за підручником після кількох годин інтенсивної розумової праці в класі – це сушить мозок, притупляє розумові здібності, відбиває бажання вчитися. Після уроків наші учні зайняті творчою працею в гуртках (за їх бажанням і вибором), іграми, екскурсіями, прогулянками, походами...” [3, с.136].

Шкільна пошуково-дослідницька діяльність – один із аспектів самостійного добування знань учнями, якому В. Сухомлинський надавав великого значення. “ Важко переоцінити роль знань, що узагальнюють численні факти, явища, події, якщо вони здобуті самостійними розумовими зусиллями учнів у процесі аналізу ” [3, с.60-61].

Самостійна навчальна робота учнів розглядається як різноманітна індивідуальна і колективна навчальна діяльність школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або вдома за завданням і під керівництвом учителя, однак без його безпосередньої участі [1]. На цей вид навчальних занять лягає значна (хоча і не основна) відповідальність під час побудови навчального процесу на засадах особистісно-орієнтованого підходу. Тому наступним положенням системи поглядів В. Сухомлинського, що може бути покладений у концептуальну основу особистісно-орієнтованого підходу, є положення про необхідність самостійного добування знань учнями. “Навчання стає працею за тієї умови, – пише Василь Олександрович у праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, – коли учень самостійно добуває знання. Це необхідно не лише для міцності знань. Самостійне добування знань породжує зрілість думки” [3,с.89]. Звідси впливає десятий принцип особистісно-орієнтованого навчання – принцип обов'язковості самостійної розумової праці учнів у процесі навчання.

Методику реалізації цього принципу В. Сухомлинський розкриває у праці “Формування комуністичних переконань молодого покоління”, де він пише: “... під час розповіді, пояснення (під час викладання нового матеріалу) вчитель не розкриває всіх сторін і взаємозв'язків того, що вивчається, – він враховує, що школярам доведеться самостійно працювати над матеріалом. В окремих випадках учитель тільки починає характеризувати причинно-наслідкові, часові, функціональні та інші залежності, доводить виклад до того, що учням стає дуже чіткою мета подальшої розумової праці, і вони завершують її самостійно” [3, с.120].

Важливим чинником ефективності навчання В.О.Сухомлинський вважав людяність, любов, доброту, чуйність, сердечність і тактовність стосовно учнів. “Пам’ятайте, – пише Василь Олександрович у статті “Залежить тільки від вас”, – що кожна дитина приходить у школу зі щирим бажанням добре вчитися. Воно ніби яскравий вогник, що освітлює світ дитячих турбот і тривоги. Дитина несе його нам, учителям, з безмежною довірливістю. Цей вогник легко погасити різкістю, грубістю, байдужістю, невірою в неї, дитину” [3, с.285]. Особливо велике значення це має під час роботи з дітьми з обмеженими здібностями до навчання. “Будемо дивитися на речі тверезо й міркувати реально, – пише В. Сухомлинський у праці “Методика виховання колективу”, – в колективі є школярі з дуже обмеженими здібностями ... Але й ці обмежені здібності треба розвивати з тим, щоб людина – адже ми маємо на увазі фізично й психічно здорову людину – відчувала своє зростання, переживала радість успіху. Питання це дуже складне, і в цій сфері виховання педагогові треба бути насамперед чуйною, сердечною, тактивною людиною” [3, с.555]. Одинадцятий принцип, який випливає із цього положення, можна сформулювати як принцип людяності, чуйності і тактовності по відношенню до учнів.

З цим положенням безпосередньо пов’язане наступне положення В. Сухомлинського про розуміння оцінки як інструмента виховання, а не покарання. Цьому питанню Василь Олександрович приділяв багато уваги і, мабуть, це було закономірно, оскільки і до нього, і при ньому, і сьогодні після нього навколо питання оцінювання знань учнів точаться суперечки. “Характеризуючи якість знань, а отже, і якість праці, – пише він у творі “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, – оцінка має яскраво виражений моральний смисл. У ній закладений стимул, під впливом якого в дитині повинно утверджуватися прагнення бути хорошою і не бути поганою” [3, с.83-84].

Проте оцінювання знань не така проста і однозначна справа, як це може здаватися на перший погляд. “Оцінка стає в руках учителя інструментом виховання, якщо вона пробуджує дитяче бажання вчитися і допомагає цьому бажанню, а не карає за небажання” [3, с.84]. Як добиватися такого значення оцінки? Відповідь Василь Олександрович формулює так: “Оцінка морально виправдана тільки тоді, коли вчитель оцінює не здібності, взяті, так би мовити, у чистому вигляді, а єдність праці і здібностей, причому на перше місце ставиться праця”. Пояснення цього міститься в іншій праці В. Сухомлинського – “Формування комуністичних переконань молодого покоління”: “Не у всіх учнів однакові сили, можливості, здібності, не всі однаково швидко усвідомлюють і тим більше запам’ятовують матеріал, який вивчається. Є учні, яким, щоб мати навіть трійку, треба витратити багато зусиль, і навпаки, часто четвірка дістається окремим учням без значних зусиль з їхнього боку. Якщо не враховуються сили і можливості й оцінюються тільки результати, то ігнорується праця окремих учнів. А це, в свою чергу, формує неправильні погляди на працю, послаблює віру в свої сили саме в тих, кому ця віра необхідна” [3, с.125].

Такий підхід до оцінювання результатів навчання будується на чотирьох принципах особистісно орієнтованого навчання (першому, третьому, п'ятому і сьомому), але не повторює їх і може розглядатися як дванадцятий принцип особистісно-орієнтованого підходу – принцип розуміння оцінки знань учнів як інструмента виховання.

Усі сформульовані на підставі аналізу праць В. Сухомлинського принципи особистісно орієнтованого підходу проникнуті пильною увагою до індивідуума (особистості) як суб'єкта навчання і виховання. Однак, поняття особистість має соціальне підґрунтя і може розглядатися лише у співвідношенні із поняттями соціум, суспільство, колектив.

Питанню про значення колективу у навчально-виховному процесі В. Сухомлинський приділяв велику увагу. Проте було б помилкою вважати це винятково даниною панівній тоді комуністичній ідеології. Погляди ученого про роль колективу і місце і ньому особистості сьогодні не менш сучасні й злободенні, ніж вони під час написання ним праць з цього питання. “Колективізм, – пише він у праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, – не тільки результат виховання, а й процес, і комплекс засобів, які формують свідомість, погляди, переконання, вчинки людини. Життя і праця в колективі є школою становлення буквально всіх рис особистості. Від того, які ідеї лежать в основі трудових, духовних, морально-естетичних взаємовідносин між членами колективу як людської спілки, залежить становлення понять і уявлень особистості про добро і зло, про обов'язок і справедливість, честь і гідність” [3, с.156]. Так виявляється залежність особистості від колективу. Проте існує і зворотна залежність – колективу від особистості. “Трудовий колектив, – пише В.О.Сухомлинський у праці “Народження громадянина”, – це не якась безлика маса, що діє з наказу чи команди. Без яскраво виражених особистостей нема колективу” [3, с.578]. Положення про взаємозалежність особистості і колективу як сукупності особистостей можна сформулювати як тринадцятий принцип особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу – принцип взаємозалежності колективу і особистості у навчанні.

Наявність поняття особистість учня передбачає і наявність поняття особистість вчителя. Між ними існують прямі взаємозв'язки і у багатьох випадках саме особистість вчителя визначає розвиток особистості учня. З огляду на це традиційно висуваються високі вимоги до особистих якостей учителя, які в особистісно-орієнтованому підході до навчання й виховання можуть мати вирішальне значення. Положення про необхідність високих особистих якостей учителя, розроблене В.О.Сухомлинським, може розглядатися як чотирнадцятий принцип особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання – принцип залежності розвитку особистості учня від особистості вчителя. Він містить чотири вимоги до особистості вчителя.

Першою вимогою до вчителя є вимога любові до власної справи. «Щоб знайти в кожному учневі найсильнішу його сторону, відкрити в ньому золоту жилку, – пише В.О.Сухомлинський у статті “Суспільство і вчитель”, – всі вчителі повинні бути людьми, пристрасно закоханими в свою працю, що

вміють запалити вогник такої самої любові у своїх вихованців”. “З вуст учителя, – пояснює В. Сухомлинський в іншій праці (“Павлиська середня школа”), – дитина часто чує моральні повчання і настанови. Все це набуває авторитету в очах дитини лише остільки, оскільки вона, дитина, бачить у своєму вчителеві людину, одухотворену своєю працею, закохану в свою працю [3, с.362].

Другою вимогою до вчителя є вимога високої кваліфікації. “Чим більше знає вчитель, – пише В.О.Сухомлинський у праці “Павлиська середня школа”, – чим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні...” [3, с.56].

Третьою вимогою до вчителя є вимога високих моральних якостей. «Вирішальне значення має те, – пише В. Сухомлинський у праці “Народження громадянина”, – яких людей побачить у нас підліток. Ми мусимо бути для підлітків зразком багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати” [3, с.383].

І нарешті, четвертою вимогою є вимога творчого підходу вчителя до навчання і виховання. “Без вдумливого, індивідуального, творчого підходу до кожної людини розв’язати це завдання неможливо. У цій справі найстрашніше – формалізм, надія на якісь універсальні форми і методи виховання. Є чудові методи виховання, але якщо в будь-який із них повірити як у всесильний, єдиний, як у панацею від усіх лих, – найкраща справа може перетворитися в свою протилежність” [3].

Останнє положення, що розглядається у цій статті, є положення про наявність численних складних взаємозв’язків і взаємозалежностей між окремими складовими частинами навчально-виховного процесу. “Виховання всебічно розвиненої особистості – це вміння розібратися великій кількості найскладніших і немовби непомітних на перший погляд залежностей. Бути мудрим вихователем – означає насамперед розуміти причинно-наслідкові зв’язки в усьому, що ми повсякденно бачимо, робимо, чого ми чекаємо” [3, с.71]. Це положення може бути сформульоване як п’ятнадцятий принцип особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання – принцип розгляду навчально-виховного процесу як складної системи.

Слово “система” поширеним за життя В. Сухомлинського, як тепер, і не зустрічається у його працях. Проте саме як систему, тобто сукупність елементів, між якими існує закономірний зв’язок або взаємодія він розглядає навчально-виховний процес, а замість слова “система” використовуються слова “гармонія” і “єдине ціле” вихованні всебічно розвиненої людини, – пише В. Сухомлинський у праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості”, – взагалі немає нічого другорядного, все тут важливе, і коли щонебудь упущено або зроблено неправильно, руйнуються основи гармонії, якою є всебічний розвиток як єдине ціле” [3, с. 83].

Висновки цього дослідження і перспективи подальших досліджень можуть бути сформульовані так:

Теоретичні узагальнення В.О.Сухомлинського містять положення, які можуть розглядатися як принципи особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання і можуть бути покладені у його фундамент. Вони мають деякі схожі риси з положеннями, які лежать в основі сучасної концепції особистісно орієнтованого підходу, але значною мірою відрізняються від них, що свідчить про невикористані можливості педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у розробці теорії і методики означеного підходу.

Значимо, педагогічні ідеї В. Сухомлинського стосуються лише навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі. Проте вони можуть бути поштовхом для розробки концепції особистісно орієнтованого навчання й виховання у вищій школі, яка має значні відмінності у меті і мотивації навчання порівняно із загальноосвітньою школою. Зараз така концепція відсутня.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – С.297.
2. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти // С. Гончаренко, Ю. Мальований / Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 2-6.
3. Кремень В. Філософія освіти XXI століття / В. Кремень Освіта України. – 2002, – №102–103, 28 грудня.
4. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / С. И Подмазин. – Запорожье, Просвіта, 2000. – 250 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976.
6. Якиманська И. С. Построение модели личностно-ориентированной школы / И. С. Якиманська. – М. : КСП, 2001.

Казакова Н. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

МІСІЯ УЧИТЕЛЯ У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ

Питання про те, яким повинен бути педагог, учитель, наставник, розкривали філософи, учені, педагоги з моменту становлення педагогічної науки. У джерелах педагогічної етики часів античності увагу приділяли саме особі педагога, його покликанню.

Це не випадково, адже всі ми розуміємо, що завтра формується сьогоднішнім. Звичайно, будь-яка професія має свої неповторні риси, складності й суперечності, які необхідно дозволяти й переборювати в ході самої діяльності, що й породжує специфічну мораль. Але в педагогічній справі роль моральності особливо велика, оскільки тут сама мораль виконує педагогічні функції: учитель значною мірою формує духовний світ й, отже, моральність дитини.

Здійснюючи педагогічну діяльність, учитель робить різнобічний, багатофакторний вплив на особистість дитини. Він впливає на формування соціальної позиції вихованця за допомогою передачі комплексу цінностей і ставлення до них, на процес залучення дитини до культури, на формування особистісних ідеалів, зразків поведінки. Від характеру цього впливу й від уміння педагога реалізовувати свій педагогічний вплив на учня залежить їхня подальша взаємодія, співробітництво, а також характер взаємодії дитини з навколишнім світом.

Розглянемо основні ідеї, висловлені великими мислителями античності. Звернення корисне, оскільки багато сучасних педагогічних інновацій є повторенням великого минулого, причому не завжди правильно осмисленого, часто спотвореного. Спробуємо за допомогою видатних філософів-мислителів отримати відповіді на запитання про місію вчителя. Тлумачний словник пояснює слово “місія” як відповідальне завдання, роль, доручення [5].

Перший мораліст-просвітник Сократ, застосовуючи метод самопізнання, прийшов до висновку, що сутність людського буття полягає в моральності. Головну роль у моральному вдосконаленні особистості він відводив знанням. Знання вирішують усю справу. Вони роблять, людину вільною не за її природою, а за її соціальною сутністю. За Сократом, бути мудрим і моральним – це одне й те ж саме [4, с. 19]. Виходячи із того, що вихованням можна подолати потворне, аморальне, тобто виправити природні недоліки, Сократ ставив високі вимоги до учителів. Передусім учитель повинен мати незаперечний авторитет; в основу спілкування, дружби, глибокого взаєморозуміння між учителем і учнями покладалася духовність, взаємовідповідальність, любов.

Згідно з Платоном, мудрість можна пізнати, пізнаючи самого себе, відкриваючи мудрість в самому собі. А допомогти людині в цьому повинен учитель, який орієнтує учня не на пасивне сприйняття, а на активний пошук самостійних рішень у пізнавальних проблемних ситуаціях. Прикладом такого вчителя Платон називає Сократа. Вчитель – це помічник у самобудівництві особистості, посередник між небом та землею. Скромно зазначає Платон: “Від мене учні нічому не навчаться, все прекрасне в людині від Бога”. Але, як відомо, Бог “може допомогти людині і через людину – вчителя” [6, с. 114]. Звідси визначальна місія вчителя – помічник Бога.

Сократ і Платон переконували, що навчання, оволодіння мудрістю може відбуватися лише в умовах постійного діалогу між учителем та учнями, адже був впевнені, що з'ясувавши для себе, що таке доброчесність, благо, відповідальність, мужність, людина буде діяти відповідно. На їх думку, справжній діалог можливий лише тоді, коли ті, які говорять, прагнуть діалогу. Діалог не вчить нав'язувати свою думку, переконання, але ставить себе на місце іншого та долає обмеженість власної точки зору.

Аристотель у працях “Евдемова етика”, “Нікомахова етика”, “Велика етика”, “Про доброчесність” наголошував, що кожна людина, а особливо вчителі повинні володіти високими доброчесностями, до яких належать:

мужність, розсудливість (стриманість, поміркованість), щедрість, пишність, величавість, честолюбство, рівність, правдивість, дружелюбність, люб'язність. Найдосконалішою добродією Аристотель називав справедливість: “Їй дивуються більше, ніж світлу вечірньої і ранкової зорі” [2, с. 117].

Місія учителя, за Аристотелем – загартовувати молодь фізично й духовно, адже, на думку древнього мислителя, доля держави залежить від політичної і моральної загартованості молодого покоління. “Ніякої користі не принесуть найкращі закони, – писав Аристотель, – якщо громадяни не будуть навчені державного порядку, якщо вони не будуть виховані в його дусі. Коли недисциплінований один, недисциплінована і вся держава” [3, с. 628].

Джерелами педагогічної етики стають праці відомих мислителів Риму часу античності, зокрема Марка Фабія Квінтіліана “Про виховання оратора” та ін. На думку давньоримського філософа, державного діяча, утримувача першої державної школи риторів, місія вчителя – виховати гідну людину. Квінтіліан обґрунтовує думку, згідно з якою всі діти від природи здатні до навчання. Саме тому надзвичайно важливим є вибір такого вчителя, у якого моральність стоїть на першому місці, оскільки аморальний учитель виховує подібну до себе аморальну дитину; який вивчає розумові й природні схильності дитини, адже, з'ясувавши це, він буде знати, яким чином поводитися з її душею, уникне тілесних покарань. На його переконання, насилля, знущання над дитиною свідчать про те, що вчитель недостатньо з'єднаний зі своїм учнем. У результаті відбувається моральне приниження як учня, так і вчителя, формується рабська психологія.

Квінтіліан розробив своєрідний кодекс педагогічної етики, дотримання якого повинно призвести до поваги й шани учителя з боку своїх вихованців. Вважаємо, що провідні думки цього кодексу є актуальними і сьогодні:

1. Нехай учитель викличе в собі батьківські почуття до своїх учнів і постійно уявляє себе на місці тих людей, які довіряють йому своїх дітей.
2. Нехай він сам не має вад і не переносить їх на інших.
3. Нехай суворість його не буде гнітючою, а ласкавість не буде розслабливою, щоб звідси не виникла ненависть або презирство.
4. Нехай будуть тривалими бесіди про моральне й добре, адже чим частішими будуть умовляння, тим меншою буде потреба в покараннях.
5. Нехай учитель не буде роздратованим і водночас не потурає тим, хто потребує виправлення.
6. Нехай він буде доступним у викладанні, терплячим у роботі, більш старанним, ніж вимогливим.
7. Нехай із бажанням відповідає тим, хто запитує, і нехай запитує мовчазних.
8. На похвалу він нехай не буде надто скупим, але й не буде надто щедрим, оскільки перше відбирає бажання до праці, а друге народжує безпечність.
9. При виправленні того, що потребує усунення, він не повинен бути надто суворим, тим більше сварливим. Адже у багатьох з'являється відраза до

вчителя завдяки тому, що докори деяких учителів перетворюються ніби у ненависть.

10. Нехай він кожен день скаже учням що-небудь таке, що у них назавжди залишиться в пам'яті [4, с. 24].

Як бачимо, ще у античні часи було визначено важливу місію учителя – виховати благородну людину. Ці ідеї отримали творчий розвиток у педагогічній теорії та практиці В. О. Сухомлинського, який вважав, що учитель має бути провідником до вершин моралі, культури. Він був твердо переконаний в тому, що “... справжня любов вихователя до своїх вихованців – велике, непереборне бажання дати їм те, що є в тобі дорогого для тебе... Любов вихователя до вихованців – не готове почуття, з яким він прийшов на ниву педагогічної праці. Це невсипуща, важка й захоплююча творча праця, в якій утверджується ідейна, моральна єдність колективу як єдиного цілого. Тільки там, де є така любов, педагог є сам собою великою притягальною силою для колективу і окремих вихованців” [7, с. 594]. Виходячи з цього, учитель має володіти високим рівнем культури, бути справжнім інтелектом – людиною, яка поєднує в собі високий інтелект, художній смак, моральну волю; здатна в будь-яких, як значних так і буденних обставинах, зберігати об'єктивність, гідність, благородство.

Думка Платона, що місія учителя – це посередник між небом і землею, підтримується сьогодні великим педагогом-гуманістом Ш. О. Амонашвілі, який говорить: “Учитель есть соработник у Бога, Его помощник в творении Человека. Если он не будет сажать и поливать с чувством и пониманием глубокой ответственности и с такими же глубокими знаниями и творчеством, как и в какую почву сажать, поливать и лелеять, то зерно духа не получит нужного развития, жизнь и судьба Ребенка будут искажены, миссия его будет погублена.

Учитель несет служение перед Планетой и Вселенной, перед Прошлым, Настоящим и Будущим, перед Ребенком и Человечеством, перед Творцом.

Можно сказать, исходя из этого, что учитель – это огненная, божественная душа, которая способствует духовному восхождению человечества и Человека, выживанию и спасению жизни на Земле” [1, с. 24].

Отже, місія вчителя полягає у виконанні відповідального доручення – виховання і навчання підростаючого покоління; бути наставником, тобто людиною, яка не лише вчить, повчає, наставляє, а є носієм добра, любові, гідності й поваги.

Список використаних джерел та літератури

1. Амонашвілі Ш. О. Гуманно-особистісний підхід до дітей в освітньому процесі / [Галасюк Н. О., Дудчак Г. І., Казакова Н. В., Кащук А. О., Маримонська А. П., Моцна Т. А., Повзун В. Е., Севастьянова А. М., Поляновська О. Р., Пунда К. В., Саковська А. О., Сівак Н. А., Тафінцева С. І., Ткачук Н. С., Чернюк С. В., Ящук І. П.]. – Хмельницький : ФПП “О. М. Казаков”, 2012. – 206 с.

2. Аристотель. Никомахова етика // Аристотель. Сочинения: В 4 т. – Т.4.: Пер. с древнегреч. / Общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – С. 117.
3. Аристотель. Политика // Собрание сочинений: В 4 т. – Т.4. // Пер. с древнегреч. / Общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – С. 628.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – [20 изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1988. – 750 с.
6. Платон. Диалоги : Перевод с древнегр. / Сост, ред., А. Ф. Лосьев. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.
7. Сухомлинський В. О. Особистість учителя, педагогічний колектив і всебічний розвиток вихованців / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 197.

Князюк І. В,
Хмельницька міська рада

РОЛЬ СІМ'Ї У СТАНОВЛЕННІ ЩАСЛИВОЇ ЛЮДИНИ

Найважливіша сторінка людської мудрості – це досягнення розумом і серцем, що значить любити так, щоб був щасливий той, кого ти любиш, щоб щасливим приходив у світ той, кого породжує любов. Від того, як будуть опановувати молоді покоління цю велику мудрість, залежить не тільки особисте щастя. Від цього залежить краса, моральна чистота, щастя всього суспільства.

В. О. Сухомлинський

Сім'я відіграє досить важливу роль у вихованні особистості. Саме на цьому і наголошував видатний педагог В. О. Сухомлинський у своїй праці “Серце віддаю дітям” (розділ “Школа радості”). Особливо важлива роль належить готовності батьків до навчання й виховання дітей. Готовність батьків до виховання дитини як педагогічна культура – це об'єднання індивідуальних якостей і умов їхньої реалізації у виховному процесі. Однак важливо враховувати те, що виховний процес двосторонній, учасниками якого є батьки і діти.

Особистість – цілісність вроджених і набутих психічних властивостей, що характеризують індивідуальність, роблять її унікальною. Якщо темперамент належить до вроджених властивостей, то його характер – до набутих. Якщо різниця у темпераментах не має етичного значення, то різниця у характерах створює реальну проблему етики: вони свідчать про рівень, якого досягла особистість у мистецтві життя.

У сім'ї народ завжди бачив необхідні умови життя кожної людини – господарську і моральну основи.

Під час роботи поєднувалися праця і відпочинок (вишивали, чистили кукурудзу). У сім'ї виховувалися діти з урахуванням традицій, звичаїв. Засобом сімейного виховання були материнська пісня, іграшки, що дарує батько, бабусина казка, дідусеві розповіді про минуле, прогулянки зі старшим братом, загальні танці, ігри, забави, гумор.

В. О. Сухомлинський зазначав: “Що піднімає вас в очах ваших дітей? Це тонкий принцип глибоко особистих, таємних взаємин з тими, кого звела з нами доля. Не відокремлюйте батька і матір. Пам'ятайте, що найтонший корінь, що харчує велике дерево любові до Батьківщини, це та радісна хвилина в житті вашого сина, коли він принесе бабусі яблуко із саду і троянду поставить перед нею, поправить подушку. Піднімайте самі себе в очах своїх дітей, намагайтеся, щоб діти бачили вищий зміст вашого життя в посіві цього зерна, з якого виросте людське щастя. Прагнення дітей принести щастя своїм рідним – це те, що вклали батько і мати турботою один про одного, своєю відданістю, тонкою чуйністю. Ми, батьки, виховуючи своїх дітей на прикладі своїх взаємовідносин, показуємо їм гарні чи погані якості, що далі позначаться на житті дитини. Про це варто пам'ятати завжди” [2]. Він вважав, що виховання дітей – це важлива умова нашого життя. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане – це наше майбутнє горе, наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед усією країною. Виховувати дитину легше, ніж перевиховувати. Перевиховання вимагає більше сил, знань і терпіння [4].

Трапляється, що сім'я вже не може впоратися із труднощами перевиховання, і батьки змушені відправляти сина чи дочку в колонію. Буває, що колонія нічим не може допомогти, і виходить у життя людина не такою, якою вона повинна бути. Якби цю людину із самого народження правильно виховували, то вона більше взяла б від життя.

Перевиховання – це не тільки важка робота, але і сумна. Дуже багато помилок у сімейному вихованні виходить від того, що батьки забувають, у якому столітті вони живуть.

Сім'я – осередок суспільства, своєрідний колектив, що організований зовсім інакше, ніж шкільний. Члени родини, різні за віком часто і за професією, мають родинні зв'язки. Взаємини членів сім'ї будуються на взаємній любові, повазі, підтримці у всіх справах. Спілкування дітей у сім'ї з батьками, старшими братами і сестрами, дідусями і бабусями збагачує життєвий досвід дітей, дає їм перші моральні уроки [1].

Моральний вплив батьків на дітей важко переоцінити. Специфіка виховання дітей у сім'ї полягає також і в тому, що на батьків припадає найвідповідальніший час – перші дні, тижні, місяці, роки життя дитини у вихованні. З народженням дитини в сім'ї з'являються нові та складні завдання. Одне з першочергових завдань сім'ї – забезпечення фізичного розвитку дитини, прищеплювання санітарно-гігієнічних навичок. Сюди входить турбота батьків про нормальне харчування дитини, що забезпечує зріст, розвиток і правильне

формування організму. Рішення цієї задачі починається з дня народження дитини і продовжується доти, поки дитина зможе самостійно удосконалювати свої фізичні можливості.

Моральне виховання дитини досить тісно пов'язане з її розумовим розвитком, показниками якого є конкретні дії та мова. Завдання морального виховання в молодшому шкільному віці ускладнюються. Батьки разом зі школою цілеспрямовано формують навички свідомої дисципліни, почуття відповідальності за доручені справи, які допомагають дитині берегти час, розумно його витратити. Заняття у школі, стосунки з однолітками, учителями сприяють подальшому розвитку в молодшого школяра умінь і навичок культурного поведіння: діти вчаться поважати оточуючих, строго ставитися до себе, до свого зовнішнього вигляду, не допускати розбіжності слова і справи. Працьовитість людини є вищим моральним показником особистості, яка формується [5].

Естетичне виховання теж починається з раннього дитинства: дитина радіє красивій іграшці, посмішці матері, квітучій квітці, зеленій травичці, співу птахів, чарівній музиці, цікавій книжці. Однак завданнями естетичного виховання є не тільки уміня радіти красі, розуміти красиве, але й обов'язково берегти і створювати це красиве у природі, конкретних вчинках і справах, думках.

Зміст розумового виховання з фізичним ростом та розвитком дитини поступово ускладнюються. Батьки навчають спостерігати за явищами природи і навколишнього життя, порівнювати предмети і явища, виділяти в них подібне і різне, аналізувати, робити висновки. У такий спосіб у дитини формується світогляд. З приходом до школи задачі розумового розвитку і виховання її в сім'ї зростають, адже вона підтримує інтерес до знань, стимулює успішність її навчання.

Таким чином, із самого раннього дитинства сім'я активно, свідомо і творчо здійснює всебічний розвиток особистості, що характеризується єдністю розумового, трудового, фізичного, морального і естетичного виховання, високим рівнем загального розвитку, психологічною і практичною підготовленістю до праці, різнобічними духовними потребами [7].

Для того, щоб спрямувати виховний процес у сім'ї, В. О. Сухомлинський завжди проводив бесіди з батьками своїх учнів. Він малював їм перспективу виховання дітей: "Сьогодні діти прийшли до школи 6-річними малюками, через 12 років вони стануть зрілими людьми, майбутніми батьками й матерями. Шкільний колектив робитиме все, щоб діти були патріотами своєї Батьківщини, гаряче любили рідну землю і трудовий народ, були чесними, правдивими, працьовитими, добрими й сердечними, чуйними і непримиренними до зла й неправди, мужніми й наполегливими в подоланні труднощів, скромними і морально красивими, здоровими і фізично загартованими" [5]. Педагог вважав, що діти повинні стати людьми з ясным розумом, благородним серцем, золотими руками і високими почуттями. Дитина – дзеркало сім'ї; "...як у краплі води відбивається сонце – так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька.

Завдання школи і батьків – дати кожній дитині щастя. Щастя багатогранне. Воно і в тому, щоб людина розкрила свої здібності, полюбила працю і стала в ній творцем, і в тому, щоб діставати насолоду від краси навколишнього світу й творити красу для інших, і в тому, щоб любити іншу людину, і щоб любили тебе, вирощувати дітей справжніми людьми. Тільки разом з батьками, спільними зусиллями, вчителі можуть дати дітям велике людське щастя” [3].

“Що ж принесе нам наступний день? Сьогодні діти тримаються за руку матері, а завтра прийдуть самі. В кожного свої радощі. У кожного – сонячний ранок, перед кожним – нескінченне життя”. Саме сім’я разом із вчителями повинна зробити так, щоб школа не забрала в малюків їхніх дитячих радощів. Навпаки, треба так ввести їх у шкільний світ, щоб перед ними відкривались усе нові й нові радощі. І разом з тим, щоб школа не стала для дітей нескінченною, ззовні захоплюючою, але пустою грою. Кожний день має збагачувати розум, почуття, волю дітей” [2].

Особливо важливу роль у вихованні дітей, на думку педагога, відіграє сільська сім’я. Аналіз результатів опитування учнів сільських загальноосвітніх навчальних закладів у різних областях України дає підстави стверджувати, що світогляд дитини формується на основі спостереження та аналізу життєвих ситуацій спілкування дорослих між собою, оцінювального ставлення до навколишнього світу, здобуття освіти, професії та самовизначення під впливом оцінок батьків та вчителів.

Сільська сім’я має значний вплив на виховання дітей. Вона продукт суспільних трансформацій. Високий рівень розлучень, зловживання одним із батьків (чи обома батьками) алкоголем деформує культурологічну виховну функцію сім’ї. За результатами спостереження Інституту соціальних досліджень майже кожна п’ята дитина виховується в неповній сім’ї [2]. Більшість батьків (60%) на перший план виносять проблему одягти та нагодувати дитину. Невипадково близько 70% опитаних батьків вважають, що сім’я має значний вплив на виховання, однак не відкидають і можливостей суспільного виховання дітей у школі. Для цієї категорії батьків важливе виховання поваги до старших, шани до батьків, працьовитість. Ці якості традиційні в нашій ментальності. Зазначимо, що важливими якостями особистості понад 68% батьків) виокремлюють ощадливість, уміння господарювати, здоровий спосіб життя. Однак, здебільшого вони співвідносяться з функцією школи. Дедалі менше батьків (43%) вважають за потрібне засвоєння учнями національної культури, національної гідності, патріотизму. Однак ці показники змінюються в різних регіонах України.

Демографічні, соціально-економічні, медичні та інші особливості розвитку сучасного села вплинули і на показники населення за статтю. Спостерігається значний відтік чоловіків із села. Це позначається на піднесенні статусу жінки, її впливу на виховання дітей. Майже 55% учнів вважають, що саме мати може допомогти їм, порадити.

Економічні, соціальні, демографічні зміни на селі загострюють питання функціонування школи, що залишилась здебільшого єдиним осередком

культури. Сільська школа далеко не те, що школа міська. На неї тепер покладається зовсім особлива місія. “Сільська школа – найважливіший, головний, іноді, в силу умов, що складаються, – єдиний осередок культури. Вона задає тон всьому інтелектуальному, культурному і духовному життю села” [4].

Батьки мріють виховати не просто слухняних і розумних дітей. Вони хочуть, щоб їхня дитина володіла якостями особистості, які є втіленням найкращого у людині. Можливо, саме цим і зумовлені високі вимоги, які батьки ставлять до вчителів їхніх дітей. Батьки прагнуть наділити вчителя тими рисами особистості, які вони хотіли б виховати у власних дітях і якими, можливо, вони не володіють. Вони чекають від учителя розуміння, доброти, вимогливості, терпіння, мудрості і ще багато, багато чого. Безсумнівно, всі розуміють, що вчитель – така ж людина, як і ми всі. Але якщо вчителі, у свою чергу, висувають це як аргумент щодо власної неспроможності виховання дітей, то це, перш за все, говорить про їхню непрофесійність. Кожна професія передбачає наявність певних умінь, які дають змогу говорити про “професіоналізм”. І якщо у більшості представників інших професій ці якості мають певний технічний характер, то перед учителем стоїть завдання набагато складніше: його професійність, крім усього іншого, вимірюється й особистісними якостями.

Мабуть, у вчителів теж знайдеться немало такого, що хотілося б сказати батькам. Але і в батьків, і вчителів є спільні інтереси: обидві сторони зацікавлені у результативності навчання та виховання. І ті, й інші чекають і сподіваються на позитивний результат: на те, що їхня дитина, учень виросте розумною та освіченою людиною, і що, крім освіченості, вони разом зуміють виховати і певні особистісні якості, допоможуть один одному зрозуміти, що цікавить дитину, які у неї здібності і сприятимуть їх розвитку.

Дитина – дзеркало морального життя батьків. Найцінніша моральна риса хороших батьків, що передається дітям без особливих зусиль, – душевна доброта батька й матері, вміння робити людям добро.

Найбільше зло – егоїзм, індивідуалізм окремих батьків. Якщо батько й мати всі сили свого серця віддають дітям, якщо за ними не бачать інших людей, – ця гіпертрофована любов зрештою обертається нещастям [7].

Список використаних джерел та літератури

1. Кальчук М. Педагогіка В. О. Сухомлинського – педагогіка ХХІ століття // М. Кальчук / Початкова школа. – 2008. – №9. – С. 1-3.
2. Сільська молодь України в період політичних та економічних трансформацій : настрої, орієнтації, сподівання. – К. : Академпрес, 1998. – 168 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т. 3 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 670 с.
4. Сухомлинський В. О. Особлива місія. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т. 5 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 638 с.

5. Сухомлинський В. О. Моральні цінності сім'ї / В. О. Сухомлинський. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т.5. – К. : Рад. шк., 1977. – 638 с.

6. Сухомлинський В. О. Павлинська школа. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т. 4 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 638 с.

7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1977. – 556 с.

Козут А. О.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Науковий керівник: *Сівак Н. А.*

РОДИННІ ТРАДИЦІЇ У ПАВЛИСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Сім'я – осередок суспільства, своєрідний колектив, що організований зовсім інакше, ніж шкільний. Саме в ньому відбувається перший етап виховання дитини, формуються її характер, особливості поведінки, світогляд. Виховний вплив батьків на дітей важко переоцінити. На сім'ю і батьків припадає найвідповідальніший час – перші дні, тижні, місяці, роки життя дитини у вихованні. Тому важливо, щоб батьки були готові до такого відповідального рішення – рости дитину. В. О. Сухомлинський писав: “Найважливіша сторінка людської мудрості – це досягнення розумом і серцем, що значить любити так, щоб був щасливий той, кого ти любиш, щоб щасливим приходив у світ той, кого породжує любов. Від того, як будуть опановувати молоді покоління цю велику мудрість, залежить не тільки особисте щастя. Від цього залежить краса, моральна чистота, щастя всього суспільства” [2].

В. О. Сухомлинський вважав, що найважливіші риси і якості дитини зароджуються в сім'ї. Проблема сімейного виховання присвячені його твори “Батьківська педагогіка”, “Сто порад учителям” та ін. Він постійно цікавився умовами й особливостями виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, підмічав найістотніші і найбільш типові вади та недоліки сімейного виховання.

Вчений-педагог вказував на необхідність єдиних уявлень у батьків щодо виховання дітей, а звідси випливає єдність їх вимог. У Павлиській середній школі для батьків і всіх дорослих існувала педагогічна школа. На конкретних прикладах батькам показували хиби сімейного виховання, яку велику шкоду приносить дітям любов замилювання, деспотична любов, любов підкупу. Василь Олександрович постійно цікавився проблемами сімейного виховання, умовами і особливостями виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, підмічав найістотніші і найбільш типові вади та недоліки сімейного виховання, шукав причини цих недоліків. Він проводив велику виховну і освітню роботу з батьками, дорослими, навчав їх мистецтва сімейного і громадського виховання, гостро критикував нецтво, примітивізм. У Павлиській школі було створено чітку систему педагогічної освіти і пропаганди педагогічних знань серед населення, батьків і навіть старшокласників.

В. О. Сухомлинський вважав за необхідне ввести в зміст загальноосвітньої школи необхідний мінімум педагогічних знань, виховувати майбутніх батьків, морально готувати їх до великої відповідальної батьківської місії. Він підкреслював, що безвідповідальне ставлення молодих батьків до виховання своїх дітей дорого обходиться передусім суспільству.

Морально не підготовлені до народження і виховання дітей батьки, вважає В. О. Сухомлинський, є великим нещастям для суспільства. Останнім часом стало досить помітним таке явище, як невідповідність між фізіологічною готовністю до народження дітей і морально-психологічною зрілістю молодих батьків та усвідомленням їх батьківської місії і ролі, величезної відповідальності перед суспільством за виховання своїх дітей. Велике горе приходить тоді, пише В.О.Сухомлинський, коли такі дорослі діти приводять на світ дітей – біда і суспільству, і дітям. Частина з таких батьків не обізнана з елементарними правилами виховання дітей у сім'ї. Сімейні конфлікти, ненормальні відносини тощо призводять до розлучення молодих пар і як результат – важкі діти, трагедія для дітей і батьків. Діти, які виростають у таких неблагополучних сім'ях, як правило, стають важкими у вихованні, бо погіршуються умови їхнього морального розвитку в сім'ї, їм не вистачає батьківської турботи, тепла і ласки. “Важкі діти” – це передусім результат неправильного виховання, вад сімейного життя, несприятливого психологічного клімату і ненормальних стосунків у сім'ї.

Молоді батьки повинні розуміти, що шлюб розпочинається з готовності до великої і відповідальної соціальної ролі – виховання дітей, успіх якої залежить передусім від духовного багатства, вірності коханню, взаємної поваги і спілкування, педагогічних знань і умінь. “Своїх вихованців – юнаків і дівчат ми вчимо: моральне право на кохання має той, хто вміє відповідати за майбутнє – за своїх дітей” [4].

В. О. Сухомлинський вважає, що потрібна школа мудрості майбутніх батьків, що молодь треба цілеспрямовано й своєчасно готувати до цієї відповідальної громадянської місії. У своїй практичній педагогічній діяльності Василь Олександрович ішов двома шляхами: облагородження почуттів, поведінки юнаків і дівчат у системі виховної роботи в школі, а також впровадження спеціальної педагогічної освіти і виховання молоді, моральна підготовка до сімейного життя.

Різноманітними є засоби вирішення виховних завдань в сім'ї. Серед поширених засобів є: слово, фольклор, праця, домашній побут, духовний і моральний клімат сім'ї, символи, атрибути, реліквії, традиції (родинні, народні, релігійні, державні) тощо.

Якщо взаємини членів сім'ї будуються на взаємній любові, повазі, підтримці, це, звичайно, буде позитивно впливати на виховання дитини. Адже, діти в усьому наслідують своїх батьків, і в мовленні, і в діях. Спостерігаючи за поведінкою батьків, дитина вчиться творити добро, виявляти любов і симпатію до інших людей, вчиться бути працьовитою і скромною, чесною і справедливою, щедрою, ввічливою. Дуже важливо, щоб батьки знаходили час

цікавитись не лише тим, чи дитина сита, одягнена. Діти, які емоційно залежать від батьків і відчують до них велику прихильність, виростають більш совісними в порівнянні з тими, хто не знав таких відносин. Довірливі, щирі стосунки сприяють тому, що діти поважають батьків, захоплюються ними. Діти, які відчують турботу, любов і довіру батьків, вчаться так само ставитись до інших. “Що піднімає вас в очах ваших дітей? Це тонкий принцип глибоко особистих, таємних взаємин з тими, кого звела з нами доля. Не відокремлюйте батька і матір. Пам’ятайте, що найтонший корінь, що харчує дерево любові до Батьківщини, це та радісна хвилина в житті вашого сина, коли він принесе бабусі яблуко із саду і троянду поставить перед нею, поправить подушку. Піднімайте самі себе в очах своїх дітей, намагайтеся, щоб діти бачили вищий зміст вашого життя в посіві цього зерна, з якого виросте людське щастя. Прагнення дітей принести щастя своїм рідним – це те, що вклали батько і мати турботою один про одного, своєю відданістю, тонкою чуйністю. Ми, батьки, виховуючи своїх дітей на прикладі своїх взаємовідносин, показуємо їм гарні чи погані якості, що далі позначаються на житті дитини. Про це варто пам’ятати завжди” – писав Василь Олександрович Сухомлинський [1].

Сухомлинський з нових позицій підходить до оцінки життєвої позиції і ролі дитини в сім’ї. Діти в сім’ї – це не тільки слухняні виконавці волі батьків і старших, вони рівноправні члени сім’ї, активні учасники всіх сімейних справ, вони можуть чинити взаємний позитивний вплив на сім’ю, поведінку батьків і старших, їх ставлення до своїх сімейних і громадських обов’язків. Вони не повинні відчувати своєї нерівності, неповноцінності, приниженої гідності. Автор відстоює право дітей активно втручатись у сімейні справи.

Виховання дитини в сім’ї залежить також від того, які методи виховання використовують батьки. У вихованні дітей треба дуже обережно вдаватися до застосування покарань. Бо якщо вони занадто часті або й несправедливі, що це огрублює душу дитини.

Не можна застосовувати фізичні покарання, адже дитина може звикнути до них і вони просто перестануть бути дієвими.. Потрібно змусити дитину задуматись над власною поведінкою більш гуманними способами, бесідою чи переконаннями. На думку Василя Олександровича, основною формою словесного покарання є осуд, який стає впливовим за умови, коли в дитини вихована самоповедінка.

В. О. Сухомлинський вважав, що, яким би успішним не було виховання, впливу самого авторитету батьків і дорослих, позитивного прикладу і т. п. для формування всебічно розвиненої особистості не досить. Виховання має доповнюватися самовихованням, тобто зусиллям самої дитини або підлітка, спрямованим на самостійне вироблення потрібних ціннісних морально-вольових. Однією з найтиповіших вад сімейного виховання, на думку Сухомлинського, є споживацький характер способу життя багатьох дітей. “Люди з кам’яним серцем частіше виростають саме в таких сім’ях, де батьки віддають дітям усе й не вимагають від них нічого”, – пише він [3].

Не можна задовольняти одразу всі бажання дитини, інакше це може призвести до розбещеності, але й залишати поза увагою дитячі примхи також небажано. Дитина повинна мати певну міру своїх бажань, знати певні рамки, які встановлюють батьки ще в ранньому дитинстві. “Бажання дитини, – вважав В. О. Сухомлинський, – можна порівняти з пагонами на маленькому плодovому дереві: розпускаються на ньому багато паростків, і частина з них – “дикі”, так звані “вовчки”; садівник їх зрізує, залишаючи на дереві тільки плодоносні пагони. Так і з дитячими бажаннями: дитині хочеться дуже багато, її бажанням немає кінця. Але якщо дати волю всьому, що зеленіє, плодове дерево здичавіє, багата паросль “вовчків” заб’є плодоносні гілки. Якщо старші намагаються задовольнити всяке бажання дитини, виростає вередлива істота, раб примх і тиран ближніх. виховання бажань – надзвичайно тонка, філігранна робота “садівника” – вихователя, мудрого і рішучого, чуйного і безжалісного. Він уміло зрізає “вовчки”, залишаючи паростки, які дадуть плоди” [1].

Особливу увагу педагог приділяв трудовому вихованню дітей в сім’ї. Ставив важливим завданням батькам – закласти основи пізнавальної діяльності і навчальної праці у дітей дошкільного віку. Автор “Батьківської педагогіки” надав для цього батькам практичні поради: розвивати в дітей спостережливість, вміння орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, ситуаціях, мислити, міркувати, фантазувати.

В. О. Сухомлинський відзначав, що марне витрачання часу, байдкування, ледарство проникає нині у життя дітей; та деякі батьки вважають, що їхні діти повинні тільки гратися, забавлятися, розважатися, а праця – це обов’язок дорослих. Дітей перетворили у бездушних споживачів радощів, вони навіть не усвідомлюють, звідки та радість прийшла і якою ціною завойована. Такі батьки переконані в тому, що найбільше щастя дитинства – безтурботність, втіха, радісне життя.

У деяких сім’ях діти аж до підліткового, а то й юнацького віку не знають особливих турбот, серйозної праці, не мають постійних трудових обов’язків і доручень, а свій вільний від навчання час проводять у розвагах, іграх, а то й бешкетуванні. Деякі батьки вважають, що бажання працювати, любов до праці приходить до людини з віком само собою. Вони заявлять: ми в свій час набідувалися, зазнали стільки горя, то хай хоч наші діти будуть щасливими, ростуть безтурботними, тішаться радощами дитинства.

За думкою В. О. Сухомлинського, в праці розкриваються здібності, моральні та інтелектуальні сили молоді людини, формується її особистість. Тільки в процесі трудової діяльності виникає потреба в спілкуванні, у становленні соціальних і психологічних відносин, ділових взаємин між людьми, взаємодопомоги, взаєморозуміння, дисциплінованості, погодженості дій і вчинків тощо. Потреба в праці, звичка і відповідальне ставлення до праці можуть сформуватися лише при наявності посильних і постійних трудових доручень, у праці радісній, без примусу і покарань, самостійній і творчій, корисній як для особистості, так і для суспільства.

Помиляються й ті батьки, які вважають, що найцінніша риса особистості – слухняність, безумовне виконання всіх вимог старших, підкорення волі наставників тощо. Така беззастережна “слухняність”, сліпа підпорядкованість можуть породжувати конформізм, слабкі характери, підлабузництво, слабовільність. А гіршого, ніж безхарактерність і безвольність, немає нічого. Лише той характер сильний, в якому дозріла самостійність, власна думка, самокритичність; незалежність власних суджень і переконань, поглядів і поведінки. Намагання всім і всюди подобатись, усім догодити, не вступати в суперечки й конфлікти, пристосовуватися до всяких вимог (розумних і нерозумних) спотворить характер, почуття і волю молодого людини, сформує психологію раба.

“Виховання може бути безрезультатним, – пише В.О.Сухомлинський, – якщо молода людина з ранніх років не буде виховувати сама себе, коли виховання не буде доповнюватися самовихованням. Самовиховання розпочинається з пізнання самого себе і здатності бачити свої достоїнства, недоліки і вади, реально оцінювати свої можливості і поведінку” [1]. Звичайно, самовиховання потребує особливої уваги з боку батьків і педагогів. Це передусім розумні поради дітям, формування корисних звичок, постійна увага до дітей і допомога у їхній навчальній роботі, правильні настанови, посилені й розумні вимоги до їх поведінки і праці. Неправильні або спотворені уявлення про правила і норми співжиття, поведінки, навчальної діяльності зводять нанівець виховні зусилля і працю як учнів, так і педагогів.

В. О. Сухомлинський звертається своїми працями до батьків із закликом вчити дітей спостерігати, пізнавати світ, міркувати, бути уважними до їхніх запитань, заохочувати і спрямовувати дитячу допитливість і, головне, не залишати дітей поза батьківською увагою, турботою про їхнє розумове виховання, своєчасно впливати на розвиток розумових здібностей. Звичайно, сформувати в малих дітей стійкий пізнавальний інтерес, органічну потребу в знаннях, освіті – нелегка справа. Василь Олександрович радить батькам знаходити різноманітні форми й способи спонукання дитячої спостережливості, цікавості, показувати й розкривати перед ними неповторну красу природи і людського життя.

Як бачимо, те, якою виросте дитина в повній мірі залежить від батьків. Проблемі сімейного виховання завжди приділяли багато уваги. Й на сучасному етапі розвитку суспільства, думки Василя Сухомлинського є актуальними та корисними. Від батьків залежить якою виросте майбутня особистість: ласкавою чи жорстокою, егоїстичною чи розуміючою, працьовитою і відповідальною чи розбещеною і пихатою; в якій атмосфері ростиме дитини, батьки повинні хоч інколи жити проблемами своїх нащадків, спілкуватися з ними, дати їм можливість відчувати себе потрібними рідним людям. І коли кожна сім'я зрозуміє, яку відповідальну місію взяла на себе, тільки тоді наше суспільство стане кращим, і відповідно кожна людина в ньому.

Пам'ятайте слова А. С. Макаренка: “Сім'я – дуже важлива, дуже відповідальна справа людини. Сім'я приносить повноту життя, сім'я приносить щастя, але кожна сім'я є великою справою, що має державне значення” [6].

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори / В. О. Сухомлинський. – К., Радянська школа, 1976, – т. 1. – С. 612.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка // Рад. школа / В. О. Сухомлинський. – К., 1978.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю // Вибр. твори : у 5-ти т. – т.2. – К., 1976.
4. Цюпа І. В. Сухомлинський (Добротворець) / І. В. Цюпа. – К., 1985.
5. Історія педагогіки / За ред. М.С. Гриценка. – К., 1993.

Корецька А. А.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Науковий керівник: *Сівак Н. А.*

ІДЕЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЛІ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Покоління міняються одні одних, час спливає. І ось – ми вже переступили поріг 21 століття, взяли з собою в нову еру багато чого з минулої епохи того, чого не могли дістати тут, в світі кібернетики, електроніки та інформатизації.

Тисячі науковців працюють сьогодні в різноманітних галузях, відбуваються нові грандіозні відкриття. Однак, те, що відкрив, розробив і залишив нам В. О. Сухомлинський, не втратить своєї ваги ніколи.

Досвідом роботи цього педагога користуються сьогодні в Україні та за її межами. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського досить багата, охоплює найрізноманітніші напрямки виховання.

Сім'я, на думку В. Сухомлинського, – це основа суспільства, його осередок. Незаперечним є той факт, що молодший шкільний вік найбільш чутливий період для розвитку тих чи інших психічних процесів. Варто зазначити, що у матері і батька має бути єдине уявлення про те, кого вони виховують. Це означає, що на дитину повинна впливати єдина хвиля любові, поблажливості і суворості в гармонії. Незаперечним є той факт, що щаслива дитина та, яка виховується в любові, а в “розумній любові”. Життя на конкретних прикладах показує, що велику шкоду приносить дітям любов замилювання, любов деспотична, любов відкупу [4, с.542].

“Можливо, дивно і незрозуміло на перший погляд, як любов може нашкодити. Може, коли дитина почуває себе найважливішою, першою в усьому, головною. Дитина, яка виховується в дусі замилювання, не знає, що в людському співжитті є поняття “можна”, “не можна”, “треба”. Цій дитині здається, що їй усе можна. Вона виростає примхливою, нерідко хворобливою істотою, для якої найменша вимога життя стає непосильним тягарем” [4, с.543].

На думку В. Сухомлинського, найперше, що треба зробити молодому педагогу, це познайомитися із сім'ями дітей, яких він має навчати. Адже, знаючи, в якій сім'ї зростає дитина, можна пояснити її настрій, поведінку.

Досить цікавою у контексті зазначеної теми є думка педагога про те, що у сучасному демократичному суспільстві зустрічаються різні люди. Є такі, котрі мають непереборну необхідність владарювання. І велика біда, коли саме така людина є батьком або матір'ю і реалізовує таку жахливу потребу відносно власних дітей [4].

Ґрунтом деспотичної любові є суміш егоїзму й безкультурності деяких батьків. До своїх дітей вони ставляться, як до речей: мій стіл – де захочу, там і поставлю; моя дочка - що захочу, те й скажу, що спаде на думку, те й зажадаю [4,543]. Ніхто, окрім педагогів, не зможе допомогти дитині, яка росте в такій сім'ї, тому, ми маємо усвідомити, яку велику роль поклало на людство.

“Не допускайте створення хоча б в одній сім'ї обстановки дріб'язкових причіпок, докорів, істеричних скарг і звинувачень – у такій атмосфері маленька людина оздоблюється, і це, один із найстрашніших ударів по юному серцю” [4, с.544].

Часто, батьки, думають, що готують дитину до життєвих труднощів, піддають критиці всі її дії, суворі, безпоблажливі у стосунках з дітьми, тим самим вражають їх на все життя, завдають болю, непоправної шкоди. Той, хто не знає ласки в дитинстві, стає грубим, безсердечним у роки отрочтва і ранньої юності. Там, де не має злиття мудрості двох дорослих людей, палко закоханих у своє творіння, влада батьків перетворюється у свавілля. Якщо тільки дитина відчула, що мати й батько по-різному ставляться до поняття можна, не можна, потрібно. Внаслідок такої двоякої позиції найрозумніші речі для підростаючої особистості здаються насиллям, примусом, зневажанням її свободи. На нашу думку важливим у такому випадку є розуміння батьків та матерів, що лише розумні необхідні вимоги дитина не усвідомлює як злу силу, що придушує її волю.

Шалений вир життя поглинає всіх нас з головою. Швидкий темп життєдіяльності впливає на самопочуття, здоров'я, поведінку, а ще й на те, як батьки виховують, розвивають своїх дітей, скільки часу відводять на найважливіший процес – виховання майбутньої Людини.

Досить помилковою є думка великої частини батьків та матерів, що, забезпечуючи всі матеріальні потреби дітей, вони виконують свій батьківський обов'язок. На їхнє переконання матеріальними витратами, можна виміряти батьківську любов. Досить слушною є думка В. О. Сухомлинського: “У сім'ї, де батько розуміє свої обов'язки лише як забезпечення матеріальних потреб дітей, і мати не стала центром їх духовного життя, дітей оточує атмосфера духовної порожнечі, убогості. Вони живуть серед людей і не знають людей – ось що найнебезпечніше в таких сім'ях: серцем цих дітей недоступні тонкі людські почуття, передусім така, співчутливість, жаль, милосердя” [4, с.544].

Важливо зазначити, що подивившись довкола себе, ми обов'язково побачимо, на переший погляд, багато зразкових сімей. Однак, за зачиненими

дверима якої, можуть відбуватися жахливі речі. На сучасному етапі досить багато сьогодні неповних сімей, де лише батько чи лише мати не можуть компенсувати дитині те, чого вона не отримує.

Незаперечним є той факт, що дитинство – важливий період життя людини. Це не звична думка про підготовку до майбутнього життя, а справжнє, ясне, самобутнє неповторне життя. Більш того, від того, яким було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло в її розум і серце із навколишнього світу, залежатиме, якою людиною буде вона в майбутньому.

На нашу думку, тепло свого серця дитина віддає тій людині, яка розуміє, співчуває їй. Серце дитини розкривається тоді, коли ми обережно, лагідно, тонко доторкаємось до нього, бережемо його інтимність. Чим ближче ми беремо до серця дитячі радощі та горе, тим довірливіше відкривають вони перед нами свої таємниці, тим частіше звертаються за порадою.

Виховувати дитину, на переконання Василя Олександровича, – це свята справа шкіл і сімей. “Так, як лікар досліджує органи хворого, учитель повинен вдумливо, уважно, терпляче досліджувати, вивчати розумовий, емоційний, моральний розвиток дитини, шукати і досліджувати причину, через яку дитина стала важкою. Якщо все, що посилює іншим людям, цій дитині непосильне, це означає, що вона не отримала для свого розвитку від навколишніх того, що повина була отримати” [2, с 125].

Працюючи над своїми працями, В.О.Сухомлинський напевно ще не знав, що вже в наступному столітті описані три види батьківської любові інтерпритуться в безліч їх проявів, наприклад: байдужість до дітей, зумовлена тим, що тисячі сімей хворіють алкоголізмом, наркотиками і багато іншого. Сьогодні вимагає від батьків переосмислення багатьох освітніх канонів. Сімейне виховання потребує ідей, теорій, що відповідали б оптимальному розвитку дитини й сучасним потребам суспільства.

Чому сьогодні на вулицях ми бачимо сотні бездомних дітей? Чия це вина? Хто може виправити ситуацію? – Ось головні питання сучасності. Серед цих бездомних є такі, котрі мають батька й матір, достатній матеріальний рівень життя, що ж зумовило те, що вони віддали перевагу ось такому бездомному життю? Всі ці питання мають стати темами робіт педагогів сьогоднішнього дня, щоб кожна дитина таки стала Щасливою, як цього хотів В. О. Сухомлинський.

Список використаних джерел та літератури

1. Галузинський В. М. Педагогіка : теорія та історія. Посібник для вузів / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – Рівне, 1996. – С.72-77
3. Гриценко М. С. Історія педагогіки / За ред. М. С. Гриценка. – К.1973. – 447с.
4. Сухомлський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинського. – К. – 1976. – 664с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – Вибр. тв. у 5-ти т. – Т. 3 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 670 с.

РОЛЬ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ НА ОСНОВІ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У сучасних умовах утворення і розбудови суверенної української держави зростає роль гуманістичного виховання підрастаючого покоління і ставиться на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання високоморальної особистості. Це зумовлено тим, що з яких би позицій ми не підходили до визначення шляхів розвитку культури, економіки, соціального і духовного життя держави, вирішальним фактором завжди залишається людина з її здібностями до творчості, її моральністю, громадською активністю.

Таким чином, постала необхідність вчити керівника школи управляти її розвитком, спрямовувати дослідницьку та пошукову, виховну та навчальну діяльність педагогів та учнів у правильне русло.

Перед педагогічною наукою та освітньо-виховною практикою постала необхідність пошуку більш ефективних змісту, методів і форм морального становлення особистості. Визначальним у цьому процесі є виховання моральних цінностей у школярів.

Педагогічні, психологічні та соціально-педагогічні особливості морального виховання в навчальних закладах розроблялись у працях В. Андрущенка, М. Антонця, І. Бега, Л. Бондар, В. Бутенка, Л. Виготського, Д. Ельконіна, І. Зязюна, В. Кіндрата, Г. Костюка, В. Кузя, О. Савченко, О. Сухомлинської тощо.

Метою даної публікації є визначення ролі сучасного менеджера у формуванні загальнолюдських цінностей підрастаючого покоління; висвітлення індивідуальних рис і професійних якостей керівника як важливого аспекту впливу на процес виховання; висвітлення поглядів В. Сухомлинського на формування загальнолюдських цінностей школярів.

Світ цінностей – це світ культури в широкому розумінні слова, це сфера духовної діяльності людини, її моральних оцінок, у якій виявляється міра духовного багатства особистості. На думку Василя Олександровича Сухомлинського система цінностей – це внутрішній стрижень культури.

Характеризуючи процес виховання загальнолюдських цінностей школярів, В. Сухомлинський підкреслював, що він реалізується через систему принципів, норм, правил, оцінок, установок і цінностей, що регулюють їх поведінку, ставлення до суспільства, держави, колективу, інших людей і самого себе. Між виховними впливами існує ряд залежностей і зумовленостей, що надають виховному процесу гнучкість, рухомість та динамічність. Специфіка цього процесу полягає в тому, що він звернений суто до особистого, внутрішнього світу дитини, до її почуттів та вподобань, ідеалів та уявлень про життя і щастя, любов і радість, добро і зло, про дружбу, товаришування та до інших цінностей людської свідомості [1, с. 45-47].

Значимою цінністю є ідея всебічно і гармонійно розвинутої особистості, яка пов'язана з ідеєю справедливого суспільства, яке здатне реально забезпечити кожній людині умови для максимальної реалізації закладених у ній можливостей.

У процесі створення власної педагогічної концепції виховання особистості В. Сухомлинський надавав особливого значення вихованню у школярів загальнолюдських цінностей. Він один із перших повернув у теорію виховання такі категорії, як совість, сором, честь і порядність, щедрість душі, моральні емоції, повагу до батьків, до людей похилого віку, культ матері. Найвищі людські цінності, на його думку, становлять особистість, сім'я, колектив, народ, людство.

Аналіз завдань і об'єктів управління директора сучасної школи з позицій системного підходу дає можливість визначити основні напрями його діяльності, котрі є головними стабільними цільовими функціями керівника педагогічного і учнівського колективів.

Одним із таких напрямів є педагогічне керівництво процесом суспільного виховання учнів.

Спрямування дій педагогічного колективу, координація роботи з різними установами та закладами щодо формування у підростаючого покоління любові до Батьківщини і своєї родини, громадської активності, норм суспільно-корисної поведінки, етики взаємовідносин тощо – найважливіші функції-завдання директора школи.

Навчанням, тобто передачею суспільно необхідних знань учням школи, виробленням у них умінь і навичок за програмою і поза нею, майже повністю займається школа. Відповідальність та виконання державних програм і якостей засвоєння знань учнями школи адміністрація не розділяє ні з ким: ні з рідними, ні з громадськістю. Знання та вміння, отримані поза шкільними закладами за допомогою засобів масової інформації, від родини тощо, підлягають корекції і певної систематизації стосовно змісту шкільних програм, за що також безпосередню відповідальність несе школа.

Процес навчання, починаючи з планування всіх видів та форм роботи і закінчуючи аналітичним підсумковим контролем, проходить всі етапи циклу управління в межах школи. З усіма аспектами (економічними, психологічними т. ін.) він повністю знаходиться у сфері дії суб'єктів управління, а це, на нашу думку, дає право говорити про управління процесом навчання.

Директор школи, як правило, виконує ще функцію викладача. Він забезпечує передачу знань, вироблення умінь і навичок школярів з одного чи кількох предметів, організовує позакласну роботу з даного циклу, слідкує за розвитком творчих здібностей учнів, надає допомогу відстаючим учням, підтримує контакти з їх батьками та ін. Кількість часу, виділеного директором школи на вчительську діяльність, становить приблизно 13% загального бюджету часу.

Розглядати цей напрям діяльності як другорядний для керівника школи неможливо. В. О. Сухомлинський писав: "Керівник школи буде хорошим,

ерудованим, авторитетним вчителем вчителів тоді, коли він з кожним днем вдосконалює свою майстерність вчителя, вихователя, поки для нього на першому місці стоїть сама суть шкільної справи – навчання і виховання, вивчення і знання” [2]. І ще: “Коли ви хочете бути гарним директором, прагніть перш за все бути добрим педагогом – добрим вчителем-дидактом і добрим вихователем” [5].

Робота вчителя дає можливість директору школи глибше спостерігати за рухом учбового і виховного процесів, самому на практиці перевіряти ефективність змісту, форм, сучасних методичних і технічних засобів навчання. Педагогічний арсенал, що використовується ним на уроках і у післяурочній роботі, є своєрідною формою навчання, прикладом для наслідування у педагогічному колективі. Характер учительської діяльності директора школи задає тон, багато в чому визначає стиль роботи, відношення до навчального процесу, здійснює вплив на організацію і, насамкінець, на ефективність навчально-виховної роботи в цілому.

Двоякість змістового і методичного етапів роботи вчителем директора школи (з одного боку – вчитель учнів, а з іншого – учитель учителів) говорить про існування різних за змістом і формою функцій при здійсненні цього напряму роботи керівника в руслі єдиних принципів цілей і призначень, а також форм реалізації, що дає можливість їх інтегрувати під учительською групою функцій директора школи [5, с.54-55].

Однією з вимог до сучасного керівника є системотворююча якість: *моральність* – це вміння гідно поводитись із людьми, співпереживати, чути голос совісті, почуття відповідальності [4, с.128].

Морально-психологічні якості є структурним компонентом психічної структури особистості, вони зумовлюють можливість керівника приваблювати людей, сприяють створенню комфортного клімату та розвитку професійних і між особистісних стосунків, формуванню організаційної культури школи, свідомої дисципліни та трудових відносин у колективі, без чого неможливо розраховувати на успішну управлінську діяльність. До цієї групи якостей віднесені наступні: чесність та порядність, правдивість і щирість, скромність та простота; принциповість, розвинене почуття відповідальності, висока вимогливість до себе та інших; справедливість, доброзичливість та повага у стосунках з підлеглими, неупередженість у спілкуванні з ними, здатність створювати у колективі настрій, який сприяє високопродуктивній діяльності; знання індивідуально-психічних особливостей підлеглих та індивідуалізований підхід до підлеглих із урахуванням їх особистісних параметрів: характеру, темпераменту, професійних ціннісних інтересів, здатності спрацьовуватися з людьми та знання методів ефективного впливу на них; готовність налагоджувати контакти з підлеглими, прагнення захищати законні інтереси підлеглих, турбота про їх повсякденні потреби; здатність до співпереживання, ідентифікації; доброта, тактовність, визнання успіхів інших, відсутність дріб'язковості; об'єктивність, зважене сприйняття критики; терпимість та ввічливість, розсудливість та врівноваженість; комунікабельність, вміння слухати й чути; розвинене почуття гумору [2, с.31].

Незаперечним є те, що управлінець нової генерації суттєво відрізняється від традиційного керівника. Це зумовлено новими концептуальними та технологічними підходами до діяльності, а саме: гуманізацією та демократизацією, людиноцентриським поглядом, управлінням за результатами, програмно-цільовим підходом до управління та іншими інноваціями у менеджменті, що є важливим при керівництві процесом формування загальнолюдських цінностей школярів. Вчені та практики виокремлюють суттєві ознаки нового управлінського мислення: людська спрямованість, усвідомлення, що якість і прибутки – від людини; соціальне забарвлення менеджменту – збільшення уваги і витрат до соціальних потреб персоналу; повага та довіра до персоналу; гуманізація управлінського мислення: система цінностей, дух, переконання організації – це сили, які рухають технологіями, фінансами, бізнесом; послаблення вертикальних зв'язків та зміцнення горизонтальних; формула ефективного управління: вести до успіху інших; узгодження цілей організації, керівництво і персоналу; децентралізація управління; філософія тотального якості: управління за результатами, контроль за якістю кожної підсистеми; системність в мисленні та діяльності керівників; інноваційні тенденції в управлінні; удосконалення організації через оновлення управління; програмування самоосвіти; концептуальний підхід до управлінської діяльності [4, с.139].

В. О. Сухомлинський у книзі “Розмова з молодим директором” висловив декілька слушних думок про поле діяльності керівника школи:

- директор – це перш за все педагог, і педагог першокласний;
- якщо ви хочете бути хорошим директором, намагайтеся насамперед стати гарним педагогом, гарним вихователем дітей;
- директор – садівник (метафоричне бачення ролі директора): він з любов'ю обробляє землю, яка дає життя, і робить будь-який паросток культурним;
- зв'язок управління із процесами самоорганізації дитячого та дорослого товариства сприяє тому, що зникає проблема опору, з'являються добровільність, відповідальність, інтерес.

Проаналізувавши погляди В. Сухомлинського на проблему морального виховання можна побачили, що на основі своєї педагогічної діяльності він визначив основні риси, які притаманні ідеальному образу людини. Одним із найважливіших елементів моральної свідомості, на думку видатного педагога, є ціннісні орієнтації, які є внутрішніми компонентами свідомості та самосвідомості. Сукупність ціннісних орієнтацій, що склалися у Павлівській середній школі, створюють певною мірою вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність певного типу поведінки і діяльності, що виявляється у спрямованості потреб та інтересів. Структуру ціннісних орієнтацій, за Сухомлинським, зумовлюють такі якості особистості, як цільність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, наполегливість у досягненні мети.

Специфіка процесу формування моральних цінностей полягає в тому, що він звернений суто до особистого, внутрішнього світу дитини, до її почуттів та вподобань, ідеалів та уявлень про життя і щастя, любов і радість, добро і зло, про дружбу, товаришування та до інших цінностей людської свідомості.

В. О. Сухомлинський виступав з чотирьох позицій, які зумовили широту й глибину його педагогічної спадщини й визначили його роль як видатного вченого-педагога. Ці чотири позиції, а саме: сім'я, навколишнє середовище, держава і світ, тобто виховання громадянина землі, спрямованого на загальнолюдські моральні цінності, органічно пов'язані між собою, що дало можливість В. О. Сухомлинському створити сучасну і гуманістичну концепцію навчання та виховання дитини.

Узагальнюючи свій досвід з морального виховання В. О. Сухомлинський створив “Азбуку моральної культури”, а також визначив правила “Десяти Не можна” та “Дев'яти Негідних речей”, які є актуальними у вихованні молоді і в наш час.

Вивчення і впровадження досвіду В. О. Сухомлинського з проблеми формування загальнолюдських цінностей в практику роботи сучасної школи є важливим для сучасних керівників та вчителів, які прагнуть виховати дітей не тільки освіченими, а й добрими, чуйними, порядними людьми, відповідальними перед собою та суспільством. Але нашої виховної справи на формування моральних цінностей на сучасному етапі може тільки керівник навчального закладу, організовуючи та впроваджуючи виховні проекти.

Характерною особливістю педагогічної спадщини В. Сухомлинського є високоідейність та гуманістична одухотвореність змісту моральних цінностей. Василь Олександрович вперше у вітчизняній педагогіці підійшов до проблеми морального виховання не з позицій класової боротьби, а із засад гуманізму. Тому використання досвіду В. О. Сухомлинського сучасними менеджерами освіти в школах дасть поштовх до створення системи морального виховання, ідейно-ціннісного формування у молоді поглядів, переконань, ідеалів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондар Л. Виховання моральних цінностей у школярів // Початкова школа. – 2000. – №12. – С.45-47.
2. Вдовиченко О. П. Управлінська компетентність керівника школи / О. П. Вдовиченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 112 с.
3. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : Навч. Посібник / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
4. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. – Х.: Вид. група „Основа”, 2007. – 448 с.
5. Підготовка керівника середнього закладу освіти: Навчальний посібник / За ред. Л.І. Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 272 с.
6. Сухомлинський В. О. Твори в 5 томах. - К., 1976-1977.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник / М. М. Фіцула. – К. : “Академія”, 2002. – 528с.

У ПОШУКАХ МАЙСТЕРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Усе тече, усе змінюється. Змінився час, змінилася ситуація в школі. Випускник школи має бути людиною творчою, всебічно розвинутою, готовою влитися у вируюче життя.

Тому такою важливою є проблема соціальної реалізації учня в майбутньому. Але для цього йому мало отримати певну суму знань, учневі треба досягнути складну науку самостійного навчання, пошуку інформації, вміння реалізувати власні здібності. Виховання всебічно розвинутої особистості В. О. Сухомлинський розглядав як єдність усіх компонентів – розумового, морального, фізичного і естетичного. Він відстоював ідею про реальний зразок особистості з живими думками і почуттями. При цьому він обґрунтував шляхи, засоби і методи формування людини відповідно до цілей суспільства з урахуванням індивідуальних і вікових особистостей розвитку дитини. Коли його питали: “Що найголовніше було в Вашому житті? Він відповідав: “Любов до дітей!” Щира любов до дітей і справжня педагогічна культура, за Сухомлинським, – поняття нерозривні. Він вважав, що вчитель зобов’язаний уміти дорожити дитячим довір’ям, щадити беззахисність дітей, бути для нього втіленням добра і справедливості. Без цих якостей не може бути вчителя. “Якщо вчитель став другом для дитини, якщо ця дружба осяяна благородним потягом, поривом до чогось світлого, розумному, в серці дитини ніколи не з’явиться зло. І якщо в школах є що насторожилися, що нащетинилися, недовірливі, а іноді і злі діти, то лише тому, що вчителі не знали їх, не знайшли підходу до них, не зуміли стати їх товаришами. Виховання без дружби з дитиною можна порівняти з блуканням всліпу”.

Зробити дитину щасливою – значить, перш за все, допомогти їй вчитися. Навчання не дає бажаних результатів, якщо вчитель ставить перед учнем на перше місце ціль: “Вивчити, запам’ятати!”. Шкода зубріння величезна – вона мимовільно знищує основні ідеї навчального предмета. Учитель повинен точно розмежувати, що треба запам’ятати на все життя, а що треба тільки зрозуміти і засвоїти без зубріння – у вправах.

Для досягнення цілі, поставленої В. О. Сухомлинським, я вважаю доцільним під час вивчення курсу загальної географії у 6 класі, коли вводиться багато нових понять, а запас географічних знань з попередніх класів у учнів елементарний, застосування саме ПСС.

Таким чином, така побудова проблемної символіки дозволяє учневі постійно бачити графічне відображення операційної суті будь-якої логічної дії; що, у свою чергу, у значній мірі підвищує ефективність системної реалізації розвиваючого навчання у географічній освіті. Застосування ППС дає широкі можливості для використання навчальних ігор, інтерактивних та ігрових форм навчання на уроках географії.

“Прагнення до знань, – відзначав В. Сухомлинський, – живиться тисячами невсипущих, невтомних корінців нелегкої, але радісної, привабливої, жаданої для дитини праці. А такою вона стає тільки тоді, коли напруження сил невіддільне від переживання власної гідності. Дитина повинна відчувати себе трудівником, пишатися наслідками своєї праці, які здобула власними зусиллями”. Дати кожній дитині щастя ось у чому вбачав свою місію педагог і вчений Сухомлинський. Але дитина не може бути щасливою, якщо їй у школі нецікаво, погано, нудно, якщо вона не відчуває себе достатньо здібною, щоб оволодіти шкільною наукою.

В своїй практичній діяльності ми намагаємось організувати свою роботу і діяльність учнів щоб “подарувати їм щастя”, викликати в них інтерес до змісту навчання, залучати до узагальнень, висновків, висловлень своїх власних міркувань та суджень. Спілкування проводимо цікаво, нетрадиційно, з урахуванням особливостей учнів.

Загалом на заняттях перевага надається тим методам, які звернені до свідомості й активності учнів у навчанні. До співпраці залучаються практично всі учні, кожен робить індивідуальний внесок, здійснює обмін знаннями, способами діяльності.

Творчий підхід до побудови заняття, добір активних та особистісно орієнтованих форм і методів його проведення, вправ і завдань, текстів і речень відповідають рівневі підготовленості й інтересам учнів, забезпечують належні знання. Це додатково засвідчує, що єдиний шлях, який веде до всебічного розвитку – це діяльність, прагнення зробити кожний урок уроком учнів, коли учительське треба перетворюється на учнівське *хочу*.

На своїх заняттях шукаємо такий підхід, який певним чином збігається з ідеями В.О.Сухомлинського у визначенні найбільш важливих результатів навчання.

Колектив педагог розумів як багатство індивідуальностей, у якому дозріває особистість. Василь Олександрович збагатив і систематизував теорію і методіку виховання шкільного колективу, розробив форми його організації, мету і мотиви діяльності. У своїй практиці він застосовував індивідуальне виховання, у якому

враховувалися співвідношення суспільних, колективних і особистих інтересів.

У колективному навчанні на уроках я застосовую такі методичні прийоми, як “мікрофон”, “мозаїка”, “навчаючи – учусь”, “акваріум”, “займи позицію”. Така навчальна діяльність сприяє формуванню у школярів позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння пристосуватись до умов роботи в групі і забезпечує високу загальну активність і результативність учнівського колективу.

Крім методик, стратегій щодо колективного навчання, застосовую на уроках найрізноманітніші методичні прийоми та технології навчання: дискусії, ігрові ситуації, “прес”, дебати, ток-шоу, доповнюючи їх опорними схемами, ілюстративними матеріалами, репродукціями картин, музичними творами,

вікторинами, тестами, які сприяють всебічному розвитку дитини і вихованню повноцінної особистості.

Формування інноваційної особистості учня – одне з найактуальніших завдань розвитку школи на сучасному етапі. Сьогодні вимагає конкурентоспроможних, всебічно розвинених людей, котрі орієнтуються в законах економіки, здатні швидко приймати виважені рішення, беручи на себе відповідальність.

Спадщина Василя Олександровича не тільки ввійшла окремим значним розділом в історію педагогіки, а й зберігає свою актуальність. Мало того, стає дедалі очевидніше, що вона належить до тих небагатьох явищ духовної культури, які з плином часу викликають до себе більшу увагу.

Список використаних джерел та літератури

1. Кузь В. Г. Педагогіка В. О. Сухомлинського – педагогіка ХХІ століття // Педагогіка і психологія / В. Г. Кузь. – 2000. – № 1. – С. 113-120.
2. Сухомлинська О. В. Василь Сухомлинським і сучасність // Педагогічний вісник / О. В. Сухомлинська. – №3. – 2008.
3. Сухомлинська О. В. Авторські педагогічні системи як складова оновлення національної школи // Педагогічний вісник / О. В. Сухомлинська. – 2008. – № 4.

Кульченко Т. В.,

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №32

ПОРТРЕТ ВЧИТЕЛЯ ОЧИМА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

“Учитель творить Людину”

В. Сухомлинський.

Дуже знаково, що в такий складний для нашої країни період ми знову звернулися до спадщини В. Сухомлинського. Адже саме на вчителів лежить велика відповідальність за те, якими громадянами виростуть наші діти.

Всі ми навчалися у школі, і в кожного з нас був той педагог, якого ми пам'ятаємо досі, якому ми вірили, з якого брали приклад, на кого хотіли бути схожими. Тому, дуже важливо залишити в душах і серцях дітей такий слід, за який потім не було би соромно самому. Кожен вчитель мріє виростити учнів, якими можна було би гордитися, але ще більш важливіше – не мати учнів за яких потім можна червоніти. Тільки у такому випадку вчитель має право називатися вчителем.

Саме таким педагогом був В. О. Сухомлинський. Мені здається, що у вищих навчальних закладах можна не викладати жодної педагогічної науки, а лише детально вивчити спадщину В. Сухомлинського і проїнятися його ідеями. Цього буде достатньо, щоб стати справжнім педагогом.

Спадщина В. О. Сухомлинського – це справжня скарбниця знань, порад, росту вчительської майстерності. Василь Олександрович був настільки прогресивним педагогом, що все, що він робив і про що він писав, ніби

спеціально підібрано для сьогодення. Педагог, яким його бачив Сухомлинський – це той вчитель-професіонал, який зараз дуже потрібен в школі для забезпечення вимог сучасності.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначає, що “...Пріоритетом державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності...” [3].

І все це повинен забезпечити вчитель сучасної школи. Хто може сформувавати людину – справжнього патріота, громадянина з високими моральними якостями? Тільки педагог, який сам досяг висот і може виховати власним прикладом.

Які вимоги до вчителя висував В. О. Сухомлинський, якою він бачив людину, яка іде разом з дитиною і веде її стежками Дитинства в дорослий світ, в якому вона буде готова жити.

Кожна сторінка його книги, кожен абзац, речення – це керівництво до дії, це мудрі поради.

“Виховання – це перш за все постійне духовне спілкування учителя і учня” [4].

“Справжня духовна близькість народжується там, де вчитель надовго стає другом, однодумцем і товаришем дитині в спільній справі” [1]. Якщо ви готові бути для учнів таким другом, зробити процес навчання та виховання вашою спільною цікавою справою, думати разом з дитиною та про дитину – тоді ви можете стати педагогом.

Головне, щоб душа дитини не була “застібнута на всі гудзики”. Як відкрити дитячу душу, як нічого там не зламати, не понівечити? Адже, дитина вбере все, що ви їй запропонуєте, тому відносьтесь до її душ, як до кришталевої посудини, яку треба берегти та наповнювати прекрасним.

Одного разу, чекаючи свою дитину після уроків біля ганку школи, я спостерігала таку картину. Учні першого класу йшли з парку разом з учителем. Була осінь, діти назбирали букетів з листя і були дуже щасливі вдалою прогулянкою. Перед школою вчитель зупинила дітей і заставила їх викинути “сміття, яке вони назбирали”. Треба було бачити розчарування дітей, які викидали свої “скарби”. Адже вони були впевнені, що покажуть дома своє добро, а в них відібрали маленьку мрію. Вчителька, яка вела своїх дітей, була пенсійного віку і мала великий досвід роботи. Можливо, вона вже забула як була маленькою сама, можливо – не подумала в цей момент про дітей, а лише про те, що їй прийдеться прибирати після них в класі, можливо у неї були власні проблеми і до дитячих бажань і мрій їй не було діла. Чесно кажучи, я вже хотіла підійти і сказати їй, що вона повелась неправильно, але тут трапилась ще одна подія. Двері школи відчинились і вийшла молода вчителька фізкультури. Першокласники дружно почали вітатись, а у відповідь почули: “Здрастуйте, малявки”.

– Ми не малявки, ми дорослі, ми школярі, – діти були такі засмучені, обурені. Протягом декількох хвилин їх образили два рази дорослі люди, яким вони вірили.

Я сама почувалась розчарованою і, мені здалось, пережила з дітьми всю гаму почуттів. Я розуміла, що моє зауваження двом дорослим людям, а тим більше вчителям, в присутності дітей ситуацію не змінить, а їх авторитет ще більше впаде. І, хоча вже пройшло багато років з того часу, я і тепер не впевнена, що повелась правильно. А що б зробив на моєму місці Василь Олександрович як педагог щоб привести душу дітей у рівновагу. Які слова знайшов би для вчителів? Можливо, мені просто потрібно було підійти і порадити педагогам перечитати його “Серце віддаю дітям”?

Сухомлинський сам багато читав і його прикладом вчителя на все життя став польський педагог Януш Корчак, який навіть у газову камеру пішов зі своїми учнями, щоб захистити їх від страху очікування смерті. Добре, коли твій ідеал людини, яку ти наслідуєш, такий високоморальний, чистий душею та серцем. Подвиг того вчителя надихнув В. О. Сухомлинського на все життя і, як він сам сказав, “...я зрозумів, щоб стати справжнім вихователем дітей, потрібно віддати їм своє серце” [4].

Саме тому в школі я наполегливо прошу молодих педагогів перечитувати твори В. О. Сухомлинського, з яких вони візьмуть для себе багато цікавого, корисного і, я надіюсь на те, що він стане для них прикладом справжнього вчителя.

Одна з рис педагогічної культури – почуття прихильності до дітей. А для цього педагог повинен бути не тільки вчителем, а й вихователем, підтримувати з дітьми постійний емоційний контакт – разом радіти, сумувати, переживати успіхи та невдачі, милуватися красою природи, музики. В. О. Сухомлинський завжди наголошував на тому, що вчитель не тільки повинен “...вкласти якнайбільше знань в їх голови, а прожити з дітьми їх яскраве, самобутнє неповнорне життя” [1].

Василь Олександрович вчив педагогів, що “особливо важливо згладжувати в шкільному середовищі ті біди, переживання, конфлікти, з якими життя зіштовхує дитину в сім’ї”. Отже, педагог повинен бути гарним психологом, вміти налагодити стосунки з сім’ями, озброювати батьків педагогічними знаннями.

“В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів” [2]. “Ввести дитину в складний світ людських відносин – одне з найважливіших завдань виховання” [2]. Дитина повинна жити в радості, але це не означає, що її потрібно створити умови безтурботного дитинства. Дитину потрібно навчити переживати різні почуття, навчити співпереживати, відчувати.

“Вкладаючи в голови дітей готові істини, вчитель зв’язує крила фантазії, творчості. Духовне життя дитини повноцінне тільки тоді, коли дитина живе в світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона – засушена квітка”

[3]. Діти мають самі пізнавати світ, робити висновки, а вчитель повинен забезпечити їм умови, створити діяльнісне середовище.

Справедливість – основа довіри дитини до вчителя. “Щоб бути справедливим потрібно до тонкощів знати духовний світ кожної дитини” [2].

Як виставляти дитині оцінки, “як винагороджувати її за працелюбність, а не карати за лінь”. “Поважайте дитяче незнання” – ці слова Януша Корчака запам’яталися В. О. Сухомлинському назавжди. Для того, щоб дитина повірила в себе, щоб не переживала постійно, вчитель має “допомогти їй підніматися по східцях знань”. “Навчити вчитися ... дати дитині міцне коло знань”, яке вони б не несли в мішку за плечима, а котили перед собою. Ці знання повинні бути цілісні, вчитель не має права щось випустити, пропустити, не помітити. Діти повинні стати мандрівниками по країні Знань.

Скільки всього потрібно знати вчителю, щоб вміти відповісти на дитячі запитання. В. О. Сухомлинський зауважував “...чим простіше запитання, тим важче на нього відповідати” [4]. Зараз, у час швидкого здобування інформації, діти часто знають про деякі речі набагато більше, тому вчитель повинен постійно самовдосконалюватись.

“Поганий вчитель подає суть, хороший – вчить її знаходити” – приводить Сухомлинський В. О. слова німецького педагога А. Дистервега [1]. Отже, вчитель повинен створити середовище в якому дитина зможе діяти і в процесі діяльності здобувати практичні знання, уміння і навички. “Вчитель повинен тренувати мозок дитини так само, як її м’язи” [2]. Бажання вчитися Василь Олександрович порівнює з “вогником”, який жевріє в душі дитини, і який вчитель повинен постійно підтримувати.

“Якщо вчитель має тільки любов до справи – він буде хороший вчитель. Якщо вчитель має тільки любов до учня, як батько і мати, він буде краще того вчителя, який прочитав всі книги, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий вчитель”, – писав Лев Толстой і наголошував Сухомлинський В. О. [5].

Ще багато вимог до особистості вчителя, порад, практичні вирішення різних питань можна знайти в творах педагога, який все життя присвятив дітям. Але головне, що ви маєте робити будучи вчителем – це щиро полюбити дітей, і нехай ваше серце керує вашим розумом. Тільки тоді ви станете найкращим педагогом, а в спадщині В. О. Сухомлинського знайдете всі відповіді на свої запитання.

Список використаних джерел та літератури

1. Антоненко М. Я. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в сучасній освітньо-виховній теорії та практиці // Педагогіка і психологія / М. Я. Антоненко. – 1994. – №1.
2. Сухомлинська О. В. Василь Сухомлинський і сучасність / О. В. Сухомлинська. – Педагогічний вісник. – № 3. – 2008.
3. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека. (Советы воспитателям) / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1975. – 236 с.

4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1973. – 288с.

5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителєві / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1988. – 304с.

Мазуренко Н. І.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Початок ХХІ століття є періодом освітніх реформ в Україні, спрямованих на створення системи освіти, яка б відповідала вимогам суспільства, європейського освітнього простору. На сучасному етапі розвитку освіти постає актуальна проблема забезпечення якості навчально-виховного процесу. У цьому контексті великого значення надають пошуку ефективних методів та стилів управління загальноосвітніми навчальними закладами.

Значний внесок у розробку теорії і практики управління навчальним закладом зробив видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський, який з 1948 р. й до кінця життя працював директором середньої школи в с. Павлиш на Кіровоградщині, де за 22 роки створив унікальну систему навчання і виховання дітей і в 1955 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Директор школи – керівник навчально-виховної роботи”.

В. Сухомлинський увійшов в історію української педагогіки як педагог-гуманіст, творець педагогічної системи, в центрі якої перебуває дитина як унікальна особистість. Він вбачав мету виховання у розвитку творчих сил і здібностей особистості в умовах колективу й на основі етико-естетичних цінностей, інтересів і потреб, спрямованих на творчу працю і саморозвиток. З позицій гуманізму, загальнолюдських цінностей, витоки яких лежать в українській духовності, її моральних імперативах та культурах, педагог розглянув виховання особистості як пізнання, духовність, працю. В. Сухомлинський включив українську народну педагогіку в систему різнобічних педагогічних впливів, вважав її основою формування особистості. Великого значення педагог надавав прищепленню любові до рідного слова і на цій основі створив власні оригінальні форми й методи організації навчання та виховання дітей у школі.

У своїй книзі “Павлиська середня школа” видатний педагог зазначає: “Добре керувати школою означає добре знати науку виховання, яка повинна стати основою наукового керівництва вихованням і освітою, організації роботи колективу школи – вчителів та учнів: бути майстром навчально-виховного процесу, володіти мистецтвом впливу на дитину, підлітка, юнака, дівчину. Адже виховання в широкому розумінні – це постійне духовне збагачення – оновлення як тих, хто виховується, так і тих, хто виховує.

Керівник школи буде хорошим, авторитетним наставником вчителів і учнів лише до тих пір, поки він вдосконалює свою майстерність та вчителя і

вихователя. Хороший директор – це насамперед хороший організатор, вихователь і дидакт не тільки щодо дітей, яких він навчає на своїх уроках, але й щодо всіх вихованців школи і вчителів” [2, с. 31].

Серед вимог, які стоять перед директором, В. Сухомлинський виокремлює моральність, інтелект, вольові якості. “Перша, найголовніша і найважливіша якість, без якої педагог не може бути директором, як і не всяка людина може бути педагогом, – це глибока любов до дітей, органічна потреба в дитячому колективі, глибока людяність і здатність проникнути в духовний світ дитини, зрозуміти, відчувати в кожному із вихованців особисте, індивідуальне. Ця здатність, яка являється результатом високої педагогічної культури, визначається насамперед властивістю людини пізнавати світ серцем... Навчитися любити дітей не можна ні в якому навчальному закладі, ні з жодних книжок, ця здатність розвивається в процесі участі людини в громадському житті, її взаємовідносинах з іншими людьми” [2, с. 32]. Педагог-гуманіст прийшов до висновку, що діти тягнуться до того, хто сам тягнеться до них, не може жити без них, знаходить щастя і насолоду в спілкуванні з ними.

Ще до моменту призначення директором школи Василь Олександрович був глибоко переконаний, що виховання тільки тоді стає реальною силою, коли воно ґрунтується на вірі в дитину. Без віри в дитину, без довіри до неї вся педагогічна премудрість, всі методи і прийоми навчання та виховання руйнуються. Крім цього, щоб дитина повірила в свої сили, звикла ніколи не відступати перед труднощами, вона повинна вірити в свого вихователя, бачити в ньому не тільки взірць для наслідування, але і підтримку, допомогу. “Віра в людину, – пише В. Сухомлинський, – найголовніша для мене. Я ревно беріг і бережу її від спалювання невір’ям, байдужістю” [2, с. 38].

Відносини у педагогічному колективі мають будуватися на принципах чуйності, дружби, колективізму, справжньої людяності, правдивості, чесності. Він радив вчителям: “...якщо ви сумніваєтесь в чомусь, скажіть прямо, не носіть в душі сумнівів, особливо невіри в дитину, для вихователя це дуже небезпечний тягар. Побачивши в тому чи іншому вчинку, в словах педагога невіру в людину або в силу виховання, я прагнув ... довести йому його неправоту, переконати в тому, що він помиляється. Саме переконати, а не впливати адміністративним шляхом – заставити, примусити” [2, с. 38].

Головним методом роботи директора з вчителем, на думку В. Сухомлинського, є індивідуальна, дружня, відверта, душевна бесіда. Тільки тоді, коли йому вдавалося переконати вчителя і вчитель підтверджував свою впевненість практичною роботою (це досягалося, безумовно, не однією бесідою), тільки тоді він вважав, що виконав свою місію керівника. Василь Олександрович не писав жодного наказу, що стосувався процесу виховання, в роботі директора школи, вважав він, це абсолютно безрезультатно, ніяких найскладніших суперечок з учителем він ніколи не виносив на засідання педагогічної ради.

Важливою заповіддю і вчителя, і директора має бути якомога глибше знання духовного світу кожної дитини. “В школі – десятки навчальних та

самодіяльних колективів, в кожному з них протікає багатогранне духовне життя вихованців; директор – активний учасник цих колективів і перш за все друг, товариш вихованців. Шлях до серця дитини лежить через дружбу, через спільні інтереси, захоплення, почуття” [2, с. 40].

Директору школи важливо також знати духовне життя кожної сім'ї. Педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Потрібно старатися дати кожному із батьків мінімум педагогічних знань. В. Сухомлинський добре розумів, що без «батьківської школи» важко уявити повноцінне шкільно-сімейне виховання.

Керівництво педагогічним процесом, участь в житті дитячих колективів, проникнення в духовний світ дітей – все це потребує від директора великої уваги до питань культури розумової праці. Виховні ідеї потрібно вміти втілювати в різноманітні справи і при цьому завжди слід намагатися бачити перспективу розвитку колективу. “В житті школи – тисячі педагогічних явищ, і, чим більше задумуєшся над кожним з них, над долями окремих учнів, над їх вчинками, тим більше виникає практичних проблем, які потрібно вирішувати колективом. Роздуми над цими питаннями – дуже важлива основа практичного планування того, що потрібно зробити завтра, через місяць, через рік, до чого повинен прагнути колектив, – вважав В. Сухомлинський. Потрібно добиватися того, щоб всі працівники школи – від директора до сторожа – втілювали в життя педагогічні ідеї, щоб цими ідеями жив колектив” [2, с. 49].

Проблемі керівництва навчально-виховним процесом у школі присвячена також книжка В. Сухомлинського “Розмова з молодим директором школи”, в якій розглядаються питання творчої праці педагогічного колективу й індивідуальної творчості учителя, взаємозалежності педагогічних явищ, духовного життя шкільного колективу, взаємовідносин учителя із своїми вихованцями, виховання важких дітей, даються поради щодо керівництва процесом навчання, аналізу уроків, підведення підсумків навчального року.

Керівниками загальноосвітніх навчально-виховних закладів повинні бути ерудовані, авторитетні люди, які мають організаторські здібності, досвід педагогічної діяльності, прекрасним прикладом якого був сам В. Сухомлинський. У книзі “Розмова з молодим директором школи” він писав, що “учителем учителів – а тільки вчитель учителів і є справжнім керівником, якому вірять і якого поважають, – можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі, в тонкощі педагогічного процесу, коли перед тобою відкриваються все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини” [3, с. 398].

Керівник загальноосвітнього навчально-виховного закладу є насамперед вихователем педагогічного колективу. Він повинен бути прикладом для педагогічних працівників, добре знати свій предмет, методику його навчання, вміти науково аналізувати роботу кожного педагогічного працівника, колективу загалом, постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, прагнути до наукової роботи. Директор, заступник директора, організатор позакласної роботи покликані бути посередниками між педагогічною наукою і

практикою. Від них залежать не тільки пропаганда, впровадження наукових знань у практичну роботу, але й така організація педагогічного колективу, при якій об'єднуючим началом є творчий задум, ідея. “Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності” [3, с. 406].

Головна діяльність, яка визначає характер шкільного життя, полягає у свідомій розумовій праці учнів, результатом якої є глибокі, міцні знання. “Керувати педагогічним колективом, бути вчителем учителів – це означає керувати розумовою працею школярів, робити на неї певний вплив” [3, с. 413].

Особливо цінними порадами для директорів шкіл є роздуми В. Сухомлинського про вивчення й узагальнення досвіду роботи вчителів. “Треба відвідати і проаналізувати велику кількість уроків, щоб зробити правильний висновок не тільки про педагогічну і методичну лабораторію вчителя, а й про його духовне багатство, кругозір, інтереси. Тільки численні факти, проаналізовані в їх взаємозв'язку, дають право говорити про педагогічне явище. Про урок як єдине ціле з учителем треба говорити вже після першого відвіданого в нього уроку, але лише аналіз системи уроків дає змогу перейти до узагальнень про взаємозалежність педагогічних явищ. Завдання молодого керівника школи полягає в тому, щоб, осмислюючи, аналізуючи факти, поступово переходити до характеристики педагогічних явищ. Цей перехід залежить не тільки від уміння директора школи спостерігати, а й від уміння слухати вчителя. Повноцінний лише той аналіз уроку, який складається з роздумів директора і вчителя про урок. Розмова про урок, роздуми, взаємне проникнення в думки і погляди одне одного – це дуже важлива умова повноцінного педагогічного керівництва” [3, с. 414].

Одним з найважчих моментів керівництва школою, на думку великого педагога, є уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. “Найважливіша місія директора і завуча – відкрити перед учителем один дуже важливий і водночас важко вловимий бік педагогічної діяльності: вчитель повинен думати про теоретичний матеріал, який він викладає, і одночасно спостерігати за розумовою працею школярів, бачити, спостерігати, аналізувати їх увагу, інтерес, вольові зусилля, ставлення до інтелектуальної праці і до вчителя. Гармонійне злиття цих двох функцій педагогічної праці, вміння думати про різні речі й аналізувати складний процес навчання з різних боків – це одна з тих найтонших сфер педагогічної майстерності, проникнення в які, за моїм глибоким переконанням, дає нам щастя творчості” [3, с. 419]. Керівництво школою повинно розпочинатися із побудови “міцної інтелектуальної основи”.

Особливо актуальними в наш час є роздуми В. Сухомлинського про такі важливі аспекти діяльності школи як: навчання і виховання “важких дітей”, взаємозв'язок моральності і знань, духовної культури і освіченості, керівництво розумовою працею школярів.

Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога В. Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою. Його педагогічні,

публіцистичні та літературні праці, учительський та керівний досвід значно вплинули на практичну діяльність директорів шкіл, учителів, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками. Аналізуючи педагогічну спадщину, досвід роботи видатного педагога В. Сухомлинського, можна стверджувати, що його погляди, ідеї є актуальними для сучасної української школи.

Список використаних джерел та літератури

1. Десятов Т. М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: навчальний посібник / Т. М. Десятов, О. М. Коберник, Т. Л. Тевлін, Н. М. Чепурна. – К. : Шкільний світ, 2001. – 209 с.
2. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т.4. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.
3. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т.4. – К. : Радянська школа, 1977.– 638 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори у п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т.3. – К. : Радянська школа, 1977.– 458 с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Т.2. – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.

Маримонська А. П.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ГУМАННО-КОЛЕКТИВНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Розбудова Української держави на демократичних і гуманістичних засадах вимагає докорінного удосконалення характеру взаємин у системі “людина – суспільство – колектив”. Цей процес пов'язаний із забезпеченням вирішення двох провідних завдань – реалізації принципів гуманізму й демократії у житті суспільства і відповідного удосконалення системи та змісту виховання молоді. У зв'язку з цим серед багатьох проблем, які вимагають теоретичного переосмислення й вирішення у шкільній педагогічній практиці, є проблема перетворення учнівського колективу на важливий фактор розвитку гуманних взаємин у суспільстві. Процеси інтеграції людства у світовому масштабі, залежність успіху науково-технічного прогресу від колективних зусиль і кооперації, від взаємовідносин людей потребують виховання особистості, здатної до взаємодії з колективом за умови збереження своєї індивідуальності і права вибору.

Саме проблемам виховання дітей і молоді в дусі гуманізму особливу увагу надавав В. О. Сухомлинський. Виховання у нього – це творення щастя кожного вихованця. “Виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної із тисячі граней, знайти ту, яку можна як алмаз шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе

людині особисте щастя. Відкрити в кожній людині її, тільки її неповторну грань – у цьому полягає мистецтво виховання” [4, с. 17]. Він неодноразово підкреслював, що нема і не може бути виховання гуманіста без людської любові і поваги до вихованців, бо саме розумна любов і повага роблять дитину здатною піддаватись впливові педагога і колективу. На його думку, є гармонія педагогічних впливів та виховання гуманістичних цінностей на основі таких категорій: совість, справедливість, почуття обов’язку, доброта, відповідальність, готовність прийти на допомогу тощо. Оскільки складні відносини, які оточують дитину, ніким не усвідомлюються як спеціальний засіб виховання, саме вони для дитини є середовищем, яке дає наочні уроки, адже в них вона бачить матеріалізовані погляди старших, їх судження, звички, наміри. Якщо ж інформація, відбита в свідомості й підсвідомості дитини, суперечить іншим засобам впливу на особистість, важко виховати “голос” совісті.

Співробітництво дітей і дорослих, довіра дітям, виховання без покарань, творча праця і моральна свобода, можливість вибору вчинку, лінії поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за свій вибір та інше – важливі гуманістичні принципи, на яких побудована педагогічна система В. О. Сухомлинського.

Обґрунтування нових підходів до вирішення завдань гуманістичного виховання в сучасних умовах представлено у наукових працях І. Беха, Є. Бондаревської, М. Боришевського, О. Вишневського, К. Гавриловець, С. Гончаренка, Ю. Стельмаховича.

Головними завданнями процесу виховання молодого покоління є формування гуманних поглядів до людей, відчуття краси природи та краси життя, людяності, співчуття до тих, хто його потребує, поваги до батьків та старших. Майбутнього громадянина потрібно з малих років привчати до праці, формувати образ свідомого члена суспільства, який любить свою Батьківщину та свободу. Кожен учень має щодня зростати інтелектуально, розвивати свої розумові здібності та поступово вчитися належним чином використовувати їх; постійно знаходити щось нове для себе, цікаве, розділяти нові знання з колективом, педагогами, пізнавати себе духовно.

Життя нашого суспільства переконливо свідчить про те, що без відродження у молоді таких важливих моральних цінностей, як добро, совість, відповідальність, людяність, почуття власної гідності, толерантність не можна сподіватись на покращення морально-етичної ситуації в країні, подолання духовної кризи в суспільстві. Тому перед сучасною школою стоїть важливе завдання: виховати людину, для якої пріоритетом є формування вільної особистості, здатної до міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах, до самовизначення.

Гуманізм – принцип світогляду, в основі якого лежить переконання в безмежності можливостей людини і її здібностей до самовдосконалення, вимога свободи і захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя та про те, що задоволення її потреб і інтересів повинно бути кінцевою метою суспільства. Звертаючись до тлумачного словника С. Ожегова, ми бачимо, що

гуманізм трактується як гуманність, людяність у суспільній діяльності, по відношенню до людей [1, с. 152].

Гуманізація – це два взаємопов'язаних процеси, що розвиваються нерівномірно. Перший – звільнення свідомості та поведінки людей від догм, стереотипів тоталітарної, авторитарної свідомості, від її страхів і загальних заборон. Другий процес – укріплення системи гуманістичних цінностей, стимулів і мотивів у культурі свідомості та поведінки особистості [3].

У багатогранному процесі виховання підростаючого покоління, в процесі формуванні гармонійно розвинутої особистості провідне місце займає початкова школа як найважливіший ідеологічний заклад, з якого починається процес розвитку особистості [3].

Актуалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського згідно з його технологією гуманно-колективного виховання в початковій школі відбувається насамперед через виховання гуманістичних цінностей молодших школярів та гуманізацію їх відносин.

Взявши за основу духовного життя дитини, мораль і етику, В. О. Сухомлинський зазначав, що найвищою цінністю виховання дитини проголошено її унікальність та неповторність. Він вважав, що будувати усю навчально-виховну роботу в початковій школі потрібно на емоційно-моральних й естетичних імперативах, виступив за авторитет учителя, а не за його авторитарність, наголошував, що головним у педагогічній науці і шкільній практиці має бути орієнтація на формування й розвиток у молодших школярів таких цінностей: совість, сором, любов, терпимість, співчуття, співпереживання, повага, шана, обов'язок, свобода тощо [5, с. 7].

Під цінностями розуміють предмети, явища, процеси, а також їх якості і властивості, їхнє призначення – здійснення соціального прогресу і розвитку людської особистості. Ті цінності, об'єктом і суб'єктом яких є представники людського суспільства, відносять до моральних. Вони, на нашу думку, є гуманістичними цінностями, якщо їх зміст наповнений, пронизаний цінностями етики добра і справедливості, гуманізму, усвідомлений індивідом суб'єктивно, а інша людина стає об'єктом його ціннісного ставлення. Це – мир, свобода, рівність, праця, істина, краса, совість, добро, гідність, обов'язок, честь. Людина виступає організуючим центром цієї системи. Вона – їх носій [2].

Необхідною умовою виховання базових гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку є розуміння та врахування їх вікових особливостей. Молодший шкільний вік є сприятливим для виховання таких категорій гуманності як: добро, чуйність (співпереживання, співчуття), турбота про інших, вміння безкорисливо робити людям добро, совість, відповідальність та такого фундаментального для морального розвитку новоутворення, як здібність цінувати особистість іншої людини. Пріоритетну роль серед методів і форм виховання гуманістичних цінностей учнів 1-4 класів мають займати активні методи, спрямовані на самостійний пошук дитиною істини морального вибору, формування творчості, ініціативності, критичності мислення. Тому, значне місце у роботі з дітьми має бути відведено таким методам:

- незакінченого оповідання або речення (за творами В. Сухомлинського для дітей);
- створення проблемних ситуацій та їх аналізу;
- етичному оцінюванню та співвіднесенню з іншими еталонами гуманної поведінки;
- комунікативним іграм;
- етичним тренінгам;
- виявлення самооцінки з елементами бесіди, гри;
- іграм-бесідам;
- ігровим вправам;
- театру-експромту тощо.

Уся освітня система В. О. Сухомлинського, відображена у керованій ним Павлиській школі, була орієнтована не лише на творення щастя кожного вихованця, але й на гуманізацію відносин дітей загалом, створення умов для індивідуально-творчого розвитку кожної особистості в доброзичливому оточенні.

Під гуманістичними відносинами ми розуміємо позитивне діяльно-активне ставлення до людини, яке базується на повазі до людської гідності, усвідомленні її недоторканості, визнанні життя головною цінністю. Таке ставлення проявляється в постійному дотриманні гуманістичних принципів, норм і вимог, а також в альтруїстському характері почуттів і переживань. Воно знаходить вираження у визнанні потреб і інтересів іншої людини, орієнтації на позитивне в людях, постійній спрямованості уваги на особу: співчутті і співпереживанні, доброті і доброзичливості, благодійності і милосерді, своєчасній безкорисливій допомозі, турботі, толерантності стосовно інших поглядів, ідеалів, вірувань, національних традицій. Слід зазначити, що закріплюються такі стосунки у вчинках, діях і поведінці людей, а також протидія злу, насильству, байдужості, у критичному ставленні до своїх достоїнств і недоліків, а значить – у самовдосконаленні [3, с. 17].

Система стосунків людей взаємозв'язана з діяльністю і спілкуванням. Саме через діяльність і спілкування люди вступають у різні відносини, та й уся сукупність відносин виникає й існує тільки в процесі діяльності і спілкування.

Гуманізація відносин молодших школярів полягає у формуванні доброзичливих стосунків, що вимагає тривалих комплексних виховних зусиль, цікавих підходів та максимальної активізації. Все це розкрито в працях В. Сухомлинського й, на наш погляд, є необхідним та актуальним і до сьогодні елементом виховання вільної самодостатньої особистості й інструментом налагодження продуктивної взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу.

Виховну систему В. О. Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення системотворчих феноменів та глибини й переконливості інтерпретації їх причинно-наслідкових зв'язків, проте найголовнішою, все таки, є реалізація у вихованні гуманістичної ідеї, яка пронизує всю його теорію й практику як педагога. Глибоко психологічна,

гуманістична суть педагогічної системи В. Сухомлинського є її найвизначнішою глобальною і глибинною характеристикою [4].

Отже, актуалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в початковій школі відбувається через виховання гуманістичних цінностей молодших школярів та гуманізацію їх відносин. Основні ідеї та принципи технології гуманного колективного виховання полягають у вихованні людини в людині, коли основну увагу звертають на позитивні риси дитини, заохочення самостійності та творчості, відсутність жорсткого регламенту пізнання. Проте, досліджене питання не вичерпує всіх проблем, варто також приділити увагу питанню реалізації ідей В. Сухомлинського в процесі навчання молодших школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Киричок В. А. Формування гуманних взаємин між молодшими школярами у позаурочній діяльності / В. А. Киричок // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 4. – С. 105-110.

2. Киричок В. А. Виховання гуманістичних цінностей молодших школярів: актуалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського / В. А. Киричок // [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znppn/2009_54/Stat54/164-169.pdf. – Назва з екрана.

3. Резнік Н. Гуманізація відносин молодших школярів як психолого-педагогічна система / Н. Резнік // [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gvprkhdpi/2012_27/235_239.PDF. – Назва з екрана.

4. Рехтета Л. Використання ідей гуманізму В. О. Сухомлинського у моральному вихованні молодших школярів / Л. Рехтета //

5. Сухомлинський В. О. Методика виховного процесу. Вибрані твори: у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1979. – Т. 1 – С 226.

Машкіна Л. А.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Василь Олександрович Сухомлинський (1918 – 1970) – засновник новаторської педагогіки, письменник, з 1957 р. член-кореспондент АПН РРФСР, заслужений учитель України.

Він – автор багатьох монографій, методичних посібників і статей, у яких викладено новаторські погляди на зміст, форми і методи виховання, навчання рідної мови у школі.

Найбільш відомі з них: “Виховання колективізму у школярів” (1956), “Духовний світ школяра” (1961), “Моральний ідеал молодого покоління” (1963), “Павлиська середня школа” (1969), “Народження громадянина” (1970), “Методика виховання колективу” (1971), “Як виховати справжню людину” (1975), “Батьківська педагогіка” (1978), “Серце віддаю дітям” (1978), ”Листи до

сина” (1979), “Сто порад вчителю” (1981), “Книга про любов” (1983). Праці видатного педагога перевидані багатьма мовами світу – болгарською, угорською, китайською, японською, німецькою, польською, чеською, монгольською.

У працях Василя Сухомлинського порушено чимало проблем, які хвилювали сучасну школу. Спираючись на власний досвід, він розробив педагогічну систему, суть якої полягає в застосуванні нових типів уроків та модернізації методів навчання. Найважливішими засобами навчання він вважав слово вчителя, словники, довідники, наочність, технічні засоби. Запропонував ефективну методику навчання мови, яка є актуальною і для сучасної школи [1].

Спадщина Василя Сухомлинського надзвичайно багатогранна, та в центрі його уваги передусім – дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності.

Проектування людини він вважає найголовнішим у педагогічній роботі. Методика такого проектування передбачає системи розвивального навчання, самостійність і самотність життя дитини, її право на щастя, яке може дати родина, школа, найближче оточення. Учіння має бути радістю, а не тягарем. Виховання дитини Василь Сухомлинський розглядав у контексті різноманітних видів діяльності (інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної), спрямованої на всебічний розвиток особистості. Основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності – добро, совість, честь, обов’язок, гідність. Чи не найважливішим засобом виховання Василь Сухомлинський вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми. Людяність, душевність спілкування – ключ, що відкриває дитячі та юнацькі серця. Саме завдяки такому спілкуванню діти довіряються педагогу як старшому доброму порадинику, другу.

Василь Сухомлинський запропонував чимало оригінальних методів, прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику “уроки мислення” серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Ці уроки він називав подорожами до джерела живої думки. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, пробуджуючи дитячу думку [2].

Розроблена В. Сухомлинським система занять передбачала розвиток творчої думки. Чільне місце в ній відводилося самостійному складанню казок, маленьких творів, доповідей, математичних задач, вивченню окремих тем. Домашні завдання педагог вважав необхідними, але часу на них має витрачатися менше, ніж на дозвілля учня.

Своєрідно й творчо Василь Сухомлинський використовував казку у вихованні дошкільнят і молодших школярів. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. На його уроках діти самі складали казки, в яких їхня буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом. У Павлівській школі було обладнано кімнату казок.

Морально-психологічний аспект перевірки якості засвоєння матеріалу передбачав оцінку не лише знань, а й наполегливості дитини у подоланні труднощів. Оцінка, на думку педагога, має бути позитивним стимулом навчання і ніколи не використовуватись для покарання.

Улюблений предмет та вчитель, який його читає, має бути в кожного учня, зазначав Василь Сухомлинський. З цього предмета він краще за інших вчиться, читає додаткову літературу чи отримує окремі завдання від учителя. Це розвиває інтерес до знань, таланти, створює інтелектуальний фон класу. Книга й робота з нею – найнеобхідніше в учінні. Дітей треба навчати вибирати книгу, читати й перечитувати її. Читання – це віконце, крізь яке діти бачать і пізнають себе. Найрадіснішим у школі Василя Сухомлинського було свято книги [3].

Як елемент розумової культури, який має розвивальне значення, Василь Сухомлинський розглядав шахи. На його переконання, треба зацікавити дітей грою в шахи, вводити її в життя школи.

Трудове виховання Василь Сухомлинський розглядає як гармонію трьох понять: треба, важко і прекрасно. Виховання в праці – це насамперед прищеплення любові до праці, зближення розумової і фізичної праці. Праця має згуртовувати дитячий колектив, бути посилюючою і радісною, до неї можна залучати дітей різного віку. Вони повинні бачити кінцевий результат, радіти йому, відчувати, що їхня праця – це частина праці дорослих. Старшим дітям треба давати більше самостійності та ініціативи – це підвищує їхню відповідальність за зроблене [4].

Великого значення надавав Василь Сухомлинський природі як виховному засобу. Чимало праць Василь Сухомлинський присвятив ролі слова та особистості вчителя для дитини і сформулював вимоги до нього. Він радив учителю не робити насильства над душею людини, уважно придивлятися до законів природного розвитку кожної дитини, до її особливостей, нахилів.

Основну увагу педагог приділяв становленню особистості, формуванню громадянських переконань, розвитку індивідуальності в умовах суспільного колективного виховання.

Дитячий колектив Василь Сухомлинський розглядає не традиційно для свого часу. Так, у праці “Виховання колективізму у школярів” духовне життя колективу визначають індивідуальний внесок кожного вихованця та взаємовплив колективу й індивідуумів. У той час, коли радянські педагоги здебільшого з’ясовували вплив колективу на особистість, Василь Сухомлинський вивчав вплив особистості на колектив. Він виступав проти тиску колективу на особистість, що виховує пристосованців. Всупереч формулі підпорядкування особистих інтересів потребам колективу, суспільним інтересам Василь Сухомлинський обґрунтовує думку про гармонію особистих та суспільних інтересів [5].

Усі праці Василя Сухомлинського пройняті гуманним ставленням до дитини, пошаною до її особистості, розумінням її інтересів, почуттів, позиції.

У своїх роботах педагог чимало уваги приділяв вихованню наймолодших дітей, першокласників і тих, що вступають до школи. Роки дитинства –

дошкільний і молодший шкільний вік – відіграють важливу роль у формуванні особистості, вважав він. Це не підготовка до майбутнього, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя, і від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк [2].

У дошкільному і молодшому шкільному віці формується характер, мова людини, мислення. Можливо, все те, що приходить до розуму й серця дитини з книжки, з підручника, з уроку, саме тому й приходить, що поряд з книжкою – навколишній світ, в якому малюк робить свої перші нелегкі кроки від народження до того моменту, коли він сам зможе розгорнути і прочитати книжку.

У дитинстві починається тривалий процес пізнання – і розумом, і серцем – тих якостей і цінностей, що лежать в основі моралі. Василь Сухомлинський вважав, що треба виховувати високоосвічених, працелюбних, наполегливих людей, готових долати не менші труднощі, ніж долали їхні батьки, діди, прадіди. Чим більше коло знань має опанувати дитина, тим більше треба зважати на природу людського організму в період бурхливого розвитку і становлення особистості. Процес пізнання навколишньої дійсності є неодмінним емоційним стимулом думки для дитини дошкільного і молодшого шкільного віку. Істина, в якій узагальнюються предмети і явища навколишнього світу, стає особистим переконанням дитини тоді, коли вона одухотворюється яскравими образами, що впливають на почуття. Тому важливо, щоб перші наукові істини дитина пізнавала в навколишньому світі, щоб джерелом думки була краса й невичерпна складність природних явищ, щоб дитину поступово вводили в світ суспільних відносин, праці.

Людина була і завжди буде дитям природи, і те, що ріднить її з природою, має використовуватись для прилучення до багатств духовної культури. Саме в природі джерело дитячого розуму.

Список використаних джерел та літератури

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1985. – 189 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 2 т. – К, 1976. – Т. 3.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1977. – Т. 5.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Там само. – К. : Рад. школа, 1976-1977. – Т. 4 – С. 393-626.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Школа в наш час має виховувати всебічно розвинену людину. Одним із важливих елементів цього є прищеплення учням любові до рідного слова, до рідної мови. “Рідне слово – то невичерпне, животворне і невмируще джерело, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє село і місто, про весь свій край” [2, с.134]. Перед кожним педагогом стоїть неабияке завдання - навчити своїх вихованців дбайливо ставитися до рідної мови, оберігати рідне слово, не знищувати його могутності. Могутність мови – це духовна могутність народу, який дає мові силу й красу.

Урокам літератури В. О. Сухомлинський відводив особливе місце в системі освіти: надзвичайно велика роль їх у прищепленні учням любові до слова, в розвитку образного мислення, у формуванні світогляду, зміцненні почуттів любові до рідної землі, у вихованні ідейно переконаних та естетично розвинених громадян України.

Серед багатой і різноманітної спадщини В. О. Сухомлинського увагу привертають проаналізовані ним уроки, проведені учителями Павлівської середньої школи, що на Кіровоградщині. Він залишив близько тридцяти охайно і густо списаних зшитків, у яких певною мірою відбилися його погляди, зокрема на викладання української літератури у школі (записи охоплюють період з 1947 по 1970 рік).

В. О. Сухомлинський вважав, що місце художньої літератури в розумовому вихованні визначається специфікою впливу цього предмета на внутрішній світ людини. Література насичує ідеї плоттю і кров'ю. У самому понятті “знати літературу” вирішальне значення має суб'єктивний фактор: наскільки глибоко політичні, соціальні, моральні, громадянські ідеї та естетичні принципи, втілені в художній формі, відображаються в особистому духовному світі, в переконаннях, у поведінці людини. Знання літератури тісно пов'язане з моральним вихованням. Ми надаємо великою значення строгому добору творів для читання в роки дитинства, отрочтва, юності. У школі склався мінімум книг, обов'язкових для читання і перечитування. “Школа – це насамперед читання: вдумливе, зосереджене, таке, що захоплює розум і серце, індивідуальне читання як творчий процес, в якому вихованець наповнює слово пристрастю свого серця – він або охоплюється красою, благородством, моральною величчю, або ж переживає почуття обурення, презирства, непримиренності. Ми вважаємо завданням великої ваги те, щоб читання було ідейним життям особистості у світі книжок” [1, с.97].

Школа, підкреслював педагог, тільки тоді школа, коли вона утверджує культ книги, виховує жадобу до читання художньої, політичної, науково-популярної літератури, пристрасну закоханість у книгу, благоговіння перед нею. “Виробляти в учнів високу культуру читання, викликати в них

незрівнянне ні з чим переживання радості й насолоди від спілкування з книгою – означає попереджувати інтелектуальну, моральну й емоційну неповноцінність особистості, ефективно забезпечувати самоосвіту й самовиховання підростаючої людини” [1, с.27].

Не можна забезпечити високу педагогічну результативність уроків літератури без таких професійних якостей, як вільне оперування навчальним матеріалом, докладне знання текстів художніх творів, розуміння вчителем психолого-педагогічних основ навчання і виховання учнів, специфіки мистецтва і особливості сприймання його дітьми різного віку, досконале володіння сучасними технічними засобами навчання. Проте і цього не досить. Щоб успішно керувати педагогічним процесом, необхідно мати моральні якості, такі, як національний світогляд, переконаність, громадянську зрілість, вимогливість і принциповість, цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість у роботі, нетерпимість до шаблону; необхідно керуватися у своїй практичній роботі тими настановами, які ставляться до виховання підростаючого покоління.

Справжній вихователь той, за словами В.О.Сухомлинського, хто йде до вихованців із своїми яскравими думками, ідеями, переконаннями. Йдеться про духовні потреби вчителя виражати себе як особистість, розкривати свій внутрішній світ перед людьми. Виражаючи себе в ставленні до ідейних святинь нашого суспільства, до моральних та інтелектуальних цінностей народу, педагог створює те багатогранне життя колективу, в якому діти, підлітки, юнаки і дівчата стають ідейними однодумцями. Професія вчителя літератури не терпить байдужості. Вона вимагає живої пристрасності до літератури, емоційного впливу на учнів.

Великого значення В. О. Сухомлинський надавав поясненню вчителем нового матеріалу з української літератури. Він вважав, що в центрі уроку літератури треба ставити розкриття запланованої теми, щоб воно було найбільш урочистою і пам'ятною для дітей частиною навчального процесу. Саме тут з усією повнотою повинні виявитися здібності літератора, щоб учень, таким чином, міг побачити зразок, еталон того, як слід правильно розглядати й осмислювати поставлену проблему. Неодмінною умовою розповіді вчителя повинна бути наявність нових, свіжих фактів, раніше не знаних і не доступних для школярів. “Нове й нове на кожен урок” – так Василь Олександрович визначав формулу успіху педагогічної діяльності. Виступ учителя літератури перед класом повинен бути пройнятий певною ідеєю, покликаною формувати матеріал, надавати йому композиційної стрункості та логічної пластичності. Отже, йдеться про підпорядкування уроку важливій ідейно-виховній меті.

“Завдання уроку, – писав 30 січня 1970 р. Сухомлинський, – не лише з'ясовувати, а й до чогось закликати – ось що дуже важливо!” [3, с.42]. Трохи пізніше, в записах 25 лютого 1970 року, ця думка поглиблюється і конкретизується: “Що значить пояснювати літературний матеріал?.. Це значить – запалювати юні серця, пробуджувати почуття прекрасного. Виклад з літератури – це не просто розкриття істини. Учитель мусить до чогось

закликати, до чогось вести” [3, с.54]. Таким чином, кожен урок літератури повинен бути внутрішньо пов'язаний певною головною ідеєю, метою.

Кожен літературний твір вимагає багато часу для аналізу ідейно-тематичної основи, образів, композиції, мовних особливостей. І покликання вчителя полягає насамперед у тому, щоб навчити дітей із наукових, методологічних і літературознавчих позицій підходити до аналізу художніх творів, глибоко розуміти й цінувати мистецькі шедеври. Учитель має продемонструвати своїм вихованцям на уроці, як треба порівнювати, зіставляти, ілюструвати думку, досліджувати, переключати увагу з одного об'єкта на інший, узагальнювати. Лише за таких умов можна з певністю сподіватися, що діти оволодіють “секретами” проникнення в художній світ письменника, в ідейно-художню тканину його творів.

В. О. Сухомлинський суворо ставився до фактичних неточностей, які інколи траплялися. Він вважав, що вчитель повинен ґрунтовно готуватися до уроків, знати не тільки літературознавчу та методичну літературу, а й відомості посібників з історії, філософії і т. д.

В. О. Сухомлинський надавав великого значення характеристиці персонажів твору. “Треба так розкрити художній образ, – писав він, – щоб учні осмислили бурхливе життя людських пристрастей...” [3, с.70].

Найголовніша виховна мета вивчення твору – пробудити в юних душах прагнення до високого, благородного. Василь Олександрович акцентував на вмінні вчителя керувати мисленням своїх вихованців, активізувати його. Вчитель літератури не повинен нав'язувати дітям свого трактування, подавати готові, відшліфовані ідеї, а тактовно, вміло спрямовувати їхню думку на шлях істини. Саме так має відбуватися осмислення художнього твору.

Василь Олександрович приділяв велику увагу особистому баченню учнем художнього образу. Він радив домагатися того, щоб діти виражали своє ставлення до героя, до важливих подій суспільного життя.

Великий педагог рекомендував будувати урок літератури так, щоб усі компоненти його сприяли величезному напруженню учнівського мислення, щоб на такому уроці панувала атмосфера думки.

Коли увесь клас буде брати активну участь у вирішенні тих чи інших літературних проблем, то це буде означати, що вчитель досяг високої ефективності в роботі.

Створити проблемну ситуацію можна під час вивчення різних тем. Потрібно лише добре проаналізувати програмовий матеріал і знайти в ньому ті вузлові моменти, на яких слід зосередити увагу учнів. Він вважав, що проблемні запитання повинні сприяти глибшому розкриттю поетичного звучання та ідейно-художньої основи твору.

В. О. Сухомлинський навчав дітей вдумливо ставитися до літератури. Василь Олександрович радив повсякчас розвивати у дітей художнє чуття, виховувати гарний смак, заохочувати їх до ведення записних книжок, куди б вони занотували із творів усе краще, що приверне їхню увагу.

Не виправдовував В. О. Сухомлинський тих учителів, які недооцінюють або й часом применшують значення в розумовому розвитку дітей вивчення напам'ять художніх творів або уривків з них. Щоб заохотити школярів ще з молодших класів до цього, слід проводити з ними тематичні бесіди, роз'яснювати їм важливість і потребу вивчення напам'ять художніх текстів для гармонійного розвитку особистості. Цей процес повинен бути цілеспрямованим, тісно пов'язаним із системою всієї освіти, ускладнюватися, збільшуватися за обсягом від класу до класу. Василь Олександрович вважав, що учнів треба ознайомлювати з перлинами світової літератури, куди входять насамперед твори найкращих українських, російських та зарубіжних літераторів.

Вивчення напам'ять, зазначав В. О. Сухомлинський, особливо велику роль відіграє в розвитку образного мислення, без якого неможливе творче зростання особистості. Для цього він рекомендував школярам читати якомога більше творів усної народної творчості, вивчати напам'ять художні твори та уривки з них.

Отже, уроки літератури посідають одне із найважливіших місць у вихованні підростаючого покоління. В. О. Сухомлинський вважав літературу нашою сучасницею, великою союзницею, помічницею у формуванні в учнів високої духовності, національної гідності, Людяності, Добра і Краси.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. – Вибрані твори. [у 5-ти т.] / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.1. – 504 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані педагогічні твори : В 3-х т. Т.2 / Укл. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – М. : Педагогіка, 1980. – 384 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори. [у 5-ти т.] – К. : Радянська школа, 1988. – Т.2. – 304 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори. [у 5-ти т.] – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 458 с.

Онищенко О. І,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ВЛИВ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Педагог, учитель, вихователь – довірена особа суспільства, якій воно віряє найдорожче і найцінніше – дітей, свою надію, своє майбутнє. Доля дітей в руках педагога, в його золотому серці, він має бути джерелом радісного пізнавального і морального зростання своїх вихованців. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини. Педагог зобов'язаний бути яскравою, неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури.

Тисячі професій народжуються і вмирають. Та серед вічних професій учительська посідає особливе місце: вона - початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною.

У сучасних умовах гуманізації освіти особливо актуальним є завдання розвитку особистості учнів, вивчення їх індивідуальних особливостей. Необхідно створити всі умови, що забезпечують найповнішу реалізацію потенціалу особи, розвиток її здібностей, становлення індивідуальності кожного конкретного школяра, оскільки прагнення знайти свій шлях, своє місце в житті, знайти себе серед оточуючих є найголовнішою потребою особистості.

У зв'язку з цим зростає роль особистості педагога в процесі формування індивідуальності учнів. Вираженням цієї інтеграційної тенденції став принцип, сформульований Л.М.Мітіною: «Навчання має бути підпорядковане процесу розвитку особистості» [2, с. 26]. Наша школа занадто довго працювала в іншій парадигмі, відволікаючись від того очевидного факту, що її «продукція» – людина, особа, індивідуальність, і маючи в якості головного завдання засвоєння учнями суми знань. Тому сьогодні теза про підпорядкування навчання процесу розвитку особистості звучить зовсім не тривіально.

Вчитель має бути здатним підготувати людину до самостійного життя, виховати її духовність, яка стане основою діяльності, способу життя, стилю й характеру практичної поведінки. Ґрунтовні знання, навички практичної діяльності, професіоналізм й ряд інших важливих речей, без яких життєдіяльність людини є явищем неможливим, також входить у компетенцію і завдання освіти. Для досягнення такої високої мети, як виховання духовності, вчитель сам має сформувати у себе основні духовні якості. Дійсним учителем може бути лише людина глибокої і невичерпної сердечності, душевної теплоти й любові до своїх вихованців [1, с.410-449].

Формування творчої особистості вчителя та його самореалізація – це неперервний, гнучкий процес, який потребує наполегливої й сумлінної праці вчителя над собою, включення внутрішніх чинників, що сприяють успішній та повній самореалізації педагога в професійній діяльності, адже творча особистість формується не стихійно, не автоматично, а залежить від власного бажання досягати високого рівня в усіх сферах людської діяльності.

В сучасних умовах розвитку суспільства духовні якості вчителя мало вивчені, не приділяється належної уваги формуванню цих якостей у вищих навчальних закладах педагогічного профілю. Серйозність проблеми наростаючої бездуховності в наукових та освітянських колах не береться всіма до уваги, часто «заплющуються очі» на якість психологічного відбору молодих вчителів. Немотивовані або хибно мотивовані вчителі разом із неправильно сформованими духовними якостями та цінностями стають загрозливим фактором деструктивних процесів не лише в освіті, а й, як наслідок, у суспільстві загалом.

Донедавна у навчальних закладах пострадянського простору особистість вчителя була взірцем та прикладом для наслідування, користувалась особливою шаную та повагою усієї спільноти. Кожна друга учениця мріяла здобути професію вчителя та бути достойним прикладом наступним поколінням. Професія вчителя несла цінності справедливості, правдивості, добра, порядності та духовної «чистоти».

Питання, пов'язані з особистістю вчителя, його професійними якостями, знаннями, вміннями, навичками не нові. Але час вносить свої корективи, висвітлюючи нові грані проблеми, змушує розглядати їх з сучасних позицій, із урахуванням останніх досягнень психології та педагогіки.

Розширюється когорта вчених, які без сумніву стверджують про необхідність переходу суспільства з Епохи Інформатизації в Епоху Духовності. Вчитель, як один з учасників навчально-виховного процесу (поряд з психологами, батьками учнів), залишається важливим фактором впливу на духовні трансформації свідомості у підлітка.

Пошуки шляхів і засобів удосконалення професійної підготовки вчителів активізують пильну увагу до вивчення й використання багатої вітчизняної історико-педагогічної спадщини. Цінний внесок у теорію і практику підготовки вчительських кадрів зробив видатний український педагог-новатор і вчений-експериментатор В. О. Сухомлинський.

Питання формування високих духовних якостей особистості вчителя посідають чільне місце в працях просвітителя. При цьому гуманістичну спрямованість особистості педагога він розглядав у двох аспектах: як основу духовного життя особистості, та як важливий компонент професійної майстерності.

На думку педагога-гуманіста, справжнього вчителя повинна відрізняти повага до особистості учня, його людської гідності. Дійсно моральний, гуманний підхід вимагає йти не від вихователя до дитини, а в усіх педагогічних діях виходити насамперед з інтересів і потреб особистості школяра. Ці новаторські для свого часу переконання В. О. Сухомлинського знайшли відображення в багатьох його працях.

Любов до дитини – це, за словами В. Сухомлинського, “плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору”. Йдеться про мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити.

Провідне місце в змісті духовної культури вчителя, на думку В. О. Сухомлинського, посідає його морально-естетична культура, сутність якої полягає в умінні створювати, підтримувати в навчально-виховному процесі школи атмосферу творчого співробітництва, гуманних і демократичних взаєностосунків. Важливу роль у створенні атмосфери творчого співробітництва в навчанні та вихованні педагог-новатор відводив захопленості вчителя своєю працею, всім тим, що вчитель робить разом з дітьми: „Шлях до серця дитини лежить через дружбу, через спільні інтереси, захоплення, почуття,

переживання”. Особливого значення набуває приклад навчально-виховної діяльності вчителя – ставлення до свого предмета, кругозір, глибина знань, особисті захоплення, які пов’язані з предметом й одночасно ведуть дітей у світ, що далеко виходить за межі шкільної програми.

В. О. Сухомлинський, виходячи зі свого багаторічного творчого педагогічного досвіду, дійшов висновку, що вчитель повинен бути не тільки наставником, а й другом учнів, разом з ними переживати, радіти й засмучуватися. За його переконанням, емоційно-естетичною серцевиною морального обличчя вихователя в очах вихованців було співпереживання душевному стану дитини.

Для В. О. Сухомлинського характерними були насамперед радість, щастя, життєрадісне світовідчуття. Справжня гуманність педагогіки полягала для нього в збереженні в житті школи радості та щастя, на які має право кожна дитина. Завдання вчителя — зрозуміти дитяче почуття та зробити все, аби розв’язати дитячу тривогу, дати дитині відчуття захищеності й спокою. Якими засобами вчитель буде досягати цього в кожному конкретному випадку, залежить від його духовної культури, педагогічної майстерності.

Принципово важливою складовою змісту духовної культури вчителя В. О. Сухомлинський уважав також творче ставлення до навчально-виховної праці. В. Сухомлинський вважав, що педагогічна творчість виникає тоді, коли в учителя народжується бажання бачити свою справу та її результати кращими, ніж вони є.

В. О. Сухомлинський був глибоко переконаний, що метою побудови нового суспільства й виховання людини, якій належить жити в цьому суспільстві, є турбота про духовне вдосконалення, постійне й нескінченне облагороджування людської природи, а отже, — турбота про людське щастя. Тому в учителіві він хотів бачити уповноваженого представника суспільства майбутнього, який покликаний прокласти новому поколінню за допомогою досконалої системи виховання шлях до щастя. Але це не має бути пуританське щастя повного самозречення в ім’я ідеї. Головне завдання вчителя – сформулювати в кожного вихованця розуміння, що щастя полягає в повнокровному житті з усім розмаїттям його виявів: “Людину не може радувати щастя суспільства, якщо в неї немає особистого щастя, та й суспільне благо своєю кінцевою метою має щастя кожної особистості, кожної сім’ї. Думка про сенс і мету життя стане стимулом самовиховання тоді, коли в свідомості кожного майбутнє буде уявлятися як розквіт особистих здібностей, талантів, обдарованості”.

Список використаних джерел та літератури:

1. Губернський Л., Андрущенко В. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти. – К. : “МП Леся”, 2008. – 516 с.
2. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях //Л.М.Митина //Вопросы психологии. – 1997. –№4. – С. 28-38.

3. В.О. Сухомлинський Методика виховання колективу. – Київ, : „Радянська школа”, 1971.- 310с.

4. Сухомлинский В. А. Этюды о коммунистическом воспитании. - «Народное образование», 1967, № 12, с. 40-43.

Павлушкіна О. В., Галасюк Н. О.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У будь-якому суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних принципах, здоров'я є найвищою цінністю, найважливішим надбанням держави.

В останні роки більшість показників здоров'я дітей України характеризується проявами негативних тенденцій. Практика показує, що лише 15 % дітей України народжуються здоровими, вже вступаючи до школи, 70-80 % дітей мають розлади здоров'я (дані досліджень З. Поташнюк, Н. Книш, С. Юрочкіна, С. Кондратюк). А в перші роки навчання у школі втрачають здоров'я і ці невеликі відсотки [3].

Захопившись в школі освітою дітей, повідомляючи їм все більше інформації з різних предметів, значну частину якої ні діти, ні дорослі ніколи не використовують у своїй практиці, ми забули навчити дітей найголовнішого в житті – як бути здоровими.

Термін “валеологічне навчання і виховання” стрімко увійшов у шкільний побут і має своїх прихильників і опонентів. І все ж більшість людей, зокрема педагогів, розуміють, що здоров'я – моральне, фізичне, духовне – це не просто відсутність хвороб, а це якість найдорожчого, що має людина, – його життя. Тому приходить поступово розуміння того, що здоров'ю необхідно навчати, починаючи з родини, а далі – в дошкільних установах, в школі.

Для сучасних досліджень проблем формування здорового способу життя в Україні характерний різноаспектний підхід. Філософський і соціальний аспект формування здорового способу життя дітей та молоді відображені в роботах Ф. Бойко, Н. Гундарова, В. Крюкова, Ю. Лісціна, Л. Сущенко; медико-біологічний аспект розроблено в дослідженнях М. Амосова, Г. Апанасенко, Н. Борисенко. У роботах С. Юрочкіної, С. Кондратюк висвітлюється психолого-педагогічний аспект формування здорового способу життя дітей дошкільного віку та молодших школярів. Сьогодні доречно прочитати роздуми В. О. Сухомлинського в аспекті сучасного розуміння валеологічної освіти і виховання підростаючого покоління [3].

У вітчизняній практиці збереження здоров'я дитячого колективу одним з перших прикладів (якщо не найпершим) можна вважати досвід роботи Павлиської середньої школи під керівництвом її директора, видатного радянського педагога В. О. Сухомлинського.

Навчальний день для школярів починався з гімнастичних вправ “спеціально для вироблення постави”. Заняття проводилися в одну зміну, причому тільки при природному освітленні. Час, який діти проводили за партою, становив не більше 4,5 год в 5-6-х класах, а в 7-10-х – не більше 5,5 год.

Друга половина дня була присвячена творчій праці: заняттям у гуртках, екскурсіям, самостійному вивченню науково-популярної літератури, причому не менше 90 % цього часу проходило на свіжому повітрі. При такому розпорядку “ознайомлення з найважчими питаннями програми з фізики, хімії, геометрії завжди починалося з позакласної, необов’язкової роботи” [2]. Так створювався інтерес і підвищувалася мотивація до навчання, знімалася проблема “зубріння”, яка негативно позначалася на здоров’ї учнів. У системі В. Сухомлинського важлива роль відводилася дотриманню режиму нічного відпочинку дітей: відхід до сну – не пізніше 21 год., тривалість сну – не менше 8-8,5 год

Особливість методики В. Сухомлинського – виконання дітьми домашніх завдань до, а не після уроків, тобто вранці вже наступного дня – викликає подив і донині. За твердженням педагога, “при правильній постановці всієї навчально-виховної роботи ... за 1,5-2 год (іноді за 2,5 год) розумової праці вранці можна зробити в 2 рази більше, ніж за такий же час після уроків. Розумова праця дитини вранці починається з повторення того, що треба завчити, запам’ятати, назавжди зберегти в пам’яті” [2].

Ефективність всіх проведених у Павлівській школі заходів досягалася за рахунок регулярної роботи з батьками учнів, реальної допомоги та консультацій з питань збереження здоров’я дітей.

У книзі “Серце віддаю дітям”, яка стала настільною книгою більшості вчителів, у розділі “Здоров’я, здоров’я і ще раз здоров’я” педагог стверджує: “Я не боюся ще раз повторити: турбота про здоров’я – це найважливіша праця вихователів. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили. Якщо виміряти всі мої турботи і тривоги про дітей протягом перших 4 років, то добра половина з них – про здоров’я” [2].

Здоров’я дітей В. Сухомлинський сприймає глибоко, суттєво і комплексно – з педагогічної точки зору, а не в медичному тлумаченні, як відсутність хвороб. Він зазначає, що “педагог має справу з мислячою матерією, здатність якої в роки дитинства сприймати і пізнавати навколишній світ, багато в чому залежить від здоров’я. Ця залежність дуже точна і важко вловима. Вивчення внутрішнього духовного світу дітей, особливо їхнього мислення – одна з найважливіших завдань вчителя” [1, 2].

На які аспекти формування та збереження здоров’я дітей початкової школи звертає увагу, зважаючи на свій досвід, В. Сухомлинський та що з його практики, на нашу думку, актуально і на сьогоднішній день?

При підготовці дітей до школи він звертає особливу увагу батьків та педагогів на здоров’я дітей, а не тільки на оволодіння елементами читання,

письма та початкових основ математики. “Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також знати індивідуальні особливості здоров’я кожного учня – без цього не можна нормально вчитися”, – відзначає Василь Олександрович [2].

Згідно з цим педагог дає практичні рекомендації батькам щодо літнього оздоровлення дітей, загартовування, перебування на свіжому повітрі, вживання овочів і фруктів.

Цікаві думки висловлює Василь Олександрович про оздоровлення дітей взимку. Він переконаний, якщо “не використовувати для зміцнення здоров’я зиму – з її морозами, снігами – то й літо не буде корисним” [2]. Він привчав перебувати малюків на морозі, дихати чистим морозним повітрям, спостерігати за сніговими наметами в шкільному саду, будувати снігове місто, зі снігових плит виробляти печери, а потім усі ці будівлі використовувати в іграх. Разом з дітьми педагоги влаштовують крижані гірки, катаються на ковзанах.

В. О. Сухомлинський стверджує, що подальша турбота про здоров’я неможлива без постійного зв’язку з сім’єю. І тому більшість бесід з батьками він присвячує здоров’ю дітей, організації домашньої розумової праці, режиму дня для дітей. Батьки залучалися до будівництва на території школи душевих, де брали водні процедури, особливо ослаблені діти [4].

Василь Олександрович намагався, щоб діти систематично робили ранкову гімнастику, яка є прекрасним засобом для профілактики сутулості, непропорційності статури. Він зазначав, що “людина повинна бути не тільки здоровою, але і красивою: краса невіддільна від здоров’я, від гармонійного розвитку організму” [2].

Займали В. Сухомлинського й питання організації харчування школярів. Він стверджував, що “від харчування в роки дитинства залежить гармонія, правильна будова кісткової тканини і особливо грудної клітки” [2]. Багаторічні спостереження педагога дають підставу для констатації такого факту – при відсутності в їжі мінеральних речовин і мікроелементів непропорційно розвиваються деякі частини скелета, що на все життя позначається на поставі.

Дослідження відомого педагога свідчать, що 25 % дітей молодшого віку, не снідають, йдучи до школи. 30% з’їдають вранці менше половини того, що необхідно для нормального харчування і лише 23 % школярів снідають повноцінно. Як наслідок – після кількох годин перебування в класі у дітей, що не снідали, з’являється запаморочення, дитина йде додому, але і вдома апетит не з’являється. Відсутність апетиту, говорив Сухомлинський, – джерело хвороб, ворог здоров’я. Василь Олександрович радив батькам готувати смачну і здорову їжу, заготовляти на зиму багато фруктів, овочів, багатих на вітаміни, мед.

У “Школі радості” Василя Сухомлинського з перших днів перебування дітей привчали не боятися протягів – життя переконало педагогів, що ніякі протяги не страшні, коли дитина звикла до них з дитинства. У дітей була вироблена звичка “нетерпимості” до непровітрюваного приміщення. Як свідчать випускники, в школі суворо дотримувалися санітарно-гігієнічні норми,

і цей порядок добре виховував: на перервах відкривалися вікна, провітрювали приміщення, 2-3 рази на день проводили вологе прибирання.

Василь Олександрович зазначає, що дитяча радість – це складник здорового духу. Ось чому велику увагу В. Сухомлинський приділяє цій гармонії: “Якщо дитина, зачарована красою полів, зірками, пісенькою коника-стрибунця, ароматом польових квітів, намагається скласти пісню, то вона перебуває на вершині цієї гармонії – тіла і Духа” [2].

У практиці своєї роботи педагог приділяв велику увагу плаванню, спортивним іграм. До речі, в школі був обладнаний майданчик, встановлені гойдалки, в достатній кількості були м'ячі. Діти із задоволенням грали в настільний теніс, метали диски, лазили по канату.

Особливо важливим вважав В. Сухомлинський несприятливе ставлення до нежитю. Багато років це нещастя не давало спокою: у періоди різкої зміни погоди, майже половина дітей чхала. Навіть якщо немає високої температури, дитина не може в такому хворобливому стані нормально працювати. Що робити? Знову досвід показує, – говорив В. Сухомлинський, – найбільш чутливі ноги. Якщо ноги бояться переохолодження, у людей виникає сприятлива атмосфера для виникнення інфекційної нежиті. Педагоги Павлиської школи розробили власну систему зміцнення організму, яка починається з загартовування ніг, ходіння босоніж.

В. Сухомлинський стверджував, що природа – це сад здоров'я, фізичного і духовного. Школа під блакитним небом, уроки мислення на природі – це подорож до джерела емоцій, образного сприйняття світу, єднання з прекрасним – це початок духовного здоров'я малюків.

Павлиська школа нагадувала містечко в оточенні саду: алеї, а також сад Матері, розарій, “зелений клас”, квітники, виноградник, дослідні ділянки, поляна. Канікули влітку – це п'ята трудова чверть. Вирощені фрукти і овочі продавалися в колгоспних кіосках, виручку здавали в шкільну касу, фактично в 60-х роках школа була на власному господарському розрахунку.

Протягом багатьох років В. О. Сухомлинський вивчав дитячі неврози, які часто були викликані несправедливістю, необ'єктивністю з боку вчителя. Тому педагог зазначає: душевність, в основі якої лежить інтелектуальна, моральна, естетична і емоційна культура. Учитель повинен усвідомлювати і відчувати, що на його совісті доля кожної дитини, від його духовної культури залежить розум, здоров'я, щастя людини, яку виховує школа.

Проблему збереження, зміцнення здоров'я розглядає В. О. Сухомлинський ще в одній своїй роботі “Народження громадянина”, де він висловлює свій погляд на статеve виховання, фізичну культуру як важливий елемент всебічного розвитку людини, повноцінне харчування, працю і відпочинок, організацію канікул, розвиток фізичних якостей, заходи профілактики нервової системи дитини, психічну культуру.

Не минули проблему збереження здоров'я і відомі листи до сина, де Сухомлинський дає поради, як побудувати режим дня, і кожен лист закінчується словами “бажаю здоров'я і бадьорості духу!”

Здоров'я, особливо в перші роки навчання, В. Сухомлинський зводить до практики навчання здоров'ю, до освіти. Оскільки вікові особливості дітей такі, що вони приймають світ образно і емоційно, він вчить здоров'ю не словом, а самою організацією шкільного та позашкільного життя учня, його духовної взаємодії з учителем. "Школою радості" називає він початкову школу, де вчитель – не тільки наставник, а й друг, товариш, якого з дітьми пов'язують багатогранні емоційні відносини. На думку Василя Олександровича, це і є основою психічного та емоційного здоров'я дітей та вчителів.

Великого значення надавав В. Сухомлинський здоров'ю вчителів: фізичному, психічному, духовному, оскільки без цього важко досягти очікуваних результатів і у дітей.

Спадщина В. Сухомлинського багатогранна, і висвітлюючи у своїх творах численні проблеми формування здорового способу життя, він завжди звертається до традицій народного та сімейного виховання. Саме батьки повинні виховувати у дитини здоров'я, виконувати роботу з профілактики негативних звичок, намагатися виробити у дитини певний імунітет проти різних хвороб. В. Сухомлинський надавав величезного значення прикладу батьків для дитини, турбувався, щоб кожного учня оточувала тепла, здорова атмосфера дружби, взаємодопомоги, любові, оскільки основним призначенням життя та діяльності видатного педагога був принцип гуманізму, який полягав у моральному ставленні до дитини, в умінні поважати дитячу особистість, бачити в очах підростаючого покоління складний духовний світ, дбати, щоб цей світ заглиблювався і вдосконалювався [1].

Гаряче підтримував В. Сухомлинський народні традиції гарту дітей, виховання, любові до праці, поваги до людини-трудівника.

Видатний педагог вважав, що в сім'ях, де вміють розмовляти і співати, грати на музичних інструментах, малювати, вишивати, завжди хороший мікроклімат, а діти більш здорові і щасливі.

Думою про здоров'я дітей, про виховання людини завтрашнього дня проникнута неоціненна спадщина В. О. Сухомлинського, яка так повно і яскраво освітлена в його численних творах. Особливої актуальності набуває вона в наш час, коли педагоги знову і знову черпають з цілющих джерел Сухомлинського мудрі поради, творче натхнення, його праці є джерелом наукових і практичних досягнень, з яких кожен педагог може багато корисного взяти для своєї практики.

Список використаних джерел та літератури

1. Спогади про Сухомлинського / Упорядник С. П. Заволока. – М. : Сов. шк., 1990. – 223 с.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи синові. – М. : Сов. шк. , 1985. – 553 с.
3. Валеологія. – М. : Т-во "Знання" України, 1996. – 336 с.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – М. : Просвещение, 1987. – 257 с.

ГУМАНІЗАЦІЯ І ГУМАНІЗМ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Модернізація освіти України вимагає пошуку шляхів до утвердження демократичних принципів і гуманістичних процесів у освітянській сфері, особистісно орієнтованих підходів до навчання і виховання, в центрі яких людина, як вища цінність суспільства. Історичний аналіз педагогічної думки приводить до висновку, що в основі цих шляхів лежать ідеї педагогів – класиків, чия думка проектує варіанти реформування освіти у контексті удосконалення духовного світу кожного вихованця, тобто виходить з позицій гуманістичного виховання. Такою неповторною особистістю є український педагог-гуманіст Василь Олександрович Сухомлинський, чия теоретична спадщина і педагогічна діяльність гідно поціновується вже багато років. Його творча спадщина увійшла до класичного фонду вітчизняної педагогіки і стала невід’ємною частиною національної і світової педагогічної культури. У його працях і практичній діяльності відображається прогресивний поступ, простежується генезис основних теоретико – практичних ідей.

Творча спадщина В. О. Сухомлинського – вершина розвитку національної педагогічної науки II половини ХХ ст., оскільки він став засновником гуманістичної новаторської педагогіки, яка наскрізно пронизана любов’ю до дітей, ідеєю всебічного розвитку особистості.

Як доводить наука, освіта і виховання людей, чому служить педагогіка, є гуманними за своєю суттю. Гуманізація освіти, на відмінну від традиційного розуміння освіти, передбачає становлення і вдосконалення унікальної цілісної особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний в різноманітних життєвих ситуаціях [1, с.7]. Наукові дослідження переконують, що гуманізація освіти є складним системним чи інтегративним утворенням, основним завданням якого є створення всіх умов для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному і фізичному розвитку [1, с.12].

Аналіз педагогічної і практичної спадщини В. О. Сухомлинського дає можливість констатувати, що саме ідеями гуманізації освіти і гуманізму пронизані теоретичні напрацювання і вся його практична діяльність. Педагог переконливо стверджує, що виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення людям добра [6]. Основна суть гуманізації освіти – її орієнтація на формування переконань особистості, які розуміються в широкому значенні як формування наукової картини світу, світогляду і прагнення до його реалізації в емоційній, інтелектуальній і вольовій сферах [1, с.13].

В.О.Сухомлинський вважав, що виховання гуманізму повинно стати одним із завдань школи та вчителя. Серед гуманних почуттів і якостей

особистості він виділяє доброту, потребу в служінні людям як радість самовіддачі [6, с.510].

Педагог – гуманіст у праці “Як виховати справжню людину”, яка була підсумком багаторічної практичної роботи у школі і вперше опублікована вже після смерті автора, обґрунтував ідею утвердження повинності. Він вважав, що сутність цієї ідеї полягає в усвідомленні людиною свого обов’язку перед іншим людьми. “...треба вчити людину правильно жити, правильно ставитись до людей і до самої себе”, – так навчав реалізовувати ідею повинності великий педагог [6, с.729].

Мудрість людської повинності вбачав В.О.Сухомлинський в умінні бачити і внутрішньо розсудити, де повинен ти і де повинні тобі. Він застерігав, “...втратиш повинність – спочатку станеш дріб’язковим егоїстом, потім – негідником, далі – зрадником” [3]. Величезною людською цінністю, вважав педагог, є відчуття і розуміння того, що тобою дорожать і те, що ти умієш дорожити людською відданістю і любов’ю.

Гуманізм без любові немислимий і тому Василь Олександрович переконаний, що любов до людей є моральною серцевиною особистості, яка має бути здоровою, чистою і сильною. У листах до сина він писав, що любов – найсуворіший іспит людяності [4]. Бути справжньою людиною – це значить віддавати сили своєї душі в ім’я того, щоб люди навколо були красивішими, духовно багатшими, щоб у кожній людині залишилося щось хороше від тебе, від твоєї душі [6, с.737].

В. О. Сухомлинський великого значення надавав пробудженню чуття людяності в душах молоді, як одного із дієвих чинників становлення й розвитку особистості у контексті гуманного виховання.

Як педагог – гуманіст важливе значення приділяв В. О. Сухомлинський формуванню морально вихованої особистості. Його педагогічні ідеї з цієї проблеми переконують у необхідності починати морально виховувати дитину з її орієнтації в повсякденній поведінці не тільки на свої особисті бажання, а й на інтереси людей, які оточують. А для цього він радив ставити дітей у ситуації, що вимагають прояву таких якостей, як : відповідальність, обов’язок, бажання робити добро. Педагогічним ключем для розв’язання проблеми морального виховання Василь Олександрович вважав навчити дитину робити добро без прямих вказівок “зроби саме так”, “зроби, як я показав” тощо [2, с.9]. Він вважав, що зміст добра, як категорії, розкривається у тому, як повинен , як бути, як треба, в усвідомленні свого обов’язку. Ідея добра, на його думку, стане орієнтиром життєвої практики, мірою вчинків лише тоді, коли змістом життя буде прагнення до добра і непримиренності до зла.

Вивчення і аналіз практичної діяльності В. О. Сухомлинського дає можливість стверджувати, що добрі почуття йдуть корінням у дитинство, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюваннях про красу довкілля. Він був переконаний, що у майбутньому “...нічого не даватиметься людині без напруження, без зусиль, без поту і втоми,

без тривог і хвилювань. Будуть і ... мозолі, будуть і безсонні ночі. І найголовніше, на чому завжди стоятиме людина, – її розум, совість, людська гордість – це те, що вона завжди добуватиме хліб у поті чола” [5].

В. О. Сухомлинський стверджував, що необхідно привити дітям кращі духовні якості через які будуть створюватися ними духовні цінності. Виховуючи високогуманну особистість, Василь Олександрович звертається до аналізу складових духовного життя: совість, честь, співчуття, моральна краса, які складають психолого-педагогічну структуру гуманізму.

Змістом педагогічних праць, практичними напрацюваннями педагог – гуманіст переконливо довів, що витoki гуманістичної системи у народній педагогічній мудрості, яка надихала його на створення культів Батьківщини, Людини, Матері і рідного Слова. Звідси і у Василя Олександровича повчання для учнів “Ставлення до батьків, рідних, близьких”. Він вважав, що шанування старшого покоління – закон нашого життя. Особливо важливо, на його думку, сформувавши культ Матері, оскільки мудрість материнської любові полягає у тому, як воля керує любов’ю і справжня любов одухотворяє головний стимул волі – почуття відповідальності за майбутнє людини. Окрім того, він зауважував, що на тлі культу Матері не слід забувати про мужність і піклування про родину Батька, Чоловіка.

В. О. Сухомлинський у гуманістичному напрямі розглядає також і діяльність педагога. На його думку, місія педагога полягає у тому, щоб він був творцем дитячого щастя, лікарем і цілителем дитячої душі. “Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється” [6, с.505]. Він вважав і підтверджував це своєю практичною діяльністю, – “... щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце” [6, с.505]. Гуманістично спрямованою й визначеною може вважатися лише та освітня діяльність, у якій педагог зуміє не просто ознайомити, а й переконати учня в моральності й життєздатності саме гуманістичних інтересів, які прокладають дорогу через весь суперечливий спектр ставлення людини до природи, суспільства і до самої себе.

Таким чином, приходимо до висновку, що гуманістичні напрями педагогічної думки В. О. Сухомлинського доводять, що морально вихована особистість на тлі гуманних чеснот сповна пізнає щастя істинно людського життя, щастя любити людей і самій бути серед подібних справжньою Людиною. Він ствердив основні істини і методику гуманної педагогіки майбутнього і працею довів її необхідність. Ці, пізнання та душевною ширістю викохані В. О. Сухомлинським, істини спрямовують навчально-виховний процес і нині у гуманістичне русло, оскільки усім своїм змістом українська освіта має бути орієнтована на людину.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончаренко С. У. Гуманізація як морально – педагогічний принцип педагогіки / С.У.Гончаренко // Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи. – Хмельницький : ТУП, 2003. – С.7 – 17.

2. Лавриненко О. Гуманізм як домінанта виховної системи Василя Сухомлинського / О. Лавриненко // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С.9-12
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори [в 5-ти т.]– Т.2. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – С.149-416.
4. Сухомлинский В. А. Письма к сыну [письмо №17] / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1987. – 60с.
5. Сухомлинський В. О. Праця і моральне виховання / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1962. – 154 с.
6. Хрестоматія з української класичної педагогіки : К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. пос. для студ. вищ. Навч. закл. [укл. В. П.Кравець, О. І. Мешко]. – К. : Грамота, 2008. – 768 с.

Поляновська О. Р.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧІСТЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Як свідчить історичний досвід, без держави немає нації, немає мови, йдуть у небуття культура, історія, традиції. Щоб зберегти державу, зокрема і націю, слід актуалізувати проблему громадянського виховання. З огляду на це, громадянське виховання є могутнім стимулом у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства, формування високої етики міжнаціональних стосунків.

Про актуальність цієї проблеми свідчить низка державних документів, розроблених науковцями та науково-дослідницькими колективами. Серед них – Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національного виховання, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності.

Проблема виховання громадянина відома з давніх часів. Особливий акцент на громадянську вихованість і активність уперше зробив Сократ. Ця ідея набула належного обґрунтування і практичного втілення у працях інших видатних представників античної думки: Платона, Аристотеля, Епікура. Вони на перше місце ставили культ вільної, гордої, з почуттям власної гідності особистості. Щоправда, в середні віки модель була дещо принижена. На думку Августина Блаженного (IV ст.) та Фоми Аквінського (XIII ст.), в земному житті з метою збереження благополуччя держави необхідно виховувати в людей покірність царю, верховному правителю як наміснику Бога.

Згодом ідея громадянського виховання реанімується у працях гуманістів епохи Відродження: Н. Макіавеллі, Т. Мора, Т. Кампанелли та ін. Значний внесок у цю проблему зробив англійський вчений і громадський діяч Д. Прістлі, зокрема, збагативши її своїм ученням про політичні та громадянські свободи.

Досить оригінальними щодо проблеми виховання громадянина є думки французьких просвітителів XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо, К. А. Гельвеція, П. А. Гольбаха. Високий рівень розвитку ідеї про моральний сенс громадянськості відображено у “Філософії права” Гегеля.

Громадянськості та громадянському вихованню значну увагу приділяли й українські мислителі: М. Драгоманов, М. Костомаров, П. Куліш, С. Русова, Т. Шевченко.

Ідея громадянського виховання у радянський період поступово ніби сама собою усувалась із педагогічної теорії та практики. Винятком, як на той час, можна вважати книгу В. Сухомлинського “Народження громадянина”, у якій подається така система роботи педагога-вихователя, яка б оптимально впливала на громадянський розвиток особистості.

На думку Василя Олександровича, патріотизм – це суспільно-психологічне і моральне почуття, яке передбачає відданість і любов до Батьківщини, до свого народу, здатність до захисту її від ворогів. Патріотизм як одна з яскравих емоційних якостей людини має моральне значення, оскільки проявляється у її громадянській позиції, у пам’яті й прихильності до традицій своїх батьків [5].

Він вважав, що громадянське виховання покликане виховувати у молодій людини високі моральні ідеали, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй. Воно орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

В. О. Сухомлинський був переконаний, що критерієм і результатом громадянського виховання є громадянськість особистості, складниками якої є моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві. Під громадянськістю він розумів духовно-моральну цінність, світоглядну і психологічну характеристику особистості, що визначають її обов’язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною.

Становлення громадянина відбувається з дитинства. Саме у цей період у дитини закладаються основи майбутньої свідомості, характеру поведінки, формуються паростки українця. Підростаючи та поступово більше усвідомлюючи, дитина вбирає те, чим живе сім’я, родина, народ України, поступово вона формується як член суспільства, як громадянин.

З цього приводу видатний український педагог писав: “Домогтися того, щоб вихованця вже з дитинства хвилювало теперішнє і майбутнє Вітчизни, – одна з найважливіших передумов запобігання моральним зривам у дитячі роки. Громадянські думки, почуття, тривоги, громадянський обов’язок, громадянська відповідальність – це основа почуття людської гідності. Той, у кому ви сформуvalи ці якості душі, ніколи на виявить себе в чомусь поганому, навпаки – він прагнутиме виявити себе тільки в доброму, гідному наших ідей, нашого суспільства” [4, с. 216].

У своїй книзі “Народження громадянина” він подає таку систему роботи педагога – вихователя, яка б оптимально впливала на громадянський розвиток особистостей підростаючого покоління. В. Сухомлинський вважав, що класний керівник як вихователь повинен прагнути, щоб у учнів загострювалося громадянське бачення світу. На думку автора, від вихователя вирішальною мірою залежить те, як бачить світ підліток, що його хвилює, дивує, турбує, зворушує. Василь Олександрович пропонував практикувати у своїй виховній діяльності розповіді про світ, які називав уроками громадянського бачення світу. Адже, як зазначає педагог, громадянське бачення світу – це жива плоть і кров моральності.

Дуже важливо, на думку Василя Олександровича, щоб сферою утвердження й вираження чистих, високих почуттів було багате, благородне емоційне життя, особисте ставлення людини до значних соціальних, суспільно-політичних явищ. Він прагнув, щоб його розповіді про світ не тільки доносили знання до свідомості хлопчиків та дівчаток, а й примушували замислюватись над долею світу. Потрібно намагатися знайти з кожним вихованцем духовну спільність, і тоді підліток, залишаючись наодинці із самим собою, роздумуючи про світ, насамперед буде одухотворений громадянськими турботами, тривогами і хвилюваннями. Потрібно прагнути, щоб вихованці бачили світ навколо себе і самих себе очима громадянина. В. Сухомлинський давав такі настанови підростаючому поколінню:

Ви живете серед людей. Кожен ваш вчинок, кожне ваше бажання позначається на людях. Подумайте, чи не завдаєте ви зла, роблячи приємне собі.

Ви користуєтесь благами, створеними іншими людьми. Люди дають вам щастя дитинства, отрочтва і юності. Платіть їм за це добром.

Почуття вдячності людям – це рідна сестра почуттів відповідальності, обов'язку, громадянської гідності.

Усі блага й радощі життя створюються працею і тільки працею. Праця – це основа на якій повинна утверджуватись повага до самого себе, основа того, щоб наші підлітки завжди мали перед собою певну громадянську мету, долали труднощі [5, с. 442-448].

В. Сухомлинський вбачав важливе завдання школи у вихованні громадянської непримиренності. Він вважав виховним началом всієї виховної роботи те, щоб кожен учень був для кожного з нас передусім людською особистістю, гідною великої поваги. Педагог говорив: “Знайдіть таку форму духовного спілкування, щоб вихованець зрозумів, кого поважаєте в ньому...” [5, с. 450].

Почуття громадянського обов'язку, вважав В. Сухомлинський, народжується з елементарної моральної звички, яка в умовах правильного виховання міцно утверджується в людській душі, звички приходити людині на допомогу незалежно від того, просить вона про це чи ні.

Василь Олександрович широко застосовував у своїй педагогічній діяльності таку форму роботи, як вечори юних мислителів. Наприклад, вони

могли присвячуватись таким темам: “Що ми одержуємо від суспільства і що даємо суспільству?”, “Чи треба сучасній людині знати далеке минуле?”, “Що таке добро і зло?” У своїй праці він написав: “Ми прагнули, щоб у кожного підлітка поступово формувалося особисте ставлення до Батьківщини” [5, с. 467].

У демократичному суспільстві громадянськість розуміється як сукупність складних багатовимірних особистісних якостей, з-поміж яких вирізняються: громадянські чесноти, громадянські знання та готовність брати участь у соціально-політичному житті країни (громадянська участь). У сучасному розумінні до громадянських чеснот обов’язково додається повага до прав і свобод людини, відповідальність, відкритість та критичне мислення, толерантність.

На основі цих якостей може починатися формування такого важливого компонента громадянськості, як готовність брати участь у соціально-політичному житті країни, усвідомлення, що покращення повсякденного життя залежить від самих громадян та їх прагнення впливати на прийняття рішень на різних рівнях влади (від всеукраїнського до місцевого, від локальної громади до школи). Громадянська участь – необхідна умова становлення розвинутої демократії в країні.

Чинна демократія і громадянське суспільство задля ефективного свого функціонування потребують активних громадян, які мають розвинені громадянські цінності та чесноти. Особливі сподівання безпосередньо пов’язані з формуванням громадянських та демократичних цінностей у підростаючого покоління. Оскільки система світоглядних цінностей та орієнтирів засвоюється людиною саме в юні роки як наслідок процесу соціалізації, рівень духовності та моралі, культурні запити та потреби сучасної молоді є одним з найбільш вагомих соціокультурних характеристик українського суспільства, а перспективи їх розвиток вирішальною мірою визначають майбутнє України.

Навчаючи молодших школярів суспільствознавству, вчитель повинен сприяти формуванню у малого українця потреби до пізнання світу та людини в ньому як соціальної і біологічної істоти; засвоєнню духовних цінностей у різноманітних сферах: пізнавальній, моральній, діяльнісно-вольовій, емоційній, естетичній, комунікативній; вихованню патріотизму, поваги до Української держави, її символіки, свідомого бажання зробити свій внесок у становлення України як демократичної заможної держави; створенню теоретичної бази для інтелектуального розвитку молодших школярів, забезпечувати творення передумов для усвідомленого сприйняття і засвоєння соціальних та морально-правових норм, історичних, національно-культурних традицій українського народу.

На жаль, сьогодні серед молоді спостерігається небезпечно для соціальної стабільності суспільства зростання бездуховності, зневаги до правових та моральних норм, антисоціальної поведінки, відбуваються залучення до злочинного бізнесу, втрата соціального оптимізму. Тій же частині молоді, яка не втратила моральних ідеалів, патріотичних почуттів, дедалі важче знайти

можливості для громадянського самовизначення, протистояти негативному впливу довкілля. Усе це потребує усвідомлення необхідності впровадження комплексу соціально-педагогічних заходів для зміни ситуації з метою підготовки молоді до життя в умовах демократичної держави і громадянського суспільства.

До проблем громадянського виховання прикута увага багатьох сучасних вітчизняних науковців: Р. Арцишевського, Т. Байбари, Н. Бібик, О. Наровлянського, Л. Пічуркіної та ін.

Вона не втратить своєї актуальності до тієї пори, поки існуватиме нація, держава, народ. Залежно від розвитку суспільства можуть змінюватися шляхи, засоби, прийоми громадянського виховання. Але є думки, які завжди залишаться актуальними, і до таких можна віднести погляди В. О. Сухомлинського. Завдяки його здобуткам можна стверджувати, що слава про той край (Україну) жила і буде жити вічно.

Список використаних джерел та літератури

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття): Затверджена постановою кабінету Міністрів України від 3.11.1993 року №806. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – 2000. – № 32. – С. 6-7.
4. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – 311 с.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с.

Пунда К. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах сьогодення гострої актуальності набуває проблема кількісного та якісного співвідношення особистісних, професійних та духовних якостей особистості вчителя, формування культури майбутнього педагога.

Протягом тривалого часу проблеми духовності вчителя, його культури були в центрі уваги дослідників Дж. Дьюї, А. Дістервега, Конфуція, М. Монтеня, І. Песталоцці, Ф. Фребеля та інших.

Визначення поняття “культури” тією чи іншою мірою досліджували видатні вчені сучасності – А. Швейцер, М. Мід, А. Моль, Г. Сельє, Н. Бердяев, І. Ільїн, М. Каган, В. Біблер, Ю. Лотман, П. Гуревич, Н. Ейдельман та інші. Вагомий внесок у розвиток української культури зробили Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко, М. Коцюбинський, В. Винниченко, М. Стельмах, О. Гончар, П. Загребельний, В. Стус та інші письменники.

Сучасне наукове визначення культури наводить Л. Тодоров [3]: “Культура – сукупність реальних обставин, явищ, предметів, способів життя і діяльності, яка виділила людину із природного середовища; це все те, що створено руками і думкою людини (творіння рук людських)”. Саме культура може “створювати, відновлювати, перебудовувати людину” (Маргарет Мід).

Глибокі наукові засади на теоретичному та практичному рівні щодо формування культури вчителя заклав вітчизняний педагог В.О.Сухомлинський.

За В.О.Сухомлинським можна стверджувати, що культура – це є “концентрований досвід попередніх поколінь”, що дає можливість кожному індивіду засвоїти цей досвід та брати участь у його нагромадженні” [5]. Освіта як система є соціальним інститутом адресної та цілеспрямованої передачі такого досвіду, активним носієм якого є вчитель. У своїх працях В. Сухомлинський чимало уваги приділив проблемі професійної культури вчителя та загальній культурі людини.

Професійну культуру становить комплекс знань, умінь та навичок, оволодіння яким робить спеціаліста майстром своєї справи, котрий працює на визнаних суспільних, професійних стандартах.

Культура, як наголошував В. Сухомлинський у своїх працях, спроможна надати людині безмежні можливості для професійної діяльності та самореалізації. Оволодіння загальною та професійною культурою є необхідною умовою для переходу людини від репродуктивної діяльності до творчої.

Видатний педагог зауважував: педагогічна культура – це інтегральна якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру у сфері професії. Педагогічна культура - це синтез високого професіоналізму у внутрішніх властивостях педагога, наявність культуротворчих здібностей. І в наш час сучасна освіта потребує вчителя, який має високу педагогічну культуру, добре розвинуте педагогічне мислення і свідомість, володіє творчим потенціалом.

“Педагогічна культура – це синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей педагога, володіння методикою викладання і наявність культурних здібностей” [7]. У такому ракурсі можна говорити про педагогічну культуру учителів школи, міста, історичного періоду розвитку суспільства, а також про культуру учня чи групи учнів. “Присвоєння” культурних надбань обов’язково буде пов’язано з певною формою діяльності, з навчанням у широкому розумінні. Педагогічні системи є тими специфічно організованими структурами суспільства, де відбувається цілеспрямоване «присвоєння» культурних надбань групами людей у процесі навчання та виховання. Мету суспільства – передати надбання культури, прилучити учнів до культури – повинні здійснити педагоги у професійній діяльності. Мета учнів – “присвоїти” надбання культури і стати культурними людьми. “Присвоїти” надбання культури означає не тільки “знати” її, а і зрозуміти, проникнутися, прийняти за “свою”, стати її частиною.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, виступає інтегратором історико-культурного педагогічного досвіду. Педагогічна

культура відображає як розвиток загальної культури суспільства, світу у цілому, так і розвиток цивілізації. В результаті виникають нові парадигми освіти, навчання та виховання (цінносно-зорієнтований педагогічний процес, особистісно зорієнтований педагогічний процес, діалогічний педагогічний процес, гуманістичний педагогічний процес, “розуміючий” (а не “пояснювальний”) педагогічний процес), нові технології навчання та виховання (діалог як засіб досягнення істини у проблемному навчанні, “розширення” цілєзорієнтованого педагогічного процесу до “цінніснозорієнтованого), способи спілкування (діалогічний), взаємовідносини (педагогіка співробітництва), засоби комунікації, технічні засоби (комп’ютери і інформаційні технології, моделювання динамічних процесів).

В основі педагогічної культури знаходиться людина – учень, учитель – як вища цінність. У такому ракурсі педагогічна культура зорієнтує на гуманізацію навчання та виховання. Педагогічна культура як самостійна реальність виявляється у традиціях навчання і виховання, моральних традиціях, відносинах дорослих і дітей (“конфлікт поколінь”), у педагогічних теоріях, історичних та новітніх педагогічних системах, у моделях педагогічного процесу, діяльності педагогів.

“Відривання” педагогічного процесу від культури суспільства таїть небезпеку порушення процесів передачі культурно-історичного досвіду від покоління до покоління, власне того, для чого існує педагогічний процес.

Бачення педагогічного процесу як частини культури дозволяє розробляти і впроваджувати у практику нові педагогічні технології, які ґрунтуються на духовності, загальнолюдських цінностях, гуманітарному і інформаційно-технологічному прогресі. Такі технології відрізнятимуться від існуючих парадигмальним характером. В їх основі лежать нові парадигми: діалогічності, суб’єктності, гуманізації, гуманітаризації, системності. Педагогічний процес ґрунтуватиметься не на “необхідності”, а на “можливості”, що виражається у поняттях синергетичність, недиз’юнктивність, поле можливостей, самоорганізація, нелінійність.

Педагогічна культура як частина суспільної культури створює загальне – “безсуб’єктне” поле можливостей, яке не налаштоване на “живий” суб’єкт. Завдання педагога полягає у розпредмечуванні надбань педагогічної культури з наступним формуванням з безсуб’єктного педагогічного поля можливостей поля можливостей для “живих” суб’єктів, “введенням” суб’єктів у нього і пошуком разом з ними істини. “Найпримітивніший” педагогічний процес той, де домінує об’єктна парадигма, граничне вираження якої – ситуація, коли учитель дає тільки одну можливість для “розвитку” учня. Культура педагога визначається і в галузі людських відносин, тобто у здатності будувати їх згідно з вищими гуманістичними ідеалами.

Педагог, як своїм прикладом демонстрував В. О. Сухомлинський, повинен бути готовим іти назустріч життєвим і професійним труднощам та протиріччям і гідно розв’язувати їх, не тільки нічого не відбираючи (затушовуючи) в учня, а навпаки, розвиваючи у ньому високі людські якості – людську гідність,

свободу, мужність, справедливість, доброту. Стосунки педагога й учнів повинні ґрунтуватися не тільки на любові і симпатії, а і на реальних діях, турботі, допомозі, підтримці [1]. Педагогу необхідно звільнитися від різних особистих упередженостей, поставити у центр своєї діяльності учня, його інтереси, проблеми, почуття і т. п.

Педагогічна культура, як зазначав В.О.Сухомлинський, є водночас розгалуженою системою культури, виступає мірою реалізації особистісних можливостей учителя у всіх видах його діяльності. Завдяки педагогічній культурі здійснюється трансляція знань, наявних моделей світу, звичаїв тощо.

Педагогічна культура, як підтверджено в практичному досвіді Педагога, ефективно впливає на формування соціальної самореалізації майбутнього вчителя. Разом з цим педагогічна культура забезпечує зв'язок і спілкування між вихователями та вихованцями, обмін результатами їхньої духовної діяльності.

Реалізація педагогічної культури вчителя у його практичній діяльності здійснюється за допомогою соціальних взаємодій. Соціальна взаємодія передбачає координацію дій учителя, учнів, інших учителів, також їхніх поглядів та підходів.

Отже, зміст педагогічної культури вчителя визначається змістом його педагогічної діяльності. Чим змістовнішою за обсягом та характером є педагогічна діяльність, тим багатограннішою і різноманітнішою є педагогічна взаємодія.

Своїм прикладом В.О.Сухомлинський підкреслював, що педагогічна культура вчителя виявляється тоді, коли він на основі психологічної та педагогічної інформації і достатньо глибокого знання своїх вихованців, конкретної ситуації, цілей і завдань формування соціальної зрілості може передбачати їхні судження й поведінку, здійснювати вплив на їхню діяльність та спілкування.

Діяльність учителя у сфері педагогічної культури є діяльність, спрямована на відтворення, збереження, розподіл та використання духовних цінностей. Педагогічна діяльність у сфері педагогічної культури зростає до рівня загальності. Культура виступає ніби каталізатором вияву індивідуальності.

Розв'язання усіх виховних завдань щодо становлення сучасного вчителя вимагає разом з традиційним підходом застосування культурологічного аналізу. Це означає в процесі духовного розвитку вчителя перехід до комплексного дослідження, висхідним моментом якого є розуміння педагогічної культури як компонента інтегрованого цілого і культури. Розвиток духовності вчителя розглядається нами відповідно до загальнокультурних закономірностей, у складі яких її власні закономірності виступають як одна із сторін розвитку педагогічної культури як цілісності.

Педагогічна культура, зазначає В.О.Сухомлинський, як нагромаджуваний у педагогічній діяльності досвід соціальної взаємодії реально існує тільки на особистісному рівні, спираючись на конкретний досвід, досягнутий способом самостійних пошуків. Якщо культуру подавати переважно як набір певних правил поведінки, норм, зразків, заборон, тобто формально, як "уміння себе

поводити”, то розвиток особистості зводиться до механізмів соціалізації, привчання особистості діяти, мислити за заданими зразками.

Відомо, що соціалізація неможлива без самореалізації, особистісного самовизначення в системі загальнолюдських цінностей. Сутність виховання, як наголошує В.О.Сухомлинський, не в оволодінні певними механізмами, а в залученні до них, бо особистісна культура народжується й існує у спілкуванні-діалозі [4].

Сукупним суб'єктом педагогічної культури є суспільство загалом, що задає цілі й зміст освіти, а його “агентами” в педагогічній взаємодії виступають учителі, батьки, педагогічні співтовариства, котрі реалізують це соціальне замовлення в конкретно-історичному і особистому педагогічному досвіді. Педагогічна культура вбирає у себе всю сукупність досягнень соціально-педагогічної практики, педагогічних поглядів, стосунків, ідей, теорій, способів педагогічної діяльності педагогічної взаємодії.

Як зазначає В.О.Сухомлинський, в основі педагогічної культури як фактора формування соціальної самореалізації особистості майбутнього вчителя лежить цілісне уявлення про педагогічну дійсність, в епіцентрі якої перебуває особистість дитини [2]. Зміст цього фактора полягає в особливому ціннісному ставленні вчителя до дитинства як унікального, неповторного періоду людського життя і кожної дитячої особистості як самоцінності.

Головне завдання вчителя з високим рівнем соціальної самореалізації полягає в тому, як зазначав Педагог, щоб зберегти світ дитинства в цілості і недоторканості й допомогти дитині прожити його в радості й повноті спрямувань.

У практичній площині діяльності майбутнього вчителя всі форми навчального процесу потрібно будувати так, щоб вони сприяли розвитку культури мислительної діяльності, самостійності мислення, гуманізації способу дії; старий механізм подачі матеріалу у формі абстрактного теоретичного “накачування” слухачів певним обсягом знань потрібно змінити на новий, що потребує формування у студентів проєктивного мислення, здатного виявити приховані протиріччя, можливі конфлікти; профілювання як органічного зв'язку викладання із специфічними особливостями майбутньої сфери професійної діяльності вчителя потрібно перетворити в могутній інструмент формування стійкості мотивації для постійного самостійного вивчення відповідних педагогічних проблем. Потреба у висококультурній, творчій особистості вчителя, що вміло перебудовує свої життєві стосунки і що перетворює саму себе, нині посилюється. Тому проблема особистісного саморозвитку й професійна самореалізація вчителя є ключовою у підвищенні рівня його професійної культури.

Однак, успіх розвитку педагогічної культури, стан загального задоволення своєю особистістю і професійними досягненнями багато в чому залежать від уміння самого вчителя регулювати свою професійну поведінку, професійну діяльність й особистісні особливості. Тобто успіх педагогічної діяльності залежить від сформованості особистісно-педагогічної саморегуляції вчителя.

Особистісно-педагогічна саморегуляція розглядається у контексті теорії педагогічної культури, як один з її базових компонентів нарівні з іншими компонентами: 1) гуманістичною педагогічною позицією вчителя; 2) психолого-педагогічною компетентністю; 3) рівнем знань; 4) досвідом педагогічної діяльності.

Не менш важливе завдання вчителя, як зазначав В.О.Сухомлинський, полягає у забезпеченні поступового переходу дитини зі світу дитинства до дорослого світу, зі світу його власної природи у світ соціальності й культури.

Основне поле діяльності вчителя-вихователя, як наголошував В.О.Сухомлинський, полягає у створенні культурного середовища розвитку особистості дитини й наданні їй допомоги в знаходженні свого місця в культурі (виборі цінностей, середовища життєдіяльності й способів культурної самореалізації у ній). Для здійснення цього завдання необхідний педагог нового типу – соціально зрілий, з високим рівнем власної самореалізації, здатний ввести дитину в культуру, навчити її бачити, відчувати, думати, забезпечити корекцію її індивідуального розвитку, допомогти пристосуватися до життя. Такий педагог-професіонал здатний будувати свою життєдіяльність у культурних формах, організовуючи освітній простір так, щоб культуровідповідне буття актуалізувалося для дітей, залучених до цього простору.

Педагогічну культуру В.О.Сухомлинський розглядав як основоположну характеристику самореалізації особистості майбутнього вчителя, діяльності й педагогічного спілкування. Вона реалізовується як динамічна система педагогічних цінностей, творчих способів педагогічної діяльності й особистих досягнень учителя у створенні зразків педагогічної практики з позицій людини культури. Її показниками В.О.Сухомлинський вважав: гуманістичну педагогічну позицію вчителя стосовно дітей і його здатність бути вихователем; психолого-педагогічну компетентність і розвинене педагогічне мислення; освіченість у сфері предмета, що викладається, і володіння педагогічними технологіями; досвід творчої діяльності, вміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему; культуру професійної поведінки, способи саморозвитку, вміння саморегуляції власної діяльності, спілкування.

Гуманну педагогічну позицію В.О.Сухомлинський оцінював за наступними показниками: любов до дітей, захист їх прав та інтересів, турбота про їх здоров'я і самопочуття, емпатійне ставлення до кожного, діалогічне спілкування з дітьми, підтримка кожної дитячої індивідуальності, повага батьків та традицій.

При оцінці психолого-педагогічної компетентності Педагог зауважував на знаннях, розумінні вчителем психології дітей відповідного віку, актуалізації, мотивації навчання і поведінки, створенні умов для розвитку дітей, організації колективних творчих справ.

Досвід творчої педагогічної діяльності В.О.Сухомлинський оцінював за особистими творчими досягненнями вчителя у навчанні й вихованні дітей, участі в інноваційній діяльності, створенні нових зразків педагогічної практики.

Культура професійної поведінки, як зазначав Педагог, передбачає, що у всіх обставинах педагогічної взаємодії (з учнями, батьками, колегами, адміністрацією) учитель дотримується норм моральності й педагогічної етики, виявляє гідність, доброзичливість, витримку, культуру спілкування, розуміння, такт. Він володіє своїм голосом, мімікою, жестами, характеризується привітністю, чуйністю, увагою до людей, займається етичним самовдосконаленням.

Розвиненість усіх компонентів індивідуальної педагогічної культури істотно впливає на розвиток соціальної самореалізації майбутнього вчителя, детермінує його.

З цих позицій соціальна самореалізація вчителів з вищим рівнем педагогічної культури відзначається стійкістю і теоретичною обґрунтованістю власної педагогічної позиції, системністю педагогічної діяльності, вмінням творчо розв'язувати виховні проблеми, гнучкістю і варіативністю рішень, що приймаються у різних ситуаціях. І, навпаки, соціальна самореалізація вчителів, для яких характерний “низький” рівень педагогічної культури, відзначається нестійкістю, несформованістю власної педагогічної позиції і педагогічного стилю, безсистемністю, непослідовністю, невмінням розв'язати педагогічні проблеми.

Педагогічна культура – це характеристика цілісної особистості педагога. Досвід В. О. Сухомлинського переконує, що найдієвішим чинником і стимулом підвищення рівня соціальної самореалізації є включеність учителя в педагогічну творчість, інноваційну діяльність, дослідницький пошук. Такий педагог не тільки дбайливо зберігає, відтворює культурні зразки педагогічної практики, але й сам творить їх, створює авторські педагогічні “твори”: дидактичні й виховні системи, методики тощо.

Загальними принципами організації середовища освіти й життєдіяльності дітей з позицій педагогічної культури в школі є: природовідповідність; культуродоцільність (навчання, виховання й організація життя дітей у контексті культури); індивідуально-творчий підхід (задоволення інтересів і потреб кожної дитини в різноманітних видах творчої діяльності); життєтворчість (залучення дітей до розв'язання реальних проблем їхнього колективного й особистого життя, навчання технологій побудови власного життя в економічних і соціокультурних умовах, що змінюються): співпраця (об'єднання цілей дітей і дорослих, загальна діяльність й узгодженість дій, спілкування і взаєморозуміння, взаємоповага й взаємодопомога, загальна спрямованість у майбутнє і взаємна підтримка).

Педагогічна культура сучасної школи – це цілісне культурне середовище, в якому зберігається і відтворюється цілісний світ дитинства, забезпечуються психологічний комфорт, духовно-етичне благополуччя і досягнення успіху в усіх сферах життєдіяльності дітей, успішний загальнокультурний та індивідуально-творчий розвиток кожної дитини.

Становлення культури учителя, як зазначено в педагогічних наукових працях В. О. Сухомлинського, переважно має здійснюватись у напрямі від репродуктивного до продуктивного, від традиційного до креативного.

Невичерпною спадщиною розвитку, вивчення особливостей, розробки та впровадження педагогічної культури залишається педагогічний, науковий доробок В.О.Сухомлинського.

Список використаних джерел та літератури

1. Как воспитать настоящего человека. Методика воспитания коллектива. Школа радости // Патриот. – 1993. – №43. – С. 6.
2. Кремень В. Г. Спадщина Василя Сухомлинського в контексті нової філософії // В. Г. Кремень / Учитель. – 1999. – №11-12. – С. 57-58.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти у спадщині великого педагога // В. Г. Кремень / Учитель. – 1999. – №11-12. С. 55-56.
4. Майборода В. К. Творча особистість учителя в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // В. К. Майборода / Рідна школа. – 1993. – №9. – С. 33-34.
5. Новгородська Ю. В. Сухомлинський про роль учителя у формуванні творчої особистості // Ю. В. Новгородська / Рідна школа. – 1999. – №7-8. – С.75-76.
6. Сухомлинский Василий Александрович История социальной педагогики / В. А. Сухомлинский. – М., 2000. – С. 501-503.
7. Ярмаченко М. Д. Вклад В. О. Сухомлинського в сучасну педагогіку // Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., при-свяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. Педагога / М. Д. Ярмаченко. – К., 1993. – С. 3-8.

Роїк Н.М.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Демократичні перетворення актуалізують проблему формування індивідуальності, самостійності, ініціативи особистості педагога з новим типом мислення. Гостро відчутна потреба в педагогах з достатнім рівнем теоретичної підготовки, практичних умінь та навичок, здатних до саморозвитку, до роботи з людьми та готових виховувати майбутнє покоління творчим, мобільним та конкурентоспроможним [5].

Перед сучасним вищим навчальним педагогічним закладом стоїть мета виховання нової особистості майбутнього педагога, яка прагне до вільної, здатної до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя. Реалізація цього завдання можлива за умови налагодження та активної діяльності самоврядування в студентському середовищі. Період навчання у вищому навчальному педагогічному закладі збігається з періодом юності – активного самоаналізу, самооцінок, бурхливої соціалізації, освоєння нових соціальних

ролей, пошуком власного життєвого утвердження, але й переважно негативних виявів у поведінці. Як відзначає І. Зімня. “Студентство – центральний період становлення людини, особистості в цілому, вияву її найрізноманітніших інтересів” [8. 99]. Студентський вік, на наш погляд, – це пора складного структурування інтелекту й активної соціалізації людини як майбутнього професіонала. Соціологи, психологи підкреслюють, що факт навчання у ВНЗ зміцнює віру молодій людині у свої сили, здатності, породжує надію на повноцінне, цікаве в професійно-творчому плані життя і діяльність [2, с. 27].

Важливою характерною рисою студентського віку є також потреба в досягненнях. Якщо вона не знаходить задоволення в основних видах діяльності, то відбувається зміщення її на інші сфери життя (спорт, бізнес і т.п.). Людина в цьому віці повинна знайти для себе галузь успішного самоутвердження. В іншому разі виникають соціальні комплекси.

У тлумачному словнику С. Ожегова подано, що самоврядування – це право на внутрішнє управління своїми справами [3]. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає трактування самоврядування (самоуправління) як форми управління, за якою суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно розв’язувати питання внутрішнього керівництва [2]. В українському педагогічному словнику досліджуване поняття розглядається як участь дітей в управлінні і керівництві справами колективу [2]. Самоврядування у вищезазначених джерелах трактується і як “право”, і як “форма”, “процес” і як “частина системи”, і як “участь” і визначається з різних позицій: філософської, соціальної, психологічної, педагогічної. Таке співвідношення показує, що поняття “самоврядування” й “виховання” логічно близькі й пов’язані між собою.

Розвиток самоврядування у вищому навчальному педагогічному навчальному закладі є актуальним і дискусійним питанням, яке спонукало нас знайти відповіді на сучасні питання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

На нашу думку, одним з головних завдань успішної діяльності самоврядування є організація взаємодії. У цьому контексті В.Сухомлинський писав: “Виховання - це багатогранний процес постійного духовного збагачення і відновлення - і тих, хто виховується, і тих, хто виховує. У процесі виховання людської особистості діє багато сил: по-перше, сім’я, а в сім’ї найтонший, наймудріший скульптор – мати; по-друге, особа педагога із усіма його духовними багатствами й цінностями, з його мудрістю, знаннями, вміннями, життєвим досвідом, інтелектуальними, естетичними, творчими потребами, інтересами і прагненнями; по-третє, колектив (...юнацький) з усією його могутньою силою виховного впливу на особу; по-четверте, сама особа вихованця, тобто, його самовиховання; по-п’яте, духовне життя вихованців у світі інтелектуальних, естетичних і моральних цінностей – я маю на увазі передусім книжку; по-шосте, зовсім непередбачені скульптори (...з ким подружився ваш вихованець на вулиці); родич чи близький знайомий, який приїхав у гості і полонив... людину...” [11].

Спільна діяльність ґрунтується на одному з найважливіших принципів педагогічної психології - принципі опосередкованої дії на учня. В. О. Сухомлинський стверджував, що лише на ідеї співробітництва можна сподіватися на результативність виховного процесу. За цих умов відбувається стимулювання внутрішньої і зовнішньої активності студентів, їхньої оптимальної участі в діяльності закладу. У цьому контексті суб'єктність студента є ніщо інше, як “самостійне оцінювання дій, вчинків один одного, своїх власних, оцінювання орієнтації, поглядів, уподобань, обмірковування і розв'язання моральних проблем, пов'язані з цим дискусії, відстоювання власної точки зору, прийняття рішень тощо” [5]. Взаємодія – зовсім не стихійний процес, він підпорядкований ряду закономірностей. Його підґрунтя становить обоюдна залежність сторін, що Взаємодіють: чим авторитарніше управління в педагогічному колективі, чим менше в ньому самостійних творчих колективних рішень, тим скутіше і студентське самоврядування; чим збалансованіше педагогічне управління і самостійність студентів, тим більш розвинене їхнє самоврядування; чим сприятливіший психологічний клімат у педагогічному колективі, чим рівніший настрій і делікатніший стиль стосунків, тим краще психічне самопочуття студентів, більша їхня впевненість у власних силах, вище почуття власної гідності.

В активній взаємодії потрібно постійно пам'ятати про взаємоповагу всіх учасників виховного колективу. Надзвичайно уважно варто ставитися до особистості студента-вихованця, адже за таких умов можна передбачати позитивний вплив та позитивні наслідки виховного процесу. Виховання в такому розумінні спрямоване на вироблення в людини вміння розв'язувати життєві проблеми, робити вільний життєвий вибір моральним чином. Виховання є пошук особистістю (самостійно або з допомогою наставника) способу побудови морального, справді людського життя на свідомій основі [9]. У цьому контексті В. Сухомлинський зазначав: “Немає у світі нічого складнішого і багатшого за людську особистість”. Він присвятив своїм учням три тисячі сімсот сторінок у записних книжках. Кожна сторінка присвячена одному з його учнів. Кожен учень для В. Сухомлинського – це цілий, особливий, унікальний світ [13].

Визначальну роль у взаємодії у реалізації завдань діяльності самоврядування та виховання має педагог. При цьому В.Сухомлинським активізувалася увага на системотворчому феномені. Як “Педагогічна культура вчителя” розглядається ним як “...жива, творча педагогіка повсякденної праці – та педагогіка, в якій теоретичні закономірності процесу впливу на духовний світ вихованця ніби зливаються з особистістю вчителя... це, образно кажучи, техніка і технологія взаємодії майстра і об'єкта праці... це багатогранність, різноманітність, відточеність, зразковий стан інструментів нашої творчості, вміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою При цьому важливе оптимістичне ставлення з боку викладача, педагогічного працівника до студента, що передбачає віру в учня, котре керує як професійною діяльністю й діалогічним спілкуванням, так і визначає

основний стрижень його поведінкової реакції на вчинки, живить його оптимізм. Педагог, який переконаний у позитивних рисах своїх вихованців, викликає прагнення в студентів виправдати довіру, виявити ці якості в діяльності, спілкуванні й поведінці, тим самим підвищити почуття власної гідності у відносинах.

Уважаємо найважливішою педагогічною умовою систему взаємин у студентській групі. Великий вплив на особистість студента, на результати його навчальної діяльності й професійне становлення роблять групові процеси формування міжособистісних взаємин, розподіл соціальних ролей, висування лідерів і т.п. У зв'язку з цим роль педагога-куратора, що повинен знати, розуміти закономірності цих процесів і робити на них вплив, важко переоцінити.

Демократичні засади діяльності студентського самоврядування передбачає побудови системи реалізації студентами своїх прав, обов'язків та ініціатив через прийняття рішень та їхнього виконання за допомогою власних сил та в співпраці з викладачами, адміністрацією.

Педагогічна практика й теоретичні дослідження містять достатньо матеріалу для розробки комплексу умов, необхідних для забезпечення самоврядування на основі демократизації. У загальних рисах цей комплекс може репрезентуватися переліченням найбільш важливих із них:

- психолого-педагогічна підготовка викладачів до спільної зі студентами управлінської діяльності, формування в них установки на співпрацю один з одним і студентами;

- оволодіння педагогами демократичними способами викладання і спілкування, умінням забезпечувати виховний вплив на студентів у процесі управлінської взаємодії;

- забезпечення збігу громадських, колективних та особистих цілей спільної діяльності, інтересів, мотивів, ціннісних орієнтацій, соціальних функцій і ролей учасників управління;

- поступове ускладнення і розширення діапазону спільної управлінської діяльності; організація спільного пошуку розв'язання первинно окремих питань;

- забезпечення в колективі стосунків співдружності, співпошуку, співпереживання;

- турбота про ступінь взаємозбагачення у процесі спільного управління, про задоволеність спілкуванням і результатами діяльності.

Таким чином, студентське самоврядування, організоване на засадах демократизації, стає важливим фактором удосконалення навчально-виховного процесу, спрямованим на якісне навчання, виховання духовності й культури студентів, формування у студентської молоді національно-громадянської позиції, зростання соціальної активності, ініціативи та відповідальності за доручену справу, оволодіння навичками організатора, педагога, керівника, становлення особистості нового типу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрущенко В. А. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть // Вища освіта України / В. А. Андрущенко. – 2001. – № 2. – С. 6-12.
2. Бех И. Д. Нравственность личности: стратегия становления / И. Д. Бех. – Рівне, 1991. – 143 с.
3. Бондаренко М. І. Організація виховання у студентському колективі / М. І. Бондаренко. – К. : Вища школа, 1979. – 72 с.
4. Боришевський М. І. Духовні цінності, як детермінанту громадянського виховання особистості // За заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К. : 1997. – С. 21-25.
5. Вища освіта України і Болонський процес : Навч. посіб. // За ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 383 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Державна національна програма “Освіта” (УкраїнаXXI століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
8. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України : Методичні матеріали / За ред. проф. Т. Б. Буяльської. – Вінниця, 2005. – 124 с.
9. Зязюн І. А. Викладач технічного вузу: особливості педагогічної дії / І. А. Зязюн // Шлях освіти. – 1998. – № 2. – С.9-13.
10. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором школи / Вибрані твори в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – 640 с.
11. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра / Вибрані твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.
12. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1981. – 380 с.
13. Сухомлинський В. О. Статті / Вибрані твори в 5-ти т. - К. : Рад. шк., 1976. - Т. 5. - 639 с.
14. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Як виховати справжню людину / Вибрані твори в 5-ти т. - К.: Рад. шк., 1976.-Т. 2.-670 с.

Ружицька Н. А.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література – вид мистецтва і водночас шкільна дисципліна, покликана розвивати у школярів почуття прекрасного, навчати їх розуміти художній твір, засобами слова розкривати шляхи оновлення суспільства. Водночас вона відіграє велику роль і у вихованні людини як громадянина України з притаманними їй мораллю та інтересами, культурою праці і поведінки.

Взаємозв'язку української літератури з національним вихованням приділяв увагу і В. Сухомлинський, в школі якого панували 4 культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і рідного слова [4, с.15]. Школа, стверджував педагог, тільки тоді школа, коли в ній є культ книжки, бо виховати в учня високу культуру читання, викликати радість від спілкування з книжкою – означає привчити дитину до самоосвіти і самовиховання, запобігти формуванню морально неповноцінної особистості.

Про яку б сферу діяльності школяра не йшлося, український педагог завжди апелював до художньої літератури як до найвпливовішого засобу виховання гармонійної людини. У статті “Література і мистецтво” він стверджував, що “література – музика слова, яка відіграє значну роль у моральному та естетичному вихованні молоді” [4, с.18]. Вивчення літератури в школі педагог порівнював із стежкою до квітучого саду: “Книги, які увійшли в золотий фонд літератури для дітей, мають бути в найменшій, найвіддаленішій школі. Я впевнений, що саме у віддаленій від центрів школі можна творити умови для того, щоб головним засобом збагачення культури школярів було читання”, “... Як музикант не може жити без того, щоб не брати до рук свого улюбленого інструмента, так мисляча людина не може жити без перечитування улюблених книг” [5, с.18].

Багаторічні спостереження дозволили вченому довести, що книжка формує духовний світ молоді: вона визначає великою мірою спрямування особистості, пробуджує громадянські почуття, виховує любов до Батьківщини й свого народу, виробляє моральну, естетичну і трудову позицію людини; допомагає скласти уявлення про ідеал; з книжки починається самовиховання і самопізнання. “Людина, – був впевнений педагог, – для якої книжка уже в дитинстві стала такою необхідною, як скрипка для музиканта, як пензель для художника, ніколи не відчує себе обділеною, збіднілою і спустошеною” [5, с.54].

Аналіз педагогічних праць ученого засвідчує, що найбільшої ваги він надавав таким проблемам: значення читання в житті учня; читацькі інтереси школярів, критерії відбору книг і коло читання для різних класів; види і форми роботи з книжкою в школі; керівництво позакласним читанням.

Особливо актуальними є сьогодні думки видатного педагога про виключне значення літератури як мистецтва слова (“Деякі питання викладання літератури”, “Слово про слово”, “Слово рідної мови”, “Стежка до квітучого саду”). В. Сухомлинський вважав, що школа – це духовна колыска народу, а література – живе, вічне джерело педагогічної мудрості, зосередження духовного життя людини. Відкриття дітьми навколишнього світу, входження в нього починається з оволодіння найціннішим духовним скарбом – фольклором, що розкриває народні ідеали і сподівання [5, с.103]. Казки, пісні, притчі, народні ігри повинні показати значущість, істинну людську суть тієї повсякденної дійсності, яка оточує маленького читача. Тоді дитина навчиться не тільки прочитувати книгу, а й зіставляти її зі своїми ділами, думками, вчинками. Так читання “...стане для дитини дуже тонким інструментом

оволодіння знаннями і водночас джерелом багатого духовного життя” [5, с.58]. Важливого значення в курсі літератури він надав такому фольклорному жанру, як казка. Він стверджував, що казки – це справжня школа виховання; це мудрість народу, закарбована в яскравих художніх образах, що дають уявлення про добро і зло, про народну етику і естетику. Це уславлення народу, його розуму, хоробрості, спритності, винахідливості, вірності, це школа любові до Батьківщини й народу, це колыска думки: “Казка – благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни – виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліттями, доносять до серця і розуму дитини могутній творчій дух народу” [5, с.14]. Фольклорні твори, на думку Василя Олександровича, розвивають мову, образне мислення, уяву, почуття гумору, активізують думку школяра, фольклор найбільшою мірою відповідає природі дитини, характеру її сприйняття, її любові до всього яскравого, незвичайного, фантастичного. Через це вперше у Павлинській школі було обладнано дитячу кімнату казки. Уроки, які проводилися в ній і серед природи, справляли на дітей велике враження, пробуджували творчі здібності настільки, що вони самі починали складати казки. У меморіально-педагогічному музеї В. О. Сухомлинському нині зберігається 70 томів таких дитячих казок. У його багатій літературній спадщині слід виділити і педагогічні казки для дітей, що вийшли окремим виданням вже після смерті педагога. Ці казки – дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч, інколи ще й десь за ними, радіючи разом з дітьми кожному новому відкриттю. Його казки зовсім не помітні зовні, але активно й ефективно виховують у дітей молодшого віку найкращі людські почуття: щиросердності і любові до всього прекрасного. Іскринками, що запалюють дитячу допитливість і стимулюють їх моральне самовдосконалення називав Василь Олександрович і народні ігри [5].

Прагнучи залучити дітей до читання, до виховання в них звички читати, педагог розробив критерії відбору книг і визначив коло читання для учнів різного віку. Правильно дібрати книжки для читання – означало для нього спроектувати майбутнє духовно багате життя школяра, сформувані в його свідомості “уявлення про найважливіші етапи духовного життя людства” [5, с.13]. Він узяв до уваги результати сучасних йому педагогічних пошуків і зробив спробу окреслити коло читання для всіх шкільних вікових категорій – від дитинства до юності включно. В коло читання було закладено художню літературу, яка не тільки утверджує найважливіші людські цінності, а й відображає національну і світову історію, духовну і матеріальну культуру. Вчений підкреслював, що в першу чергу у цьому процесі потрібно враховувати інтереси дитини і її індивідуальність. Лише тоді можна дібрати саме ту книжку, яка не залишить маленького читача байдужим, спонукатиме його до роздумів. Зауважимо, що перелік творів, запропонований великим педагогом, актуальний і сьогодні. Принципи відбору книг для учнів підліткового віку у В. Сухомлинського орієнтовно такі ж, як і для молодших школярів. Він

враховував і наукові запити підлітків та пропонував їм книжки, що дозволяли б значно поглиблювати знання з різних навчальних дисциплін, створюючи певний інтелектуальний фон.

Характеризуючи читачів різного віку, український педагог звертав увагу перш за все, на рівень сприйняття ними літературних творів. Він був переконаний, що справжнє читання – це співпереживання: “Читання стає співпереживанням там, де є духовне життя у світі слова” (“Духовний світ школяра” (1960), “Вчити вчитися” (1969), “Щоб душа не була пустою” (1962), “Джерело Невмирущої Крилиці” (1970)).

Найважливішою складовою своєї педагогічної системи В. Сухомлинський вважав бібліотеку, призначення якої вводити вихованців у світ книги. “Я не уявляю собі впливу на своїх вихованців, – зазначав він, – без поступового введення у цей чудовий світ – світ книги” [6].

Відповідно видатний педагог значну увагу приділяв проблемі позакласного читання. Він був переконаний, що в цій справі треба діяти обережно і цілеспрямовано, систематично, постійно пропагуючи книгу і готуючи учня до зустрічі з нею. Василь Олександрович використовував і такі види популяризації книг, як складання учнями анотацій до видатних творів. У Павлівській школі постійно діяли виставки книг. У кімнатах для читання регулярно виставляли і поновлювали комплекти художніх книг, журналів, брошур, дитячих хрестоматій з науки і техніки, енциклопедій, науково-популярної літератури. З метою виховання любові до рідного слова, красного письменництва Василь Олександрович створив Кімнату українського слова, в якій зберігались твори українських класиків. Учні працювали з книгою, мали можливість поміркувати над долею улюблених героїв.

Після ретельних досліджень В. Сухомлинський довів існування прямого зв'язку між начитаністю молоді та її моральним обличчям, проведене ним спостереження – експеримент, присвячений визначенню ролі книжки в житті школяра, за своїм змістом і тривалістю має оригінальний характер і не має аналогів в історії методики.

Український вчений-педагог довів, що літературу не можна вивчати так, як інші навчальні дисципліни, оскільки це основний предмет з людинознавства. Тому до вчителів-словесників він висував особливі вимоги: “Відточуйте слово. Говоріть дітям красиво про красу навколишнього світу. Слово – це найтонший різець... Вміти користуватися ним – найвище мистецтво. Оволодіймо ж цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса” [4, с.18]. Ця настанова є особливо актуальною для майбутніх вчителів, а новаторські підходи педагога до вивчення літератури зроблять навчальний процес цікавим, різноманітним, що сприятиме формуванню всебічно розвинених, творчих громадян України.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта : метод. порад. – Вип. 7(43), 28(556). – лип. 2010.
2. Концепція загальної середньої освіти // Освіта України. – 2003. – №34.

3. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – №1.

4. Животворча сила педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського // Збірник методичних та практичних матеріалів . – Донецьк, 2011.

5. Омельченко Л. П. Здоров'ятворча педагогіка / Л. П. Омельченко, О. В. Омельченко. – Х. : Вид група “Основа”, 2008.

6. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям // В. А. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988.

Сівак Н. А.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

“СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ” – ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗАПОВІТ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Початок третього тисячоліття – період інформаційної та інформатизаційної революції, час, коли ламаються стереотипи у всіх сферах діяльності людини. Не є виключенням і освіта, від якої суспільство потребує пошуку нових форм, методів, способів та прийомів щодо виховання та розвитку підростаючої людини. Адже, все більше у науково-педагогічній літературі, у ЗМІ з'являються обґрунтовані дослідження щодо народження нових дітей, не схожих на минулі покоління, яких ще називають індіго... Постає питання про підготовку нової генерації педагогів, які зможуть сприяти становленню нового покоління. Безперечно, нові підходи та технології навчально-виховного процесу є досить актуальними на сучасному етапі такого необхідного для нас усіх реформування освіти, однак визначальною, на нашу думку, має бути любов до дитини та повага до її особистості.

Підтвердження є праця та діяльність видатного сина українського народу В. О. Сухомлинського. Десятиліття знадобилися йому, щоб довести усьому світу: любов до дитини є основою діяльності кожного педагога. Він став директором Павлівської середньої школи в липні 1948 року й очолював її 22 роки. Фантастичним є обсяг зробленого педагогом, науковцем, письменником за ці два десятиріччя. 41 монографія, близько 50 книг, понад 600 наукових статей, майже 1500 оповідань та казок. Відомими для усього педагогічного світу є педагогічні праці В. Сухомлинського: “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Як виховати справжню людину”, “Павлівська середня школа”, “Сто порад учителям”, “Батьківська педагогіка” та ін. Твори геніального педагога відомі у виданнях різними мовами народів світу від болгарської до японської; його спадщина розглядається (вивчається) в провідних університетах і педагогічних інститутах Європи, окремі статті і уривки фундаментальних праць друкуються в педагогічних журналах Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини, Румунії, Австрії, Іспанії, Фінляндії та інших країнах.

У розпал кампанії, розв'язаної проти нього консерваторами від педагогіки (1967 р.) В. О. Сухомлинський буквально кров'ю свого серця писав: “Я не можу

жити без дітей. Двадцять років я прокидаюсь о другій, третій годині ночі й працюю, працюю, працюю до ранку. З нетерпінням очікую на ранок, коли задзвенить дитяче щебетання. Я ніколи не залишу дітей, тому що без них я просто не можу жити”.

Сьогодні, опубліковано 65 творів Василя Олександровича, 371 видання тиражем близько 15 млн. примірників, які перекладені 59-ма мовами народів світу, а найвідоміша книга В. О. Сухомлинського “Серце віддаю дітям” видавалася 55 разів 32-ма мовами (дані О. В. Сухомлинської).

Досить відомою у науково-педагогічних колах є думка В. О. Сухомлинського про те, що для того, щоб бути гарним педагогом для дітей, потрібно віддати їм своє серце. Напевне, саме тому, одна із праць В. Сухомлинського називається “Серце віддаю дітям”.

Перечитуючи нову редакцію книги, вкотре переведену, вражає підхід педагога, його стилістика, концепція та разом із цим вільна і проста манера викладу.

У зазначеній педагогічній праці Василь Олександрович описує весь навчально-виховний процес, виводячи дітей за територію школи та класу, в поле, в сад, у навколишній світ. Як дійсно люблячий педагог, В. Сухомлинський спрямовує весь освітній процес на пробудження в дитини допитливості, пізнавальних здібностей й можливостей, які дрімали до певного часу. Він як учитель керує цим процесом, майстерно спрямовуючи його в потрібне річище, перебуваючи при цьому на задньому плані, спонукаючи активність дітей і створюючи у них відчуття, що це вони самі міркують, роблять відкриття, тобто рефлексують.

Досить показовим, на нашу думку, є постійне звернення та цитування педагогів-класиків, письменників, що є підтвердженням багаторічної щоденної праці над тими матеріалами, які увійшли до книги. Так на самому початку ми зустрічаємо цитату Ф. Достоєвського про те, що усім педагогам потрібно пам’ятати про те, що ми усі колись були дітьми. На наше глибоке переконання, звернення керівників навчально-виховного процесу до свого дитинства, досить суттєво змінило б форми та методи роботи у школі, які б сприяли гуманізації освіти.

Василь Олександрович спирається у “Серці...” до концепції Костянтина Ушинського, Януша Корчака, Антона Макаренка [1].

Як доказ своєї аргументації В. О. Сухомлинський не раз використовує слова К. Д. Ушинського про особливості дитячого мислення, про необхідність розвивати дослідницький характер у дитини, також про те, що навчання – це праця і вольові зусилля, а не тільки розваги й захоплене проведення часу [1]. Підтримуючи ідеї польського педагога Я. Корчака, В. Сухомлинський говорить про повноцінність, самобутність та самоцінність дитини, про обов’язкову підтримку та розвиток маленької людини.

Досить співзвучним із Я. Корчаком є співчуття до важких дитячих доль та намагання зробити усіх дітей щасливими. Тай, загалом, усю педагогіку

Сухомлинського та Корчака можна назвати як педагогіки про виховання Щасливої Людини.

Варто також відмітити про вплив на розвиток педагогічних ідей педагога і західноєвропейської реформаторської педагогіки кінця ХІХ ст. початку ХХ ст. Зокрема, педагогіки Р. Штайнера, яка увійшла у світову педагогіку під назвою Вальдорфська педагогіка. У свої роздумах В. Сухомлинський використовує і досвід педагогіки праці, співробітництва, автором якої є С. Френе [2].

Також прослідковується у праці використання досвіду Льва Толстого та Яснополянської школи, у якій зароджувалася та розвивалася концепція вільного виховання. Головне завдання школи збудити – інтерес до навчання, яке мусить відповідати на питання, що ставить життя (насамперед сама дитина), а не вчитель [2].

Зазначимо, у своїй книзі Василь Олександрович не вповні поділяє ідею розвивального навчання, авторами якого Д. Ельконін, В. Давидов, що тільки-но розроблялася в той час. Вчений-педагог обстоює ідею образно-емоційного освоєння дитиною дійсності, її “одухотворення яскравими образами”, які формуються, виникають у підсвідомості, посиляючись при цьому на З. Фрейда, І. Павлова, які виступають за активізацію мислення, пробудження допитливості – головним, як він вважав, стимул і рушійну силу навчання дитини [4].

Від інших книг “Серце віддаю дітям” відрізняється мовою викладу, побудовою та стилем. На відміну від багатьох інших авторів Сухомлинський пише від себе, розмірковуючи над долею кожної дитини. Ольга Василівна, донька Сухомлинського, стверджує про зошити, у яких її батько занотовував усі відомості про дітей, їх сім’ї та родини. Роздуми, роздуми та постійні роздуми про те як зробити життя своїх вихованців кращим та наповненим, як сприяти їхньому становленню та розвитку, як виховувати людину “від моменту, як та побачила світ, і до її громадянської зрілості”. Особливу увагу вчений-педагог звертав на становлення “...душевного стрижня Людини – її думок, переконань, почуттів, естетичних поглядів та смаків” [1].

Особливість цієї книги ще й у тому, що вона написана, на нашу думку, у вигляді доброзичливої розповіді педагогам про те, з чого починати у вихованні, що є основою роботи у навчальному закладі, що означає любов до дитини, яка роль учителя, батьків, матері та батька, дідуся та бабусі, однолітків, однокласників.

Описуючи свою діяльність та учителів школи, В. Сухомлинський описує ще й керівництво школою та організацію навчально-виховного процесу. Постійно, розглядаючи будь-яку проблему, він описує розмови з учителями, бесіди та обговорення у колективі педагогів про те, “...як домогтися того, щоб пізнання навколишнього світу, засвоєння знань про природу і суспільство ніколи не перетворилося для дитини в нудну, надокучливу справу” [1].

Книга є досить цікавою ще й через те, що у її змісті відображено становлення

кожної окремої дитини, особливістю є ще й те, що усі прізвища та імена не вигадані, а дійсні, очевидні. У книзі показано живих, реальних дітей, з іменами (і прізвищами), надано їхні психічні й педагогічні характеристики, описано дійсні долі дітей та їхніх батьків. Прізвища, імена дітей та їхні псевдоніми, названо їхніх батьків, описав їхні особистісні риси, набуті та природжені. Всі діти впізнавані, їхні долі відповідають тому, як їх представлено в книзі. Те, що дітей в “Серці...” персоніфіковано, описано їхнє життєве (і культурне) середовище, рівень їхнього інтелектуального й емоційно-морального розвитку, теж було незвичайним для тодішньої педагогічної літератури, яка оперувала усередненим поняттям “учень”, “школяр”. Підхід Сухомлинського неначе повертав до педології, такої популярної в СРСР 1920-х років, з її глибинним вивченням дитини [2].

У новій редакції “Серце віддаю дітям” О. Сухомлинська помістила і листування з видавництвом “Радянська школа”, яке підтверджує думку про те, що ідеї В. О. Сухомлинського, гуманізація навчально-виховного процесу та, зрештою, уся його педагогічна система з’явилися досить рано у неготовому до такого світосприйняття суспільстві, і, шлях пройдений відомим педагогом був досить важким із його прогресивними ідеями.

Наприкінці книги В. Сухомлинський згадує слова У. Уйтмена: “Тепер я збагнув, як створити найкращих людей: нехай виростають на вільному вітрі, сплять і їдять із землею”. На нашу думку, використовуючи усе прочитане у книзі, правильною була б така думка: “Тепер я збагнув, як створити найкращих людей: любити та віддати їм своє серце” [1].

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К., “Акта”, 1979. – 537 с.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський. Вибр. твори. : В 5 т. – К. : Рад. шк., 1976
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
4. Сухомлинський В. А. Избранные произведения : В 3-х т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1980.

*Слюзко В. І., Слюзко А. М.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

СИСТЕМА ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

В останні роки українське суспільство заповнили виклики у гуманітарній сфері, серед яких – труднощі у вихованні дітей і підлітків. Вони пов’язані не тільки з соціально-економічними та політичними особливостями періоду, котрий переживає наша держава, а й з недоліками виховання підростаючого покоління у сім’ї, школі, соціумі. Духовний вакуум стає ознакою нашого життя.

Діти та молодь ростуть не творцями, а лише пасивними споживачами суспільних благ, не здійснюючи над собою найменших зусиль.

Перша і на нашу думку найголовніша причина в тому, що українська сім'я з однієї сторони, а школа з іншої, не справляються з споконвічно притаманною їм виховною функцією. Причина: дорослі не вміють спілкуватись з дітьми, а діти з дорослими. Результат: батьки і учителі не чують і не розуміють дітей, а діти – батьків і учителів! Втрачається найголовніше, на чому споконвічно стояла українська виховна система це – духовність і глибинна моральність, яку діти черпали від старшого покоління, від діда-прадіда до батька і сина, від учителя до учня з глибокої криниці виховного досвіду, де головним засобом споконвічно було слово.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Видатні психологи Л.Виготський, С.Леонтьєв, вивчаючи вищі психічні функції, зокрема мислення і мову, дійшли висновку, що вони є ключем розуміння природи людської свідомості. Виготський стверджував, що мова така ж давня, як і свідомість, мова є практична, існуюча для інших людей, а отже, і для самого себе свідомість: “Свідомість відбиває себе в слові, як сонце в малій краплинці води. Слово належить свідомості, як малий світ великому, як жива клітина організму, як атом космосу. Воно і є малим світом свідомості. Усвідомлене слово є мікрокосм людської свідомості” [7, 301].

У свій час І.Я.Франко підкреслював: “Оці прості сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудеться, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті” [16, 170].

У сучасній педагогічній науці та практиці над словом як засобом виховання працюють Ш. Амонашвілі, І Бех, Н.Волошина, Вашуленко, А.Каніщенко, Л.Кіліченко, А.Кириченко, Б.Кобзар, В.Оржеховська, Т.Поніманська, О.Савченко, М.Сметанський, О.Сухомлинська та інші.

Проте найширше, найглибше та системно у вітчизняній педагогічній науці це питання, на нашу думку, розкрив В. Сухомлинський: “Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки, культ рідного слова” [20, 201]..

Формулювання цілей статті... Метою публікації є вивчення педагогічної спадщини В.Сухомлинського на предмет дослідження виховання підростаючого покоління засобами слова.

Виклад основного матеріалу... Знаючи, яку необмежену владу має над людиною слово, вчений відстоює його право бути провідним засобом і методом у педагогіці. Він вважав, що виховання словом – найскладніше і найважче в цій науці: “Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Я твердо переконаний, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідою, починаються з невміння вчителя говорити з учнями” [14, 321].

“Вербальний метод виховання – такий ярличок іноді приклеюють до того, без чого неможливе формування людської душі, – до живого слова вчителя, до яскравих, хвилюючих розум і серце книжок” [14, 264].

Не заперечуючи того, що у вихованні велику роль відіграють поведінка та взаємини в колективі, конкретна праця на благо народу, В.О.Сухомлинський все ж надає перевагу слову як найважливішому засобу впливу на духовний світ школяра. Особливо, коли це слово в устах людини, котра любить і розуміє дітей: “В руках вчителя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур у руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мармуру і різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність” [14, 160].

Сухомлинський вважав, що витонченість внутрішнього людського світу, благородство морально-емоційних відносин не утвердиш без високої культури словесного виховання. У його педагогічній спадщині словесне виховання було вирішальним засобом формування моральної свідомості, воно органічно поєднувалося із засобами трудового, естетичного виховання, з розвитком в учня допитливості і радості пізнання.

“Книжка виховує тільки тоді, коли в духовному житті учня є й інші яскраві, хвилюючі сторінки – насамперед праця, тобто та віддача духовних сил в ім’я високої мети, без якої читання стає лише заняттям, що заповнює вільний час” [14, 265].

У статтях “Слово вчителя в моральному вихованні”, “Слово про слово”, “Слово рідної мови”, “Джерело невмирущої криниці”, “На трьох китах” та ін. він висвітлює навчальні та виховні можливості мови, усного і друкованого слова.

Простежимо, як описує великий педагог вплив краси, сили та виразності рідного слова на свідомість дитини: “Слова – це вогники, які допомагають дітям побачити щось незрівнянно вище і значніше, ніж повсякденний світ особистого життя, – Вітчизну, народ, його історичну долю, його сподівання і надії” [14, 487].

“Слово – найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса”. [14, 167]

У статті “Література і людина” Василь Олександрович стверджував, що “література – музика слова” відіграватиме значну роль у моральному розвитку підростаючого покоління. В цій же праці вчений наголошує на особливій ролі поетичного слова у вихованні дітей: “Поезія вчить бачити світ, його красу і велич, радощі і горе людини. Поетичне слово відкриває красу природи і людини ..., вчить любити і ненавидіти”. “Ми, словесники, не просто вчителі, ми вихователі, бо у нас кожне слово – вихователь”. Вивчення літератури в школі педагог порівнює зі “стежкою до квітучого саду” [14, 184].

В.О.Сухомлинський не просто виголошував концептуальні ідеї виховання особистості через слово, а розробив досить дієву методичну систему роботи вчителя над художнім словом як засобом морального виховання. В його методиці роботи із словом у початкових класах ми виділили такі чотири етапи:

1. Ознайомлення з текстом.
2. Робота над художнім образом.
3. Робота над словом-образом.
4. Художньо-літературна творчість учнів.

Вчений-практик був переконаний, що дитину потрібно готувати до сприйняття художнього слова. Найкраще це робити у природній і невимушеній атмосфері. Він розробив програму подорожей стежками рідного слова. Учні, які навчалися в “Школі радості”, сприймали світ і слухом, і зором, і дотиком. Власним досвідом педагог довів, що за рік можна байдужих дітей перетворити на неповторні особистості, які не тільки відчують і люблять художню літературу, а й самі здатні творити художнє слово. Така словесна дитяча творчість є найвищим показником розвитку свідомості дітей засобами слова. Цей процес Василь Олександрович описав у своїй оригінальній методиці навчання дітей самостійно складати казки.

Працюючи з молодшими школярами в Кімнаті Казки, він помітив, що діти охоче сприймають зміст твору у вечірніх сутінках, коли сама обстановка сприяє польоту дитячої фантазії. Це, мабуть, тому, що подібне оточення створює ореол фантастичності, таємничості, який діє на дитячу уяву і почуття, трансформуючи їх із звичайних психічних явищ, процесів у творчі, змістовні. “Слово казки живе в дитячій свідомості. Серце завмирає у дитини, коли вона слухає або вимовляє слова, що малюють фантастичну картину. Я не уявляю навчання в школі не тільки без слухання, а й без створення казки” [15, 36].

Після ознайомлення з текстом, який мав збудити почуття дітей, розпочиналась копітка робота над образом твору.

“Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками; воно стає сферою духовного життя дитини, засобом висловлення думок і почуттів – живою реальністю мислення. Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови, як певного ступеня людського мислення і мови” [15, 177]. Сухомлинський вважав, що саме казка викликає до активної співпраці такі психічні процеси і явища, як мислення, почуття, мовлення, уяву тощо. І як тільки маленька людина набуває здатності думати над тим, що її оточує, що безпосередньо та опосередковано стосується її, вона починає під впливом казкових образів відрізняти красу від мерзоти, чарівність від вульгарності... [15, 601]. Цей процес розпочинається ще в дошкільному віці і продовжується в початковій школі. “У молодшому шкільному віці вже закладаються основи моральних почуттів. Такі поняття, як добро, зло, справедливість і несправедливість, правда і брехня, щирість і лицемірство, вірність і зрадливість, краса і паскудство, що усвідомлюються в

цьому віці в образі яскравих картин і уявлень, лишаються в емоційній пам'яті на все життя. В уявленнях, в думках, емоціях дитини молодшого шкільного віку весь світ дуже просто класифікується: гарне й погане, правильне й неправильне. Дитина не бачить відтінків, їй важко побачити погане й гарне, особливо в людях..." [15, 258].

"А чи не ускладнить казка пізнання істинних закономірностей природи? Ні, навпаки – полегшить. Діти розуміють, що грудочка землі не стане живою істотою, як розуміють і те, що немає Ковалів-велетнів, Баби Яги, Коцю. Та якби в дітей не було всього цього, якби вони не пережили боротьби добра і зла, не відчували, що в казці відтворені уявлення людини про честь, правду, красу, – їхній світ був би тісним і незатишним" [15, 70].

Робота над художнім образом рідного слова велася педагогом постійно. Під час подорожей стежками рідного слова діти звертали увагу на деталі предмета, який описували: небо було синє, блакитне, ясне, погоже, прозоре тощо, але воно могло бути і лагідним, і ніжним, і усміхненим, і добрим. За допомогою слова Сухомлинський вчить дітей не тільки бачити образ, а й наповнювати його почуттями. Такі подорожі спонукали дітей образно мислити, переносячи ознаки одного предмета чи явища на інший, а це вже вияви першооснов абстрактного мислення. Ці уміння простежувалися у дітей і в ході аналізу художнього твору, який завжди був поєднаний з виховною метою. Словесний образ вимагав від дитини розуміння змісту слова, багатого словникового запасу. Тому, на його думку, найважливішим у формуванні моральної свідомості є розвиток образного мислення, а через нього – збагачення словника словами морального змісту, моральними поняттями "Образне мислення – обов'язковий стан для переходу до мислення поняттями. Я прагнув, щоб діти поступово оперували такими поняттями, як явище, причина, наслідок, подія, зумовленість, залежність, відмінність, подібність, спільність, сумісність, несумісність, можливість, неможливість" [15, 133]. Це шлях набуття дітьми моральних знань, без яких не буває моральних переконань, а значить, і високого рівня розвитку моральної свідомості. Саме копітка робота над протилежними моральними категоріями та моральними поняттями, закодованими у слові, розвиває і образне мовлення, і образне мислення, і уяву. "Дитина мислить... Це означає, що відповідна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) навколишнього світу і через найтонші нервові клітини – як через канали зв'язку - йдуть сигнали.

Нейрони "обробляють" цю інформацію, систематизують її, групують, зіставляють, порівнюють, а нова інформація в цей час надходить і надходить, її треба знову й знову сприймати, "обробляти". Щоб справитись з прийомом нових образів і з "обробкою інформації, нервова енергія нейронів у надзвичайно короткий відрізок часу блискавично переключасться від сприймання до обробки образів.

Ось це дивовижне, швидко переключення нервової енергії нейронів і є тим явищем, котре ми називаємо думкою. Дитина думає...

Переключення думки, яка є сутністю мислення, можливе лише тоді, коли перед дитиною або наочний, або реальний образ, або ж настільки яскраво створений словесний образ, що дитина немовби бачить, чує, відчуває на дотик те, про що розповідають...” [15, 34].

З метою розвитку образного понятійного мислення, як головної умови розумового і морального розвитку, вихованці Сухомлинського з 2 класу вели “Словесну скриньку” – зошит, куди записували цікаві і незрозумілі слова. Старші вміщували до “Скриньки” словосполучення і речення, фразеологізми. Розкриваючи зміст слова, Василь Олександрович найчастіше користувався наочною, спостереженням (“подорож до джерел живого слова”) та добром синонімів. Не забував і про звучання слова: “...сила й краса слова розкриваються у його звучанні, тому дуже важливо, щоб переживання емоційного забарвлення слова йшло від сприймання на слух” [15, 13].

Системність у роботі над словом забезпечувалася завдяки наступності навчально-виховного процесу:

- першокласники відвідують “Школу під голубим небом”, де здійснюють “подорожі до джерел живого слова”, знайомляться з навколишніми предметами, малюють, пишуть твори-мініатюри;

- в середніх класах діти складають власні твори на морально-етичну тематику, придумують до них назви;

- старшокласники пишуть твори про дружбу, силу духу, Батьківщину тощо.

Молодших школярів Василь Олександрович учив складати казки. Учні середніх класів – оповідання, листи. Старшокласників – оповідання, листи, статті, виступи. Так педагог прагнув навчити учнів за допомогою слова мислити морально, а отже, формував моральну свідомість.

Методика роботи зі словом як засобом морального виховання у Сухомлинського складається з таких методів і прийомів: спілкування з природою; глибоке ознайомлення з довкіллям; збагачення лексики учнів і поліпшення якості володіння словом; вміння сформулювати і висловити свою думку, відстояти її; постійна робота з творами літератури; бездоганне володіння вчителя мовою, вміння спілкуватися.

Сухомлинський визначив чи не головний критерій сформованості моральної свідомості, який полягає у “... чуйності, чутливості до доброго слова, до мислі, почуття до найтонших порухів душі, виражених у словах” [15, 14].

Висновки... На основі вивчення педагогічної спадщини видатного українського вченого В.Сухомлинського, інших науковців – педагогів, психологів, мовознавців, філософів ми стверджуємо, що вербальні засоби є причиною, фактором і наслідком виховання особистості. Завданням всіх, хто причетний до формування духовного світу підростаючого покоління, є створення умов, за яких слово з уст політичної еліти, батьків, вихователів, підкріплене книжним словом, словом ЗМІ, одухотворене словом народної пісні, легенди, казки стає системоутворюючим фактором формування моральної свідомості особистості, щоб слово з простої назви явища чи ознаки, предмета

чи істоти стало витвором духу, наповнилось моральним змістом, збудило моральні почуття, щоб усі, хто відповідає за виховання і розвиток підростаючого покоління, словом творили добро і красу.

Список використаних джерел та літератури

1. Амонашвили Ш. А. Школа жизни / Ш. А. Амонашвили. – М. : Издательский дом Шалвы Амонашвили, 2000. – 144 с.
2. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Педагогіка і психологія / І. Д. Бех. – 1999. – №3. – С.5-14.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Библия. – К. : Геден, 1992. – 273 с.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 191 с.
6. Вовконич С. Слово : від Біблії до інформатики // Слово і час / С. Вовконич. – 1992. – № 12. – С.68.
7. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. / – М. : Педагогика, 1982. – Т.2. – 504с.
8. Диб'як Н.М. До таємниці слова // Дивослово. – 1995. – №5-6. – С.11-12.
9. Леонтьев А.М. Избранные психологические произведения. – М. : Педагогика, 1983. – 317 с.
10. Плахтій В. І. Проблеми формування моральної свідомості дітей засобами народної педагогіки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2000. № 2. – С.15-19.
11. Стельмахович М. І. Народна педагогіка / М. І. Стельмахович. – К. : Радянська школа, 1985. – 312 с.
12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
13. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.3. – 670 с.
14. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.5. – 639 с.
15. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі / В. О. Сухомлинський. – 1989. – № 1. – С.13,160.
16. Франко І.Я. Коли ще звірі говорили: Казки для дітей // Повне зібрання творів в 50 т. – К. : Український письменник, 1979, – Т.20. – 312 с.

Собко Н.А.,

НВК № 6 м. Хмельницького

ДУХОВНИЙ ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРАКТИЦІ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сьогодні, на початку нового тисячоліття, продовжує зростати інтерес до проблем людини. Проблема людини, її сутності та існування має безліч найрізноманітніших аспектів, але один з головних серед них – взаємозв'язок духовного і фізичного розвитку особистості. Розвиток людини – процес

становлення особистості, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких найважливішими є цілеспрямоване виховання й навчання. Усебічний розвиток особистості найчастіше розглядається як ідеал, де фізична досконалість (яку розуміють як єдність духовного і фізичного) є її невід'ємним компонентом.

Проблема виховання моральних цінностей засобами слова, на думку В. О. Сухомлинського, – одна з найскладніших і найгостріших проблем, над якими треба працювати і в теоретичному, і в практичному планах, адже слово вчителя як інструмент впливу на душу вихованця нічим не замінити. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського різностороння і багатогранна. Уся його система виховання пройнята високими принципами гуманізму та глибокою пошаною до особистості. Видатний педагог розглядав як необхідну умову формування духовно багаті особистості навчальну діяльність. Вона (діяльність) має бути активною і творчою, чому допомагають спеціальна організація розумової праці на уроках і в позакласний час, включення учнів до творчості, пошуково-експедиційної роботи тощо.

В. О. Сухомлинський завжди виходив з того, що людина неповторна. Духовному світові особистості, що формується, надавав великого значення. Він розглядав формування духовного світу людини в тісному зв'язку як із його розумовим, так і з моральним та естетичним розвитком та писав: “Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення його моральності, інтелектуальних і естетичних запитів й інтересів у процесі активної діяльності. Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об'єктивна дійсність і особливо такі важливі її сфери, як громадське життя людини, його соціальний і моральний досвід”.

Педагог надзвичайного значення у вихованні особистості надавав формуванню у дитини духовності, яка є мірилом її людської цінності, суспільної значущості.

Взагалі, духовно багатою людиною вважають людину, яка живе в гармонії із собою і світом, в яких сформовані духовні цінності, тобто ті якості і риси, життєві установки, що існують для кожної людини і становлять її ідеал. Духовність – це внутрішній світ людини, це те, що відрізняє людину, що властиве лише їй одній. Метою духовного самовдосконалення є досягнення гармонії між власним життям і навколишнім світом. А це ніяк неможливо без фізичного виховання.

У сфері фізичної культури духовність реалізується в процесі єднання ідеальної (внутрішньої) і наочно сприйнятної (зовнішньої) сторін фізкультурної діяльності. Вона обумовлена пріоритетним розвитком культури мислення, уяви, почуттів тощо у процесі спільної діяльності рухової дії тих, що займаються в зв'язку з освоєнням, сутність якого зв'язується з моторною і незмінно духовною сторонами.

Як вважає В. О. Сухомлинський, гармонія здорового тіла і духу неможлива без радості, що здоров'я дитини – це не зведення вимог до режиму, харчування, праці, відпочинку. Це насамперед турбота про гармонійну повноту всіх

фізичних і духовних сил, а вінцем цієї гармонії є радість творчості. Саме творча діяльність, яка приносить успіх, стає фактором розвитку особистості, сприяє зміцненню здоров'я.

Слід зазначити, що в “педагогічних понеділках” школи В. О. Сухомлинського на першому місці в характеристиці учня стояв стан здоров'я, умови його всебічного розвитку.

Український педагог увів у педагогіку поняття “гармонія виховних впливів”, вважаючи, що між різними виховними впливами існують численні взаємообумовлювальні зв'язки, часткові виховні впливи, невіддільні від цілого. Він вважав, що неможливо усунути будь-який виховний фактор з цілого, бо порушиться його гармонія; до того ж цілісність особистості потребує і цілісності сфери її вияву. Необхідно створювати дітям усі можливості для повного самовиявлення в будь-яких сферах, доступних їхнім задаткам, досягаючи тим самим гармонійного розвитку особистості. Ця ідея гармонії виховного впливу і виявлення особистості по суті є ідеєю системності.

Важливою ланкою педагогічної теорії В. О. Сухомлинського є взаємозалежність та взаємообумовленість духовного розвитку особистості та її фізичних сил. Фізичне здоров'я є важливим джерелом світосприймання, оптимізму, готовності подолати труднощі. Фізична культура є елементарною умовою повноти духовного життя, інтелектуального багатства. Педагог стверджував, що уповільнене мислення – це переважно наслідок не будь-яких фізіологічних чи функціональних змін клітин кори півкуль головного мозку, а результат загального нездужання всього організму. Ця проблема має й зворотній бік: здоров'я величезною мірою залежить від духовного життя, зокрема від культури розумової праці. Розумова праця повинна бути правильно та продумано організована, здійснюватись у взаємозалежності фізичного, інтелектуального та естетичного виховання. В. О. Сухомлинський вважає, що гармонійний розвиток фізичних та духовних сил продовжується в творчій діяльності, яка приносить успіх, стає фактором розвитку особистості, сприяє зміцненню здоров'я.

Саме проблема “олюднення” фізичного (природного) у людині, розгляду фізичного як особистісного, проблема збереження і посилення, а при необхідності – відновлення у фізичній здатності статусу інтелектуальної, моральної, естетичної здатності – це і є центральна проблема і теорії, і практики фізичного удосконалювання особистості, розвитку її фізичної культури. Однак і сьогодні фізична досконалість усе ще часто розглядається як ідеальний показник фізичного розвитку, і менше зачіпається духовна сфера людини, що не цілком виправдано з позиції цілісного підходу до людини, її соматопсихічної і соціокультурної єдності. Водночас у структурі фізичної досконалісті особистості на сучасному етапі розвитку суспільства в останні 10-15 років усе більш чітко виявляється тенденція переходу від розвитку фізичних (які не виключають їх) до духовних її здібностей (зв'язаних із психічними, інтелектуальними, естетичними, моральними й іншими компонентами), до тісного взаємозв'язку між ними. “Фізична досконалість неможлива без

моральної, естетичної, інтелектуальної досконалості особистості, – відзначає Н. Н. Візитей, – і точно так само кожна з останніх неможлива без досконалості фізичної”. Це і є проявом закономірності взаємозв’язку, що підсилюється, соціального і біологічного, тілесного і духовного в людині в напрямку всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Провідна роль у формуванні такої людини повинна приділятися якісній стороні фізкультурної діяльності, де необхідне єднання ідеальної (духовної) і практичної (рухової) сторін, пов’язаних з натхненням тілесності. Це вимагає від педагога (передавача учням цінності фізичної культури) створення особою “духовної субстанції” – образу педагогічної ситуації з рішенням специфічних задач (де і відбувається його взаємодія з учнями, їхні міжособистісні відносини в спільній колективній діяльності), який повинен характеризуватися самостійністю, оригінальністю, індивідуальністю.

Таким чином, фізична культура пов’язана з формуванням цілісної людини у всій повноті її сутнісних сил. Саме крізь призму людського виміру це явище розкриває свої універсальні потенційні можливості в удосконалюванні кожної особистості і суспільства загалом. Духовне збагачення, фізичний, моральний та естетичний розвиток, вироблення активної громадянської позиції здійснюється у процесі фізичного виховання не автоматично. Все вирішальне залежить від постановки виховної роботи педагога, від тієї шкали цінностей, яку він поставив у колективі. Ігнорування будь-якої сторони виховання або її недооцінка, односторонній напрямок зусиль педагога зроблять у кінцевому підсумку марною всю його працю, адже людина не виховується частинами. Через це кожна складова виховання, виконуючи свою особливу роль, слугує водночас досягненню єдиної мети, реалізується у поєднанні з іншими складовими. Усебічний розвиток людини, що є головною метою виховання, охоплює розумове, моральне, трудове, естетичне духовне й фізичне виховання в їх нерозривному зв’язку, взаємозалежності та взаємозумовленості.

Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічних ідей, як ніколи, дуже важливою є педагогічна спадщина видатного гуманіста В. О. Сухомлинського, у якій неоціненні скарби педагогічної мудрості мають величезну силу у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.
2. Візитей Н. Н. Физическое совершенство как характеристика всесторонне и гармонически развитой личности / Н. Н. Візитей // Физическая культура и современные проблемы физического совершенствования человека. – М., 1985. – С. 34-42.
3. Каралаш Н. Г. Криза духовності та ціннісних орієнтацій індивіда. Духовність українства : збірник наукових праць / Н. Г. Каралаш. – ЖДПУ, 2001. – Вип.3. – С. 36- 38.
4. Келасьев В. Н. Интегративная концепция человека / В. Н. Келасьев. – СПб. : Изд-воСПбГУ. – 364 с.

5. Крапівіна К. О. Фізична культура як одна з ефективних форм оздоровлення нації К. О. Крапівіна, В. Г. Осінчук, І. С. Гладун // Матеріали Міжнародної конференції “Національна еліта та інтелектуальний потенціал нації”. – Львів, 1996. – С. 269-270.

6. Лубишева Л. І. Соціальне та біологічне у фізичній культурі людини в аспекті методологічного аналізу / Л. І. Лубишева // Теор. і практ. фіз. культ. – 1996. – № 1. – С. 2-3.

7. Проколієнко Л. М., Ніколенко Д. Ф. Сімейне виховання. Підлітки / Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко. – К. : Рад. школа, 1981. – 142 с.

Ткачук Г. О., Глушок Л. М.,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ОПРАЦЮВАННЯ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

Людина, для якої книжка уже в дитинстві стала такою необхідною, як скрипка для музиканта, як пензель для художника, ніколи не відчуває себе обділеною, збіднілою і спустошеною.

В. Сухомлинський

В українській мові закладена багатовікова історія України, характер і звичаї нашого народу. Рідна мова стає зрозумілішою і швидше засвоюється дітьми, коли в основу її вивчення покладено принцип народності. Цей принцип допомагає прищеплювати любов до рідної мови, слова через використання всіх видів і жанрів народної творчості (казок, легенд, загадок, скоромовок, лічилок, прислів'їв і приказок), засвоєння учнями народного мовленнєвого етикету, прилучення їх до збирання скарбів усної народної творчості, адже засвоєння учнями народознавчої культури дає їм змогу усвідомлювати власні вчинки, опановувати духовні цінності свого народу.

Особливо актуальні сьогодні думки видатного педагога В. О. Сухомлинського про те, що школа – це духовна колыска народу; що народна педагогіка – живе, вічне джерело педагогічної мудрості, зосередження духовного життя людини. Відкриття дітьми навколишнього світу, входження до нього починається з оволодіння найціннішим духовним скарбом – рідною мовою.

Казки, оповідання, притчі повинні показати глибоку значущість, істинну, людську суть тієї повсякденної дійсності, яка оточує маленького читача. Тоді дитина навчиться не тільки прочитувати книгу, а й зіставляти її зі своїми діями, думками, вчинками.

Відомо, що узагальнений досвід життя народу найяскравіше відображається у фольклорі.

Дитячий фольклор – це багатожанрова система, що складається з прозових, речитативних, пісенних, віршованих та ігрових форм.

Звичаї, традиції і обряди В. О. Сухомлинський вважав надзвичайно важливим засобом формування особистості. Він використовував їх з метою досягнення певних цілей, збагачення й урізноманітнення методики навчально-виховної роботи школи народознавчим змістом. Учений народну педагогіку розглядав як найвизначніший засіб навчання, виховання та розвитку школярів.

Василь Олександрович великого значення надавав роботі вчителів-класоводів, адже вони працюють в особливому світі – світі дитинства, тому писав: “...якщо хочете вжитися в світ дитинства, то в кожному вчителеві повинна сяяти й ніколи не гаснути маленька іскорка дитини” [1, с. 16]. Цю іскорку можна запалити потужним джерелом, ймення якому народна творчість, зокрема казками, прислів'ями, приказками, загадками [3, с. 164-166]. “Казка, – говорив В. О. Сухомлинський, – вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови. Казка невіддільна від краси...” [4]. За її допомогою дитина не тільки пізнає світ, а й відгукується на події і явища навколишнього світу, виражає своє ставлення до добра і зла. У казці вона вперше зустрічає уявлення про справедливість і несправедливість. Казки виховують любов до рідної землі, бо вони створені народом. Це духовне багатство народної культури, пізнаючи яку, дитина пізнає серцем рідний край, народ.

“Казка – животворче джерело дитячого мислення. Багаторічний досвід переконує, що інтелектуальні, моральні та естетичні поняття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, що пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем”, – писав В. О. Сухомлинський [2].

А ще діти вчаться цінувати дружбу: поважати й розуміти друга, підтримувати його й допомагати, не залишати в біді, не сваритися через дрібниці, але відверто йому казати, коли він неправий.

У процесі зацікавленої роботи над змістом казки створюються сприятливі умови для розкриття перед дітьми цього виду народної творчості. Вони переконуються, що казка – це розповідь про незвичну подію, в її основі – видумка, фантазія. Діти вдаються до власного фантазування – створюють казки про навколишні предмети. Учителі початкових класів повинні заохочувати таку роботу, тому що, як вважав В. О. Сухомлинський, створення казок – не розвага, а засіб розумового й естетичного розвитку дітей.

У меморіальному музеї в Павлиші, де працював В. Сухомлинський, зберігається 80 томів казок, написаних учнями.

Учителі початкових класів часто у своїй роботі звертаються до літературного надбання великого педагога. Це безцінний матеріал щодо реалізації гуманістичної спрямованості навчання. Зрозумілою дитині мовою можна пояснити моральні принципи суспільства. Його твори дають змогу навчити дітей аналізувати вчинки героїв, побачити в них самих себе, розрізнити

добро і зло, вміти бачити красу навколишнього світу та красу людських взаємин.

У казках йдеться про добро і зло, про погане і гарне. Дитяча увага має зосереджуватись саме на цих моральних і людських категоріях, а не на розвінчуванні незвичності казкових ситуацій.

У казках міститься значний освітній і виховний потенціал. Діти щиро переживають горе та нещастя ображених. Вияв радості, коли перемагає справедливість, всіляко треба підтримувати. Аналіз казок збуджує дітей до формулювання оціночних суджень, що є дуже важливим для розвитку мислення молодших школярів. Учні самостійно вчать визначати характерні ознаки казкових персонажів: доброту, сміливість, чесність чи боягузтво, заздрісність, пихатість, брехливість, чванливість тощо.

З освітнього погляду цінними є казки й інших народів світу. Діти переконуються в тому, що в усіх народних творах засуджуються неробство, лінощі, скупість, зажерливість, підступність і славиться доброта, розум, кмітливість, розсудливість простого люду.

У період великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо ясною, а запам'ятовування відбувається найінтенсивніше. Тому слід створювати умови для запам'ятовування через казку. Саме вона приваблює дитину своєю яскравістю, незвичайністю, зацікавлює маленького учня.

Таким чином, казка у навчальному процесі розвиває дитячу уяву, увагу, пам'ять, мислення, які допомагають учневі в оволодінні необхідним матеріалом. У підручниках вміщено такі казки В. О. Сухомлинського: “Велике й мале”, “Яблуко в осінньому саду”, “Хлопчик і Дзвіночок Конвалії” та ін.

Особливий вплив на маленьких читачів мають і оповідання В. Сухомлинського (“Протоптали стежку”, “Кінь утік” та ін.). Вони виховують доброту, людяність, шанобливе ставлення до старших, любов і повагу до батьків, потребу у справжній дружбі, вчать дотримуватись слова. Дуже часто зміст оповідань викликає появу сліз на очах дітей, справжнє співпереживання. Головне, що мають зрозуміти учні, – добрі справи слід робити мовчки, без зайвих слів та обіцянок, а щиро, за покликом серця.

Таким чином, у початкових класах у процесі читання казок дітям розкриваються їхні своєрідні ознаки: фантастичність; змалювання незвичайних подій з участю звірів, явищ природи, предметів, людей; специфічний зачин; казковий виклад з повторенням однотипних дій; кінцівка. Учні самостійно можуть виділити казку як жанр з-поміж інших виучуваних на уроках читання текстів.

Оскільки повчальність у казках виражена не нав'язливо, не прямолінійно, реалізація педагогічних можливостей казки на уроках читання під умілим спрямуванням аналізу вчителя забезпечується повною мірою.

Використання творів Василя Олександровича на уроках українського читання сприяє реалізації основної мети цієї освітньої галузі – формуванню в учнів першооснов самостійної читацької діяльності, вихованню особистості дитини засобами художніх та науково-пізнавальних творів.

“Вчитися на Людину необхідно все життя. І не можна втрачати ані хвилини на цьому шляху”, – писав В. О. Сухомлинський [1].

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 156 с.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 Т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976.
3. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Издательство политической литературы, 1982. – С. 164-166.
4. Казки В. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ditky.in.ua/index.php/proza/2010-12-12-01-00-04.html>. – Назва з екрана.

Фаненитель Н. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

У процесі виховання особистості винятково важливе значення має формування її моральності. Серед навчальних дисциплін початкової ланки освіти, які мають високий потенціал щодо засвоєння школярами духовних цінностей, чільне місце посідає курс громадянської освіти (“Я у світі”). Головним аспектом дисципліни є виховна ціль, яка передбачає формування у школярів таких цінностей: патріотизму, державотворчості, соціальної справедливості, первинності духовного щодо матеріального, природолюбства, людинолюбства, працелюбства, взаємоповаги; виховання в дитини свого власного “Я”, віри у свої сили, талант, здібності; виховання гуманної, творчої, соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до природи, світу речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності [6, с. 2].

Невичерпним джерелом морального становлення особистості молодшого школяра слугують твори В. Сухомлинського. Адже вони сприяють вихованню основ морально-ціннісного ставлення до людей, зокрема терпимості, доброзичливості, тактовності, ввічливості, вміння протистояти проявам несправедливості, жорстокості, зла. Педагогічні казки, притчі та оповідання для дітей В. Сухомлинського виховують у молодших школярів найкращі людські якості та почуття, формують навички людських взаємовідносин між однолітками, вчать ставитися з повагою до старших.

Метою даної статті є висвітлення особливостей використання творів В. Сухомлинського для дітей на уроках громадянської освіти (3-4 класи).

Виховання дітей 6-10 років В. Сухомлинський називав “школою сердечності”. Він радив педагогам і батькам вчити дітей добру, любові,

милосердю. Дитина не повинна виростати байдужою, нечулою, черствою, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм. У своїх працях педагог переконує, що у процесі творення людям добра виховується у дітей людяність, сердечність. Ці настанови великого педагога втілюються на уроках громадянської освіти етичного спрямування: “Яким бути?”, “Доброта” (3 клас); “Людина починається з добра” (4 клас), “Людські чесноти” (3, 4 класи).

Перш за все звернемо увагу на те, що на сторінках чинних підручників “Я і Україна”, які забезпечують вивчення навчального предмета “Громадянська освіта” (3-4 класи), твори В. Сухомлинського представлені надто скромно. У підручнику для 3 класу розміщено текст “Учитель” (с.14) та притчу “Який слід повинна залишити людина на землі?” (с.22). Текстовий компонент підручника “Я і Україна” для 4 класу містить лише одне оповідання В. Сухомлинського “Байдужість” (с. 22). Однак, здійснюючи аналіз життєвих ситуацій на уроках етичного спрямування, варто використовувати сюжети, які розміщені у підручниках “Читанка” а також використовувати інші твори В. Сухомлинського.

Безцінним матеріалом щодо реалізації гуманістичної спрямованості навчання є казки і притчі В. Сухомлинського, які допомагають учителеві на зрозумілій дитині мові пояснити моральні принципи суспільства. Цілу низку оповідань і казок В. О. Сухомлинський присвячує темі філософії життя, місцю кожного у цьому житті на землі. Письменник-педагог дитячими вустами ставить запитання, на які школярам треба шукати відповідь разом з учителем, батьками, своїми ровесниками. Наприклад, на уроці “Яким бути?” після читання притчі “Який слід повинна залишити людина на землі?” учням пропонується дати відповідь на запитання, яке є назвою твору. Учні вчаться аналізувати вчинок героя, розрізняти добро і зло, вміти бачити красу навколишнього світу та красу людських відносин.

Уроки громадянської освіти мають на меті виховання шанобливого ставлення до старших членів сім'ї. З цією метою важливим є використання художніх творів-мініатюр В. Сухомлинського. Їхній зміст сприяє зародженню у дитячих душах високих моральних гуманістичних почуттів – любові до своїх батьків, рідних, поваги до людей похилого віку, милосердя до немічних і нещасних. Значне місце у педагогічній спадщині В.Сухомлинського займає проблема виховання у дітей поваги, любові до матері-берегині домашнього тепла. У любові до матері – основа, джерело виховання, від якого все залежить, все починається. Вияв справжньої любові до матері педагог показав у змісті оповідання “Сьома дочка”. У цьому творі Василь Олександрович піднімає таку морально-етичну і вічну проблему, як діяльна любов до матері. У ньому йдеться про те, як виражали доньки свою любов до матері, з якою були розлучені цілий місяць. Це оповідання вивчається на уроках читання. Однак і на уроках громадянської освіти під час вивчення теми “Сім'я. Шанобливе ставлення до старших» цей сюжет можна пригадати, запитавши у дітей: хто з дочок по-справжньому любив матусю? Важливо, щоб учитель на уроці

активував це запитання для дітей і організував живу дискусію між дітьми, а також брав активну в ній участь поряд з дітьми на рівних із ними началах. Такі дискусії, обговорення мають допомогти школярам зрозуміти, що справжня любов до матері проявляється не лише в гарних словах, а в добрих вчинках, у ставленні, повазі, шані, бажанні й потребі допомогти.

Дуже важливим за своїм значенням є пласт оповідань В.Сухомлинського, присвячених етиці дитячого спілкування, їхнього шкільного співжиття. У спадщині Василя Олександровича можна відшукати цікавий сюжет до будь-якого уроку “Я у світі” етичного спрямування. Наприклад, на уроці “Ввічливість” (3 клас) можна прочитати і обговорити оповідання “Скажи людині “Доброго дня”, “Навіщо кажуть “Спасибі”?”. Під час обговорення діти повині зрозуміти: чому ж усміхнулася бабуся (коли герой оповідання сказав “Доброго дня”); чому слово “Спасибі” вшановує, звеличує, підносить людину?

Формуючи у молодших школярів уявлення про достоїнства і недоліки, на уроці “Щедрість і жадібність» можна запропонувати учням сюжети, змальовані в оповіданнях “Скупий”, “Яблуко в осінньому саду”, “Мишкові купили велосипед”, “Кінь утік”, “Як білочка дятла врятувала”. Читання та обговорення змісту цих оповідань допоможе молодшим школярам краще зрозуміти сутність понять “щедрість” та “жадібність”, виховуватиме бажання допомагати ближнім, бути щедрим.

Заслуговують на увагу твори В. Сухомлинського, у яких на конкретних прикладах розкривається моральний зміст доброти. Саме тому вони сприяють розвитку в учнів мотивації до добрих і гуманних вчинків. Наприклад, на уроці “Доброта” можна обговорити зміст казки “Намісто з чотирма променями”. У ній йдеться про хвору дівчинку, яку пожаліло Сонечко і подарувало чарівне намисто з чотирма променями. Чотирьох нещасних людей дівчинка могла зробити щасливими: на кого спрямує промінь – той і стане щасливим. Подумала дівчинка і важко зітхнула: нещасними були бабуся, дідусь, тато й мама. У бабусі зуб болить, у дідуся ліжко скрипить, татко горілку п’є, мама сльози ллє. Спрямувала Дівчинка усі чотири чарівні промені на своїх рідних. Про себе, про свою хворобу Дівчинка забула. А коли всі стали щасливими, вона стала найщасливіша, і хвороба залишила її.

Цю казку можна розповісти учням на початку уроку – на етапі мотивації. Адже її зміст не потребує глибокого аналізу. Ідея казки проста: найдорожче для людини – щастя її рідних. І тому творити добро заради них і інших людей – найкраща якість людини.

На етапі закріплення і осмислення знань можна прочитати оповідання В. Сухомлинського “Красиві слова і красиве діло”, у якому розповідається про “доброту” трьох хлопчиків. Але справжня доброта, на думку автора, не у красивих і жалісливих словах, а у конкретних справах. Учням можна запропонувати відповісти на запитання:

- Кого із хлопчиків можна назвати добрим?
- Чому так не можна сказати про першого і другого хлопців?

Узагальнюючи відповіді учнів, учитель робить висновок, що доброта – це людська риса, здатність людини творити добро іншим. І щоб жилося усім нам добре, у мирі і в злагоді, спокійно й затишно, треба щохвилини, щоденно творити добро. В. Сухомлинський у своїх творах підкреслював, що добра людина з прихильністю і любов'ю ставиться не лише до людей, а й до тварин, рослин. Добра людина не образить, не принизить і не завдасть нікому болю.

Багата і різноманітна педагогічно-літературна спадщина В. Сухомлинського – це ключ до глибокої мудрості, знань, умінь, до всього прекрасного, що оточує нас. Через оповідання, казки, притчі, легенди, написані у зрозумілому для дітей викладі, педагог формує ціннісні орієнтири та настанови, вчить розуміти складність і красу людського буття. Саме тому на уроках “Я у світі” твори В. Сухомлинського слугують засобом виховання милосердя, любові, розуміння того, що людина – не просто частина природи, а найвище її творіння.

Список використаних джерел та літератури

1. Гамрецька Г. С. Аксіологічні проєкції галузі “Людина і світ” у змісті професійної освіти майбутніх учителів початкових класів / Г.С.Гамрецька // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка (ред. кол. : Н. В. Лисенко (голова редколегії) та ін. – Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т, 2011. – Вип. XL. – С. 160-162.

2. Сухомлинський В.О. Казки Школи під Голубим Небом : Казки, притчі, оповідання / Упоряд. О. В. Сухомлинська; Худож. М. В. Перевальська. – К. : Рад. шк., 1991. – 191 с.

3. Сухомлинський В.О. Вогнений коник: Казки. Притчі. Оповідання / Упоряд. і передм. О.В.Сухомлинської. – 2-ге вид., стер. – К. : Вікар, 2008. – 200с.

4. Сухомлинський В. О. Квітка сонця : Притчі, казки, оповідання / В. О. Сухомлинський; Пер. Д. С. Чередниченка. – Х. : ВД “ШКОЛА”, 2009. – 240 с.

5. Сухомлинський В.О. Вічна тополя: Казки. Оповідання. Етюди: Для молод. шк. віку / Упоряд. О.Сухомлинська, заг. ред., передм. Д. Чередниченка. – К. : Генеза, 2003. – 272 с.

Федух Г. Я.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ТВОРЧІСТЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним напрямом виховного процесу є формування у дітей та учнівської молоді загальнолюдських моральних цінностей. З огляду на це досить актуальною є нині творча спадщина В. О. Сухомлинського, який одним із перших у сучасній

педагогіці заговорив про важливість вироблення у школярів моральних цінностей – джерела мотивації вчинків людини. Ідеї В. О. Сухомлинського, які не знайшли повного застосування в свій час, значно вплинули на подальший розвиток педагогічної науки і практики, увійшли органічною частиною в сучасну реформовану початкову школу України.

Читання та обговорення оповідань В. О. Сухомлинського сприяє пробудженню совісті, людяності, особистої відповідальності школярів, спонукає їх до морального саморозвитку. Особливий виховний потенціал мають художні твори, в яких письменник-педагог порушує важливі проблеми сімейного виховання: стосунки дітей з матір'ю, їхнє ставлення до рідної неньки. Вони виховують повагу до найріднішої людини, учать цінувати її працю, розуміти значимість матері в сім'ї, у суспільстві.

Так, формуванню у вихованців адекватних оцінних суджень щодо власних вчинків та вчинків інших людей, вихованню чуйного, турботливого ставлення до матері присвячена виховна година “Шануй рідну неньку” за твором В. О. Сухомлинського “Сьома дочка”. Виховна година включає передбачення змісту оповідання, читання тексту, вільне письмо на тему “Що я думаю про дочок?”, презентацію дитячих робіт в “авторському кріслі” тощо.

Мудрі ідеї виховання поваги й любові до матері по-своєму розробив В. О. Сухомлинський також у художніх творах “Чому мама тепер плаче?”, “Прийшла мама”, “Моя мама пахне хлібом”, “Прийшла мама”, “Іменини” та інших [2].

“Найвище щастя і радість для кожного з нас – спілкуватися з людьми”, – писав В. О. Сухомлинський. Лейтмотивом усієї його педагогічної діяльності є виховання гуманіста, прекрасного у своїй людській сутності. Справжня людина красива у своїх помислах і вчинках, це борець за щастя людей. Під час виховних годин та годин спілкування, колективних бесід, уроків мислення та позакласного читання учні оволодівають вміннями спілкуватися, вступати в діалоги, користуватися розумовими вміннями, контролювати та оцінювати результати своєї праці. Через оповідання та казки діти навчаються гуманного спілкування не лише з людьми, а й з природою; його твори стимулюють учнів до самостійної думки, нагромадження та осмислення цілеспрямованих спостережень. Так, стало традицією в Уманській ЗОШ № 11 проводити тиждень В. Сухомлинського, протягом якого шкільна бібліотека організовує виставки художньої літератури, читання творів педагога-письменника; проводяться відкриті уроки та виховні заходи, на яких увага учнів зосереджена на гуманному спілкуванні, нагромадженні і осмисленні почутого і побаченого, зробленому власними руками. Тут вважають, що найкраще дитина зможе пізнати і зрозуміти вчення великого майстра слова В. О. Сухомлинського лише тоді, коли вона сама активно долучиться до навчально-виховного процесу, коли спільно із класним колективом, своїм учителем переживе, продумає кожен момент уроку чи виховного заходу [3].

Заслуговує на увагу досвід учительки початкових класів школи № 2 м. Козова Тернопільської області О. Фльонц щодо організації виховної години

на тему “Школа добрих вчинків” за творами В. О. Сухомлинського “Навіщо кажуть спасибі?”, “Скажи людині “Добридень”, “Щоб ти став кращим”, “Чи можна перехитрити сонечко”. Мета заходу – формувати оцінні судження щодо ознак добра і зла; виховувати в учнів доброту, чуйність, милосердя до близьких людей, осуд проявів жорстокості, байдужості, заздрості, недоброзичливості.

В. О. Сухомлинський особливо наголошував на значимості у виховному процесі таких філософських категорій, як воля, свобода. У цьому контексті особлива роль належить вихованню мужності, що її педагог визначає як “надзвичайно складний процес формування сили духу – насамперед волі, вміння наказувати собі, примусити себе. З перших кроків шкільного життя ми вчимо своїх вихованців владарювання духу над тілом – у цьому полягає один з найцікавіших моментів виховання й самовиховання... Людина – це воля людська, воля до перемоги над труднощами і складними, часом драматичними, ситуаціями” [5].

Вагоме місце у роботі В. О. Сухомлинського з дітьми посідала казка. Педагог вважав, що без живої, яскравої казки, яка заволоділа свідомістю і почуттями дитини, неможливо уявити дитячого мислення і мовлення як певного ступеня розвитку людини. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем, відгукується на події і явища навколишнього світу, виражає своє ставлення до добра і зла. З казки черпаються перші уявлення про справедливість і підступність. Казка виховує любов до рідної землі, вона – творіння народу. Використовуючи казки В. О. Сухомлинського, вчитель повинен не моралізувати, а вчити дітей естетично сприймати природу, співпереживати старшим, допомагати меншим, творити добро і словом, і ділом.

Без казки, гри, уявлень дитина не може жити, без цього навколишній світ перетворюється для неї на гарну, але все ж намальовану на полотні картину: казка цю картину оживлює.

“Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість, – підкреслював В. О. Сухомлинський, – лежить прямий шлях до серця дитини”. Чудові казки В. О. Сухомлинського і сьогодні надихають учнів створювати свої уявні образи того чи іншого твору. Так, вчителька Стрільківської ЗОШ І-ІІІ Стрийського району Львівської області О. Новак переконана, що праця над творами, казками – то не тільки розвиток мовлення, а й виховання почуттів, розумовий розвиток учнів, багатство їхнього духовного життя. До складання казок і творів-мініатюр учні залучаються після проведення традиційних екскурсій у природу, де діти милуються красою квітів, осіннього листя, слухають пташиний спів. Адже уміння бачити прекрасне, вважає вчителька, робить людину (маленьку людину теж) добрішою, мудрішою, духовно багатою [4].

У школі № 3 м. Умань Черкаської області створено театр казок, в якому традиційним стало проведення щороку у вересні свята-театралізації за творами В. О. Сухомлинського. Метою такого виховного заходу є розширення уявлень про творчість В. О. Сухомлинського, розвиток артистизму дітей, творчих здібностей, виховання любові до природи. Для участі у святі кожен клас готує

та інсценує казку В. О. Сухомлинського або ж написану казку самими дітьми разом з учителем. Так, учні 3-го класу разом з учителькою П. Лисенко підготували сценарій казки “Зайчик в Місяць”, учні 2-го класу з учителькою К. Ковальчук – сценарій казки “Дівчинка і Ромашка”, а учні 4-го класу з учителькою Н. Кулібабою – сценарій казки “Соловей та Жук”. Організаторами цього річного свята виступили учні 4 класу зі своєю вчителькою Л. Гуньою, яка впевнена, що творчість В. О. Сухомлинського є одним із засобів виховного впливу на особистість. Його слово, звернене до дітей, – ефективний засіб формування їхньої духовності, невичерпна криниця життєтворчої енергії особистості [1].

Серед видатних українських педагогів В. О. Сухомлинський увійшов в історію вітчизняної та світової педагогіки як педагог-гуманіст. Він цінував дитячу особистість, зосереджував свою педагогічну діяльність на розвитку творчих сил кожної дитини у різних видах діяльності. Твори В. О. Сухомлинського вчать дітей критично мислити, розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших, стимулюють думку, заряджають педагогікою Любові.

Список використаних джерел і літератури

1. Гуня Л. Театр казок. Свято-театралізація за творами В. Сухомлинського / Л. Гуня // Початкова освіта. – 2012. – № 11. – С. 45-47.
2. Капиніс М. Школа – майстерня людяності та любові / М. Капиніс // Початкова освіта. – 2011. – № 43. – С. 2-4.
3. Миколайко О. В. Організація роботи опорної школи з вивчення та впровадження творчої спадщини В. О. Сухомлинського / О. В. Миколайко // Розкажіть онуку. – 2010. – № 6. – С. 17-20.
4. Новак О. Твори-мініатюри та казки В. О. Сухомлинського у сучасній школі / О. Новак // Початкова школа. – 2011. – № 9. – С. 7-10.
5. Фльонц О. Школа добрих вчинків. Творчість В. Сухомлинського О. Фльонц // Початкова освіта. – 2008. – № 23-24. – С. 27-28.

Федчук В. С.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЛІ ВЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

“ ... Учителю потрібно володіти величезним талантом любові до людини, безмежною любов'ю до своєї праці і перш за все до дітей, щоб на довгі роки зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприйнятливність почуттів – без цих якостей праця педагога перетвориться в муку. ”

В. О. Сухомлинський

Праця вчителя ні з чим не зрівнянна ... Ткач уже через годину бачить плоди своєї праці; сталевар через декілька годин радіє вогненному потоку металу; орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милуються колоссям і зерном, вирощеним у полі... Учителю потрібно трудитися роки й роки, щоб побачити предмет своєї творчості; буває, що проходять десятиліття і ледве починає виділятися те, що замислив; ніхто частіше від учителя не буває незадоволеним; ні в якій праці помилки і невдачі не приводять до таких важких наслідків, як в учительській...

Велику роль учителя у становленні “справжньої Людини” приділяв український педагог В. О. Сухомлинський.

Педагогічний світ Василя Сухомлинського (1918-1970) складний і різноманітний. Він постійно осмислюється вченими-педагогами нової доби. Щоб глибоко зрозуміти мислителя, слід піднятися вище його професійних поривань, осягнути глибини його гуманістичного світогляду, який виливався у педагогіку вищої мудрості [2].

В. Сухомлинський постійно наголошував, що педагог, який усім серцем любить дитину, частіше посміхається, живе справжнім педагогічним життям і тим самим знаходить своє професійне щастя. Вчитель може полонити всім: і посмішкою, і вимогливістю, і стриманістю, і скромністю, і чуйністю, і відвертістю, і любов'ю до життя. Йому повинно бути притаманне все краще, що подобається в людині.

Усією своєю педагогічною діяльністю В. О. Сухомлинський продемонстрував, що майстерність учителя у поєднанні з любов'ю до дітей, всебічною освіченістю, загальною і педагогічною культурою – запорука успіху навчально-виховного процесу.

Основну мету організації процесу виховання Василь Олександрович бачив у тому, щоб “школа навчила людину жити в світі прекрасного, щоб вона не могла жити без краси, щоб краса світу творила красу в ній самій”, і, водночас, “домогтися того, щоб вчення було часткою духовного життя, яке б сприяло розвитку дитини, збагаченню її розуму” [4].

В. О. Сухомлинський – педагог-реаліст, який розуміє і розкриває всю складність праці вихователя, що потребує повної самовідданості до праці, що посилюється лише людям талановитим, терплячим, наполегливим і вольовим. Вчитель – людина, якій, крім педагогічного таланту, притаманна глибока і стійка потреба шанувати своїх учнів і робити все для того, щоб виховати кожного з них справжньою Людиною [1].

Педагог переймався тим, що середня школа не вчить жити. За його переконанням, місія школи полягає в тому, щоб виховати людину в її гармонійній єдності. Творення людини для повноцінного життя має бути головною спільною метою педагога, батька і дитини.

Багаторічний досвід переконав Сухомлинського в тому, що вплив однієї людини на іншу при розкритті кращих людських рис – найсприятливіша обстановка для виховання особистості. Почуття власної гідності, честі, гордості пробуджується за умови, коли можна вкладати частку своїх духовних сил в

іншу особистість, прагне зробити її кращою. Вихователь сам повинен бути високоморальною особистістю, щоб досягти успіхів у вихованні дітей. Цій меті Сухомлинський невпинно домагався в роботі педагогічним колективом Павлівської середньої школи.

Виховання, на думку Сухомлинського, являє собою єдність духовного життя вихователя і вихованців. Він радив молодим директорам шкіл в першу чергу домагатися дружної творчої атмосфери в педагогічному колективі. Гуманістична спрямованість педагогіки Василя Олександровича об'єднувала учнів та вчителів.

Варто зазначити, що педагог не вірив у рятівну силу покарань, був проти, як він говорив, “педагогічного екстремізму”, переконаний був, що виховання можна організувати так, щоб потреби в покаранні взагалі не було. Це дійсно можливо, якщо між вихователем і вихованцями встановлюється духовна єдність, якщо вони на певному етапі розвитку спільних відносин стають одностайними в утвердженні високих моральних цінностей.

Як зазначає В. О. Сухомлинський, педагог, вихователь покликаний відчувати в кожному своєму вихованцеві активну істоту, читати його душу, вгадувати його складний духовний світ, але при цьому – оберегати його недоторканність, вразливість. Він застерігав від нанесення ненавмисних ран і образ, тривоги і неспокою і наполягав на повазі особистості вихованця. Однак, цю свою здатність наставник повинен передати і своєму учневі. Тільки поважаючи гідність іншого, людина може здобути повагу і до себе. Немає більшого зла у людських стосунках, ніж підвищена увага до своєї персони і байдужість (або, ще гірше, зарозумілість) до оточуючих. “Як важливо, щоб діти навчилися відчувати душевний стан товариша, розпізнавати чуже горе, переживати його, як своє особисте” [6].

Дитинство, шкільні роки повинні бути роками виховання сердечності. Вона не успадковується генетично, вона отримується разом з іншими рисами характеру, формується процесом виховання. Дитинство – найважливіший період людського життя. І від того, як минуло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло в її розум і серце з навколишнього світу, – від цього у вирішальній мірі залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк.

“Серце віддаю дітям” – так назвав В. О. Сухомлинський книгу, яка стала підсумком тридцяти трьох років роботи у школі. У передмові він розповів, який величезний вплив на нього зробили життя і подвиг Януша Корчака. “Життя Януша Корчака, його подвиг дивовижної моральної чистоти – пише Сухомлинський, – з'явилися для мене натхненням. Я зрозумів: щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм серце” [5].

Назви лише деяких статей В. Сухомлинського, опублікованих в різних журналах і газетах, – їх зміст є свідченням яскраво вираженої гуманістичної спрямованості його педагогіки: “Людина неповторна”, “Щоб душі не іржавіли”, “Виховання почуттів”, “Не бійтеся бути ласкавими”, “Чистота і благородство” та ін.

В. О. Сухомлинський глибоко вірив, що кожна людина може досягти високої майстерності в тій чи іншій галузі праці і прагнув пробудити у своїх вихованцях творчий початок. “Ні дітей обдарованих і необдарованих, талановитих і звичайних. Розпізнати, виявити, розкрити, виплекати, в кожного учня його неповторно індивідуальний талант – значить підняти особистість на високий рівень розквіту людської гідності” [7].

Виховання інтересу, потреби в самостійній осмисленій діяльності закладає в характер стимул самосвідомості особистості. Байдужість, інертність школяра – його власний ворог номер один. В.Сухомлинський закликав докопуватися до самих коренів цієї небезпеки і рішуче її усувати. Один з таких коренів – нав’язування готових формулювань, гасел, повчань, риторичних правил.

Павлиський педагог прагнув до народження доброти в серці кожного школяра, підкреслював, що лише добро вміє захищатися. Надзвичайного значення у вихованні особистості автор надавав формуванню у дитини духовності, яка є мірилом її людської цінності, суспільної значущості.

Своє розуміння духовності він розкриває так: “...ми включаємо в поняття “духовний світ”, “духовне життя” такий смисл: сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення її моральних, інтелектуальних та естетичних запитів і інтересів у процесі активної діяльності. Духовність – осмислення особистістю гуманістичного сенсу цілей власного життя, людської життєдіяльності загалом”. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчути власну неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить, зрозуміти, “що життя – це постійна, невідступна боротьба зі злом в ім’я перемоги добра на землі” [5].

У своїх працях видатний педагог виділяє три основні завдання, які стоять перед учителем щодо формування морально – духовних цінностей дітей: формування морально-духовних звичок, передусім звички поступитися власними інтересами, якщо треба віддати свої сили в ім’я добробуту іншої людини; виховання моральної звички в саморозумінні, емоційному переживанні й самооцінюванні власних вчинків, особливо тих, які відображають ставлення до своїх рідних, близьких, праці; розвиток педагогічних основ духовно-моральних звичок та рис [3].

Аналіз спадщини В. О. Сухомлинського в аспекті формування морально-духовних цінностей показує, що критеріями вихованості дитини вчений вважав: життєрадісне світосприймання дитини; здатність бачити поруч із собою людину, брати близько до серця її радощі і горе, тривоги і хвилювання; віра в іншу людину; багате духовне життя в світі прекрасного.

Формування морально-духовних цінностей у працях В.Сухомлинського розглядається як шлях від поняття до переконання, що включає виховання моральних почуттів, ідеалів, знань, вчинків, звичок [5].

В. О. Сухомлинський вважав, що успіх виховних дій педагога залежить від того, що знає вихованець про самого себе, і головне, щоб саморозуміння було з погляду моральних цінностей суспільства і власної життєвої позиції. В

емоційному переживанні самого себе педагог вбачав повагу до самого себе і почуття власної гідності.

Школа, як визначив у свій час видатний педагог В. О. Сухомлинський, – це не тільки місце, де діти здобувають знання і вміння, а й місце формування духовного світу дитини. Над тим, щоб зробити це середовище найбільш сприятливою і досконалою, і б'ються педагоги з першого дня заснування шкільного процесу. На це йдуть роки, десятиліття, століття. Змінюються світ, життя, погляди та звичаї, політичний і економічний устрій. Тим не менш школа як була, так і залишається найважливішим і головним інститутом виховання людини.

В.О.Сухомлинський, залишив багату літературно-педагогічну спадщину, характеризуючи найважливіші вимоги до вчителя, писав: “Що значить хороший вчитель? Це, перш за все людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі й прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам він був дитиною” [8].

Сухомлинський підкреслював, що якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, в серці дитини ніколи не з'явиться зло. І якщо в школах є насторожені, наїжачені, недовірливі, а іноді й злі діти, то лише тому, що вчителі не впізнали їх, не знайшли підходу до них, не зуміли стати їх товаришами. Виховання без дружби з дитиною, без духовної спільності з ним можна порівняти з блуканням в темряві. Саме в цьому і укладені, на його думку, основні вимоги до педагога - стати другом своїм учням.

Список використаних джерел і літератури

1. Максимюк С. П. Педагогіка : Навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
2. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : лекції і практичні заняття. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Т. : ТИПУ, 2007.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : Підручник / І. А. Зязюн та ін. – К. : Вища школа, 1997.
4. Практикум з педагогіки : Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. / За заг. ред. О. А. Дубасенюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 464 с.
5. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності / І. Д. Бех. – 2009.
6. Сухомлинський В. А. Вибрані твори в п'яти томах. Т.2, 5. – Київ. : Радянська школа, 1980. – 416 с.
7. Сухомлинський В. А. Серце віддаю дітям / В. А. Сухомлинський. – М. : Педагогіка, 1983. – 318 с.
8. Сухомлинський В. А. Павлиська середня школа / В. А. Сухомлинський. – М., 1969.

“КУЛЬТ РІДНОГО СЛОВА”: СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасна школа та навчання мови – поняття невіддільні. Усе у школі починається з мови, усі шкільні знання, уміння, навички й компетентності формуються засобами слова. Витоки такого ставлення до мовного питання йдуть від усвідомлення ролі мови в утвердженні народу, нації, держави. Іван Огієнко доводив: “Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості” [4].

Формування майбутніх поколінь вимагає дбайливого ставлення до слова, урахування найкращих наукових надбань у цій галузі, вибору найефективніших методів та прийомів роботи над словом у початковій школі. Саме тому цілком умотивованим видається залучення до наукового аналізу педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського, чиї слова уже багато років поспіль слугують гаслом до навчання та праці у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії: “Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова” [5, с. 338].

Джерельною основою цієї статті став розділ “Культ рідного слова” із книги В. Сухомлинського “Серце віддаю дітям”. Ми маємо на меті дослідити суть педагогічних поглядів та практичних порад видатного учителя щодо навчання мови, засвоєння краси слова, основ поетичної творчості.

Звернемося для початку до з’ясування змісту поняття “культ”. “Словник іншомовних слів” О. Мельничука подає походження цього слова так: “культ (від лат. cultus – поклоніння) 1. Зовнішній вияв поклоніння божеству; сукупність прийнятих у тій чи іншій релігії або релігійній течії обрядів, свят, ритуалів, звичаїв. 2. *Переносно* – сліпе поклоніння комусь або чомусь, безмірне звеличення якоїсь особи” [3]. “Великий тлумачний словник сучасної української мови” пропонує дещо розширене тлумачення цього слова на сьогоднішньому зрізі української мови, а саме: “*переносно* Поклоніння кому-, чому-небудь, шанування когось, чогось” [1, с. 472]. Переконані, саме про шанування йдеться й у назві розділу “Культ рідного слова”. Варто сказати, що слово “культ” до назви повернулося завдяки зусиллям Ольги Сухомлинської, доньки великого педагога, яка упорядкувала сучасне видання книги. У радянський період редактори радили Василеві Сухомлинському інший варіант – “Рідне слово”, який ми зустрічаємо у 5-томному виданні “Вибрані твори”.

Шанування рідного слова, дбайливе щоденне піклування про українську мову, залучення усіх багатств мови до навчання і виховання учнів початкових класів – важливі завдання, які ставить Василь Сухомлинський перед учителями сучасної школи.

Зміст початкової освіти “ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти,

системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави” [2].

Основою формування загальнолюдських духовних цінностей стає слово, знання різних його відтінків, яке передається від покоління до покоління, оскільки “гра відтінків, найтонших рисок емоційно-естетичного забарвлення слів ... є для нас, учителів українських шкіл, джерелом духовного багатства, яке ми покликані передати молодому поколінню” [5, с. 339].

Шлях до пізнання усіх значень слова, його відтінків та сполучуваності з іншими лексемами на уроках та в позакласній діяльності повинен захоплювати, бути розмаїтим, тоді інтерес до такої роботи не зникає, а результати – ґрунтовні знання та сформовані уміння та навички – міцно закріплюються.

В. Сухомлинський пропонує брати початок у методичній роботі над мовою від краси слова, внутрішньої (семантика слова) і зовнішньої (звучання слова). “Подорожуючи” до живого джерела думки і слова, мої вихованці пізнавали одночасно емоційні, естетичні, смислові відтінки рідного слова. Я домагався, щоб вони відчували красу рідного слова, дбайливо ставилися до слова, дбали про його чистоту” [5, с. 229].

Слово в класичній педагогіці визначається як засіб навчання. Ми підходимо до цього більш широко, слово може бути і предметом вивчення, наприклад, на уроках української мови, воно ж може виступати і засобом осягнення шкільних дисциплін, загальнолюдських істин, шляхом до швидшого пізнання довкілля. У педагогічній системі В. Сухомлинського часто практикувались заняття під відкритим небом. “Ми йшли в природу – до лісу, в садок, в поле, на луку, на берег ріки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відчуваючи, переживаючи красу побаченого й почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова і через слово краса входила в їхні душі,” – пише педагог [5, с. 340].

Така робота вимагає дотримання принципів навчання – систематичності, послідовності, відповідності віковим та індивідуальним особливостям, на цьому наголошує і вчений: “Я прагнув того, щоб це життєдайне джерело – багатства рідної мови – було відкрите для дітей з перших кроків їхнього шкільного життя” [5, с. 339]. Система роботи над мовним матеріалом, в якій передбачено різні види дидактичних та виховних завдань, постійна увага до слова не тільки на уроках української мови та літературного читання, розвиток мовлення – це складники культури рідного слова у початковій школі.

Роботу з розвитку зв’язного мовлення у педагогічній системі В. Сухомлинського зосереджено переважно на досягненні кінцевої мети – створенні власних зв’язних висловлювань. Діти починають складати твори в усній формі ще з 1 класу з орієнтовною тематикою про природу, педагог наголошує: “Ці твори [про природу] – найважливіша форма роботи з розвитку зв’язного мовлення і думки” [5, с. 340]. Звертаємо увагу на цікавий акцент – розвиток не тільки мовлення, а й *думки*. Виконання такого завдання – розвиток

дитячої думки – допомагає дітям згодом влучно та яскраво висловлюватися, створювати розповіді та описи. “У кожному з цих творів грає, бринить жива думка. Кожне слово пережито, відчуте. Твори дітей – результат великої праці” [5, с. 346].

Творча діяльність – обов’язковий складник становлення особистості учня початкової школи. Варто враховувати той факт, що “творчість не приходить до дітей завдяки якомусь навіюванню. Творчості треба навчати. Дитина лише тоді складе твір, коли почує опис природи від учителя” [5, с. 346]. Пропонуємо орієнтовну систему роботи із написання творів (з досвіду В. Сухомлинського):

1) читання твору, складеного вчителем; пояснення того, де, під якими враженнями, з яким настроєм та на основі яких спостережень було написано твір;

2) відтворення учнями вчительського твору;

3) збирання вражень – екскурсія в природу, спостереження за навколишнім світом;

4) складання власних творів;

5) редагування та стилістичне удосконалення творів.

Якщо говорити про формування естетичних смаків школярів, відчуття краси слова, то така робота тісно пов’язана із вивченням поетичних текстів, оскільки “краса слова яскравіше за все втілена в поезії. Захоплюючись віршем чи піснею, діти немов чують музику слова. В найкращих віршах поетичне слово розкриває найтонші емоційні відтінки рідної мови” [5, с. 354].

Учителю не можна спинятися лише на вивченні поезій, доцільно стимулювати школярів до самостійної поетичної творчості, усі навички, здобуті на уроках розвитку зв’язного мовлення зі створення власних висловлювань, знадобляться й у перших дитячих поетичних спробах. Це стане вершиною роботи над словом у початкових класах. Недарма В. Сухомлинський ділиться із нами своїми педагогічними роздумами: “В ці хвилини, коли душу дитини опановує поетичне натхнення, слово – живе, повнокровне, що міниться всіма кольорами веселки, пахне ароматом полів і луків, – входить до духовного життя дитини; діти шукають і знаходять у ньому засіб вираження своїх почуттів, думок, переживань” [5, с. 356]; “Пробудити в дитячому серці поетичне натхнення – це означає відкрити ще одне життєдайне джерело думки. Сила цього джерела полягає в тому, що мова передає не тільки предмет, явище, яке воно позначає в людській мові, а і глибоко особисті сприймання, почуття, переживання” [5, с. 356].

Пошанування рідного слова відбувається саме в той момент творчості, коли дитина вибирає з усього лексичного розмаїття української мови те слово, яке відображає її задум, мововідчуття та естетичні вподобання. “Емоційно-естетичне забарвлення слова, його найтонші відтінки – ось у чому життєдайне джерело дитячої творчості. Слово живе в свідомості дитини як яскравий образ, тому, записуючи в класі свої твори, діти доповнюють текст малюнками” [5, с. 346]. Обмежувати дитину у засобах вираження творчого задуму не варто, навпаки, доречно показати різні шляхи втілення ідеї: написати казку, зробити

маски чи костюми для героїв власного твору, створити ілюстрації чи декорації, підібрати музичний супровід, знайти фотографії чи зображення в інтернеті для створення міні-книжечки.

Про важливість таких видів діяльності зазначав і В. Сухомлинський: “Дати дитині радість поетичного натхнення, пробудити в її серці живе джерело поетичної творчості – це так само важлива справа, як навчити читати і розв’язувати задачі” [5, с. 358]. Також він робив уточнення щодо дітей, поетично обдарованих: “Я домагався того, щоб дітлахи, в духовному житті яких поетичне натхнення стало потребою, читали найкращі взірці поезії” [5, с. 363]. Загалом, система формування навичок поетичної творчості (узагальнення спадщини В. Сухомлинського) включає:

- слухання поезій, читаних та розказуваних учителем;
- читання найкращих зразків української та світової поезії;
- декламацію віршів рідною та іноземними мовами;
- спостереження за картинами природи, пейзажами, замилювання красою, деталями;
- створення речень, наповнених “музичним звучанням слів” – образними висловами;
- словесне малювання;
- колективне римування та складання віршів;
- укладання поетичної бібліотеки.

Варто уточнити, що поетична творчість у початкових класах – це вид діяльності не з групою здібних учнів, це колективний вид роботи, до якого долучаються усі: “Я ще раз повторюю, що дитячу поетичну творчість не можна вважати ознакою обдарованості. Вона є таким самим закономірним явищем, як малювання: адже малюють усі, через це проходить кожна дитина” [5, с. 364].

Умовою успішного здійснення поетичної творчості на уроках української мови, літературного читання, у позакласній роботі є активне ставлення учителя, його небайдужість та вміння стимулювати прояви дитячої фантазії, вміння радіти та цінувати учнівські витвори: “... поетична творчість стає звичайним явищем у духовному житті дітей, лише тоді, коли вихователь відкриває перед дітьми красу навколишнього світу і красу слова. Як любов до музики неможливо виховати без музики, так і любов до поетичної творчості не може бути вихована без творчості” [5, с. 364]. Учитель повинен у собі вирощувати почуття краси, любові до гармонії, вміння бачити прекрасне у докільлі, демонструвати ці вміння вихованцям, тоді постулат В. Сухомлинського “Поета в душі пробуджує людське почуття прекрасного” [5, с. 358] повноцінно втілюватиметься у шкільне життя.

Ефективна робота над рідним словом, пізнання фонетичної, лексичної та граматичної систем української мови – це запорука засвоєння інших мов, які за новим Державним стандартом початкової загальної освіти обов’язково входять до навчальної програми. Про зв’язки між успіхами в оволодінні кількома мовами пише педагог: “Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим

делікатнішою є її чутливість до гри відтінків рідного слова, тим ліпше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова” [5, с. 339].

Такими різними, але взаємопов’язаними шляхами освоєння рідного слова відбувається надзвичайно важливий з точки зору В. Сухомлинського процес, який він означає терміном “ушляхетнення юних сердець”: “Найважливішим засобом впливу на дитину, ушляхетнення її почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила й виразність рідного слова. Роль цього засобу слова в початковій школі, де кожна зустріч із новим явищем навколишнього світу пробуджує в серцях дітей почуття подиву, годі переоцінити” [5, с. 339]; “Вчити поетичної творчості треба не для того, щоб виростити юних поетів, а для того, щоб ушляхетнити кожне юне серце” [5, с. 356].

Окрім виховного чинника культури рідного слова, видатний педагог наголошує й на освітніх завданнях початкової школи, зокрема формуванні мовної культури, яка тісно пов’язана із моральною стороною життя учня: “Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури” [5, с. 339]; “Поетична творчість – найвища сходинка мовної культури, а мовна культура виражає саму сутність культури людської” [5, с. 358]. Без знання суті мови як системи (теоретичних знань) неможлива надбудова – уміння та навички комунікації та творчості, а це у свою чергу формує гармонійно розвинену особистість зі своїми поглядами, уподобаннями, смаками та світоглядом.

Таким чином, культ рідного слова у системі педагогічних поглядів Василя Сухомлинського включає такі складники вчительської діяльності: робота над засвоєнням лексичного багатства української мови, відтінків слова; над формуванням відчуття внутрішньої та зовнішньої краси слова, естетичного відчуття мови; над уміннями передати засобами слова побачене, почуте, пережите; над розвитком зв’язного мовлення, зокрема написанням творів; над процесами поетичної творчості; над ушляхетненням юних сердець вихованців. Багатогранна робота над словом – запорука розумового та душевного становлення успішної людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад., гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 1427 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/. – Назва з екрана.
3. Культ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://slovoopedia.org.ua/42/53402/284870.html>. – Назва з екрана.
4. Огієнко І. Рідна мова [упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик] / І. Огієнко. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : науково-популярне видання / В. О. Сухомлинський. – К. : Акта, 2012. – 538 с.

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Нинішній стан розвитку й реформування системи освіти характеризується орієнтованістю на кожную особистість, розкриття її задатків і можливостей, спрямованістю на захист інтересів дитини, уникнення усередненості й рецептурності у навчанні. Особливо вагомого значення це набуває на перших етапах соціального становлення особистості, у період здобуття дитиною дошкільної освіти і підготовки до навчання у школі. У різні періоди нашого суспільного життя були неоднозначні підходи до проблеми підготовки до школи. Одні педагоги і практики вважали цю проблему ключовою у навчанні дошкільників письму і читанню, інші – заперечували необхідність такої підготовки і вбачали підготовку в умінні орієнтуватися у дорослому житті, керувати своїми емоціями і почуттями, проявляти волю тощо.

Аналіз змісту навчання у початковій школі дає нам можливість констатувати, що головне завдання дошкільної освіти на сучасному рівні розвитку цивілізації полягає не в засвоєнні дитиною суми чи системи галузевих знань, а розкриття перед нею науки життя в доступній формі [3, с.10]. Це можемо аргументувати тим, що у світлі реалізації Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. пріоритетним завданням навчання у початковій школі є не лише засвоєння учнями певних знань, загальнонавчальних умінь та навичок, а й у забезпеченні подальшого становлення особистості дитини, розвитку її розумових здібностей.

Вважаємо, що така наступність у завданнях дошкільної і початкової освіти бере свій початок у науковому доробку педагогів – класиків, зокрема Василя Олександровича Сухомлинського. Великий педагог постійно шукав нові шляхи розв'язання актуальних проблем. Однією із таких проблем він вважав підготовку шестирічних дітей до навчання у школі. Його практична діяльність вчителя і керівника школи довели необхідність починати підготовку до школи з дошкільного віку. На основі досвіду роботи він мав можливість дійти висновків щодо змісту, організації і методики роботи з дітьми в підготовчий період до школи. Особливого значення, як показує вивчення його науково – творчого доробку, педагог надавав встановленню наступності між дошкільням і початковою школою, оскільки він усвідомлював і розумів шкідливість для дитини різкої ломки певного укладу життя, різкого переходу із одного статусу в інший і проблему адаптації.

В. О. Сухомлинський узагальнив всі проблеми, пов'язані зі вступом до школи і підготовкою до навчання у ній, і систематизував роботу в таких напрямках: підготовка вчителя до практичної роботи з майбутніми першокласниками, підготовка дітей до школи і підготовка батьків майбутніх першокласників до сімейно – шкільного виховання дітей.

Зупинимось на ідеях В. О. Сухомлинського щодо підготовки дітей до школи в умовах дошкільного дитинства.

Навчити дитину думати, пробудити допитливість та її інтелектуальні інтереси було основним лейтмотивом думки педагога – класика у роботі з дітьми дошкільного віку. Він вважав, що повноцінне навчання є немислимим без його спеціальної спрямованості з дошкільного віку. Під спеціальною спрямованістю навчання він розуміє розвиток інтелекту, виховання розумної людини навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил розуму від обсягу знань. Ця спеціальна спрямованість бере свій початок у дошкільному віці. На думку В. О. Сухомлинського, учитель починає заняття з дошкільниками за 2 роки до їхнього вступу до школи. Найважливішим завданням цих занять з дітьми дошкільного віку є вивчити мислення дітей, визначити вміння думати, пробудити допитливість, розумові інтереси. Тут він надає велике значення урокам мислення від дошкільного віку, на яких у дітей виробляються вміння, необхідні для того, щоб успішно навчатися [5, с.529-530]. “Уроки мислення” серед природи мають бути спрямовані на розвиток розумових здібностей вихованців, формування у них вміння зосереджуватися, бачити, аналізувати, спостерігати, фантазувати, передавати сприйняте. Він вважав, що треба створювати такі умови для дітей дошкільного віку, які б відкривали якомога більше незрозумілого в природі, праці, суспільному житті. Чим більше незрозумілого, тим більше дитину дивує воно, тим краще і швидше працює мозок дитини, тим розумнішою і активнішою вона стає. Збагачення свідомості дошкільнят яскравими уявленнями, на його думку, є повітрям, на якому тримаються крила думки. Ним узагальнено, що навколишній світ, природа – вічні джерела пам’яті та мислення [1]. Вихованці – дошкільники можуть успішно у школі навчатися тільки тоді, коли вони вміють спостерігати, думати, висловлювати думки, аналізувати думки інших тощо. А ще важливим є те, щоб створилась гармонія знань і вмінь, зміцнення пам’яті, розвитку творчих здібностей на тлі творчого застосування знань. Як говорив Г. Спенсер, найвища мета освіти не знання, а вміння їх застосовувати.

Акцентована увага педагога на розвитку самостійного мислення дошкільників, формування вміння встановлювати закономірності природних явищ, збагачення їхнього словника. Спостереження і екскурсії до лісу, на річку, на луг і поле, які дають змогу прислухатися, придивлятися, відчутти світ навколо, В.О.Сухомлинський називав “подорожами у природу” [4]. У практиці нині дошкільні навчальні заклади проводять такі екскурсії у міру своєї можливості, особливо використовують у практичній діяльності ігри типу “Подорож до сонця”, “Подорож до зірок”, “Пісня вітру”, “Про що шепоче ліс?” тощо.

Підготовка дітей до школи включає у себе вміння вчитися. В. О. Сухомлинський вважав, що це завдання вихователя, вчителя і, щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителеві треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань, людської мудрості [5]. Приділяв увагу педагог і навчання читання і у зв’язку з цим

виробив свою методику навчання грамоти, за допомогою якої діти, менш як за рік, навчалися читати під час гри, малювання, спостережень [2]. З оволодінням грамотою діти починають розуміти книгу, – так стверджував педагог. І тому він невтомно працював над створенням доступних книжок – картинок для тих дітей, які почали цікавитися книжками і розпочинають читати.

Особлива увага при підготовці до навчання у школі надавалася рідному слову, любов до якого має бути прищеплена з раннього дитинства. Одним із важливих засобів виховання любові до рідної мови, педагог вважав казку, яку він називав тим “ключиком”, за допомогою якого відкривається джерело народної мови і тим “свіжим вітром, що роздмухує вогник дитячої думки і мови” [4]. Казка, яка допомагає пізнати світ не тільки розумом, а й серцем, відгукуватися на події та явища, висловлювати своє ставлення до них, є невичерпним джерелом виховання і своєрідної підготовки до навчання в школі. Вміння виражати свої думки, що є досить необхідним для успішного навчання, можна і за допомогою дитячих розповідей, – так розумів це Василь Олександрович. На його думку, поетична творчість – найвищий рівень мовної культури, яка є складовою людської культури і яка доступна кожному. Він порівнював активізацію поетичної творчості дітей з навчанням читати і розв’язувати задачі, а також вказував на їхнє значення у підготовці до успішного навчання в школі. Діти складають розповіді, казки, в основі яких тонкі й багатогранні залежності, таким чином вони виражають своєрідний погляд на світ, на природу і людські стосунки і вчать діяти у нестандартних умовах і складних ситуаціях.

Таким чином стверджуємо, що у процесі підготовки дітей до школи В. О. Сухомлинський вбачав цілу систему організації діяльності дошкільників.

Список використаних джерел та літератури

1. Безлюдна Н. В. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у творчій спадщині В.О.Сухомлинського / Н. В. Безлюдна.– К. : Освіта, 1998. – 16 с.
2. Бех І. Моральна самосвідомість особистості як предмет педагогічних зусиль В. О. Сухомлинського / І. Бех // Рідна школа. – 2005. – №12. – С.12–13.
3. Завгородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Завгородня, С. А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010.– 319 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. – [в 5-ти т.] / Т.2.– К. : Рад. школа, 1976.
5. Хрестоматія з української класичної педагогіки : К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Укладачі В. П. Кравець, О. І. Мешко. – К. : Грамота, 2008.– С. 505–749.

ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З РОДИНАМИ

Теоретико – практична і літературно – педагогічна творчість видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної і зарубіжної педагогічної думки, як передова та інноваційна, як така, що збагатила педагогіку гуманістичними ідеями і переконаннями. Аналіз творчого його доробку дає можливість осмислити спадщину і відкрити нове бачення реалій відносин між дітьми і відшукати нові підходи до розв’язання нинішніх проблем в освіті.

Як відомо, В. О. Сухомлинський високо цінував роль Матері і Батька, старших у сім’ї. Він говорив, визначаючи культ Матері: “Людина в своєму моральному розвитку стає такою, яка в неї мати, точніше, яка гармонія любові і волі в її духовному світі” [1, с.194]. Про роль батька у вихованні дітей він висловлювався таким чином : “...батько народжує і виражає, продовжує, розвиває себе у своєму синові й дочці, вливаючи своє духовне начало з духовним началом матері” [1, с.194]. Культ Матері, започаткований Т. Г. Шевченком, знайшов своє відображення у розробленій В. О. Сухомлинським системі роботи з утвердження цього культу в духовному житті. У порадах вихователям “Як виховати справжню людину” [2], він відзначає, що рід людський – це велика мудрість нашого буття протягом віків. Мудрість віків зберігається у книжках і нашій історії, а багатства народної душі – у пам’яті, у вчинках старших поколінь. Повага, шанування старших поколінь, – вважав В. О. Сухомлинський, – це закон нашого життя. Він доводить і навчає, чому треба поважати старших. Він акцентує увагу, тому що старші мудріші, духовно багатші за молодших і у них потрібно вчитися мудрості. Ці повчання відіграють важливу роль у вихованні відносин між поколіннями – батьками і дітьми і є однаково корисними для них. Ми маємо пам’ятати, як педагоги і як батьки, повчання великого педагога, що любов і дружба, взаємна підтримка батька й матері є для дитини наочним прикладом, який вводить її у світ складних людських стосунків.

Багато уваги звертав педагог на взаємному обов’язку як найтоншої сфери людського буття і на умінні любити, з якого струмувати животворне добро. Дитину треба вчити любити своїх батьків, починаючи з формування вміння бачити людей і розуміти, що кожна людина має право на радість, щастя і недоторканість свого світу. Він вважав, що дуже важливим є те, щоб у дитини (і у батьків) сформувати сором перед батьками (перед дітьми) за невиправданий вчинок, щоб дитина з ранніх літ пізнала, яка це велика радість – принести щастя, задоволення, повноту духовного життя батькам.

Слідуючи повчанням В. О. Сухомлинського, ми організуємо спільні заходи з батьками : родинні свята, Свято Матері, Дитячі розваги, День Творчості, які зв’язують міцним вузликом дітей, батьків і навчальний заклад.

Подаємо сценарій родинного свята “Родино, родино! Від батька до сина!”
Звучить фонограма пісні “Родино, родино!”

Вихователь: Добрий день вам, люди добрі,
Раді з святом вас вітати,
Щастя і добра бажати
Красиво і світло у нашій світлиці.
Гості в залі сидять дорогі.
Сьогодні в нас родинне свято,
І хочеться всіх привітати мені.

(Заходять 4 дітей з хлібом – сіллю на рушникові)

Дитина 1: Добрий день, рідненькі мами!

Добрий день і татусям!
Добрий день бабусям рідним,
Тітонькам і дідусям!
Добрий день усім гостям!

Дитина 2: Гостей дорогих ми вітаємо щиро,
Стрічаємо з хлібом, здоров’ям і миром.

Дитина 3: Хліб підносимо вам і сіль
На біленькім рушничкові,
І вклоняємось аж до землі,
Щоб завжди були здорові.

Дитина 4: Хай здоров’я не зраджує вам!
Будьте завжди такі: ніжні, рідні, милі!
Щоб вам радість і щастя й любов
Вишиваним цвіли рушником.

(Кладуть хліб на стіл. Звучить “Пісня про рушник”).

Вихователь: Сьогодні, шановні батьки, ми вирішили відвернути вашу увагу від круговерті повсякденного життя і запросити на вечір відпочинку, який ми назвали “Родинне свято”, і яке носить змагальний характер. А зараз ми хочемо сім’ї, які зібралися у повному складі запросити за столики для подальшого проведення нашого свята.

Вихователь: Батьки і діти, діти і батьки
Нероздільне і одвічне коло
Ми засіваємо життєве поле,
Не на день майбутній – на віки.

(запрошуємо. Звучить пісня “Зеленеє жито”. Розставляємо візитівки)

Вихователь: на нашому святі будуть присутні члени журі:

1. _____
2. _____
3. _____

Вони й будуть оцінювати конкурси.

Вихователь: Розпочинаємо наш перший конкурс: “Презентація сім’ї”

Один із членів родини повинен коротенько розповісти про свою сім’ю, її традиції та уподобання.

Вихователь: А поки журі оцінює вашу презентацію, ми хочемо сказати:

Сьогодні на родинне свято
Прийшло матусь дуже багато.
Вас дуже люблять і шанують
І пісеньку для вас дарують.

(Звучить пісня для матусі)

Вихователь: Ну що ж, шановні журі, ми хочемо почути перші результати.

(Виступ члена журі)

Дитина: Читає вірш “Три матусі”

(Після вірша звучить музика (Про молитву). Виходять дівчата, несуть барвінкові віночки і підходять до образу Матері Божої. Знімають віночки і кладуть перед іконою)

Дитина: Є у мене найкраща у світі матуся,
За неї до тебе, Пречиста, молюся.
Пошли їй не скарби, а щастя і долю,
Щоб дні їй минали без смутку, без болю.

Дитина: Боже великий. Єдиний,
Нам Україну храни.
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

(Коли повертаються звучить тихенька музика “Боже, Україну збережи”)

Вихователь: Гарні діти – не чужі.

Отче наш, почуй їх щирий глас.
Боже, Україну збережи,
Господи, помилуй нас.

Вихователь: Ви дуже гарно помолилися за Україну, за матусь, а зараз, дітки, давайте подаруємо своїм мамам найтепліші, найніжніші, найласкавіші слова, якими ви називаєте своїх мам.

(Конкурс з дітьми “А моя матуся...”)

Вихователь: Молодці. А зараз конкурс для татусів. Ми почуємо, які гарні слова подарують вони своїм дружинам. Конкурс “Доріжка лагідних слів для дружини”

Вихователь: Споконвіку батька в сім’ї вважали господарем. На нього покладалися обов’язки: піклуватися про родину, годувати її та захищати, зробити її щасливою.

Батькове слово змушувало замислюватися над життям, виховувало доброту, чесність, відповідальність. Недарма в народі існують прислів’я:

- Яка гребля – такий тин, який батько – такий син.
- Який татко – таке й дитятко
- Таткова хата усім багата.
- Батька покинеш – то й сам загинеш.

Шановне журі, які ж оцінки ви поставили нашим татусям?

(Слово журі)

Дитина: Мій татусю, завжди будь таким:

Спритним і веселим, вічно молодим.
Дуже поважає мій татусь футбол,
Разом із гравцями забиває гол.

Вихователь: А от наскільки вони спритні і веселі ми зараз побачимо.

*Конкурс “Принеси квіточку дружині”
(Слово надається членам журі)*

Вихователь: Під час конкурсу “Презентація сім’ї” майже всі ви говорили про те, що любите читати своїм дітям казки. А от наскільки ви гарні казкарі ми зараз

почуємо. Конкурс “Казкарі” (для матусь)
(Слово надається членам журі)

1. Подруга кота Базиліо? (Аліса)
2. Як звали кота, якому набридли миші? (Леопольд)
3. Дівчинка, що мала блакитне волосся (Мальвіна)
4. Її тягли всією сім’єю (Ріпка)
5. Хто лікував звірів? (Айболит)
6. З чого починається дружба? (З посмішки)
7. Хто шукав золотий ключик? (Буратіно)
8. Як звали батька Буратіно? (Карло)
9. Як звали дівчинку, яка мала вийти заміж за крота? (Дюймовочка)

Вихователь: Бабуся... чи ж є у світі краща людина? Ні! Скільки вона не доспала ночей, голублячи своїх онучат. Подивіться у бабусині очі, які вони щирі. Повні добра і любові.

Дитина: Моя бабуся любя, гарна, мила,
Вона найкраща від усіх людей,
І хоч вона вже трохи посивіла,
Але так щиро любить нас, дітей.

Дитина: Ти рідна, рідненька, ріднесенька,
З тобою радію, сміюся.
Ти сива, сивенька, сивесенька
Найкраща у світі бабуся.
Бабусю, бабусю, тобою горджуся.
За тебе я Бога молю.
Бабусю, бабусю, тобі зізнаюся,
Як сонце тебе я люблю.

Дитина: То не сонечко на небі,
В лузі квітка красна,
То бабуся в нашій хаті
Добра вся та ясна.
Ясне сонце світить з неба
Веселить та гріє,
В рідній хаті, при бабусі
Кожен з нас радіє.

Вихователь: А чи ви, діти, знаєте добрі, невтомні, ласкаві, ніжні руки своїх бабусь ми зараз побачимо.

Гра з бабусями (з хустинками)

Вихователь: Прислів'я (можна медалями, можна сердечками дарувати бабусям)

(Слово надається членам журі)

Вихователь: У багатьох з вас, діти, є дідусі. Ви дуже любите їх. Вони можуть розповідати і показувати багато цікавого.

Дитина: Зовсім не старенький любий мій дідусь.

Ми з ним добрі друзі – і я цим горджусь.

Він такий розумний, все на світі знає,

Бо книжок багато мій дідусь читає.

Вихователь: Дійсно, у кожного дідуса є величезний досвід: багато книг перечитали, багато в житті побачили, а наскільки вони у нас всезнаючі ми зараз побачимо:

1. Чим рубають дрова? (Сокирою)
2. Нею косять траву. (Коса)
3. Будиночок птахів. (Гніздо)
4. Як кричить зозуля? (“Ку-ку”)
5. Наша держава називається... (Україна)
6. Дніпро, Волга, Дністер – це ... (Ріки)

Вихователь: Родина, рід, народ –

Які слова святі.

Це – Україна, батько, мати,

Прадід твій і дід.

І для ваших родин: татусів і матусь, дідусів і бабусь ваші дорогі діти дарують таночок. *(Танок дітей)*

Вихователь: А зараз, для підведення підсумків, надаємо слово журі.
(Виступ журі)

Вихователь: Хай вам щастить у ваших родинах!

Хай вам щастить у вашім житті,

Хай вам щастить у вашій країні,

Хай вам щастить на рідній землі.

(Заключний танок)

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинский В. Мудрость родительской любви / Василий Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 304 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. – [в 5-ти т.] / В. О. Сухомлинський. – Т.2. – К. : Рад. школа, 1976. – С.149 – 416.

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Найважливіший період становлення особистості припадає на шкільні роки, і особливе значення у цьому має участь дітей у діяльності дитячих громадських об'єднань, спрямованих на соціалізацію, здобуття необхідного досвіду, самореалізацію, творчий, фізичний та інтелектуальний розвиток.

Дитяче громадське об'єднання – це самостійно організована, самокерована спільність, яка створюється на добровільних засадах (бажанні дітей та дорослих), за ініціативою, бажанням учасників для досягнення певної мети, яка виражає запити, потреби дітей [1, с. 484]. Діяльність цих формувань насамперед має бути спрямована на реалізацію запитів, потреб дітей, наповнення їх життя активністю і творчістю. В. Сухомлинський підкреслював, що “дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя” [4, с. 15].

Головним завданням, яке ставить перед собою практично кожна дитяча громадська організація є виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. В. Сухомлинський у праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” писав: “Всебічний розвиток особистості – це створення індивідуального людського багатства, яке поєднує в собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб. Міркувати про всебічний розвиток не можна без винятково важливого застереження: справжній всебічний розвиток – це гармонія того, що людина дає суспільству, і того, що вона одержує, споживає” [6, с. 69]. І далі: “Процес виховання всебічно розвиненої, гармонійної особистості полягає в тому, що, дбаючи про досконалість кожної грані, сторони, риси людини, вихователь одночасно ніколи не випускає з поля зору ту обставину, що гармонія всіх людських граней, сторін, рис визначається чимось провідним, основним. Жива людська плоть і кров всебічно розвиненої людини втілює в собі повноту і гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, в якій вихователь бачить такі сторони, риси, грані, як моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, естетичну, емоційну, фізичну досконалість [6, с. 72].

Одним з напрямків діяльності дитячих громадських об'єднань є виховання любові до рідної землі, поваги до культурної спадщини свого народу, виховання громадянина своєї держави. Виховання громадянина-патріота В. Сухомлинський сформулював так: “Ставлення до ідеї Батьківщини як до священного і найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує її гідність” [2, с. 32]. Видатний педагог пропонував починати виховувати громадянина з дитинства, адже це найважливіший період людського життя. Видатний педагог підкреслював: “У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і

розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни” [4, с. 16].

Діти повинні, твердив педагог, почувати себе не тільки дітьми, а й юними громадянами своєї держави, зобов’язаними віддавати суспільству свою трудову енергію. Без цього нема й не може бути морального становлення особистості, без цього засвоювані дітьми знання будуть залишатися мертвим, байдужим до світоглядних ідей вантажем. Великого значення у громадянському вихованні надавав В. Сухомлинський вихованню таких рис, як громадянський обов’язок і громадянська відповідальність: “Домогтися того, щоб вихованця вже в дитинстві хвилювало сучасне і майбутнє Вітчизни – одна з найважливіших передумов запобігання моральним зривам у роки отрочтва. Громадянські думки, почуття, тривоги, громадянський обов’язок, громадянська відповідальність – це осереддя почуття громадянської гідності. Той, у кого в серці ви сформували ці якості душі, ніколи не виявить себе в чомусь поганому. Навпаки, він прагнутиме виявити себе тільки в доброму, гідному наших ідей, нашого суспільства” [5, с. 403]. Саме почуття громадянської гідності, за В. Сухомлинським – головне джерело моральної чистоти людини.

Будучи членом одновікового або різновікового колективу дитячого громадського об’єднання, дитина вчиться будувати взаємини, керувати і організовувати свою діяльність. В. Сухомлинський відзначав, що виняткова роль у формуванні особистості належить колективу, саме він є основним соціальним середовищем, в якому в особистості виховуються потреби, розкриваються задатки, формуються здібності. У вихованні дітей важливу роль відіграють колективні почуття, спільні переживання дітей, взаємне спілкування, яке збагачує духовне життя дитини [3, с. 193]. Важливим є вплив колективу на особистість дитини. В. Сухомлинський писав: “Духовний світ колективу і духовний світ особистості формуються завдяки взаємному впливу. Людина багато черпає у колективі, але і колективу немає, якщо немає багатогранного, духовно багатого світу людей, які його складають” [3, с. 209].

Керуючись настановами В. Сухомлинського, необхідно так спрямовувати діяльність колективу, щоб надати якнайбільше можливостей для особистісного зростання дитини. Педагог зазначав: “Колектив – це не якась безлика маса. Він існує як багатство індивідуальностей. І якщо вихователь сподівається, що виховуючи сила колективу насамперед в організаційних залежностях, у підкоренні і керуванні, його сподівання не виправдаються. Виховувальна сила колективу починається з того, що є у кожній людині, які духовні багатства має кожна людина, що вона привносить у колектив, що дає іншим, що від неї беруть люди. Але багатство кожної особистості – це тільки основа повноцінного, змістовного життя колективу. Колектив стає виховувальною силою в такій спільній діяльності, у якій розкривається висока ідейна натхненність праці благородними моральними цілями” [3, с. 201].

В. Сухомлинський відзначав, що у колективі важливо дітей вчити проявляти турботу про інших людей: “Людина великої душі, насамперед,

любить людей. У цій любові – джерело її відданості і вірності спільній справі... Ми будуюмо усю систему взаємовідносин у дитячому колективі так, щоб переважна частина зусиль кожного вихованця була спрямована на турботу про інших людей: товаришів, батьків, усіх, хто потребує допомоги і підтримки. Моральний досвід, набутий у таких взаємовідносинах, є невичерпним джерелом моральних достоїнств – безкорисної доброти, сердечної, щирої чуйності” [3, с. 197].

У дитячому громадському об’єднанні важливо сприяти формуванню тонких людських взаємин між його членами. В Сухомлинський сформулював ряд правил, як можна використати у вихованні моральних почуттів, осмисленої поведінки дітей: 1) “Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим що можна. Перевірй свої вчинки. Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре”; 2) “Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром”; 3) “Усі блага і радощі життя створюються працею. Без праці не можна чесно жити...”; 4) “Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним, товаришу в біді. Не завдавай людям прикрості. Поважай та шануй матір і батька, вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим серцем і чистою душею”; 5) “Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості. Будь непримиримим до того, хто прагне жити за рахунок інших людей, завдає лиха іншим людям, обкрадає суспільство”.

Важливого значення видатний педагог надавав дорослому у світі дітей. Це особливо важливо у дитячому об’єднанні, оскільки жорстке керівництво дорослого перетворює його з дитячого на педагогічне, де діти не мають можливості повноцінно самореалізуватися. В. Сухомлинський відзначав: “Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, честь і безчестя, людську гідність; у них свої критерії краси, вони мають навіть свої виміри часу: у роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю. Маючи доступ у казковий палац, ім’я якому – дитинство, я завжди прагнув стати деякою мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не дивитимуться на вас як на людину, яка випадково проникла за ворота їх казкового світу, як вартового, якому байдуже, що відбувається всередині цього світу” [3, с. 20].

Зміст діяльності шкільних дитячих об’єднань молодших школярів (“Країна Барвінкова”, гра-подорож “Подоланочка”, “Червона калина” та ін.) спрямований на реалізацію завдань різних напрямів виховання. Особливе місце посідають казки, оповідання В. Сухомлинського. Члени дитячих об’єднань готують виставки книжок видатного педагога, виставки малюнків за його творами, мандрують у світ казок В. Сухомлинського, складають і оформлюють власні казки, проводять засідання “Який слід повинна залишити людина на землі” та ін.

Отже, реалізація педагогічних порад В. Сухомлинського, його казки та оповідання, вивчення досвіду педагогічної діяльності спрямують діяльність

дитячих громадських об'єднань на формування морально досконалої, активної, творчої особистості дитини.

Список використаних джерел та літератури

1. Сластенин В. А. и др. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр “Академия”, 2002. – 576 с.
2. Сухомлинська О. В. Цінності в історії розвитку школи в Україні : Цінності освіти і виховання : Наук.-метод. зб. [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]. – К., 1997. – С. 32.
3. Сухомлинский В. А. О воспитании / Сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу // Вибрані твори : У 5-ти т./ В. О. Сухомлинський – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 403-613.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори : У 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1976. – С. 55-208.

Яківчук Г. В.,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Значний теоретичний і практичний інтерес для сучасної педагогіки становлять праці, ідеї В. О. Сухомлинського, в яких знаходимо глибоке й різнобічне обґрунтування суті педагогічних явищ, закономірностей, глобальних проблем, які і в наш час актуальні й необхідні. Спинимось лише на деяких із них, зокрема, на тих, що найтісніше пов'язані з гуманізацією виховного процесу. До таких проблем, на наш погляд, належить проблема морального та духовного виховання.

Виховання всебічно розвиненої особистості В. Сухомлинський розглядав як єдність усіх його компонентів – розумового, морального, фізичного і естетичного. Щодо морального виховання, то він знайомить вихованців з нормами загальнолюдської та національної моралі, пробуджує моральні почуття, виробляє моральні звички і через вправи в моральних вчинках приводить до наукового світогляду, стійких звичок високоморальної поведінки.

Одним із ефективних засобів виховання моральності, духовності, національної свідомості, поваги та любові до рідного краю є український музичний фольклор, в якому закладені величезні виховні, естетичні, моральні, творчі цінності.

Необхідність використання українського фольклору з виховною метою у дошкільній, початковій ланці школи, у навчанні та вихованні молоді справедливо обґрунтовували багато науковців, педагогів, музикантів. Зокрема, досліджували використання народної творчості у моральному (Н. Заячківська, С. Нікітчина, К. Плівачук, С. Стефанюк,), патріотичному (В. Каюков), естетичному вихованні (Р. Дзвінка, Г. Карась, О. Маленицька, В. Пабат), у процесі формування національної свідомості (Г. Кловак, Р. Осипець,), розвитку творчої активності особистості (З. Пазнікова, Н. Соломко).

Протягом століть поняття “духовність”, “духовно розвинена особистість” завжди поставали як велична мета виховання й самовиховання. Але особливої актуальності вони набирають сьогодні, зокрема у виховання майбутнього вчителя. Адже саме вчитель йде до наймолодших громадян нашої країни. Навчаючи, виховує найкращі риси кожного учня, які вкладаються в поняття “духовність”.

З духовністю пов’язується потреба пізнати світ, себе, смисл і призначення свого життя. Людина духовна настільки, наскільки в неї розвинута ця потреба. Духовний розвиток, передбачає розвиток у душі людини через задоволення її духовних потреб. Тому ми говоримо про духовно розвинену людину, яка добра до людей, альтруїст, великодушна, із задоволенням займається наукою, живописом, театром, цікавиться вітчизняною історією, не може жити без книжок, спілкування з цікавими людьми вважає благом і розкішшю. Людина віруюча (справді, а не на показ), поширює духовність на всі сфери життя [2, с. 35].

Почуття любові до дитини великий педагог В.Сухомлинський називає плоттю і кров’ю вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Тому і констатує: “Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору” [3, с. 292]. Він закликає вчителів уникати озлобленості, грубості, не бути “товстошкірими”, бо це негативно відбивається на атмосфері навчання і виховання. А школа покликана бути зразковим осередком культури.

Вдосконалення системи морального виховання молоді торкнулось, насамперед, питань використання українського національного фольклору. І педагоги і музиканти однакові в тому, що віковічні духовні традиції українського народу повинні стати надбанням молоді. Прилучення учнів та студентів до українського музичного фольклору є одним із шляхів духовного відродження України. Дуже важливо, що сьогодні шкільні програми повертаються до вивчення історії українського народу, яка знайшла своє відображення і в українській пісні – наймогутнішій складовій українського національного фольклору. Надзвичайно важливо ознайомити молодь з багатою спадщиною української народної творчості та донести до неї глибину та важливість цього явища для становлення особистості з багатим внутрішнім світом та патріотичним запалом.

Вирішальний вплив на розвиток студентів, учнів (зокрема на їх моральний розвиток) має така організація виховання, за якої належна увага приділяється

стимулюванню внутрішньої і зовнішньої активності особистості, її оптимальній участі у вихованні як спільній з учителем діяльності. Організований таким чином виховний процес, подібно до навчального, має ґрунтуватися на принципі проблемності. Це дає змогу кожному учневі, всьому класу або групі (якщо це студенти) бути не лише об'єктом виховного процесу, а й активним його учасником, суб'єктом виховної діяльності. При цьому забезпечуються умови, за яких кожен учень і колектив загалом мають широкі можливості брати участь у діяльності. Це – самостійне оцінювання дій, вчинків, одне одного, орієнтацій, поглядів, уподобань, обмірковування і розв'язання посильних моральних проблем, пов'язані з цим дискусії, відстоювання власного погляду, прийняття рішень тощо. Такій самоактивності учнів Сухомлинський надавав особливого значення.

В Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії проблемі виховання моральності та духовності приділяється велика увага. Адже у навчальний заклад приходять підлітки (після 9-ти класів, більшості із них – 15-16 років).

Дослідниця В. Волчукова, визначаючи студентську вікову категорію за трьома ознаками: психологічною, соціальною та фізіологічною, наголошує, що вік студента від 15 до 22 років є періодом найбільш активного розвитку особистості, розкриття її талантів та здібностей, особливо пов'язаних із визначеною професією [1, с.63].

Твори музичної народної творчості – це складна частина культурної спадщини народу, яка становить складний комплекс характерних рис, особливостей та цінностей. Критерії цінностей фольклору – ключ до визначення соціокультурного значення кожного музичного твору, можливість усвідомлення найбільш важливих особливостей, закладених в ньому з метою його виховного впливу на формування особистості, зокрема майбутнього вчителя музики.

В умовах сучасності український фольклор зазнає суттєвих змін. Змінюються не лише способи відтворення й поширення твору, але й з'являються нові особливості в самій основі творчого акту. Та чи інша народна пісня, танець, інструментальна гра продукується не для вузького кола слухачів, а для себе. Питома вага виконання фольклору у побуті зменшується і одночасно поживляється, активізується у творчих колективах, на сценах, і, отже, нерідко природне вираження почуттів залишається на другому плані, не розкривається глибина змісту, психологія образів тощо.

Музичний фольклор у професійній підготовці майбутнього вчителя музики в сучасних умовах може бути дійовим засобом, тому що за допомогою фольклорного матеріалу можна чітко простежити становлення і розвиток норм моральності і в тому числі патріотизму, працьовитості, гуманізму. Гуманістичний напрямок фольклору, оптимістичність його світовідчуття також сприяє ефективності вказового процесу. Гуманістичний пафос народної творчості проявляється в небайдужому ставленні до людини, її насущних потреб, у будові моделі особистого світу на основах добра, підтримки в особистості її власних сил.

Одним із багатьох напрямків професійної підготовки майбутнього вчителя музики є фольклорна практика як обов'язковий вид діяльності студентів факультету мистецтв.

Збирання музичного фольклору потребує спеціальної підготовки та об'єму знань з етнографії, філології, історії та інших наук. Тому успішному проведенню дослідницької роботи передувала теоретична підготовка студентів: визначення мети й завдань експедиції; ознайомлення з методикою роботи народних виконавців, з історичними й етнографічними особливостями регіону, де передбачається робота; надання необхідних відомостей (інструкцій) щодо користування апаратурою звукозапису. Загальні знання з методики збирання музичного фольклору студенти отримували в лекційному курсі “УМФ” (Український музичний фольклор).

Зібрані під час експедиції чи індивідуально матеріали аналізуються, осмислюються і систематизуються студентами. Теми робіт пропонуються обирати студентам самостійно, серед них: “Творчий портрет обдарованого виконавця”, “Традиційний регіональний фольклор”, “Історія і побут подільського краю”, “Весільний обряд на Поділлі”, “Тематичні групи веснянок” тощо. Їх багатоманіття та багатоаспектність стимулюють студентів до створення проектів, написання статей, заміток для газет і журналів. Така діяльність дає можливість ефективно оволодівати комплексом виховуючих та самовиховуючих впливів на особистість, який характеризується відкритістю новому, здатністю до самовиховання, вміннями аналізувати свої вчинки і співставляти їх із суспільно значущими цінностями, наявністю прагнення до самопізнання й самовдосконалення, намаганнями визначити рівень свого професійного “Я”.

Здобутки та систематизований зібраний фольклорний матеріал свого регіону (Поділля) майбутні вчителі музики використовують у різних видах діяльності: навчальній, педагогічній, науковій та художньо-творчій.

Випускники Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії – майбутні вчителі музики, педагоги-організатори дозвілля школярів, фольклористи-просвітителі, які не тільки теоретично повинні знати народну творчість, але й уміти прищепити своїм вихованцям любов до рідної культури, своєї маленької батьківщини. Тому різноманітна діяльність у процесі підготовки майбутнього вчителя скеровується на вплив та взаємозв'язок предметів різних циклів з курсом “УМФ” й різноманітними формами виховної роботи. У залежності від конкретних умов окремо взятого вищого навчального закладу виховні форми можуть бути різними. До основних форм ми відносимо такі: художньо-творчі колективи (ансамбль сопілкарів, бандуристів, фольклорний ансамбль, театр музики і пісні); музичні лекторії; студентські творчі лабораторії; клуби за інтересами; фольклорно-пошукові експедиції тощо.

Усі представлені форми впливають на виховання творчих якостей студентів – майбутніх вчителів музики в процесі навчальної і позанавчальної діяльності. Робота колективів взаємопов'язана між собою метою – професійна підготовка та виховання творчої особистості вчителя засобами українського

музичного фольклору. Головне, що вплив середовища на особистість є не одностороннім, а взаємним, оскільки кожний студент може впливати на середовище навчального закладу і відчувати його вплив. Взаємодіючи з ним у різних формах, майбутній учитель музики має безпосереднє зіткнення з великою кількістю творчих ситуацій і учнями, вчиться вирішувати їх для того, щоб надалі переносити свій досвід поза межі середовища вищого педагогічного навчального закладу.

Курс “УМФ” та багато предметів гуманітарного циклу є дотичними і взаємопов’язаними між собою, а отже, використання інтегрованих зв’язків допомагає студентам розкрити характерні риси різних культур світу та пізнати особливості українців. Вивчаючи такі інтегровані теми як “Українська культура XIV – першої половини XVII століття”, “Культура козацької держави (1648-1781 р.р.)”, студенти намагаються проникати у сутність музичних творів, висловлювати свої емоційно-ціннісні переживання і почуття стосовно них. Так, дослідження певного історичного періоду, його культури, виконання, аналіз-інтерпретація творів допомагає відчувати особливості менталітету людей свого краю.

З метою залучення студентів до творчо-пошукової роботи у вивченні культури козацької держави (1648-1781р.р.) студенти залучалися до організації і проведення музичного лекторію “Історичні народні пісні та думи в житті українського народу”. Усі матеріали, що стосувалися історії цього періоду, кобзарського мистецтва, кобзарських братств на Поділлі тощо, студенти відшуковували самостійно. Пошук історичної інформації, музичного фольклорного матеріалу здійснювали усі студенти. Наприклад, Олександр Р. працював з архівними документами про історію містечка Летичів (на Поділлі), де жив і боровся відомий народний ватажок Устим Кармалюк, і зробив доповідь з демонстрацією слайдів – документів села і його вихідців. Інший працював з книгами приходського священика у обласному архіві, з чого виявилось, що обставини змушували Кармалюка міняти прізвища, разом і зовнішність. За документами він називався то Василем Гавриленком, то Павлом Богдановим, то Головатим. Інший студент, Олексій Р., зробив слайд-шоу: на фоні картин художників, які відобразили період козацтва, та власних фото з Кам’янець-Подільської фортеці (у якій перебував Устим), юнак зробив фонограму українських народних пісень, що розкрили події того часу.

Вихід студентів на метапредметний рівень інтеграції реалізовується завдяки інтеграції “УМФ” з предметами мистецького циклу, зокрема “Ритміка та основи хореографії”. Одне з основних завдань при вивченні курсу – обов’язкова опора на фольклорну й народно-сценічну хореографію, вивчення творів регіонального фольклору, врахування при цьому особливостей тієї чи іншої місцевості. Ці вимоги сприятимуть збереженню історичних коренів національної культури. У ході занять студенти вчать аналізувати-інтерпретувати хореографічні твори, зокрема зібрані під час фольклорної практики, висловлювати свої думки і судження, а також імпровізувати на теми українських народних танців та їх обробок. Неодмінною умовою такої

діяльності є її обговорення – аргументування власної позиції щодо музики, твору, стилю тощо.

Оскільки майбутні вчителі проводять у навчальних закладах ще й позаурочну діяльність, і багато з них ведуть хореографічні гуртки, то їм необхідно мати уявлення про навчально-виховну роботу, уміти добирати твори, створювати композиції, проводити свята тощо. З цією метою студенти практикуються у таких завданнях (методах): “ділова гра-спектакль” (мета – поглиблення спеціальних знань, навичок діалогічного спілкування, співробітництва в процесі підготовки та виконання ролей, входження в образ тощо: а) підібрати народні танці (2-3) на певну тематику, при виконанні яких учасники приспівують; б) визначити характерні риси кожного танцю і створити на його основі танцювальну композицію; в) обґрунтувати, в який обряд можна включити цей танець і чому.

Такі завдання є інтегрованими і потребують прояву комплексу якостей – етнографічної компетентності, знань і умінь з мистецьких дисциплін та їх методик, творчого підходу до виконання завдання, комунікативних здібностей, творчих проявів (оригінальності, індивідуальності).

Організація дослідницько-фольклорної діяльності майбутніх вчителів музики дає можливість поєднати їх особистісні та професійні інтереси, навчальну та самостійну роботу; впливати на емоційні почуття особистості, породжуючи ціннісні уявлення про навколишній світ; усвідомлювати виховний потенціал українського музичного фольклору; розвивати та реалізовувати особистісні творчі якості; виховувати майбутнього вчителя духовно багатою особистістю.

Висновки... Таким чином, виховання на ідеях В. Сухомлинського та на основі українського фольклору дає не тільки різносторонню комплексну орієнтацію молоді в історико-культурній, музично-творчій сфері, але й відкриває простір для виявлення індивідуальних творчих нахилів, здібностей особистості. Внутрішні виховні можливості та цінності, які закладені в українському музичному фольклорі, допоможуть в досягненні завдань сучасної вищої освіти з виховання моральної, духовно багаті особистості, зокрема майбутнього вчителя, яка володіє новим мисленням, глибоко усвідомлює єдність і взаємозалежність світу, здатності жити в гармонії з самим собою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бугаєць Н. А. Методика роботи з хореографічним колективом / Н. А. Бугаєць, В. М. Волчукова, М. С. Пінчук. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – 2009. – 98 с.
2. Оржеховська В. М. Духовність і здоров'я / Навч. метод. посіб. В. М. Оржеховська // Інститут проблем виховання. – Київ. – 2004. – 167 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. / В. О. Сухомлинський / В 5-ти т. – Т.5. – К. : Рад. школа, 1977. – 639 с.

ПРАЦЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА ГАРМОНІЙНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Виховання дітей та молоді впродовж усього шляху розвитку освіти є ключовою проблемою суспільства. Притому науковці-практики, досліджуючи проблеми виховання, намагаються перейняти достойні наслідування традиції і приклади для підвищення ефективності виховання сучасних дітей та молоді.

Основні підходи до фізичного виховання, збереження і зміцнення здоров'я дітей і молоді визначені у Законі України "Про охорону дитинства", у Державних національних програмах "Діти України" та "Освіта" (Україна ХХІ століття), міжгалузевій комплексній програмі "Здоров'я нації на 2002-2011 рр.", національній доктрині розвитку освіти України ХХІ століття.

Для сучасних досліджень проблем формування здорового способу життя в Україні характерний різноаспектний підхід. Так, ідеї фізичного розвитку особистості, фізичного удосконалення розроблені в дослідженнях О. Д. Дубогай, М. Д. Зубалія, А. В. Мерлян, І. І. Петренко, І. А. Паніна, Н. М. Хоменко та ін. Формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя досліджувалось В. М. Оржеховською, А. І. Сологуб, Г. І. Власюк та ін.

Однак малодослідженими є праці В. О. Сухомлинського щодо системного і комплексного підходу до фізичного виховання, виховання здорового способу життя школярів. Ідеї фізичного виховання через працю та в праці у спадщині В. О. Сухомлинського стали предметом розгляду представленої статті.

Основними завданнями дослідження є розгляд основних положень доробку видатного педагога щодо фізичного виховання дітей та молоді.

Важливі аспекти парадигми освіти окреслено Хартією Ради Європи про виховання демократичної громадянськості й освіти в галузі прав людини (затверджена Комітетом міністрів 11 травня 2010 р.), де зазначається, що особливо гострими є питання якісно нового напрямку освітньої політики – виховання активного громадянина, який несе особистісну відповідальність за рішення суспільного, державного характеру [1, с. 35]. Для такої особистості пріоритетними залишаються традиційні цінності (совість, гідність, працелюбність та ін.). Але особливої ваги набувають цінності громадянського суспільства, і серед них: повага до життя й прав інших, відповідальність, свобода, солідарність, толерантність, гуманізм, готовність до порозуміння, здоров'я людини, воля до спільного співіснування і збереження миру тощо.

Особливо важливими є проблеми реалізації здоров'яощадних технологій у вихованні дітей та молоді. Одним із шляхів забезпечення духовного та фізичного розвитку особистості є фізична культура. Розглядаючи фізичну культуру не тільки як заняття руховими вправами і процедурами загартування, а й як формування навичок культури поведінки, формування у молоді поняття про те, що турбота людини про своє здоров'я, фізичний розвиток є не тільки його особистою справою, але і сприяє вивченню теоретичних знань з фізичної

культури, фізіології і гігієни, усвідомлення їх значення в формуванні життєво важливих рухових навичок у дітей та молоді і підготовки їх до праці і захисту Батьківщини було питанням дослідження та практичного досвіду В. О. Сухомлинського. “Фізична культура – важливий елемент всебічного, гармонійного розвитку людини. Виховання фізичної культури – це, по-перше, турбота про здоров’я і збереження життя як найвищої цінності; по-друге, система роботи, що забезпечує гармонію фізичного розвитку і духовного життя, багатогранної діяльності людини” [2, с. 42].

Педагог-практик наголошував на тому, що фізична, інтелектуальна, емоційна, естетична, трудова культура мають розглядатися в єдності та взаємозв’язку. При цьому важливою умовою яскравого духовного життя, інтелектуальної цілісності особистості є фізична культура. “Якщо виміряти всі мої турботи про дітей протягом чотирьох років навчання, то добра половина їх про здоров’я” [2, с. 45]. Саме фізична культура, як зазначав В. О. Сухомлинський, облагороджує людину. Саме фізична культура сприяє розкриттю особистісних сил, пізнанню залежності здорового духу від здорового тіла, вміння спрямовувати власні духовні сили на укріплення фізичних.

За переконаннями В. О. Сухомлинського, відображеними у праці “Сто порад учителю”, виховання особистості через фізичну культуру починається з раннього дитинства, а розвиток його змісту розвивається з народної педагогіки.

Насправді як теоретичні, так і практичні витoki фізичної культури містяться в народній педагогіці. Про це йдеться у народних прислів’ях: “Здоров’я людини – багатство країни”, “У здоровому тілі – здоровий дух”, “Хто здоровий, той багатий, а хто недужий, той бідний”, “Як дитина бігає і грається, то їй здоров’я усміхається”, “Сила та розум – краса людини” та ін.

Якби наші діти не працювали змалечку, зазначає видатний педагог, то ніякі повчання про самовиховання у фізичній культурі не дійшли до їхнього розуму та серця. Аналізуючи цілісну систему фізичної культури в Павлиській школі, зазначимо, що провідним засобом фізичного виховання були різноманітні види праці на свіжому повітрі: “школа під блакитним небом”, спостереження за природою, догляд за тваринами, збір матеріалів при підготовці до навчальних занять, турбота про птахів, допомога колгоспникам на полі, вирощування кукурудзи.

Педагогам потрібно прагнути, щоб фізична праця стала важливою органічною потребою людини. Духовно багата, цікава, інтелектуально насичена праця не може бути фізично легкою, але через глибоке усвідомлення її сутності покликана збагатити людину та викликати задоволення та потребу у такій праці.

В. О. Сухомлинський зазначав, що в миттєвості найвищої трудової напруги, коли фізичні та вольові сили спрямовані на досягнення мети, людина має жити високими почуттями та глибокими думками. Чим більше створюють, роблять руки, тим більше збагачується духовно та фізично людина. Педагог переконливо наводить приклади, як малодосвідчені педагоги при розкритті

образів людей праці, героїв часу, легендарних історичних постатей, висвітлюючи конкретні факти, не розкривають перед вихованцями високих мотивів праці, та змісту моральних понять які формуються у праці та через працю: обов'язок, честь, слава, витримка, сила волі та ін.

У контексті вищезазначеного в працях В. О. Сухомлинського є неймовірна кількість прикладів. Так, наприклад, під час уроку ознайомлення з винаходом О. Попова – радіо – учні отримали наукові енциклопедичні знання від вчителя, детальний науковий аналіз фізичного явища, при цьому було зацентровано увагу на людському винаході та розвитку прогресу. Інший педагог побудував розгляд навчальної інформації, в першу чергу, на вихованні, при цьому винахід О. Попова розглядався як перетворення світу людиною. Учні побачили у винаході перемогу розумових сил, праці людини. Учні ставили багато питань, але головним було переконання вихованців про те, що людина праці може досягти високих результатів у розвитку суспільства.

Цей приклад підтвердив ще раз тезу про те, праця може стати дієвою силою виховання людини не лише у фізичному вихованні, а й у становленні громадянина.

Саме на підставі багатолітнього досвіду виховання дітей В. О. Сухомлинський запропонував ключову засаду виховання справжньої людини – посади на присадибній ділянці Яблуню Матері, Яблуню Батька, Яблуню Бабусі, Яблуню Дідуса, Яблуню Брата, Яблуню Сестри. Головне – уміти вкладати свої благородні почуття в людину, у працю [2, с. 45]. Він наголошував на тому, що основою фізичного та гармонійного виховання є праця. У рекомендаціях щодо організації фізичного виховання та самовиховання він зазначав: “Ні дня без фізичної праці. Праця вирівнює тіло і душу. У постійній, повсякденній праці – людське довголіття. Хто працює з раннього віку до старості, той до останніх днів життя залишається повноцінною людиною, зберігаючи фізичні сили, ясність розуму, багатство світосприйняття та емоцій”.

В. О. Сухомлинський, турбуючись про здоров'я своїх вихованців, апробував авторську оздоровчу систему навчання та виховання, яка потребує цілісного та глибокого вивчення. Одним із важливих “постулатів здоров'я” є розвиток фізичних сил, фізичне виховання через працю. Водночас надзвичайно важливо педагогам дбати про суспільно корисний зміст праці, її постійність, різноманітність, творчий характер, раннє залучення вихованців до праці, зв'язок усіх сторін виховання у становленні громадянина.

Перспективним ми вбачаємо подальше вивчення спадщини В. О. Сухомлинського щодо формування здорового способу життя, взаємозв'язку різних сторін виховання у становленні гармонійно розвиненої особистості учнів загальноосвітніх закладів.

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Емоційне і естетичне виховання // Вибрані твори в 5-ти т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина /

Текст і примітки підгот. В. З. Смаль. Ред. кол. О. Г. Дзеверін (гол.) та ін. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 499-567.

2. Сухомлинський В. О. Любов до знань, школи, учителя // Вибрані твори в 5-ти т. Т.2. Як виховати справжню людину. Сто порад учителеві / Текст і примітки підгот. В. З. Смаль. Ред. кол. О. Г. Дзеверін (гол.) та ін. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 334-361.

3. Сухомлинський В. О. Особа вчителя, педагогічний колектив і колектив вихованців // Вибрані твори в 5-ти т. Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / Текст і примітки підгот. В. З. Смаль. Ред. кол. О. Г. Дзеверін (гол.) та ін. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 588-637.

4. Сухомлинський В. О. Передмова // Вибрані твори в 5-ти т. Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / Текст і примітки підгот. В. З. Смаль. Ред. кол. О. Г. Дзеверін (гол.) та ін. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 7-8.

5. Isaeva T. E. To the nature of Pedagogical Culture: Competence – Based approach to its Structure // Преподаватель высшей школы в XXI веке. Тр. Международной научно- практической интерконференции. – Ростов-на-Дону, 2003.

6. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg, 1997.

НАШІ АВТОРИ

Інна Михайлівна Шоробура - доктор педагогічних наук, професор, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Бабій Наталія Вікторівна - студентка 62 групи факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Бєгунова Оксана Олександрівна - студентка 72 групи факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Біницька Олена Петрівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Біницька Катерина Миколаївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Блажесєва Ольга Дмитрівна - учитель Хмельницького НВК №6

Блажесєва Зоя Дмитрівна - викладач кафедри трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Бортюк Олександр Степанович - керівник фізичного виховання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Булич Катерина Андріївна - керівник гуртка Хмельницького міського центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Бучківська Галина Вікентіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Войтова Людмила Дмитрівна - методист відділу виховної роботи та міжнародних зв'язків Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Галасюк Наталія Олександрівна - викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Глушок Людмила Миколаївна - кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Греськова Валентина Вікентіївна - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Григор'єва Алла Анатоліївна - викладач кафедри трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Дорош Галина Олексіївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Закордонєць Галина Володимирівна - старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Змійчук Лілія Степанівна - вчитель початкових класів І категорії м.Хмельницького НВК №6

Казакова Наталія Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Князюк Ірина Володимирівна - методист науково-методичного центру управління освіти Хмельницької міської ради

Когут Альона Олександрівна - студентка 62 групи факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Корецька Анастасія Анатоліївна - студентка 51 групи факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Крентовська Анна Петрівна - вчитель-дефектолог Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №32

Кримська Оксана Іванівна - вчитель-логопед середньої загальноосвітньої школи м.Хмельницького

Кульченко Тетяна Василівна - заступник директора з навчально-виховної роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №32

Мазуренок Надія Іванівна - методист магістратури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Маримонська Альона Павлівна - викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Машкіна Людмила Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Миринюк Надія Іванівна - викладач кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Онищенко Олександр Іванович - викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Павлушкіна Олена Василівна - старший викладач кафедри дошкільної педагогіки та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Пазій Софія Володимирівна - старший викладач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Пашевська Оксана Василівна - заступник директора з виховної роботи Хмельницька спеціальної загальноосвітньої школи №32

Пісоцька Леоніда Станіславівна - кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету дошкільної освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Поляновська Ольга Романівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Пунда Катерина Вадимівна - викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Роїк Наталія Миколаївна - методист Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Ружицька Ніна Анатоліївна - викладач кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Сівак Наталія Антонівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Слюзко Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з гуманітарної освіти, виховання та міжнародних зв'язків Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Слюзко Анатолій Михайлович - кандидат сільськогосподарських наук, доцент, викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Собко Наталія Анатоліївна - директор НВК №6 м.Хмельницького, учитель-методист

Стара Галина Дем'янівна - вихователь Хмельницького ДНЗ № 33

Ткачук Галина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Туранська Валентина Леонідівна - викладач кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Фаненштель Наталія Василівна - викладач кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Федух Галина Яківна, старший викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Федчук Валентина Сергіївна - студентка 61 групи факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Філінюк Валентина Анатоліївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Фурман Ольга Вікторівна - старший викладач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Халаменда Валентина Анатоліївна - завідувача Хмельницького ДНЗ № 32

Чернюк Світлана Володимирівна - викладач, аспірантка Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Яківчук Галина Василівна - кандидат педагогічних наук, доцент, викладач предметно-циклової комісії диригентсько-хорових дисциплін та вокалу Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Ящук Інна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ЗМІСТ

І. М. Шоробура	ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	3
Н. В. Бабій	“ВЧИТЕЛЬСЬКА ПРОФЕСІЯ – ЦЕ, ТЕ, ЩО НІКОЛИ НЕ ПРИПИНЯЄТЬСЯ...”.....	5
О. О. Бегунова	АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	9
К. М. Біницька О. П. Біницька	ПЕДАГОГІЧНЕ КРЕДО В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО “БАТЬКІВСЬКА ШКОЛА” – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	12 15
З. Д. Блажеєва	ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	18
О. Д. Блажеєва	ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ.....	21
О. С. Бортюк, А. П. Крентовська	ЗДОРОВ’ЯЮЩАДНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ І СІМ’Ї.....	25
Г.В. Бучківська	МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ КОЛЕКТИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ В АСПЕКТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО.....	29
Л. Д. Войтова	ЗВ’ЯЗОК СІМЕЙНОГО І ШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСВІДІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	35
В. В. Греськова	ЕВОЛЮЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ А. МАКАРЕНКА НА ДОМІНАНТИ КОЛЕКТИВНОГО ТА ОСОБИСТОГО У ВИХОВАННІ.....	38
С. В. Горбань А. А. Григор’єва	СВІТ, В ЯКОМУ ЗАВЖДИ СВІТЛО..... ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ.....	42 47
Г. О. Дорош В. Л. Туранська	СОЦІАЛЬНА РОЛЬ І СТАТУС УЧИТЕЛЯ, РІВЕНЬ ЙОГО ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	50
Г. В. Закордонець К. А. Булич	КАЗКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ.....	53
Л. С. Змійчук	ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ.....	55

Н. В. Казакова	МІСІЯ УЧИТЕЛЯ У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ.....	65
І. В. Князюк	РОЛЬ СІМ'Ї У СТАНОВЛЕННІ ЩАСЛИВОЇ ЛЮДИНИ.....	69
А. О. Когут	РОДИННІ ТРАДИЦІЇ У ПАВЛИСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	74
А. А. Корецька	ІДЕЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЛІ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ	79
А. П. Крентовська О. В. Пашевська	РОЛЬ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ НА ОСНОВІ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО.....	82
О. І. Кримська	У ПОШУКАХ МАЙСТЕРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОО ШКОЛЯРА.....	87
Т. В. Кульченко	ПОРТРЕТ ВЧИТЕЛЯ ОЧИМА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	89
Н. І. Мазуренок	ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО.....	93
А. П. Маримонська	АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ГУМАННО-КОЛЕКТИВНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	97
Л. А. Машкіна	ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	101
Н. І. Миринюк	В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ	105
О. І. Онищенко	ВЛИВ ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ	108
О. В. Павлушкіна Н. О. Галасюк	ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	106
Л. С. Пісоцька	ГУМАНІЗАЦІЯ І ГУМАНІЗМ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	112
О. Р. Поляновська	ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧИСТЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	117
К. В. Пунда	ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	120
Н. М. Роїк	В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	124
Н. А. Ружицька	ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	131

Н. А. Сівак	“СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ” – ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗАПОВІТ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	139
В. І. Слюзко, А. М. Слюзко	СИСТЕМА ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	142
Н. А. Собко	ДУХОВНИЙ ТА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРАКТИЦІ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	148
Г. О. Ткачук, Л. М. Глушок	ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ОПРАЦЮВАННЯ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ЧИТАННЯ	152
Н. В. Фаненштель	ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ.....	155
Г. Я. Федух	ТВОРЧИСТЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	158
В. С. Федчук	ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЛІ ВЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ.....	161
В. А. Філінюк	“КУЛЬТ РІДНОГО СЛОВА”: СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	166
О. В. Фурман, С. В. Пазій	ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО... ..	171
В. А. Халаменда, Г. Д. Стара	ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З РОДИНАМИ.....	174
С. В. Чернюк	ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ДІЯЛЬНОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ’ЄДНАНЬ.....	179
Г. В. Яківчук	ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	182
І. П. Ящук	ПРАЦЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА ГАРМОНІЙНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	189
Наші автори	192

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Факультет початкової освіти та філології
Кафедра педагогіки та психології

Наукове видання
Матеріали круглого столу

**Сухомлиністика про виховання
Щасливої Людини**
24 лютого 2014 року

А-С34 Сухомлиністика про виховання Щасливої Людини : матеріали круглого столу (Хмельницький, 24 лютого 2014 року) / [укл. Н. А. Сівак, В. А. Філінюк]. – Хмельницький : ФОП “О. М. Казаков”, 2014. – 197 с.

Відповідальна за випуск – Н. А. Сівак
Комп'ютерний набір та упорядкування: Н. А. Сівак
Художнє оформлення: В. Гут

За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо відповідальність несуть автори.

Здано до друку 20.02.2014р.
Підписано до друку 20.02.2014р. Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Ум. Друк. арк. 20.0
Тираж 100 примірників.

Віддруковано з готового набору
у ФОП “О. М. Казаков”
29000, м. Хмельницький, вул. Проспект Миру, буд. 44, тел. 71-27-87

